

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTICE

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: [902/904:271.22(478)](043.3)

GUGEANU MARIANA

**VESTIMENTAȚIA LITURGICĂ A MITROPOLITULUI GAVRIIL
BĂNULESCU-BODONI ȘI NECROPOLA MĂNĂȘTIRII CĂPRIANA.
ARHEOLOGIE, CERCETARE, CONSERVARE-RESTAURARE**

Specialitatea: 613.01. Arheologie

Teză de doctor în istorie

Conducător științific:

Gheorghe POSTICĂ, prof. univ., dr. hab. _____

Comisia de îndrumare:

Aurel ZANOCI – conf. univ., dr. _____

Ion TENTIUC – conf. univ., dr. _____

Maria GEBA – dr. CS I _____

Autoare:

Mariana Gugeanu _____

CHIȘINĂU, 2022

© Gugeanu Mariana, 2022

CUPRINS

LISTA ABREVIERILOR.....	5
ADNOTARE.....	6
ANNOTATION	7
АННОТАЦИЯ.....	8
INTRODUCERE.....	9
I. ISTORIOGRAFIA ȘI CERCETAREA ARHEOLOGICĂ A MĂNĂSTIRII CĂPRIANA	16
1.1. Istoricul și istoriografia Mănăstirii Căpriană.....	16
1.2. Istoricul cercetărilor arheologice de la Mănăstirea Căpriană. Sursele istorice.....	20
1.3. Concluzii capitol I	28
II. CERCETAREA ARHEOLOGICĂ A NECROPOLEI DIN BISERICA ADORMIRII MAICII DOMNULUI ȘI VESTIGIILE ARHEOLOGICE TEXTILE DESCOPERITE	29
2.1. Date generale privind cercetarea arheologică a necropolei și textilele descoperite	29
2.2. Materiale componente și tehnici de realizare a textilelor arheologice provenite din necropolă	34
2.3. Elemente de costum identificate	38
2.4. Concluzii capitol II.....	47
III. CRIPTA MITROPOLITULUI GAVRIIL BĂNULESCU-BODONI - CERCETAREA ARHEOLOGICĂ ȘI INTERVENȚIILE PREVENTIVE DE CONSERVARE	48
3.1. Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, personalitate marcantă a culturii și a vieții bisericești	48
3.2. Cripa mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, mediul arheologic și vestigiile arheologice	57
3.3. Conservarea in situ și post situ privind stoparea degradărilor veșmintelor liturgice arheologice	62
3.4. Importanța și valoarea documentar-istorică a veșmintelor liturgice arheologice.....	67
3.5. Concluzii capitolul III	74
IV. CERCETAREA, CONSERVAREA ȘI RESTAURAREA VEȘMINTELOR LITURGICE ARHEOLOGICE ALE MITROPOLITULUI GAVRIIL BĂNULESCU-BODONI.....	75
4.1. Cercetarea naturii materialelor componente ale veșmintelor liturgice arheologice prin analize non- invazive și minim invazive.....	75
4.2. Conservarea activă și restaurarea veșmintelor liturgice arheologice	85
4.3. Veșmintele liturgice arheologice, în contextul procesului de conservare-restaurare	93
4.4. Valorificarea muzeală a textilelor liturgice	113
4.5. Concluzii la capitolul IV	119
CONCLUZII FINALE ȘI RECOMANDĂRI.....	121
BIBLIOGRAFIE	127
ANEXE.....	139
ANEXA 2.1.....	140
ANEXA 2.2.....	167

ANEXA 3.1.....	175
ANEXA 4.3.1.....	182
ANEXA 4.3.2.....	189
ANEXA 4.3.3.....	195
ANEXA 4.3.4.....	200
ANEXA 4.3.5.....	204
ANEXA 4.3.6.....	215
ANEXA 4.3.7.....	222
ANEXA 4.3.8.....	228
ANEXA 4.3.9.....	242
ANEXA 4.3.10.....	253
ANEXA 4.3.11.....	262
CURRICULUM VITAE	267
Declarație privind asumarea răspunderii	268

LISTA ABREVIERILOR

BCRC – Buletinul Centrului de Restaurare Conservare

BIP – Buletinul Institutului Politehnic

RA – Revista Arheologică

RIM – Revista de Istorie a Moldovei

КЕВ – Кишиневские Епархиальные Ведомости

РА – Русский Архив

ТКДА – Труды Киевской Духовной Академии

ADNOTARE

**Mariana Gugeanu, „Vestimentația liturgică a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni și necropola Mănăstirii Căpriană. Arheologie, cercetare, conservare-restaurare”,
teză de doctor în istorie, Chișinău, 2022.**

Structura tezei: Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie cu 149 de titluri, 126 pagini de text de bază, anexe. Rezultatele obținute sunt publicate în 25 lucrări științifice.

Scopul lucrării: constă în cercetarea, salvagardarea și punerea în valoare a veșmintelor liturgice ale mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni prin realizarea unui studiu inovator pluridisciplinar bazat pe conservarea și restaurarea textilelor arheologice descoperite în cripta Înaltului Ierarh din cadrul Bisericii Adormirea Maicii Domnului de la Mănăstirea Căpriană.

Obiectivele cercetării: stabilirea dimensiunii arheologice a Mănăstirii Căpriană și a principalelor etape de dezvoltare; analiza, clasificarea și încadrarea descoperirilor textile arheologice din necropola Mănăstirii Căpriană, în costumul feminin și masculin din perioada medievală; elaborarea studiului arheologic privind cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni; elaborarea planului metodologic de cercetare științifică și conservare-restaurare a textilelor arheologice liturgice ale mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni; stabilirea stării de conservare și realizarea practică a conservării-restaurării textilelor arheologice liturgice ale mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni; constatarea valorii istorico-documentare și cultural-științifice a textilelor arheologice liturgice ale mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni; elaborarea conceptului de valorificare muzeală a veșmintelor liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Noutatea și originalitatea științifică: cercetarea propusă are o semnificație deosebită, mai ales că este una de pionierat, constituind prima investigație științifică sistematică în domeniul conservării și restaurării patrimoniului textil arheologic din Republica Moldova.

Rezultatele științifice obținute: rezidă în conservarea, restaurarea și valorificarea muzeală a veșmintelor liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Semnificația teoretică: constă în valorificarea unei teme centrate pe cercetarea, conservarea și restaurarea textilelor arheologice.

Valoarea aplicativă: lucrarea poate fi utilă atât specialiștilor din domeniul muzeal, cât și celor din mediul universitar, din domeniile: istorie, arheologie, artă textilă, industrie textilă.

Implementarea rezultatelor: diverse aspecte ale problemelor abordate au fost prezentate la conferințe, simpozioane și colocvii, atât naționale, cât și internaționale, fiind publicate în 25 lucrări științifice (2 ghiduri, 16 articole în reviste științifice, 3 articole în culegeri științifice și 4 rezumate).

ANNOTATION

Mariana Gugeanu, "The liturgical clothing of Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni and the necropolis of Căpriana Monastery. Archaeology, research, conservation-restoration", PhD thesis in History, Chişinău, 2022

Structure of thesis: Introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 149 titles, 126 pages of text, annexes. The obtained results are published in 25 scientific papers.

Purpose of thesis: it consists in the research, safeguarding and valorising the liturgical clothing of Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni by means of a multidisciplinary innovative study based on the conservation and restoration of the archaeological textiles discovered within the High Hierarch's crypt from the Assumption of the Virgin Mary Church of Căpriana Monastery.

Objectives of research: establishing the archaeological dimension of Căpriana Monastery and the main stages of development; analysis, classification and ranging of the archaeological textiles discovered in the necropolis of Căpriana Monastery into Mediaeval women's and men's costumes; elaboration of the archaeological study on the crypt of Metropolitan Gavriil Bănulescu Bodoni; elaboration of the methodological plan for the scientific research and conservation-restoration of Metropolitan Gavriil Bănulescu Bodoni's liturgical archaeological textiles; establishing the state of conservation and the effective conservation-restoration of Metropolitan Gavriil Bănulescu Bodoni's liturgical archaeological textiles; determination of historical-documentary and cultural-scientific value of Metropolitan Gavriil Bănulescu Bodoni's liturgical archaeological textiles; elaboration of the concept for museum valorisation of the liturgical archaeological clothing that belonged to Metropolitan Gavriil Bănulescu Bodoni.

Scientific novelty and originality: the proposed research has a particular significance especially as it is a pioneering one, representing the first systematic scientific investigation in the field of the conservation and restoration of the archaeological textile heritage in the Republic of Moldova.

Obtained scientific results: conservation, restoration and museum valorisation of the archaeological liturgical clothing that belonged to Metropolitan Gavriil Bănulescu Bodoni.

Theoretical significance: it consists in the valorisation of a theme focused on the research, conservation and restoration of archaeological textiles.

Application value: this work could be useful to both specialists in the museum field, and in the university sector in the fields: history, archaeology, textile art, textile industry.

Implementation of results: various aspects of the approached topics were presented in conferences, symposia and colloquia, both national and international, and published in 25 scientific papers (2 guidebooks, 16 articles in scientific reviews, 3 articles in scientific volumes and 4 abstracts).

АННОТАЦИЯ

Мариана Гуджяну, "Литургическое одеяние митрополита Гавриила Бэнулеску-Бодони и некрополь Монастыря Кэприана. Археология, исследование, консервация-реставрация", докторская диссертация по истории, Кишинев, 2022.

Структура диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 149 названий, 126 страниц основного текста, приложения. Результаты опубликованы в 25 научных работах.

Ключевые слова: археологический текстиль, археологические исследования, археологические церковные облачения, консервация и реставрация, монастырь Кэприана, Бэнулеску-Бодони.

Цель работы: исследование, сохранение и использование церковных облачений митрополита Гавриила Бэнулеску-Бодони путем проведения инновационного междисциплинарного исследования, основанного на консервации и реставрации археологических тканей, обнаруженных в склепе Иерарха в Церкви Успения Пресвятой Богородицы Кэприанского Монастыря.

Задачи исследования: определение археологической значимости монастыря Кэприана и основных этапов его развития; анализ, классификация и определение места археологических находок текстиля из некрополя монастыря Кэприана в составе женского и мужского костюма средневековья; разработка археологического исследования склепа митрополита Гавриила Бэнулеску Бодони; разработка методологического плана научных исследований, консервации и реставрации тканей церковного облачения митрополита Гавриила Бэнулеску Бодони; установление состояния сохранности и практическая реализация консервации и реставрации тканей церковного облачения митрополита Гавриила Бэнулеску-Бодони; установление историко-документальной и культурно-научной ценности тканей церковного облачения митрополита Гавриила Бэнулеску-Бодони; разработка концепции музейного использования литургических облачений митрополита Гавриила Бэнулеску-Бодони.

Научная новизна и оригинальность: предлагаемое исследование имеет особое значение, тем более что оно является новаторским, представляя собой первое систематическое научное исследование в области консервации, реставрации и использования археологического текстильного наследия Республики Молдова.

Полученные научные результаты: заключается в консервации и реставрации музейных литургических облачений митрополита Гавриила Бэнулеску-Бодони.

Теоретическая значимость: состоит в раскрытии темы, посвященной исследованию, консервации и реставрации археологического текстиля.

Прикладная ценность: работа может быть полезна как для работников музеев, так и для преподавателей и учащихся университетов в области истории, археологии, текстильного искусства, текстильной промышленности.

Внедрение результатов: различные аспекты рассматриваемых вопросов были представлены на конференциях, симпозиумах и коллоквиумах, как национальных, так и международных, опубликованы в 25 научных статьях (2 руководства, 16 статей в научных журналах, 3 статьи в научных сборниках и 4 резюме).

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Printre metodele de investigare, de aducere la lumină și de punere în valoare a mărturiilor trecutului societății omenești, cercetările arheologice reprezintă un domeniu specific, de o însemnătate deosebită, capabil să pună în evidență aspecte deosebit de semnificative ale istoriei civilizației umane. Cercetările arheologice restituie prezentului mărturii istorice semnificative, inclusiv artefacte realizate prin diferite tehnici textile. Din categoria artefactelor arheologice, textilele reprezintă obiectele cele mai sensibile la acțiunea factorilor degradativi, culminând cu dispariția acestora, în cazul în care nu sunt luate măsuri de salvare imediat după excavarea din mediul arheologic. Piese textile arheologice sunt deosebit de complexe atât din punctul de vedere al diversității materialelor componente, cât și al gradului avansat de degradare. Salvagardarea unui astfel de patrimoniu cultural mobil constituie o preocupare permanentă a specialiștilor, în special a celor care își desfășoară activitatea în domeniul conservării și restaurării patrimoniului cultural mobil.

Conservarea și restaurarea bunurilor culturale au apărut ca necesitate de salvare a unor bunuri cu valoare materială, științifică sau spirituală și reprezintă, în prezent, coordonate importante ale activității în domeniul patrimoniului cultural. Această activitate a evoluat de la intervenția empirică, bine intenționată, dar cu rezultate imprevizibile, la intervenția care are la bază cunoașterea specializată. Cercetarea structurii intrinseci a bunurilor culturale, a factorilor de degradare reprezintă repere prioritare pentru evaluarea științifică a stării de conservare și, implicit, pentru alegerea corespunzătoare a intervențiilor care urmează a fi efectuate, impuse de starea de conservare a obiectelor. Acest cumul de acțiuni este strict necesar pentru asigurarea durabilității, în timp, a bunurilor culturale mobile de patrimoniu.

Așadar, conservarea-restaurarea patrimoniului cultural mobil este în primul rând o problemă de cercetare științifică, completată în mod obligatoriu de intervenția pe obiect prin metode de execuție tehnică de înaltă calificare profesională. Activitatea în domeniul conservării și restaurării obiectelor textile de patrimoniu reprezintă un aspect de cercetare cu o istorie relativ recentă, dar care a mobilizat la nivel internațional cele mai moderne cunoștințe și tehnici de investigare și de realizare. În întreaga lume se pune accent pe conservarea și restaurarea bunurilor culturale, acestea fiind considerate mărturii documentare ale istoriei și civilizației umane. De aceste acțiuni, atât de necesare, care prevăd păstrarea pe o perioadă cât mai îndelungată, în condiții corespunzătoare, a obiectelor din diferite domenii

de specialitate, sunt preocupați tot mai mulți cercetători, specialiști din instituții și organisme naționale și internaționale, în mod deosebit din rețeaua muzeală.

Problematica conservării și restaurării textilelor arheologice este una deosebit de complexă. Restauratorului îi revine o responsabilitate imensă în ceea ce privește păstrarea și transmiterea patrimoniului cultural generațiilor viitoare. Conservarea și restaurarea îmbină în prezent cercetarea științifică interdisciplinară cu talentul, cunoștințele și măiestria specialistului restaurator. Acest lucru nu se poate realiza fără o pregătire profesională solidă, astfel încât deciziile ce urmează a fi luate pentru salvarea unui obiect provenit mai ales din mediu arheologic să fie cele mai bune și corecte.

La nivel mondial, există mai multe studii privind textilele provenite din mediul arheologic. Dintre acestea, un interes special prezintă studiile cercetătoarei Anna Ahmed, care a realizat în anul 2013 o lucrare de doctorat având ca temă studierea prin metode fizico-chimice a pigmentilor din textilele arheologice și aplicarea celor mai bune metode de conservare-restaurare pentru această categorie de obiecte. Cu privire la metodele fizico-chimice de investigare a textilelor arheologice, de un real folos sunt lucrările de dată recentă ale cercetătorilor Barbara Stuart (2007), Christina Margariti (2019), D.J. Huisman (2009), Ellen Peacock (2003) și, nu în ultimul rând, Margarita Gleba (2011-2019).

Cercetarea abordată reprezintă o premieră pentru Republica Moldova în ceea ce privește salvagardarea patrimoniului cultural național textil provenit din mediul arheologic și se înscrie în preocupările mele din ultimii 25 de ani ca restaurator, în ceea ce privește cercetarea, conservarea și restaurarea textilelor provenite din mediul arheologic. Pe parcursul celor peste 28 de ani de când activez în acest domeniu, am realizat lucrări de conservare și restaurare a patrimoniului textil istoric, etnografic, ecleziastic provenit din colecțiile muzeelor ieșene, a bisericilor și mănăstirilor din Iași și Neamț (România), din colecții ale persoanelor particulare, precum și pentru patrimoniul textil provenit în urma cercetărilor arheologice din România și de la Mănăstirea Căpriană, Republica Moldova. Urmare a lucrărilor de cercetare și conservare-restaurare a materialelor textile de la Mănăstirea Căpriană, în perioada 2002-2005, în cadrul Laboratorului de restaurare textile am reușit să descifrăm, parțial, modalitatea de realizare a unor diferite artefacte textile, aflate în stare fragmentară, informațiile descoperite referitoare la tehnicile textile utilizate în perioada medievală fiind extrem de valoroase din punctele de vedere istorico-documentar și tehnic. Studiul fragmentelor textile arheologice de la Mănăstirea Căpriană, Republica Moldova, respectiv al structurii țesăturilor de mătase naturală, al găitanelor obținute prin țeserea cu tăblițe, al unor împletituri (plate, spațiale, cu aspect de tricot), a condus

la reconstituirea tehnicilor utilizate în perioada medievală pentru realizarea acestor materiale textile.

Referitor la textilele arheologice descoperite în cadrul cercetărilor arheologice efectuate în România, menționez lucrările de conservare-restaurare efectuate pentru materialul arheologic textil provenit de la Mănăstirea Secu - județul Neamț, Biserica „Sf. Gheorghe” - Hârlău, județul Iași, Biserica „Sf. Sava” - Iași, Biserica „Sf. Nicolae” - localitatea Aroneanu, județul Iași, din mormântul Sf. Paisie - Mănăstirea Neamț sau de la Vechea Catedrală Romano-Catolică - Iași. Toate aceste rezultate au fost publicate în reviste științifice de specialitate din România și din străinătate.

În activitatea de cercetare științifică aplicată în domeniul conservării și restaurării textilelor arheologice am avut în vedere rezolvarea unor necesități stringente legate de acest domeniu - *Conservarea in situ a textilelor arheologice, Tratatul de laborator al textilelor cu fir metalic, Materiale și metode noi folosite în conservarea-restaurarea textilelor, Degradarea textilelor arheologice din mătase naturală, Conservarea preventivă a textilelor arheologice.*

Prin lucrarea de cercetare propusă, avem în vedere cercetarea, conservarea și restaurarea veșmintelor mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, provenite din mediul arheologic. Aceste veșminte, ca parte integrantă a patrimoniului cultural mobil, conțin informații prețioase cu privire la costumul liturgic arhieresc de la început de secol XIX, constituind un reper al evoluției acestui tip de veșmânt, de-a lungul timpului, din punctul de vedere al caracteristicilor și al rolului elementelor componente vestimentare, în corelație cu semnificația simbolică, ecleziastică, a acestora. Studiul elementelor componente din diferite perspective - tehnica de realizare, compoziția decorativă, gradul de uzură funcțională - reliefează nu doar specificul ecleziastic, ci și caracterul profund social, dezvoltând atât o parte a personalității mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, cât și talentul și priceperea celor care au realizat acest tip de veșminte, în perioada menționată.

Scopul prezentei cercetări constă în cercetarea, salvagardarea și valorificarea muzeală a unui patrimoniu arheologic textil unic, utilizând un studiu complex, inovator și pluridisciplinar bazat pe conservarea și restaurarea veșmintelor liturgice descoperite în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni din cadrul Bisericii Adormirea Maicii Domnului de la Mănăstirea Căpriană.

Având în vedere actualitatea, importanța și complexitatea temei de cercetare, pentru realizarea scopului, ne-am propus următoarele **obiective**:

1. Stabilirea dimensiunii arheologice a Mănăstirii Căpriană, a principalelor etape de dezvoltare și istoricul acesteia;

2. Evaluarea investigațiilor arheologice de teren realizate în cadrul ansamblului monastic;
3. Analiza, clasificarea și încadrarea descoperirilor textile arheologice din necropola Mănăstirii Căpriană, în cadrul costumului feminin și masculin din perioada medievală;
4. Elaborarea studiului arheologic privind cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni;
5. Aprecierea personalității mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, prin prisma descoperirilor istorico-arheologice;
6. Elaborarea planului metodologic de cercetare și conservare preventivă a textilelor arheologice liturgice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni;
7. Estimarea valorii istorico-documentare și cultural-științifice a textilelor arheologice liturgice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni;
8. Identificarea metodelor de analiză și de conservare-restaurare a textilelor arheologice liturgice;
9. Elaborarea metodologiei de conservare-restaurare a textilelor arheologice liturgice și realizarea practică a conservării-restaurării;
10. Elaborarea și realizarea practică a conceptului de valorificare muzeală a veșmintelor liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Ipoteza cercetării constă în demonstrarea posibilității reconstituirii prin mijloace arheologice și de conservare-restaurare a costumului liturgic arhieresc al mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, din primul sfert al secolului al XIX-lea.

Metodologia cercetării științifice. Prezenta cercetare este abordată din *două perspective: perspectiva teoretică și perspectiva practică*. În contextul *perspectivei teoretice* sunt abordate probleme legate de intervențiile *in situ* și *post situ* în cadrul cercetărilor arheologice, precum și de importanța utilizării metodelor fizico-chimice de investigare a artefactelor arheologice textile. Este foarte important ca toate descoperirile arheologice să poată beneficia de conservare și restaurare științifică, bazată pe norme și principii de conservare-restaurare general recunoscute.

Îmbinând perspectiva teoretică cu *perspectiva practică*, în lucrare sunt prezentate studii de caz, arătând astfel cum restaurarea, ca activitate științifică, reușește punerea în valoare a descoperirilor arheologice. Colaborarea pluridisciplinară în cadrul cercetărilor arheologice ar trebui să devină obligatorie astfel încât artefactele pe care arheologul reușește să le scoată la suprafață să fie valorificate de către ceilalți membri ai echipei. Considerată ca fiind punctul cel mai important al acestei cercetări, *perspectiva practică* aduce în atenție rezultatele obținute în

urma cercetării, conservării, restaurării și valorificării muzeale a veșmintelor liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Deoarece tema propusă se află la granița dintre mai multe discipline (istorie, arheologie, artă textilă, patrimoniu cultural, religie, arte vizuale), în lucrare sunt utilizate mai multe **metode de cercetare**: *analiza documentelor* de arhivă și a bibliografiei de specialitate; *metoda comparativă* în ceea ce privește descoperiri arheologice textile din România și Republica Moldova; *metoda tipologică* în ceea ce privește descoperirile arheologice textile care au supraviețuit în medii arheologice diferite; *metoda stilistică* cu privire la tipurile de țesături cercetate și conservate-restaurate; *metoda tehnico-tehnologică* pentru identificarea tipurilor de materiale, a tipurilor de țesături și a modalităților de realizare. Utilizarea metodelor enumerate poate contribui la determinarea valorii istorice, artistice și la încadrarea acestor descoperiri într-o anumită etapă tehnică a dezvoltării industriei textile de-a lungul timpului. De asemenea, prin această cercetare, se deschide un drum nou spre cercetarea, conservarea și restaurarea patrimoniului cultural textil arheologic din Republica Moldova.

Cadrul cronologic. Prezenta cercetare se referă la diapazonul cronologic din primele două decenii ale secolului al XIX-lea, care corespund perioadei fabricării și utilizării practice a țesăturilor din care sunt realizate veșmintele liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Cadrul geografic al acestei cercetări corespunde zonei fostei provincii Basarabia din cadrul Imperiului Rus. Totodată, având în vedere faptul că țesăturile utilizate pentru realizarea costumului liturgic aveau o răspândire largă în cadrul țărilor ortodoxe, se ia în calcul abordarea cercetării în cadrul unor spații mai largi, cu extinderi în România.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării. Prezenta cercetare reprezintă o lucrare de pionierat, constituind prima investigație științifică sistematică în domeniul conservării și restaurării patrimoniului textil arheologic în Republica Moldova. Totodată, lucrarea reprezintă un studiu original, dat fiind că atât prin metodele de investigare științifică aplicate, cât și prin studiile de caz referitoare la conservarea-restaurarea textilelor liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni sunt puse la dispoziția cercetătorilor instrumente inedite de lucru în domeniul salvagărdării patrimoniului cultural.

Valoarea aplicativă a lucrării. Prezenta cercetare reprezintă o activitate aplicativă profundă, prin faptul salvagărdării și punerii în valoare pentru posteritate a unor valori de patrimoniu cultural de unicat – veșmintele liturgice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. Totodată, cercetarea prezintă atât metodele de investigare științifică a unui bun de patrimoniu cultural, cât și metodologia procesului de conservare-restaurare a textilelor care

provin din mediul arheologic, categoria de obiecte cu cel mai complex și ridicat grad de dificultate, pentru a fi salvate. Rezultatele cercetării pot fi utile atât în mediul universitar: cercetare arheologică de teren, artă textilă, industrie textilă, cât și specialiștilor din domeniul muzeal din Republica Moldova și România.

Aprobarea rezultatelor. Diverse subiecte ale cercetării au fost prezentate la o serie de conferințe/simpozioane științifice naționale și internaționale, inclusiv din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” – Iași (2017, 2018, 2019, 2021), Complexul Național Muzeal Astra – Sibiu (2019), Muzeul Național de Istorie a Moldovei (2020, 2021), Ministerul Culturii al Republicii Moldova (2017) etc.

Subiectele tezei de doctorat au fost valorificate în 25 lucrări științifice. Acestea se regăsesc atât în cataloage de muzeu și ghiduri practice ale Complexului Muzeal Național „Moldova” – Iași (2017, 2018, 2019, 2020, 2021), cât și în reviste de specialitate din Republica Moldova (Revista Arheologică - 2019, 2020, 2021; Revista Tyragetia - 2017, 2019, 2020) și din România (Buletinul Centrului de Cercetare și Restaurare Conservare, Iași – 2017, 2018, 2019, 2020; Buletinul de Conservare-Restaurare „Restitutio”, București - 2017, 2019).

Problema științifică soluționată în cadrul temei de cercetare. În cadrul temei de cercetare a fost soluționată problema conservării-restaurării și punerii în valoare a textilelor arheologice reprezentând vestimentația liturgică de la începutul secolului al XIX-lea a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. Totodată, a fost elaborată metodologia procesului de conservare-restaurare, necesară pentru realizarea lucrărilor practice de conservare-restaurare a textilelor arheologice.

Sumarul capitolelor tezei. Lucrarea se compune din următoarele compartimente: **introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie, anexe.**

În **Introducere** este expusă actualitatea și importanța problemei abordate, de asemenea sunt formulate scopul și obiectivele cercetării, sunt prezentate principalele metode de cercetare, valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor obținute care au condus la soluționarea problemei științifice și sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul **I** al lucrării, intitulat **Istoriografia și cercetarea arheologică a Mănăstirii Căpriană**, prezintă istoricul și istoriografia Mănăstirii Căpriană, istoricul cercetărilor arheologice desfășurate în cadrul complexului monastic și etapele de bază ale Mănăstirii Căpriană.

Capitolul **II**, denumit **Cercetarea arheologică a necropolei din Biserica Adormirea Maicii Domnului și vestigiile arheologice descoperite**, prezintă date generale cu privire la cercetarea arheologică a necropolei. De asemenea, sunt analizate textilele arheologice descoperite în necropola ctitorilor din incinta Bisericii Adormirea Maicii Domnului și este

realizat un studiu detaliat privind materialele componente, tehnicile de realizare a textilelor, precum și încadrarea unora dintre fragmente în costumul feminin și masculin din perioada secolelor XVI-XVII.

Capitolul **III**, intitulat **Cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni - cercetarea arheologică și intervențiile preventive de conservare**, are ca punct de plecare reconsiderarea personalității mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni prin prisma descoperirilor arheologice, după care urmează studiul arheologic privind cripta Înalțului Ierarh, caracteristica mediului arheologic și vestigiile arheologice descoperite. Un alt punct important al acestui compartiment ține de problema conservării în situ și post situ a textilelor arheologice descoperite în criptă, dar și de prezentarea importanței și valorii documentar-istorice a textilelor liturgice arheologice descoperite.

Capitolul **IV**, denumit **Cercetarea, conservarea și restaurarea veșmintelor liturgice arheologice ale mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni**, reprezintă partea practică a lucrării. Sunt prezentate și descrise cercetările privind natura materialelor componente ale veșmintelor liturgice arheologice prin analize non-invazive și minim invazive. Un punct important îl reprezintă stabilirea stării de conservare și a tipurilor de degradare a textilelor liturgice arheologice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. De asemenea, în cadrul acestui compartiment este prezentată metodologia procesului de conservare-restaurare a textilelor arheologice, cu studii de caz pentru toate textilele liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. Ultimul punct al acestui capitol îl reprezintă elaborarea planului privind valorificarea muzeală a veșmintelor liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

În compartimentul **Concluzii generale și recomandări** sunt aduse în formă finală principalele rezultate atinse în cadrul cercetării.

Recomandările includ propuneri privind inițierea unor programe de formare în domeniul conservării-restaurării textilelor arheologice.

Bibliografia constă în suportul documentar pe care se bazează cercetarea și cuprinde 149 de titluri publicate în limba română, engleză și rusă.

Anexele din lucrare cuprind atât date tehnico-tehnologice, analize fizico-chimice realizate, cât și procesul de conservare-restaurare a pieselor textile liturgice arheologice prelevate din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

I. ISTORIOGRAFIA ȘI CERCETAREA ARHEOLOGICĂ A MĂNĂSTIRII CĂPRIANA

1.1. Istoricul și istoriografia Mănăstirii Căpriană

Interesul cercetătorilor cu privire la istoria Mănăstirii Căpriană a apărut din anii '40 - '50 ai secolului al XIX-lea. Timp de aproximativ un secol și jumătate au fost publicate articole științifice, studii istoriografice, monografii, culegeri de documente ș.a. Mănăstirea Căpriană, având statut de mănăstire domnească, consemnat pentru prima dată în anul 1429, a fost de-a lungul timpului în atenția multor domnitori ai Țării Moldovei, dintre care se remarcă: Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu și Vasile Lupu [43, p. 7].

Prima consemnare documentară a spațiului viitoarei mănăstiri, sub denumirea de „Poiana lui Chiprian”, se regăsește într-un hrisov emis de cancelaria Domnitorului Alexandru cel Bun la data de 25 aprilie 1420, prin care se dăruia și întărea vornicului Oană un întins domeniu pentru „dreaptă și credincioasă slujbă” [31, p. 67]. Existența propriu-zisă a mănăstirii de la Căpriană este consemnată pentru prima dată în diploma lui Alexandru cel Bun din 10 februarie 1429, în care locașul dat apare sub denumirea de „Mănăstirea de pe Vișnevăț” [31, p. 124]. Astfel, se poate constata că mănăstirea în cauză a fost întemeiată la obârșia Vișnevățului înainte de anul 1429, dar nu mai devreme de anul 1420, în cadrul moșiei stăpânită de popa Chiprian, care a devenit primul egumen al acesteia, iar numele lui a servit ca reper generic pentru denumirea istorică de Mănăstirea Căpriană, fapt unanim acceptat de istoriografie [27, p. 54; 43, p. 13-14, p. 36-46].

Referitor la vatra mănăstirii de la 1429 și data edificării primei biserici de piatră la Mănăstirea Căpriană în literatura de specialitate, pe parcursul cercetării, au fost expuse diferite opinii [107; 53, p. 94-101; 28; 45]. În același timp, în ultimele cercetări de specialitate se conturează ideea potrivit căreia, la etapa inițială, mănăstirea de la Căpriană avea o amplasare diferită de cea actuală, vatra acesteia aflându-se la circa 5 km sud-est de prezentul amplasament [24; 25]. Totodată, conform unor cercetări recente, se susține că, spre sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare, în contextul necesității de a edifica un complex monumental din piatră, la Căpriană a fost valorificat un nou amplasament al mănăstirii, care până la urmă s-a dovedit a fi cel actual, vechea vatră a mănăstirii din perioada lui Alexandru cel Bun fiind abandonată [43, p. 2-29, 36-58, 117-123].

Cu privire la atribuirea zidirii Bisericii Adormirea Maicii Domnului din ansamblul monastic Căpriană, N. Constantinescu spune că „Ureche vornicul sugera în secolul al XVIII-lea că zidirea bisericii de la Căpriană este atribuită lui Petru Rareș”. Având la dispoziție literatura de specialitate cu privire la istoria Mănăstirii Căpriană, același autor atrage atenția cu privire la „abundența de împrăștiată literatură ce poate pune în încurcătură un cititor neavizat” [27, p. 50].

Conform cercetătorului A. Eșanu [37, p. 187], majoritatea istoricilor care s-au ocupat de trecutul istoric al Mănăstirii Căpriană au căzut de acord asupra faptului că acest locaș monahal datează din perioada domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432). Pe de altă parte, ctitorirea Mănăstirii Căpriană a fost atribuită lui Ștefan cel Mare conform atât unor publicații de la începutul secolului al XIX-lea, cât și unor legende populare.

Zidirea Mănăstirii Căpriană a fost atribuită lui Ștefan cel Mare și, mai târziu, domnitorilor Alexandru Lăpușneanu și Vasile Lupu, conform cercetătorilor A. Eșanu și V. Eșanu, care au analizat diverse documente istorice, precum și pomelnicul Mănăstirii Căpriană inserat pe o icoană ce se păstrează la Muzeul Național de Artă al Moldovei, Chișinău [42, p. 67-75]. Cu privire la atribuirea zidirii Mănăstirii Căpriană de către Ștefan cel Mare, într-un document al cancelariei domnești de la Suceava, din data de 1 aprilie 1470, se menționează că Ștefan cel Mare „a dat Mănăstirii Neamț, prisaca lui Chiprian, la Botne și cu mănăstirea care este la obârșia Vișnevățului” [32, p. 241]. La doar o lună, pe data de 7 mai 1470, este emis un alt act din care reiese că „doamna Chiajna, mătușa lui Ștefan cel Mare și fiica lui Alexandru voievod, dăruiește poiana lui Chiprian cu mănăstirea și toate proprietățile, mănăstirii Neamț” [32, p. 245]. N. Constantinescu consideră că „nimic din actul din data de 1 aprilie 1470 nu încurajează ipoteza unui aport ctitoricesc al lui Ștefan cel Mare în edificarea unui nou locaș mănăstiresc la Căpriană – în sensul că biserica lui Chiprian, din 1429, ar fi dispărut” [27, p. 57].

Conform cercetătorilor A. Eșanu și V. Eșanu, „se pare că Ștefan cel Mare nu doar că a subordonat mănăstirea de la Vișnevăț celei de la Neamț dar s-a și îngrijit destul de mult de aceasta” [42, p. 68]. În acest context, este de menționat că izvoarele documentare nu prezintă „când și din bunăvoința cui Mănăstirea Căpriană a încetat să mai fie metoc al Mănăstirii Neamț” [43, p. 67]. Pe de altă parte, în ultimul timp, sunt aduse argumente prin care se susține că Mănăstirea Căpriană este scoasă de sub ascultarea Mănăstirii Neamț și își recapătă vechiul statut de mănăstire independentă pe la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare (1491-1496), în contextul valorificării noului amplasament al acesteia și edificării primei biserici din piatră [43, p. 49, 58].

Denumirea actuală a mănăstirii „își făcuse loc în deceniul patru al secolului al XVI-lea, în această formă este menționată, în slavonă, pe scoarța Evangheliarului, dăruit în 1545, de Petru Rareș Voievod” [107, p. 22].

Cercetătorii A. Eșanu și V. Eșanu consideră că cea mai veche biserică de piatră de la Căpriană a fost construită în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, între anii 1491-1496. Au ajuns la această concluzie ca urmare a cercetării „minuțioase a informațiilor din pomelnicul mănăstirii” dar și din alte izvoare scrise [39, p. 27]. Pe de altă parte, edificarea vechii biserici de piatră de la Căpriană

de către Ștefan cel Mare, este susținută în ultimul timp de argumente arheologice și arhitecturale foarte solide [43, p. 15-35, 117-119].

Spre deosebire de alte construcții de epocă, prima biserică de piatră de la Căpriană (Biserica I) n-a avut parte de un destin de durată, aceasta ruinându-se în mai puțin de jumătate de secol de la edificare, posibil din cauze constructive, care au fost amplificate de un cutremur de pământ din anul 1516 [114, p. 27].

Între anii 1540-1541 și 1545, după cum se consemnează în cronica lui Grigore Ureche, domnul Petru Rareș a realizat la Căpriană ample lucrări de reconstrucție [98, p. 155]. El a rezidit biserica din temelii, zidurile acesteia până la cornișă păstrându-se până în prezent (Biserica II) [43, p. 120-123]. De la Petru Rareș se mai păstrează sistemul de boltire, reconstruit în epoca modernă, în stil neoclasic. Planul bisericii a rămas cel tipic moldovenesc, din epoca medievală - aceasta fiind, de altfel, singurul edificiu de cult păstrat din acea epocă pe teritoriul Republicii Moldova.

Un rol important în dezvoltarea Mănăstirii Căpriană l-a avut și domnitorul Alexandru Lăpușneanu (1552–1561, 1564–1568), care a mărit domeniul mănăstiresc prin importante donații de moșii. Reparații de proporții la Căpriană au fost realizate, de asemenea, de către domnitorul Vasile Lupu (1634–1653), precum și de către alți voievozi din secolele XVI-XVII, care, într-un fel sau altul, au ajutat Mănăstirea Căpriană, fiind înscrși în pomelnicul mănăstirii [45, p. 431- 436]. În pomelnicul Mănăstirii Căpriană se arată că Ștefan cel Mare este ctitor al acestei mănăstiri, iar la Mănăstirea Zografu de la Muntele Athos se păstrează tablouri votive cu inscripții în care Ștefan cel Mare este dat drept ctitor al Căprianei [42, p. 69-70].

Într-un document care datează din anul 1698, publicat de Șt. Berechet [9, p. 47-54], este menționat faptul că „domnitorul Antioh Cantemir, închină Mănăstirea Căpriană, cu toate averile, Mănăstirii Zografu de la Sfântul Munte Athos”. Astfel, începând cu anul 1698, pentru Mănăstirea Căpriană începea o nouă etapă, cea sub închinare athonită. Această etapă a durat până în anul 1813, an în care mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni prelua mănăstirea sub conducerea casei mitropolitane a nou-înființatei eparhii a Chișinăului și Hotinului.

Cu privire la „cea mai veche biserică, Adormirea Maicii Domnului, din complexul mănăstiresc Căpriană”, cercetătorii consideră că aceasta face parte din seria de edificii ecleziastice în stil trilobat mai evoluat, caracteristic celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea, când s-a cristalizat stilul arhitectonic moldovenesc [39, p. 25-33].

Cutremurul din data de 14 octombrie 1802 a adus pagube mari Mănăstirii Căpriană, în special Bisericii Adormirea Maicii Domnului, ctitorită de Petru Rareș în anul 1542 [24, p.163]. Acest cutremur în opinia lui S. Ciocanu, „a desăvârșit opera calamităților prin care au trecut construcțiile mănăstirești pe parcursul secolului al XVIII-lea”. În anul 1817, la Mănăstirea Căpriană a demarat un

grandios proiect de reconstrucție sub supravegherea nemijlocită a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, care a decis să intervină cu „lucrări de consolidare și reparare a bisericii domnești” [24, p. 163]. Având în vedere că Biserica Adormirii era în reconstrucție, se impunea construirea unui locaș de cult provizoriu. Astfel, în anul 1818, în apropierea bisericii domnești, a fost edificată biserica Sf. Gheorghe, care a fost refăcută în anul 1840, actualmente având denumirea de Paraclisul Sf. Nicolae [24, p. 164].

Conform documentelor scrise, la reconstrucția Bisericii Adormirea Maicii Domnului, în perioada 1818-1820, au participat personalități cunoscute din sânul bisericii ortodoxe, inclusiv arhimandritul Chiril de Adrianopol, care avea rol arhitector; arhimandritul Gavriil, arhimandrit și econom al Mănăstirii Căpriană, în calitate de administrator și supraveghetor al lucrărilor de construcții; ieromonahul Calist de la schitul Japca și Ioanichie, starețul Mănăstirii Horodiște care a participat la proiectarea și desenarea planurilor și fațadelor bisericii [24, p. 164]. Cercetările efectuate de către istorici [44, p. 468; 25, p. 31- 43] nu au permis descoperirea proiectului de reconstrucție a Bisericii Adormirii. Conform cercetărilor A. Eșanu și V. Eșanu [44, p. 468], un exemplar al acelui plan a fost trimis de către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, în anul 1819, ober-procurorului Sfântului Sinod al Bisericii Ruse, la Sankt-Petersburg.

Urmare a intervențiilor din anii 1818-1819, Biserica Adormirii a pierdut majoritatea elementelor de factură gotică, căpătând haina decorativă a barocului clasicizat [24, p. 164].

Modificată radical în perioada mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, Biserica Adormirii Maicii Domnului de la Mănăstirea Căpriană conservă câteva dintre trăsăturile definitorii, tipico-stilistice, ale grupului de monumente eclesiastice mănăstirești moldovenești cărui îi aparține: biserică de plan triconc, cu turlă înălțată deasupra cupolei naosului. Apartenența la tipul de plan moldovenesc din secolele XV-XVI este dovedită de compartimentarea interioară a bisericii [107, p. 27-28].

Cercetările arheologice întreprinse pe parcursul a nouă ani, în perioada 1993-2016, au adus mărturii istorice noi, care au oferit informații inedite, deosebit de importante pentru istoria Mănăstirii Căpriană [107, p. 31-32; 43, p. 15-35].

Pe plan istoriografic, Mănăstirea Căpriană, până la sfârșitul secolului XX, practic, nu s-a bucurat de un interes științific specializat. Începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, istoria mănăstirii, de regulă, era abordată în contextul cercetării personalității mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, a istoriei eparhiei Chișinăului sau a provinciei Basarabia. În acest sens s-au remarcat: N. Murzachevici [142], V. Jmakin [140], G. Zâkov [141], A. Parhomovici [143, 144], V. Skvorțov [145], A. Stadnitky [146], A. Filipenco [148], V. Cehovskii [149], M. Ganițkii [138], I. Tafunea [147] ș.al.

Singurul cercetător din secolul al XIX-lea care a realizat o cercetare legată de istoria complexului monastic de pe Ișnovăț a fost N. Murzachevici, care în anul 1850 a publicat o lucrare referitoare la tetraevangheliul dăruit Căprianei de domnitorul Petru Rareș în anul 1545, ce rămâne, până în prezent, singura sursă referitoare la acest splendid monument istoric. O nouă filă în cercetarea trecutului așezământului monastic de pe Ișnovăț se leagă de numele lui Șt. Berechet, care în anul 1925 a publicat documentele referitoare la apariția Mănăstirii Căpriană [9].

Cercetarea sistematică a istoriei Mănăstirii Căpriană începe de la sfârșitul secolului XX, în contextul declanșării mișcării de eliberare națională a românilor basarabeni și declarării independenței de stat a Republicii Moldova. În acest sens pot fi remarcați cercetătorii Andrei Eșanu și Valentina Eșanu, Ion Negrei, Gheorghe Postică, Nicolae Constantinescu, Sergius Ciocanu, Nicolae Fuștei, Valentina Pelin și Vlad Ghimpu [24, 25, 27, 37-45, 47-50, 52-54, 107].

Printre lucrările științifice din ultimele trei decenii se remarcă studiile monografice „Căpriană. Repere istorico-arheologice, Chișinău” [107], „Mănăstirea Căpriană de la întemeiere până în zilele noastre”, „Mănăstirea Căpriană (sec. XV-XX). Studiu istoric, documente, cărți, inscripții și alte materiale” [44] și „Mănăstirea Căpriană cu Schitul Condrița (secolul al XV-lea – începutul secolului al XX-lea)” [43]. Astfel, în stadiul actual al cercetării, știința istorică dispune de elaborări bine documentate, care pot oferi răspunsuri argumentate la diverse aspecte din istoria multiseculară a Mănăstirii Căpriană, dar lăsând, în același timp, loc pentru alte studii specializate în domeniu, care urmează a veni în continuare.

1.2. Istoricul cercetărilor arheologice de la Mănăstirea Căpriană. Sursele istorice

Înființarea Societății Bisericești Istorico-Arheologice din Basarabia, în data de 4 aprilie 1904, reprezintă un reper important în procesul promovării arheologiei bisericești în spațiul pruto-nistean. Cu toate acestea, arheologia sistematică de teren în această zonă a demarat, cu adevărat, abia după cel de-al Doilea Război Mondial [90, p. 357; 103, p. 9], în același timp, cercetarea arheologică bisericească fiind neglijată totalmente până la sfârșitul secolului XX.

În spațiul Republicii Moldova, arheologia bisericească a demarat în anul 1993 prin săpăturile arheologice de la Mănăstirea Căpriană. Aceste cercetări arheologice, după cum se menționa la timpul respectiv, au deschis drumul unui domeniu „ignorat sau chiar oprit de regimul comunist, acel domeniu al arheologiei monumentelor religioase de pe teritoriul Republicii Moldova” [107, p. 9]. Mănăstirea Căpriană și întreg ansamblul monahal, considerat ca fiind cel mai însemnat așezământ monahal din partea răsăriteană a Moldovei,

devine începând cu anul 1993 „o mică școală de arheologie ecleziastică, îndeosebi pentru tinerii participanți la cercetarea arheologică: studenți, doctoranzi, absolvenți de facultate” [107, p. 9].

Ca urmare, pe parcursul ultimelor trei decenii, arheologia bisericească a căpătat o dezvoltare largă în Republica Moldova. Astfel, în acord cu cele menționate, au fost realizate săpături arheologice la Mănăstirea Vărzărești (1993 – Gh. Postică, N. Constantinescu și A. Ioniță) [119], Mănăstirea Condrița (1999 – I. Tentiuc), Mănăstirea Hîncu (2001 – I. Tentiuc) [131], Biserica Adormirea Maicii Domnului de la Căușeni (2002, 2016 – I. Tentiuc), Biserica Măzărache din Chișinău (2010 - I. Tentiuc) [130; 129, p. 281-328], Mănăstirea rupestră de la Orheiul Vechi (1998-1999 - Gh. Postică, T. Bobrovsky, B. Riduș) [117; 109] și Biserica din Lăpușna (2011 - Gh. Postică) [118].

Cercetările arheologice de la Mănăstirea Căpriană au fost realizate în patru etape de bază: 1993, 2001-2003, 2005-2008 și 2016, sub conducerea prof. univ. Gheorghe Postică, în colaborare cu dr. Nicolae Constantinescu. Pe parcursul a nouă expediții de cercetare arheologică, la Căpriană au fost operate 82 de secțiuni arheologice și a fost investigată o suprafață totală de 1420 m² [43].

Rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1993 au fost valorificate într-o publicație monografică separată [107], în timp ce săpăturile din perioada anilor 2001-2016 au fost valorificate în 7 rapoarte arheologice, păstrate în arhiva Muzeului Național de Istorie a Moldovei (2001; 2002; 2003; 2005; 2006-2007; 2008; 2016) [110; 111; 112; 113; 114; 115; 116].

Cercetările arheologice din **anul 1993** de la Mănăstirea Căpriană au fost realizate în contextul elaborării de către Ministerul Culturii și Cultelor al Republicii Moldova a proiectului de restaurare și reabilitare a complexului monastic după 30 de ani de distrugeri provocate de fostul regim sovietic [107, p. 9].

La prima etapă, săpăturile arheologice au fost desfășurate în trei sectoare majore din cadrul mănăstirii: sectorul A - pe terasa inferioară, având în centru Biserica Adormirii; sectorul B - pe terasa superioară în preajma Bisericii Sf. Gheorghe și sectorul extra-muros – în afara incintei ansamblului monastic [107, p. 34].

În urma săpăturilor s-a constatat că în secolul al XV-lea vatra viitoarei mănăstiri reprezenta un masiv silvic cu pantă accentuată (de peste 2,5 m), defrișată și nivelată de către primii constructori, dovadă fiind pânda masivă de cenușă și cărbune de lemn descoperită la nivelul solului steril, de la care erau edificate primele amenajări mănăstirești.

Cele mai spectaculoase s-au dovedit a fi cercetările arheologice realizate la Biserica Adormirea Maicii Domnului, pe traseul exterior al fundațiilor locașului fiind operate 13 secțiuni arheologice, iar în interiorul bisericii, în Pronaos – o secțiune. Cea mai importantă realizare a săpăturilor arheologice a fost descoperirea fundațiilor celei mai vechi biserici de zid din cadrul mănăstirii (Biserica I) datată în secolul al XV-lea, care era suprapusă de Biserica Adormirea Maicii Domnului (Biserica II) edificată de domnitorul Petru Rareș în anul 1541. Totodată, urmare a descoperii unor morminte umane, s-a stabilit că în jurul acestui locaș se afla vechea necropolă mănăstirească care a funcționat în perioada secolelor XVI-XIX. În același timp, au fost descoperite urmele unei necropole în Pronaosul Bisericii Adormirea Maicii Domnului, unde au fost documentate două morminte din secolele XVI-XVII [107, p. 38].

În **anul 2001** săpăturile arheologice de la Mănăstirea Căpriană au fost reluate în legătură cu necesitatea elaborării proiectului de restaurare a Bisericii Adormirea Maicii Domnului [111, p. 5]. Investigațiile arheologice au fost efectuate în sectoarele Absida, Naos, Gropnița, Pronaos și Pridvor din interiorul Bisericii Adormirea Maicii Domnului și sectorul Absida de nord din afara locașului sfânt, rezultatele fiind de excepție.

Au fost descoperite detalii importante legate de evoluția arhitecturii bisericii (modificarea trecerilor din Pronaos în Gropniță și din Gropniță în Naos, modificări din Altar și Pridvor etc.). A fost descoperit și documentat stratul de construcție și pardoseala bisericii din perioada domnitorului Vasile Lupu (cca 1640). A fost cercetată Necropola bisericii, care se concentra în Pronaos, câte o prezență fiind semnalată în Naos și Gropniță. A fost identificat un mormânt cu piatră funerară cu inscripție în limba slavonă atribuit pitarului Dumitru Buzo (1607), un mormânt atribuit ipotetic Mariei Spancioc (cca 1565) și un mormânt din anul 1767 atribuit, conform inscripției funerare, vistiernicului Gheorghe Costachi [111]. Printre descoperirile realizate se remarcă fragmentele de textile arheologice din cavoul nr. 48, care în anii 2002-2005 au fost supuse procedurii de conservare-restaurare la Complexul Național Muzeal „Moldova” din Iași [79].

În **anul 2002** investigațiile arheologice de la Mănăstirea Căpriană au vizat sectoarele Pronaos și Pridvor din interiorul Bisericii Adormirea Maicii Domnului și sectorul Absida de sud din afara locașului sfânt. În urma cercetărilor, în anul 2002 a fost descoperit întregul spațiu al Pronaosului și cea mai mare parte din spațiul Pridvorului; a fost cercetată integral necropola din cadrul Bisericii; au fost cercetate integral fundațiile Bisericii I în sectoarele Pronaos și Pridvor. Numărul total al mormintelor descoperite în Biserică a ajuns la cifra 30 [112].

Rezultatele cercetării arheologice din anul 2002 au furnizat date importante cu privire la evoluția istorică a Bisericii Adormirea Maicii Domnului pe parcursul secolelor, inclusiv date referitoare la evoluția arhitecturii locașului sfânt și evoluția necropolei din biserică, după cum urmează: s-au confirmat, cu noi date, observațiile din anii precedenți referitoare la etapele de bază ale bisericii: a) etapa Bisericii I; b) etapa Bisericii II și c) etapa refacerilor 1819-1821; s-a constatat că Necropola din Biserica Adormirea Maicii Domnului de la Căpriană a fost instituită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea; pridvorul Bisericii a servit în calitate de necropolă doar în a doua jumătate a secolului al XVI-lea; din aceeași perioadă datează primele morminte din Pronaos, acesta fiind utilizat în calitate de cameră mortuară și pe parcursul secolului al XVII-lea; începând cu secolul al XVIII-lea, biserica de la Căpriană încetează a fi utilizată ca necropolă, excepție făcând doar două cazuri din ultimul sfert al aceluiași secol (mormântul nr. 56 din Pronaos și mormântul nr. 7 din Gropniță); astfel, intervalul cronologic al necropolei cuprinde circa 150 de ani. În Pronaos au fost înhumate în total 23 persoane, iar în Pridvor 5 persoane, inclusiv: bărbați, femei și copii. Cercetarea necropolei a scos la suprafață fragmente de textile și accesorii din metal colorat, care prezintă un interes deosebit pentru reconstituirea portului medieval românesc [112].

Investigațiile arheologice din **anul 2003**, de la Mănăstirea Capriana, au fost inițiate ca rezultat al demarării proiectului de restaurare a complexului monastic Căpriană. Săpăturile arheologice au vizat importante sectoare din preajma Bisericii Adormirea Maicii Domnului. Au fost identificate urmele corpului vechi de chilii aflat la vest de biserică, au fost descoperite ziduri din secolul al XVI-lea, o fântână din secolele XVI-XIX și mai multe morminte din necropola mănăstirii din jurul bisericii [113].

Un interes special prezintă cercetarea necropolei din preajma Bisericii Adormirea Maicii Domnului, în cadrul căreia au fost descoperite morminte de călugări care aveau sub craniu cărămizi cu inscripții ce desemnează numele persoanelor înhumate și anul înhumării lor. S-a stabilit că fundațiile Corpului de Chilii aflat la sud de biserică sunt construite în perioada secolului al XV-lea - începutul secolului al XVI-lea. A fost descoperită și o plăcuță din aramă cu imaginea Sf. Evanghelist Ioan, accesoriu de la o Evanghelie din perioada secolelor XVI-XVIII [113].

În **anul 2005**, la Mănăstirea Căpriană au fost operate 14 secțiuni arheologice, care au vizat sectoare din preajma Bisericii Adormirea Maicii Domnului, a Casei Trapezei aflată spre nord și a corpurilor de chilii aflate spre sud și vest.

Au fost descoperite porțiuni ale fundației Bisericii din secolul al XV-lea aflată la o adâncime de 3-4 metri sub nivelul actual al solului. În preajma bisericii a fost descoperit un

complex de ars ceramică din secolele XVI-XVII, alcătuit dintr-un atelier și un cuptor cu două camere suprapuse. Au mai fost descoperite vechile trasee de aducțiune a apei potabile în cadrul mănăstirii, construite din tuburi de ceramică, precum și diverse obiecte arheologice din secolele XV-XIX [114].

De asemenea, în Pridvorul și Pronaosul bisericii, pe pereți, au fost identificate diverse semne și inscripții în grafie chirilică. Majoritatea inscripțiilor dintre cele păstrate conțin anul executării lor, cea mai timpurie inscripție fiind datată pentru anul 1662, iar cea mai târzie – anul 1742. Inscripțiile de pe colonete sunt situate la înălțimi diferite, unele fiind incizate la circa trei metri de nivelul pardoselii. În lipsa informației conținute în inscripțiile executate pe alte elemente decorative de piatră, distruse în timpul refacerilor de la începutul secolului al XIX-lea (fragmente deteriorate ale acestor inscripții au fost identificate pe pietre înglobate în zidăria clopotniței), precum și pe tencuiala originală, cercetătorii nu s-au pronunțat cu siguranță asupra faptului de ce anume, la acești 80 de ani (1662-1742), s-a limitat practica executării inscripțiilor la Căpriană. De asemenea, pe elementele scării elicoidale din gropniță, pe portalul tainiței, pe colonetele din pronaos și pe elementele cornișei profilate a soclului bisericii au fost depistate 3 tipuri de semne lapidare, care reprezintă „semnătura” meșterilor pietrari care le-au executat: tipul 1 semn de forma literei Y (6/7 cm x 4 cm); tipul 2 semn de forma literei Y întoarse și intersectate de două bare (6/7 cm x 4 cm); tipul 3 semn format din două bare egale ca lungime, unite în unghi drept (3 cm x 3 cm) [114].

Cea mai remarcabilă descoperire, însă, ține de identificarea la 25 m spre sud de Biserica Adormirii Maicii Domnului a turnului-clopotniță de intrare al Mănăstirii Căpriană datat din perioada edificării Bisericii I (secolul al XV-lea). Vestigiile complexului reprezintă o fundație masivă din piatră, patrulateră în plan, cu dimensiunile 8,10 x 7,3 m. Identificarea turnului-clopotniță se înscrie perfect în rândul structurilor caracteristice pentru arhitectura clasică moldovenească medievală, reprezentând în același timp o construcție unicat din perioada secolului al XV-lea la Mănăstirea Căpriană [114].

Cercetările arheologice din **anii 2006-2007** au reprezentat acte episodice, desfășurate în regim de salvare în contextul lucrărilor de restaurare de la Mănăstirea Căpriană. Cu acest prilej s-a constatat că peretele de vest al cavoului mitropolitului Bănulescu-Bodoni era deteriorat, fiind descoperite mai multe fisuri și chiar o gaură de circa 10 cm în diametru prin care în interiorul complexului respectiv intra apa de ploaie.

În vederea stabilirii stării reale din interiorul cavoului, s-a realizat un sondaj arheologic la mijlocul peretelui de vest al cavoului, unde era gaura nominalizată. A fost scoasă din zidul de vest o porțiune de circa 0,50x0,50 m. În urma sondajului au fost obținute

date referitoare la structura cavoului și la starea mormântului din interior, după cum urmează: până la intervenția arheologică din anul 2007 cavoul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni n-a fost deschis, păstrându-se intact; după o perioadă de 186 de ani de la înmormântare, sicriul din cavou se afla în general într-o stare relativ bună, fiind afectate doar porțiunile dinspre zidul bisericii [115].

Cercetările arheologice din **anul 2008** au reprezentat săpături de salvare în contextul demolării unor construcții aflate la vest de Biserica Adormirea Maicii Domnului. Drept urmare, au fost descoperite câteva porțiuni de fundații de zid de la vechile chilii și a fortificației cu ocnițe din secolele XVI-XVII [116].

În perioada 25-27 august **2016** la Mănăstirea Căpriană a fost realizată cercetarea arheologică a cavoului mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, prilejuită de canonizarea Înaltului Ierarh de către Biserica Ortodoxă Rusă. Cavoul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni este amenajat lângă zidul Bisericii Adormirea Maicii Domnului, fiind alipit de peretele din sectorul gropniței [110].

Deschiderea cavoului mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost precedată de două evenimente bisericești, desfășurate consecutiv în dimineața zilei de 26 august 2016. Deschiderea cavoului mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni a avut în vedere: îndepărtarea plăcilor din marmură de pe fațadă; deschiderea golului de intrare în criptă prin arcada din peretele de vest; ridicarea capacului sicriului; prelevarea pieselor mobile din partea superioară a sicriului; transferul în integru al textilelor și al osemintelor și transferul acestora într-un sicriu nou; prelevarea resturilor de la sicriu și cercetarea și curățarea solului de sub sicriu [110].

În concluzie, se poate menționa că cercetările arheologice multianuale de la Căpriană au cuprins întregul spațiu al mănăstirii, cele mai ample fiind investigațiile din preajma și din interiorul Bisericii Adormirea Maicii Domnului. Astfel, interiorul Bisericii a fost cercetat în proporție de aproximativ 70 %, iar spațiul din exteriorul acesteia în proporție de aproximativ 40 % [43].

Cercetările arheologice de la Căpriană au arătat, cu probe irefutabile, că în perioada edificării mănăstirii actuala vatră a acesteia reprezenta o poiană defrișată în mijloc de codru, de la care s-a păstrat o pânză masivă de cărbune de lemn descoperită la adâncimea de 0,5-2,5 metri, aceasta constituind, la timpul respectiv, nivelul vechi de călcare de la care au fost edificate primele construcții ale complexului monastic [43, p. 17-31].

Dintre cele mai remarcabile rezultate ale săpăturilor arheologice de la Mănăstirea Căpriană pot fi enumerate următoarele:

- descoperirea sub talpa actualei Biserici Adormirea Maicii Domnului a fundației celei mai vechi biserici de piatră din cadrul complexului monastic, edificate în timpul lui Ștefan cel Mare – Biserica I (c. 1491-1497) [108; 43];
- descoperirea urmelor de demolare a Bisericii I și de edificare de către Petru Rareș a Bisericii II (1541) cu hramul Adormirea Maicii Domnului păstrată până în prezent [112; 113];
- descoperirea vestigiilor arheologice care documentează amplul proces de reconstrucție al Bisericii din anii 1819-1821 de către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni [108; 112];
- descoperirea fundației vechiului turn de intrare în mănăstire (c. 1500) la sud de Biserică [115];
- descoperirea traseului primar al incintei mănăstirii cu o suprafață de aproximativ 85x65 m (secolele XV-XVII) [115];
- descoperirea urmelor sistemului de fortificații al mănăstirii, la sud-vest de Biserică (secolele XVII-XVIII) [43];
- descoperirea fundațiilor fostei Case Domnești și Casei Egumenului, la sud de Biserică (începutul secolului al XVI-lea) [114];
- descoperirea vestigiilor celui mai vechi corp de chilii monahale la vest de Biserică (secolele XVI-XVII) [114];
- descoperirea necropolei vechi a mănăstirii în preajma Bisericii, prin cercetarea a peste 100 de morminte (secolele XVI-XIX) [114];
- descoperirea necropolei ctitorilor în interiorul Bisericii, prin cercetarea a 30 de morminte (secolele XVI-XVIII) [108; 112; 113];
- descoperirea în cadrul necropolei ctitorilor din interiorul Bisericii Adormirea Maicii Domnului a unor artefacte arheologice de excepție, inclusiv a urmelor de vestimentații textile din secolele XVI-XVII [107; 112; 113];
- descoperirea, cu prilejul canonizării, a cavoului mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni (1821) și ridicarea pentru conservare-restaurare a vestigiilor de vestimentație liturgică aparținând Înalțului Prelat [110].

Pe de altă parte, cercetările arheologice au oferit multiple date, în baza cărora a fost stabilită cronologia și periodizarea Mănăstirii Căpriană [43, p. 19-21]. Astfel, în actuala vatră a mănăstirii, în baza investigațiilor arheologice, sunt delimitate 13 etape de bază:

I. Sfârșitul secolului al XV-lea - edificarea Bisericii I, a vechiului turn de intrare și respectiv a zidului de incintă;

II. c. 1500-1540 – edificarea primului corp de chilii monahale, a Casei Egumenului și a Casei Domnești;

III. 1540-1542 – demolarea Bisericii I și zidirea pe fundația acesteia a Bisericii II, edificarea sistemului de fortificații în colțul de sud-vest al zidului de incintă;

IV. 1545-1600/1635 – amenajarea în jurul Bisericii a necropolei mănăstirești, repararea în câteva rânduri a Bisericii și amenajarea în interiorul acesteia a necropolei ctitorilor din rândul boierilor și a familiilor acestora;

V. 1635-1650 – repararea capitală a Bisericii;

VI. secolul al XVIII-lea – edificarea unui corp de chilii nou, la vest de Biserică;

VII. 1818 – edificarea bisericii de lemn Sf. Mare Mucenic Gheorghe de către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni;

VIII. 1819-1820 – reconstrucția capitală a Bisericii Adormirea Maicii Domnului de către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni;

IX. 1821 (aprilie) – amenajarea cavoului mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni lângă zidul Bisericii și înhumarea Înalțului Prelat;

X. 1826 – edificarea la nord de Biserică a Casei Stăreției (de la sf. sec. XIX: Casa Trapezei);

XI. 1840 – edificarea din piatră a Bisericii Sf. Mare Mucenic Gheorghe;

XII. 1862 – edificarea pe terasa superioară a mănăstirii a unei noi Case a Stăreției;

XIII. 1903-1905 – edificarea pe terasa superioară a mănăstirii a unei noi biserici, care a fost sfințită drept Biserica Sf. Mare Mucenic Gheorghe, iar biserica mai veche (1840), cu același nume, a fost redenumită Sf. Nicolae.

1.3. Concluzii capitol I

Interesul cercetătorilor cu privire la istoria Mănăstirii Căpriană a apărut în anii '40 - '50 ai secolului al XIX-lea, timp de aproximativ un secol și jumătate fiind publicate articole științifice, studii istoriografice, monografii, culegeri de documente ș.a. Mănăstirea Căpriană, cu statutul de mănăstire domnească dobândit până la anul 1429, a fost, de-a lungul timpului, în atenția multor domnitori ai Moldovei, cei mai reprezentativi ctitori fiind Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu și Vasile Lupu.

Vatra actuală a Mănăstirii Căpriană constituie un spațiu valorificat pe nou în perioada domniei lui Ștefan cel Mare, vatra inițială a acesteia, din perioada domniei lui Alexandru cel Bun, fiind părăsită. Data edificării primei biserici din piatră la Mănăstirea Căpriană, în baza descoperirilor arheologice, este stabilită în perioada domniei lui Ștefan cel Mare, în ultimul deceniu al secolului al XV-lea.

Cercetările arheologice realizate la Mănăstirea Căpriană au demonstrat că biserica din secolul al XVI-lea atribuită lui Petru Rareș (1541) este suprapusă peste fundația unei biserici mai vechi, fapt ce demonstrează existența la diferite etape, pe același loc, a două biserici distincte: Biserica I, construită de Ștefan cel Mare între anii 1491-1496, și Biserica II, construită de Petru Rareș între anii 1540-1541 și refăcută de mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni între anii 1819-1820.

În contextul procesului de revitalizare de după anul 1990, Mănăstirea Căpriană a beneficiat de cel mai amplu proiect de cercetare arheologică ecleziastică din regiunea est-carpatică, fapt care a permis descoperirea unor vestigii culturale de o valoare inestimabilă, care completează substanțial fondul istorico-documentar și cultural al locașului Sfânt.

Urmare a investigațiilor arheologice de la Mănăstirea Căpriană s-a stabilit locul special în cadrul complexului monastic al Bisericii Adormirea Maicii Domnului (prima fază) și al Turnului de intrare, ambele datate la sfârșitul secolului al XV-lea, edificate de la nivelul vechi de călcare al solului, care corespunde stratului de cărbune de lemn rezultat din defrișarea pădurii – prin ardere. Totodată, cercetările arheologice au demonstrat că primul corp de chilii monahale amplasat la vest de Biserica Adormirii, împreună cu pivnițele Casei Domnești, Casei Egumenului și fortificației de zid cu ocnite au fost edificate în prima jumătate a secolului al XVI-lea.

II. CERCETAREA ARHEOLOGICĂ A NECROPOLEI DIN BISERICA ADORMIRII MAICII DOMNULUI ȘI VESTIGIILE ARHEOLOGICE TEXTILE DESCOPERITE

În baza cercetărilor arheologice desfășurate în cadrul Complexului Monastic Căpriană, au fost identificate patru locații funerare, după cum urmează: o necropolă în interiorul Bisericii Adormirea Maicii Domnului și a doua - cea din jurul bisericii; a treia necropolă a fost identificată în preajma Bisericii Sf. Gheorghe, iar a patra necropolă a fost identificată în colțul de nord-est al ansamblului monastic [43, p. 154].

Necropola din Biserica Adormirea Maicii Domnului de la Mănăstirea Căpriană, conform datelor arheologice, era compusă din 30 morminte. Aceasta ocupa integral spațiul Pronaosului, parțial spațiul Pridvorului și ca excepție câte un spațiu din Gropniță și Naos.

Cercetarea arheologică a necropolei din Biserica Adormirea Maicii Domnului s-a desfășurat pe parcursul campaniilor arheologice din 1993 (identificate 2 morminte) [108], 2001 (cercetate 2 morminte) [111] și 2002 (cercetate 28 morminte) [112].

2.1. Date generale privind cercetarea arheologică a necropolei și textilele descoperite

Literatura de specialitate amintește că Biserica Adormirea Maicii Domnului, în calitate de ctitorie domnească, avea gropniță prevăzută pentru înmormântarea membrilor Casei Domnești. Cercetările arheologice au arătat că în spațiul gropniței era un singur mormânt cu lespede de marmură, datat anul 1767 în baza inscripției funerare, care a fost atribuit vistiernicului Gheorghe Costachi, de la Curtea Domnească din Iași. Alte înhumări din rândul reprezentanților Casei Domnești, conform cercetărilor arheologice, nu au fost identificate în acest compartiment [43, p. 154].

Necropola din Biserica Adormirea Maicii Domnului cuprindea morminte datate în perioada secolelor XVI - XVII, care au aparținut ctitorilor mănăstirii din rândul marilor boieri moldoveni și membrilor acestor familii, printre aceștia regăsindu-se Maria Spancioc, Dumitru Buzo, Cristina Buzo, Gheorghe Costache. În proporție de 93 %, necropola era concentrată în spațiile Pronaosului (23 morminte) și Pridvorului (5 morminte), în spațiile Gropniței și Naosului fiind documentate doar cazuri singulare [43].

Majoritatea absolută a mormintelor, în proporție de aproximativ 93 % (23 morminte), provin din Pronaos, acestea fiind datate la mijlocul secolului al XVI-lea – secolul al XVIII-lea. Două morminte (nr. 48 și nr. 49) au fost studiate în anul 2001, iar alte 21 de complexe în anul 2002. Printre complexele funerare se deosebesc: 5 morminte de copii de 2-5 ani (nr. 51, 52, 53,

59, 71), 4 morminte de tineri de 14-16 ani (nr. 55, 57, 58, 60) și 14 morminte de maturi (nr. 39, 40, 48, 49, 50, 54, 56, 61, 62, 63, 64, 70, 72, 73) [111, p. 23-24].

În cadrul prezentei cercetări sunt luate în discuție doar acele morminte în care au fost descoperite și fragmente de structuri textile, care au fost supuse unor ample procese de conservare și restaurare, îmbogățind substanțial fondul istoric și cultural al Mănăstirii Căpiana.

Mormântul nr. 39, datat secolul al XVI-lea, aparținea unui bărbat și reprezenta o înhumăție plasată într-un cavou din cărămidă acoperit cu o lespede masivă din piatră. Cavoul avea în plan o formă trapezoidală cu colțurile rotunjite în partea de est. Pe fundul sicriului, în partea centrală, au fost descoperite două monede de argint - denari ai Imperiului Romano-German. Prima monedă era o emisiune de la Maximilian (1564-1576) sau Rudolf (1576-1608), anul 157(?), iar cea de a doua - din secolul al XVI-lea, cu emitentul neprecizat. Totodată, în mormântul 39 au fost descoperite și fragmente arheologice textile. Fragmentele textile (Anexa 2.1) au fost prelevate din zona inferioară a mâinilor persoanei înhumate, în dreptul părții superioare a oaselor bazinului.

Mormântul nr. 40 aparținea unui bărbat (?). În baza datelor stratigrafice, corelării cu mormântul nr. 57, acesta este încadrat în anii 1615-1630. Avea în plan o formă trapezoidală cu colțurile rotunjite în partea de vest și se învecina în partea de nord cu mormântul nr. 39, iar în partea de vest întretăia mormântul nr. 57. În mormânt au fost descoperite urme de fragmente textile degradate; pentru aceste fragmente textile, care au avut în mediu arheologic un atac biologic (mucegai), nu s-a reușit conservarea lor.

Mormântul nr. 48, datat secolul al XVI-lea, reprezenta un cavou clasic, construit din cărămidă și piatră, și aparținea unei femei (Maria Spancioc). Era amenajat în colțul de nord-est al Pronaosului, fiind alipit în partea superioară de fundația Bisericii II, iar în partea inferioară de fundația Bisericii I. Lângă latura de sud a cavoului se afla mormântul lui Dumitru Buzo (1607), având piatră funerară care se suprapunea peste zidul cavoului. Acesta era suprapus de stratul de construcție din anul cca. 1640 și de către podeaua din cărămidă din aceeași perioadă, un fragment al acesteia fiind păstrat intact peste partea de nord-est a complexului funerar. Cavoul de formă patrulaterală era orientat de la est spre vest [111, p. 50-51]. În mormânt au fost descoperite atât fragmente textile (patru tipuri de structuri textile), cât și fragmente piele, probabil de la încălțăminte.

Mormântul nr. 50 aparținea unei femei și reprezenta o înhumăție plasată într-o groapă cu pereți placați din cărămidă și lut, avea o formă trapezoidală. A fost descoperit la adâncimea de 1,28 m sub podea și la 2,82-3,05 m de la latura de nord a Pronaosului Bisericii II și 0,85 m de la latura de est. În mormânt au fost descoperite mai multe tipuri de structuri textile, iar în partea

centrală a acestuia a fost descoperită o monedă de argint, care reprezenta un triplu groș polonez, emis de Sigizmund al III-lea în anul 1598. În baza monedei descoperite, a datelor stratigrafice, corelării cu complexe funerare nr. 73 și nr. 39, mormântul nr. 50 este atribuit primului sfert al secolului al XVII-lea [113, p. 24-26].

Mormântul nr. 54, de formă trapezoidală, cu colțurile rotunjite, având dimensiunile 1,97x0,60/0,80 m, a fost descoperit la adâncimea 0,40-0,45 m sub podea, la 1,87-2,05 m de la latura de nord a Pronaosului Bisericii II și 2,93 m de la latura de est. Mormântul aparținea unei femei și în urma cercetării arheologice au fost descoperite numeroase fragmente de textile, plasate în jurul corpului. De asemenea, în mormânt au mai fost descoperite 37 de ținte și 6 cuie de fier, inclusiv 35 ținte mici cu floarea (pălărie) din aramă (d. 10-11 mm, lg. 15-19 mm); 2 ținte de dimensiuni medii (lg. 3,0 cm) fără floare; 4 cuie cu lungimea de 5,5 cm și 2 cuie de 1,3 cm [112, p. 27].

Mormântul nr. 55 aparține unei tinere, a fost descoperit la adâncimea 1,45 m sub podea, la 2,48 m de la latura de vest a Pronaosului Bisericii II și 2,87-3,10 m de la latura de nord. Mormântul nr. 55, datat în perioada 1590-1615, întretăia în partea de nord-est latura mormântului nr. 62. Mormântul nr. 55 reprezenta o înhumare plasată într-o groapă trapezoidală, cu adâncimea 1,50 m, orientată de la est spre vest, cu lungimea de 2,10 m și cu lățimea de 0,44 m la capătul de est și de 0,78 m la capătul de vest. În mormânt au fost descoperite urme de vestimentație (diverse tipuri de structuri textile) foarte valoroase din punctul de vedere al tehnicii de realizare, precum și o monedă denar, emisiune neprecizată a Imperiului Romano-German, secolul XVI [112].

Mormântul nr. 57 aparține unui tânăr și a fost identificat la adâncimea 0,82 m sub podea, la 0,62-0,77 m de la latura de sud a Pronaosului Bisericii II și 2,68 m de la latura de vest. Mormântul nr. 57, datat în perioada 1590-1615, reprezenta o înhumare plasată într-o groapă trapezoidală, cu dimensiunile 1,73x0,30x0,75 m. În mormântul nr. 57 au fost descoperite: 14 cuie de fier, inclusiv 2 cuie de dimensiuni mari (15,5x1,5x0,8x; 19,5x1,0 cm) cu floare lungă de 4,3 cm; 9 cuie de dimensiuni medii (10,5x 0,8x0,4 cm), cu floarea lungă de 4,0-4,5 cm și 3 cuie de dimensiuni mici (4,5x0,5x0,3 cm). De asemenea, au fost descoperite fragmente textile și de piele și o monedă emisă în Polonia, Dreipolker, Sigizmund III [113, p. 29-30].

Mormântul nr. 60, datat în perioada 1626-1630, aparține unei tinere. Groapa mormântului a fost identificată la adâncimea 0,46 m sub podea, la 0,35-0,38 m de la latura de nord a Pronaosului Bisericii II și 1,28 m de la latura de vest. În mormânt, în regiunea pieptului, a mai fost descoperită o monedă: un denar ungar, emis în anul 1626. Din mormântul nr. 60 provin și fragmente textile. În regiunea pieptului au fost descoperite două aplice din argint (mostra nr.

6), cinci fragmente de textile și un fragment textil cu fir metalic strălucitor (mostra nr. 13). De asemenea, în mormânt, au fost descoperite patru fragmente de la un brâu din textile, fragmente de textile de îmbrăcăminte din mătase, catifea și metal [111].

Mormântul nr. 61, datat în perioada 1590-1615, aparține unui matur. Groapa mormântului a fost identificată la adâncimea de 0,40 m sub podea, la distanța de 1,20-1,40 m de la latura de nord a Pronaosului Bisericii II și 1,03 m de la latura de vest. Mormântul nr. 61 reprezenta o înhumare plasată într-o groapă trapezoidală. În regiunea bazinului, scheletul era înfășurat cu un brâu din pânză (mostra nr. 18). În mormânt a fost descoperit un denar de argint emis în Imperiul Romano-German de Maximilian în anul 1571 [111, p. 31].

Mormântul nr. 63, datat în perioada 1580-1590, aparținea unui bărbat. A fost descoperit la adâncimea de 0,75 m sub podea, la 1,32-1,35 m de la latura de vest a Pronaosului Bisericii II și 1,0-1,28 m de la latura de sud. Au fost descoperite fragmente mici de țesătură, fire aurite pasmanterie și 27 nasturi din aramă, globulari plini, cu baza turtită (8 mm) și urechiușă (4x3 mm), dintre care cinci piese erau prinse pe un fragment de țesătură [111].

Mormântul nr. 65 aparținea unui copil, a fost descoperit în colțul de nord-vest al Pridvorului, pe suprafața temeliei Bisericii I, la adâncimea de 1,10 m și la 0,05 m de la latura de nord a Pridvorului Bisericii II și 0,10 m de la latura de vest. Din mormântul 65 au fost prelevate două fragmente textile, asemănătoare ca aspect (șnur împletit, posibil cheițe). În mormânt a fost descoperită o monedă poloneză din argint, un triplu groș emisiune de la Sigizmund III, bătut în anul 1595. În baza monedei, mormântul nr. 65 este datat în perioada 1595-1615 [111].

Din inventarul arheologic al artefactelor descoperite în necropola Bisericii Adormirea Maicii Domnului, după cum deja s-a menționat, fac parte și fragmente de materiale textile care au fost conservate-restaurate, o parte dintre ele în cadrul Centrului de Cercetare și Restaurare Conservare a Patrimoniului Cultural, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România, iar o altă parte în cadrul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova.

Conservarea-restaurarea vestigiilor arheologice provenite din 11 morminte (39, 40, 48, 50, 54, 55, 57, 60, 61, 63 și 65), mostrele 1- 19 (Anexa 2.1), s-a realizat în cadrul unui protocol de colaborare încheiat între Universitatea Liberă Internațională din Moldova, reprezentată de prof. dr. hab. Gheorghe Postică, și un colectiv de specialiști – experți restauratori din cadrul Centrului de Cercetare și Restaurare Conservare a Patrimoniului Cultural, Complexul Muzeal Național „Moldova”, Iași, România.

Artefactele textile prelevate cu ocazia cercetărilor arheologice efectuate la Mănăstirea Căpriană, în anii 2001 - 2002, reprezentau țesături în stare fragmentară de diferite dimensiuni, materiale compozite (țesături și accesorii cu rol ornamental, din metal și aragonit), materiale

textile obținute prin împletire (șnururi, șireturi), aglomerări informe de fire de natură organică și metalice.

Diagnoza *stării de conservare a materialelor textile*, în momentul recepției în cadrul Centrului de Cercetare și Restaurare Conservare a Patrimoniului Cultural Iași, a relevat prezența *depunerilor masive de mucegai* și, implicit, efectul negativ al acțiunii mucegaiului asupra suportului organic în sensul fragilizării excesive a acestuia. De asemenea, alături de prezența mucegaiului, se evidențiau *acumulări mari de exuvii*, materialul textil devenind extrem de friabil în zonele afectate de procesul de biodeteriorare. *Depunerile aderente de săruri și particule de pământ* asociate *produșilor de descompunere organică* au avut un rol determinant în procesul de rigidizare a materialelor textile, acestea prezentând aspectul unor conglomerate. În condițiile mediului de înhumare, prezența accesoriilor metalice atașate fragmentelor textile a generat, în cazul unora dintre mostre, *produși de coroziune*, depozitele formate fiind prezente atât pe elementele metalice, cât și pe materialul textil din imediata apropiere a acestora. Acțiunea conjugată a factorilor de degradare specifici mediului de înhumare a avut ca efect scăderea rezistenței mecanice a materialelor textile, majoritatea fragmentelor textile prezentând *rupturi cu/fără lacune mari de material*. Se remarca, de asemenea, faptul că materialele textile prezentau *falduri, plieri, cute adânci, produse în mod aleatoriu*.

Având în vedere atât starea de degradare avansată a materialelor textile (biodeteriorări, deteriorări chimice, deteriorări fizico-mecanice), cât și faptul că multe dintre piese conțineau atât materiale de natură organică (mătase naturală), cât și anorganică (argint, argint auriu, cupru, cupru auriu, aragonit), procesul de conservare-restaurare a acestora a fost unul complex. Intervențiile de conservare-restaurare efectuate au răspuns principiilor deontologice care ghidează conservarea-restaurarea bunurilor culturale, respectiv tratamente minimale care trebuie să redea obiectului lizibilitatea funcțională și estetică și să permită conservarea materialelor și formelor, pe termen îndelungat; nu s-a urmărit reconstituirea pieselor textile arheologice, prioritățile fiind îndepărtarea factorilor de degradare prezenți și stabilizarea structurilor textile din punctele de vedere fizico-chimic și fizico-mecanic.

În acest sens, primele intervenții efectuate în cadrul procesului de conservare-restaurare au constat în tratamente de dezinfecție-dezinsecție, realizate în cadrul Compartimentului de investigații și tratamente biologice al Centrului de Cercetare și Restaurare Conservare a Patrimoniului Cultural, Iași. În etapele următoare s-au desfășurat, alternativ, operații de curățire mecanică și hidratări progresive. Au urmat operații de curățire umedă, curățiri chimice și neutralizarea materialelor textile. Pentru efectuarea tratamentelor specifice s-au utilizat Tymol, soluții de curățire cu Radix saponaria, soluții de Complexon, glicerină, alcool, apă distilată,

condițiile de aplicare fiind particularizate în funcție de materialele componente și de starea lor de degradare, prin alegerea unor parametri optimi de lucru: pH-ul soluțiilor, timpul de acțiune, temperatura.

Lucrările de conservare-restaurare efectuate au permis, în ciuda dimensiunilor reduse ale textilelor arheologice (cauzate, în principal, de atacul puternic de mucegai, care a distrus în măsură considerabilă suportul proteic), reconstituirea parțială a unora dintre elementele de croi specifice pieselor vestimentare originale (Anexa 2.2).

Dintre cele 11 morminte din care provin fragmentele textile arheologice care au fost cercetate și conservate-restaurate în cadrul Centrului de Cercetare și Restaurare Conservare din Iași, trei morminte aparțin unor femei (mormântul nr. 48, nr. 50, nr. 54). De asemenea, au fost identificate alte două morminte care aparțin unor tinere, cu vârsta cuprinsă între 14-16 ani. Mormintele aparținând persoanelor de sex feminin au fost datate astfel: două dintre acestea (mormântul nr. 48 și nr. 50) sfârșitul secolului al XVI-lea, unul dintre acestea (mormântul nr. 54) a fost datat sfârșitul secolului al XVI-lea - începutul secolului al XVII-lea. De asemenea, cele două morminte aparținând unor tinere (14-16 ani) au fost datate sfârșitul secolului al XVI-lea - începutul secolului al XVII-lea.

În ceea ce privește mormintele care aparțin unor persoane de sex masculin, au fost identificate patru. Din punctul de vedere al datării, trei dintre morminte sunt datate sfârșitul secolului al XVI-lea (mormântul nr. 39, nr. 61 și nr. 63), iar mormântul nr. 57 este datat începutul secolului al XVII-lea. Menționăm că un mormânt, nr. 40, nu a fost atribuit, însă a fost datat sfârșitul secolului al XVI-lea - începutul secolului al XVII-lea.

Cercetarea fragmentelor textile, de mici dimensiuni și cu forme diferite, a permis identificarea atât a materialelor componente, a tehnicilor de realizare, cât și identificarea unor elemente ale costumului feminin și masculin din secolele XVI-XVII (Anexa 2.2).

2.2. Materiale componente și tehnici de realizare a textilelor arheologice provenite din necropolă

Din punctul de vedere al materialelor componente, fragmentele textile arheologice conțin:

a) materiale de natură organică (mătase naturală, lână); b) materiale de natură anorganică (argint, argint aurit, cupru, cupru aurit, cupru argintat, aragonit, alamă).

Din punctul de vedere al tehnicilor textile utilizate în epoca medievală (secolele XVI – XVII), fragmentele textile dezvăluie informații relevante, care constituie mărturii documentare importante. Astfel, cercetarea acestor fragmente textile arheologice a pus în evidență utilizarea,

pentru perioada studiată, a unor tehnici diferite de țesere, împletire a firelor, brodare, tehnici de prelucrare a metalelor pentru realizarea de elemente ornamentale diverse (Anexa 2.2).

Cu privire la **tehnicele diferite de realizare** identificate în urma cercetării fragmentelor arheologice textile, menționăm: a) țesere manuală realizată în război de țesut; b) țesere manuală cu tăblițe/cartoane; c) împletire a firelor (împletituri realizate cu acul, împletituri spațiale și împletituri plate); d) brodare; e) coasere.

a.1) țesere realizată în război de țesut manual, orizontal, cu acționare a ițelor cu ajutorul pedalelor:

Tehnicile de transformare a firelor în țesături au cunoscut o evoluție specifică în strânsă corelație cu evoluția tehnicii și societății în ansamblu. Cu ajutorul tehnicii, la început rudimentară și apoi din ce în ce mai perfecționată, oamenii și-au îmbunătățit traiul, și-au ușurat munca și au sporit productivitatea muncii. Săpăturile arheologice arată că țesutul este o îndeletnicire veche. Descoperirile arheologice și documentele din diferite epoci atestă existența războiului vertical alcătuit din doi stâlpi de lemn care se fixau cu un capăt în pământ și erau consolidați la partea superioară printr-o bară transversală. Chiar și pe această formă primitivă a războiului, țesătura se realiza în linii generale după aceleași principii care se folosesc și astăzi. Treptat, războiul vertical a început să fie înlocuit cu războiul orizontal, la care urzeala se înfășoară de pe primul sul pe un altul, aflat la o oarecare distanță, pe care se forma țesătura. Ulterior, părțile componente ale războiului de țesut orizontal au fost completate cu diferite dispozitive care asigurau obținerea de țesături necesare realizării veșmintelor. Îmbunătățirile aduse, în continuare, războiului manual urmăreau mecanizarea acestuia. În acest sens una din primele perfecționări este cea aplicată sistemului de formare a rostului. Ițele sprijinite pe role sunt deplasate pe verticală cu ajutorul unor pedale acționate de țesător, cu picioarele. În timp, inventarea unor dispozitive și mecanisme noi/perfecționarea celor existente a făcut posibilă apariția variantelor evoluate ale războiului de țesut orizontal [22, p. 23-28].

a.2) țesere realizată în război de țesut manual, orizontal, prevăzut atât cu sistem de acționare a ițelor cu ajutorul pedalelor (pentru realizarea legăturii fondului țesăturii), cât și cu sfori (corzi) pentru manevrarea grupurilor de fire de urzeală, cu aceeași evoluție (pentru realizarea desenului țesăturii). Realizarea unei țesături cu model necesita, din acest motiv, prezența a doi țesători. Originea acestui tip de război de țesut nu este cunoscută cu certitudine, dar se pare că a fost utilizat pentru prima dată în Asia, pentru realizarea țesăturilor de mătase naturală cu desene complexe. În Europa, în Evul Mediu, acest tip de război de țesut s-a utilizat mai întâi în Italia, în centre meșteșugărești renumite pentru prelucrarea mătăsii naturale, apoi în Franța, la Tours (1470), și mai târziu (secolul al XVII-lea) la Lyon. În decursul timpului, acestui

tip de război i-au fost aduse nenumărate perfecționări care au culminat cu inventarea dispozitivului Jacquard, utilizat și astăzi și care a revoluționat, în secolul al XIX-lea, industria textilă [35].

b) țesere manuală cu tăblițe/cartoane:

Tehnica de *țesere cu tăblițe/cartoane* este una dintre cele mai vechi tehnici textile care datează, în Europa, încă din epoca fierului [66, p. 468-469]. În general, acest tip de sistem de țesere este folosit pentru a realiza țesături înguste, cum sunt găitane, brâie sau curele. Conform datelor arheologice, forma acestor tăblițe, de regulă, este pătrată, dar au fost descoperite și tăblițe cu forme circulare, triunghiulare, rectangulare. Fiecare tăbliță prezintă perforații, prin aceste perforații fiind introduse firele ce formează urzeala. Modalitatea de introducere a firelor în perforațiile tăblițelor (de la stânga spre dreapta, sau invers, dinspre dreapta spre stânga) reprezintă un element important, inclusiv pentru realizarea motivelor decorative ale acestor țesături înguste [66, p. 468-469].

c) împletire a firelor (împletituri plate, împletituri spațiale și împletituri realizate cu acul):

Împletirea a fost o îndeletnicire prezentă în preocupările oamenilor încă din preistorie. Cercetările arheologice întreprinse oferă, în acest sens, numeroase exemple. Împletiturile pot fi realizate manual, dintr-un singur fir sau dintr-un sistem de fire, utilizând metode de împletire diverse. În cazul celor realizate *dintr-un singur fir*, structura împletiturii poate fi obținută fie prin înnodarea firului, în așa fel încât să formeze o rețea de ochiuri, fie prin buclarea acestuia sub forma unor ochiuri legate elastic între ele. În cazul împletiturilor realizate *dintr-un sistem de fire*, structura împletiturii se obține prin aplicarea unei reguli de relații între firele sistemului. Împletiturile plate se caracterizează prin dispunerea firelor componente într-un singur plan. Din categoria împletiturilor plate realizate manual fac parte și împletiturile obținute printr-o metodă de împletire asemănătoare țeserii, numită „țesere cu ajutorul degetelor”. Evoluția firelor din structura împletită este asemănătoare evoluției firelor dintr-o structură țesută, deosebirea constând în faptul că, în cazul structurii împletite, nu există două sisteme separate de fire, urzeala și băătura, ci un singur sistem de fire care joacă, pe rând, atât rolul urzelii, cât și pe cel al băăturii. Împletiturile plate se pot realiza atât pe *direcție oblică*, cât și *după două direcții* prin metoda asemănătoare țeserii [77, p. 14-21].

Împletiturile spațiale se caracterizează prin dispunerea tridimensională a firelor componente în structura produsului finit. În general, jumătate dintre fire se deplasează de la stânga spre dreapta, după traiectorii de tip elicoidal orientate spre stânga, iar cealaltă jumătate de fire se deplasează de la dreapta la stânga, după traiectorii de tip elicoidal orientate spre dreapta. Împletiturile spațiale pot să difere între ele în funcție de prezența sau absența unui miez textil în

interiorul structurii, de tipul de fir utilizat (natura materiei prime, finețe, culoare), de numărul de fire componente, de regula după care se îmbină firele pentru realizarea produsului finit, regulă care va determina forma secțiunii transversale (circulară, pătrată, etc.) [78, p. 22-25].

Împletirea cu acul este utilizată pentru realizarea unor țesături ajurate (cu goluri), cu caracter ornamental sau decorativ, în care se pot observa cele două elemente formate prin întrețeserea firelor textile: o parte ornamentală care constă din desene mai mult sau mai puțin complexe și o rețea formată din ochiuri ale căror forme și dimensiuni sunt regulate. În categoria tehnicilor de împletire cu acul poate fi inclusă și tehnica „nalbinding”. Aceasta este o tehnică străveche, utilizată și astăzi în unele regiuni ale globului pentru realizarea unor produse cu rol vestimentar sau decorativ. Termenul „nalbinding” este de origine norvegiană (nal - ac, binding - a coase, a uni). Forma cea mai simplă a elementului unitar de bază are aspectul asemănător unei cusături tip feston sau butonieră. Acesta este de fapt punctul de lucru fundamental în tehnica nalbinding, utilizat, de altfel, mai târziu, și în realizarea dantelei cu acul. Există numeroase modele de puncte de lucru realizate în tehnica nalbinding, de la cele simple până la cele foarte complicate. Acestea se diferențiază prin traseul firului față de ochiurile deja formate [78, p. 22-29].

d) brodare - broderia constituie o mărturie reprezentativă a moștenirii noastre culturale, reflectând concepția artistică și nivelul diferitelor epoci istorice. Din punct de vedere estetic, broderiile modifică aspectul suprafeței textile a materialului, adăugând culoare, textură, relief. Broderia manuală se realizează cu ajutorul unor cusături sau puncte de bază, ca de exemplu punctul de tighel, folosit pentru delimitare și conturare, punctul lănișor, punctul feston, punctul în fața sau în urma acului, punctul în cruce etc. Broderiile pot fi realizate cu fire diferite, cum sunt cele din mătase, bumbac, lână, fire metalice.

Determinarea naturii, calității și provenienței diferitelor țesături folosite pentru îmbrăcăminte reprezintă prima pagină din istoria costumului de curte. Informațiile izvoarelor scrise, legate de țesăturile păstrate și de vestigiile arheologice, duc la reconstituirea imaginii relativ complete a textilelor care circulau în Țările Române, în secolele X-XVII.

În vederea identificării funcționalității fragmentelor textile conservate-restaurate și care provin din săpăturile arheologice de la Mănăstirea Căpriană, s-au efectuat lucrări de documentare referitor la istoria costumului din perioada secolelor XVI – XVII. Literatura de specialitate cu privire la istoria costumului, a vieții sociale, a manifestărilor legate de viața zilnică a oamenilor din secolele XIII-XVIII este săracă în informații. În dezvoltarea culturii, monumentele de artă și descoperirile arheologice contribuie la completarea unui aspect important al istoriei. Studiarea costumului, a obiectelor care împodobeau interioarele – mobilier, țesături, broderii, argintării,

ceramică – constituie un mijloc de cunoaștere a vieții sociale și a semnificației unor aspecte de artă, ca mărturii legate direct de viață [96, p. 5].

Cercetările arheologice desfășurate de-a lungul timpului au contribuit în primul rând la îmbogățirea tezaurului de obiecte din metale prețioase, podoabe ale costumului, oferind doar unele indicații asupra costumului.

2.3. Elemente de costum identificate

În vederea identificării unor elemente de costum, în cazul fragmentelor textile arheologice provenite de la Mănăstirea Căpriană, s-a efectuat o documentare asupra vestimentației specifice secolelor XVI-XVII, în Moldova și Țara Românească. În acest sens, au fost studiate atât colecțiile mănăstirești, colecțiile muzeale, picturile murale prezentate în albume de artă, cât și alte descoperiri arheologice, datate secolele XVI-XVII, prezentate de literatura de specialitate. Pentru perioada luată în studiu, analiza comparativă a reliefat aspecte caracteristice costumului feminin și costumului masculin, permițând astfel identificarea unor elemente de costum/accesorii, în cazul artefactelor textile menționate.

2.3.1. Costumul feminin

Mostrele textile (Anexa 2.1) provenite din mormintele nr. 48, nr. 55 au fost datate secolul al XVI-lea, iar mostrele provenite din mormintele nr. 50, nr. 54, nr. 60 au fost datate secolul al XVII-lea.

Mormântul nr 48 aparține, probabil, Mariei Spancioc, fiica boierului Spancioc. În acest mormânt au fost descoperite fragmente de țesătură, de mici dimensiuni, și elemente ornamentale. Analiza acestor fragmente a permis identificarea unor elemente de croi. *Fragmentul textil (1)*, cu dimensiunile de 41,5 cm x 33 cm, este realizat prin asamblarea, prin coasere, a unor fâșii de țesătură (patru clini) de culoare ocru-maronie. Piesa este realizată din țesătură din mătase naturală, cu legătura pânză, iar la partea inferioară se remarcă existența unui tiv cu lățimea de 0,5 cm de care a fost fixat, prin coasere, un element ornamental realizat din bentiță metalică înfășurată pe miez textil care se păstrează, fragmentar, doar în câteva zone. Îmbinarea prin coasere a celor patru clini și existența elementului ornamental din partea inferioară ne permit să presupunem că acest fragment poate proveni de la o piesă rochie sau cămașă. *Fragmentul textil (3)*, de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 18,5 cm x 3,8 cm, este realizat din țesătură de mătase naturală, de culoare ocru-maronie. Acest fragment textil prezintă caracteristici tehnice identice cu cele ale fragmentului (1) cu patru clini. Fragmentul textil are atașat, prin coasere, la unul dintre capete, un element ornamental compus din trei motive ajurate, realizat prin tehnica

manuală de împletire a firelor. Cele trei motive ajurate sunt realizate din fire de mătase naturală cu nuanțe: ocru-marونیu și roșu-cărămiziu. De asemenea, în acest mormânt a mai fost identificat un *fragment textil ornamental*, compus din opt motive ajurate, realizate prin tehnica manuală de împletire a firelor. Elementele ornamentale sunt de formă rectangulară, fiecare dintre ele având dimensiunile 3 cm x 1,5 cm, realizate din fire de mătase naturală, cu nuanțe diferite: ocru-marونیu, roșu-cărămiziu și maro. Cele opt motive sunt fixate între ele de așa manieră încât formează un tot unitar. Se remarcă asemănarea acestor fragmente de elemente ornamentale ajurate cu cele care sunt aplicate prin coasere fragmentului textil (3), de formă dreptunghiulară, atât din punctul de vedere al culorilor, cât și al motivului decorativ. Putem presupune că aceste două fragmente fac parte din același veșmânt.

Așadar, cele trei fragmente analizate până acum ar putea proveni de la același veșmânt, probabil o rochie sau o cămașă. Conform literaturii de specialitate, în secolul al XVI-lea, costumul feminin avea în componența sa cămașă. Aceasta era lungă, realizată dintr-o țesătură subțire din mătase naturală. La poale, cămășile pot avea broderie „colțișori”, realizată cu acul, din fire metalice. De asemenea, cămașa era bogat ornamentată [96, p. 152-159].

În mormântul nr. 48, a mai fost identificat un *fragment de țesătură* (2), de formă, presupunem, triunghiulară, de culoare ocru-maronie, cu dimensiunile 6 cm x 14 cm x 15,4 cm. Materialul textil reprezintă o țesătură damasc cu legătura atlas, realizată din fire de mătase naturală. Pe conturul acestui fragment de țesătură este realizat un punct de broderie tip „feston” cu fire metalice, și anume bentiță din argint înfășurată pe miez de mătase naturală. Presupunem că acest fragment ar putea reprezenta un guler de la o piesă care nu s-a mai păstrat.

Trebuie menționat că în mormântul nr. 48 au fost descoperite și fragmente de piele, probabil de la încălțăminte.

Mormântul nr. 55, conform datelor arheologice, aparține unei tinere cu vârsta cuprinsă între 14-16 ani. Au fost identificate *fragmente textile decorative*, fragmente de mici dimensiuni, *ace din metal și elemente cu rol ornamental din metal și aragonit*, precum și un *fragment de țesătură*.

Fragmentul de țesătură, prelevat din zona picioarelor, este din mătase naturală, de culoare ocru-maronie. A fost realizat utilizând tehnica de țesere, pe un război de țesut manual mai evoluat – care necesită prezența a doi țesători – cu legătura atlas. Țesătura, denumită damasc, cu motive decorative vegetale florale, se încadrează în clasa țesăturilor simple. Analizând acest fragment de țesătură, atât din punctul de vedere al motivelor decorative, cât și din punctul de vedere al locului prelevării, presupunem că poate proveni de la o rochie.

Referitor la fragmentele care reprezintă elemente decorative, presupunem că ar putea face parte dintr-o broderie realizată cu acul, pe un suport textil care nu s-a mai păstrat. Elementele decorative sunt realizate cu fire de mătase naturală și fire obținute prin înfășurarea unei bentițe din argint aurit pe suport (miez) din mătase naturală.

În mormântul nr. 55 au mai fost identificate fragmente de țesături, ace din metal și elemente cu rol ornamental. Fragmentele de țesături, prelevate din partea superioară a pieptului, lângă claviculă, sunt din mătase naturală. Au aplicate, prin coasere, elemente metalice trilobate din argint sau argint aurit și biser roz-albicios de aragonit, unul din fragmente având fixat la un capăt un ac de prindere din aramă. Primul fragment avea: 26 aplice de culoare aurie, 24 de culoare argintie și 16 mărgel; al II-lea fragment: 42 aplice de culoare aurie, 42 de culoare argintie și 26 mărgel; al III-lea fragment: 21 aplice de culoare aurie, 18 de culoare argintie și 4 mărgel [112, p. 28]. Acele cu gămălie sunt confecționate din alamă, fiind destinate, cel mai probabil, fixării a două piese vestimentare.

Mormântul nr 50, datat secolul al XVII-lea, a fost atribuit unei persoane de sex feminin. Fragmentele textile au fost prelevate din regiunea pieptului și cuprind *patru tipuri de structuri textile*, realizate prin diferite tehnici de țesere, precum și cheițe metalice. Dimensiunile reduse ale fragmentelor textile nu au permis identificarea elementelor componente ale vestimentației. Analiza structurală a fragmentelor a permis, însă, identificarea unor țesături deosebite, cu motive ornamentale geometrice, romboidale, pentru realizarea cărora s-a utilizat legătura diagonal ascuțit. Aspectul deosebit al motivelor de formă romboidală este datorat și utilizării, atât pentru bătătură cât și pentru urzeală, a unor fire de mătase naturală cu finețe diferită.

Fragmentul de țesătură - catifea cu cheițe – este realizat prin asamblarea, prin coasere, a două tipuri de catifea, una de culoare maro închis și cealaltă de culoare ocru-maronie, pe linia de fixare dintre cele două tipuri de catifea fiind atașate, de asemenea, prin coasere, trei cheițe metalice, poziționate la distanța de aproximativ 2 cm una față de alta. Fragmentul de țesătură - catifea cu cheițe are dimensiunile de 14,5 cm (lungimea maximă) x 7 cm (lățimea maximă). Fragmentul face parte din categoria catifelelor cu bucle de urzeală, iar buclele sunt fixate de firele de bătătură. Presupunem, după realizarea unei documentări, că acest fragment poate face parte dintr-o rochie. Ca justificare pentru această presupunere, literatura de specialitate menționează că, în secolul al XVII-lea, catifelele erau frecvent utilizate în realizarea costumului feminin. Rochiile erau decoltate și tivite cu bentițe înguste [96, p. 152].

În acest mormânt au fost identificate și *patru găitane* realizate prin tehnica de țesere cu tăblițe/cartoane. Sunt realizate din fire de mătase naturală, pe direcția bătăturii, și fire obținute din bentiță metalică din argint, înfășurată pe miez de mătase naturală, pe direcția urzelii.

Găitanele au lungimea de 13,5 cm și lățimea de 1 cm. Trei dintre cele patru găitane prezintă, la unul dintre capete, o cheiță/cheotoare, iar la celălalt capăt, o terminație sub forma unei împletituri. Cel de-al patrulea găitan prezintă, la unul dintre capete, o împletitură din fire similare firelor utilizate ca urzeală la țeserea găitanelor, de forma și mărimea unui nasture, iar la celălalt capăt, o terminație similară cu cele ale celorlalte trei găitane. Menționăm că un număr de 17 găitane identice au fost conservate-restaurate de specialiștii Muzeului de Istorie a Moldovei Chișinău. Documentarea realizată permite să presupunem că aceste găitane ar putea proveni fie de la un conteș, fie de la un caftan. Conteșul era închis pe piept cu nasturi și cheutori lungi, întinse orizontal până la umeri [94, p. 143]. Aceste găitane aveau atât rol funcțional, cât și ornamental.

Mormântul nr. 54, datat secolul al XVII-lea, a fost atribuit unei persoane de sex feminin. Inventarul arheologic al acestui mormânt cuprindea fragmente ale unor elemente și accesorii vestimentare diverse: țesături – simple sau compuse (catifea), elemente de broderie, elemente metalice, poziționate în jurul corpului. Fragmentele textile care provin din acest mormânt pot face parte din mai multe elemente componente ale unui costum.

Analiza fragmentului textil (1), care are dimensiunile mai mari, comparativ cu celelalte fragmente, a pus în evidență următoarele: materialul textil, de culoare ocru-maronie, a fost realizat pe un război de țesut manual, prin tehnica de țesere cu legătura pânză, din fire de mătase naturală atât în urzeală, cât și în bătătură. Acest fragment de țesătură a fost prelevat din jurul corpului; dimensiunile fragmentului, poziția și corelațiile cu celelalte artefacte descoperite în același mormânt permit avansarea presupunerii că proveniența acestuia ar putea fi o piesă vestimentară cu lungime mare, posibil o rochie.

Fragmentele de catifea, în număr de patru, cu și fără elemente metalice, sub forma unor benzi înguste, sunt realizate prin țesere, din fire de mătase naturală. Două dintre fragmente nu prezintă elemente metalice, unul dintre ele fiind ușor încrețit; celelalte două fragmente sunt poziționate față în față, cu ajutorul unui sistem de fixare alcătuit din patru cheițe metalice, doi nasturi metalici și un ornament metalic reprezentând un motiv floral stilizat. Fragmentul de catifea pe care sunt atașate, prin coasere, cheițe metalice, are lungimea de 23,5 cm și lățimea de 3,5 cm, cheițele fiind poziționate la distanța de aproximativ 4,5 cm una de cealaltă. Fragmentul de catifea pe care sunt atașați, prin coasere, nasturii metalici, are lungimea de 16 cm, lățimea fiind de 3,5 cm. De asemenea, la Muzeul de Istorie a Moldovei din Chișinău a fost conservat-restaurat încă un fragment de catifea, identic cu cel de la Iași. Catifeaua este realizată din fire din mătase naturală și face parte din categoria țesăturilor semiduble de urzeală, fiind constituită dintr-un strat de bază acoperit cu smocuri și bucle, formate de un sistem suplimentar de fire de

urzeală. Alternanța între zonele cu smocuri și cele cu bucle generează, pe suprafața țesăturii, motive decorative geometrice. Presupunem că aceste fragmente de catifea ar putea proveni de la o rochie.

Despre *elementele ornamentale decorative*, presupunem că fac parte dintr-o broderie realizată manual, cu acul, pe un suport textil care nu s-a mai păstrat. Motivele decorative florale, stilizate, sunt realizate din fire de mătase naturală, de culori diferite (maro și roșu-cărămiziu) și fire metalice realizate din bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală. Specialiștii restauratori de la Muzeul Național de Istorie a Moldovei din Chișinău au restaurat alte trei fragmente reprezentând elemente decorative florale, identice cu cele restaurate la Iași.

Analizând un alt fragment ce provine din același mormânt, și anume *fragmentul (3)*, care păstrează doar unul dintre sistemele de fire, presupunem că acest fragment ar putea proveni de la o cămașă. Ca argument în susținerea acestei presupunerii, menționăm semnalările din literatura de specialitate referitoare la caracteristicile uneia dintre piesele de costum – cămașă – care se purta în secolul al XVII-lea: aceasta era lungă și largă. Broderia era realizată din fir metalic din argint, argint aurit, mătase, împodobind cămășile, și era dispusă asemeni broderiei cămășilor etnografice. Sub raportul compunerii motivelor, cămășile sunt cu altiță, cu râuri și încreț - care este dispus paralel cu altița [96, p. 159]. Observând fragmentul ce păstrează doar unul dintre sistemele de fire, remarcăm prezența unor fire de coasere în partea superioară a fragmentului textil, pe întreaga lățime a acestuia. Acest lucru sugerează posibila aplicare a unei tehnici de cusut asemănătoare cu cea utilizată pentru realizarea „încrețului” (încrețirii) în cazul unor anumite piese vestimentare, cum ar fi cămășile etnografice. Studiind cu atenție cele două fragmente – cel ornamental și cel cu un singur sistem de fire – presupunem că acestea ar putea reprezenta elemente componente ale unei cămăși. De asemenea, literatura de specialitate menționează faptul că, în epocă, cămașa se purta pe sub rochie, era bogat ornamentată și avea croiul larg. Menționăm că din mormântul nr. 54 specialiștii Muzeului Național de Istorie a Moldovei din Chișinău au restaurat un fragment de țesătură, precum și un șnur realizat din bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală.

Inventarul arheologic al mormântului nr. 54 a cuprins și *alte fragmente textile* despre care presupunem că au avut rolul de brâu. Materialul textil este realizat prin țesere din fire de mătase naturală, atât pe direcția urzelii, cât și pe direcția bătăturii. Legătura țesăturii este diagonal, la care segmentele de legătură sunt egale. Pe întreaga suprafață se remarcă existența unor cute regulate, realizate prin plisare. În secolul al XVII-lea, brăul făcea parte din costumul feminin. Era lat, din mătase naturală colorată și se purta peste rochie, legat într-o parte printr-un nod, cu capetele lungi [96, p. 165].

Analiza acestor fragmente prezentate mai sus a permis identificarea unor elemente ale costumului feminin: rochie, cămașă, brâu.

Mormântul nr. 60, datat secolul al XVII-lea, a fost atribuit unei tinere. Artefactele textile prelevate din regiunea pieptului cuprindeau elemente decorative cu fir metalic, fragmente de catifea, fragmente de țesătură din mătase, elemente metalice – copci.

Unul dintre primele artefacte textile analizate consta într-un *ansamblu compus* din *patru fragmente de țesătură simplă* – damasc, realizată din fire de mătase naturală, de culoare ocru – maronie, cu motive ornamentale florale, repetitive, organizate în benzi, *fragmente de bentițe din catifea* de culoare maro, realizate din fire de mătase naturală, *copci și verigi metalice*. Analiza efectuată în cazul acestor fragmente textile a permis identificarea următoarelor elemente de croi: clini, pliuri, bentițe de catifea utilizate ca elemente decorative în zonele marginale sau făcând parte dintr-un sistem de fixare - verigi metalice și copci - al unor părți componente ale piesei. Presupunem că acest fragment face parte dintr-o rochie. Argumentăm această presupunere după consultarea literaturii de specialitate, care menționează că, în secolul al XVII-lea, rochiile erau lungi, largi, cu corsaj răscroit la piept, decorat cu benzi înguste, cu talia sus, din care se formează cute mărunte, regulate [96, p.160-163]. Trebuie menționat faptul că în același mormânt au fost descoperite și copci metalice detașate de suportul textil; aceste copci erau identice, din punctul de vedere al formei, al mărimii și al materialului component, cu copcile fixate, prin coasere, pe fragmentele de catifea. Din acest motiv, considerăm că aceste elemente aparțin aceleiași piese textile - rochie.

Elementele decorative cu fir metalic (florale, stilizate) sunt realizate prin tehnica de brodare, din fire de mătase naturală de culoare ocru – maronie, cu nuanțe diferite, și fire obținute prin înfășurarea unei bentițe metalice pe miez de mătase naturală. Este foarte probabil ca aceste elemente decorative să fi fost realizate pe un suport textil care nu s-a mai păstrat, de exemplu pe țesătura unei cămăși. Am amintit deja faptul că, în perioada luată în studiu, dedesubtul rochiei se purtau cămăși bogat ornamentate [96, p. 152-163].

Studiul altor *două fragmente textile* a relevat faptul că acestea sunt realizate prin țesere, din fire de mătase naturală și fire obținute prin înfășurarea unei bentițe metalice pe miez de mătase naturală; pe întreaga suprafață sunt prezente cute regulate, înguste și dese, realizate prin plisare. În cazul *unuia dintre fragmentele textile*, care *nu prezintă motive decorative*, țesătura este realizată din fire de mătase naturală, atât pe direcția urzelii, cât și pe direcția bătăturii, utilizând legătura diagonal. În cazul celui de-al doilea fragment textil, care *prezintă dungi cu motive decorative*, pe direcția lățimii, se remarcă faptul că aceasta face parte din clasa țesăturilor compuse; în acest sens, menționăm că legătura țesăturii este diagonal, cu excepția zonei

dungilor. În zona dungilor, pentru realizarea fondului țesăturii, s-au utilizat fire de mătase naturală, atât pe direcția urzelii, cât și pe direcția bățaturii, iar pentru realizarea motifelor decorative s-a utilizat o bățătură suplimentară din fire obținute prin înfășurarea unei bentițe metalice pe miez din mătase naturală. Prezența cutelor, corelată cu datele din literatura de specialitate – brăul era purtat de către femei, peste rochie, fiind legat într-o parte [96, p. 159-164] – constituie motivele pentru care presupunem că aceste fragmente provin de la piese textile reprezentând brăie.

Inventarul arheologic al mormântului menționat anterior conținea și *ciucuri*, în stare fragmentară, realizați din fire de mătase naturală și fire metalice (bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală). Datele din literatura de specialitate, care menționează descoperiri arheologice datate secolul al XVII-lea, semnalează prezența unor astfel de ciucuri care constituiau elementele componente ale unei piese denumite „legătură de ochi” [135, p. 48]. Analiza comparativă conduce la presupunerea că ciucurii luați în studiu pot proveni de la o astfel de piesă textilă.

Analiza fragmentelor textile provenite din mormântul nr. 60, care aparține unei tinere, a permis identificarea unor elemente ale costumului. Presupunem că acest costum a fost constituit din: rochie, cămașă bogat ornamentată, brău. De asemenea, în inventarul arheologic semnalăm și existența unei alte piese textile care ar putea fi „legătură de ochi”.

Din analiza fragmentelor textile descoperite în mormintele atribuite persoanelor de sex feminin, constatăm că fragmentele textile, provenite din mormintele celor două persoane tinere, sunt realizate din țesături deosebite, cu motive decorative florale, repetitive, organizate în benzi. De asemenea, amintim despre cămașă bogat ornamentată, precum și despre elementele decorative din fir metalic – bentiță din argint aurit înfășurată pe suport de mătase naturală.

2.3.2. Costumul masculin

Mormintele nr. 39, nr. 57, nr. 61, nr. 63 au fost atribuite unor persoane de sex masculin. Mormântul nr. 39 a fost datat secolul al XVI-lea, iar mormintele nr. 57, nr. 61, nr. 63 au fost datate secolul al XVII-lea.

Mormântul nr 39 conține *diverse structuri textile și elemente metalice*; două fragmente au fost prelevate din zona inferioară a mâinilor. Fiecare fragment este alcătuit din câte două bucăți de țesătură de mătase naturală îmbinate cu ajutorul unor nasturi globulari din argint și cheițe din șnur de mătase naturală. Țesătura este din mătase naturală, de culoare ocru-maronie, cu legătura atlas rombic, cu efect de urzeală. Nasturii, în număr de 11 pentru fiecare fragment textil, sunt din argint și prezintă formă globulară. Închiderea nasturilor se realizează cu ajutorul

cheițelor realizate din șnur împletit din 8 fire de mătase naturală. Șnurul face parte din tipologia împletiturilor spațiale realizate manual [81, p. 297-303].

În vederea identificării funcționalității celor două fragmente textile, s-au efectuat lucrări de documentare privind istoria costumului, respectiv perioada secolelor XVI-XVII [34]. În secolul al XVI-lea, mânecile cămășilor sunt strânse de manșetă prinsă cu nasturi globulari [96, p. 114].

Corelarea informațiilor din literatura de specialitate și a datelor referitoare la poziționarea acestor fragmente, în momentul descoperirii și prelevării, ne-a permis să presupunem faptul că acestea ar putea reprezenta fragmente ale unor manșete.

În mormânt au fost identificate *patru găitane* realizate prin *tehnica de țesere cu tăblițe sau cartoane*; urzeala de bază și bătătura de bază, utilizate pentru țesătura de fond, sunt alcătuite din fire de mătase naturală. Alte șapte găitane, identice, au fost conservate-restaurate de specialiștii Muzeului Național de Istorie a Moldovei din Chișinău. Motivele decorative (geometrice) brocate sunt vizibile doar pe fața țesăturii, fiind realizate cu ajutorul unei bătăături suplimentare alcătuite din fire metalice (bentiță metalică din argint, înfășurată pe miez de mătase). Pe revers sunt vizibile doar firele de mătase naturală. Pentru țeserea acestor găitane s-au utilizat 21 de cartoane. La unul dintre capete găitanele prezintă o terminație, iar la celălalt capăt, o cheiță [66, p. 469-470]. Țesătura pe care au fost aplicate găitanele, prin coasere, este din mătase naturală, de culoare ocru-maronie, și face parte din clasa țesăturilor simple, cu legătura atlas rombic.

Cercetările efectuate asupra istoriei costumului de curte în Țările Române au relevat folosirea găitanelor din fir de aur, argint și mătase, în mod curent, încă din secolul al XIII-lea [30]. Având ca repere surse iconografice din mănăstirile și bisericile românești, lucrări de specialitate asupra costumului de epocă, precum și piese textile arheologice restaurate, considerăm că aceste fragmente textile ar putea reprezenta elemente caracteristice unui costum de ceremonie. Presupunem că aceste găitane ar putea proveni de la o piesă tunică sau de la un anterior. Atât tunica, cât și anteriorul fac parte din costumele bărbătești din secolul al XVI-lea și, în mod obișnuit, se realizau din țesătură de mătase naturală. Caracteristica acestui tip de veșmânt – linia strânsă pe talie, în raport cu lărgimea de la poale. Lărgimea poalelor este dată de doi clini triunghiulari, adăugați de o parte și de alta a fețelor și spatelui. Anteriorul, ca și tunica, este prins până în talie cu găitane, dispuse pe piepții tunicii sau anteriorului, și cu nasturi [96, p. 116-121].

De asemenea, în mormântul nr. 39 au fost identificate și *două fragmente* ale unei țesături care prezintă, pe întreaga suprafață, cute regulate. Presupunem că aceste fragmente textile pot proveni de la o piesă – brâu.

Mormântul nr 61. Despre *fragmentele textile* prelevate din zona taliei presupunem că ar proveni de la un brâu cu dimensiunile de 85 cm x 14 cm. Țesătura de mătase naturală, în stare fragmentară, prezenta cute înguste realizate prin plisare. Țesătura este realizată prin tehnica de țesere, pe un război de țesut manual, din fire de mătase naturală, atât pe direcția urzelii, cât și pe direcția bătăturii. Investigațiile efectuate au permis încadrarea țesăturii în categoria țesăturilor simple cu legătură diagonal, pe suprafața țesăturii remarcându-se ordonarea în linii oblice a efectelor de sistem.

Pe contur prezintă fragmente de șnur împletit din fire de mătase naturală. Cercetările efectuate au permis identificarea unei structuri realizate din 10 fire din categoria împletiturilor spațiale, fără miez, cu secțiune transversală de formă pătrată [78, p. 22-29].

În epocă, brâul făcea parte și din costumul bărbătesc. Anteriul era strâns în talie de un brâu lat, din mătase naturală [96, p. 119-120, 143].

Cunoașterea unor materiale simple, realizate într-o anumită tehnică, fie și primitivă, ajută la determinarea diferitelor categorii de țesături comune, produse casnice ale gospodăriei sau meșteșugurilor țărănești, utilizate de marea masă a țăranimii și târgovețimii mai sărace [96, p. 17-18].

Nevoia omului, de-a lungul timpului, de a se proteja de vicisitudinile vremii l-a determinat să descopere tehnici de prelucrare a fibrelor pentru realizarea materialelor textile și pentru confecționarea hainelor. Aceste tehnici de prelucrare a firelor au fost îmbunătățite treptat. Țesăturile de producție locală erau folosite mai ales de târgoveții săraci, slujitorii și micii boieri de la curte, dar și de țărani. Domnitorul, boierii cu ranguri înalte, clerul, negustorii mai înstăriți purtau haine de postav, mătase și catifea, aduse din import.

C. Nicolescu menționează că, în secolele XV-XVII, au fost importate catifele broșate produse în Italia. Acest tip de catifea domină tot secolul al XV-lea. Mătăsurile cu fir metalic provenite din Orientul Mijlociu (Asia Mică, Persia, Siria) își fac apariția sporadic, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, fiind mai răspândite apoi în secolele următoare. Țesăturile aduse din Italia au continuat să fie introduse la curțile domnești, cumpărate direct sau prin intermediul negustorilor turci, doar de la Veneția. În secolul al XVIII-lea, mătăsurile franceze produse la Lyon iau locul celor italiene [96, p. 31].

În afară de țesăturile folosite, aspectul costumului este determinat atât de linia generală a croielii, cu toate detaliile ei, cât și de modul de ornamentare care-i dă, în fond, nota proprie și-l încadrează în concepția generală a artei din vremea respectivă.

Un lot de textile arheologice de o importanță excepțională a fost descoperit la Mănăstirea Căpriană în anul 2016, cu ocazia cercetării criptei mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, în contextul canonizării Înalțului Ierarh.

Aceste vestigii constituie obiectul de studiu al prezentei cercetări, care examinează atât aspecte strict academice, cât și aspecte aplicative, legate de conservare-restaurare și punere în valoare cultural-științifică.

2.4. Concluzii capitol II

Cercetarea arheologică a necropolei din Biserica Adormirea Maicii Domnului s-a desfășurat pe parcursul campaniilor arheologice din 1993, 2001 și 2002. Cercetările arheologice din anul 2001 au adus detalii importante. A fost identificată Necropola bisericii, care se concentra în Pronaos, câte o prezență fiind semnalată în Naos și Gropniță. A fost identificat un mormânt cu piatră funerară cu inscripție în limba slavonă atribuit pitarului Dumitru Buzo (1607) și un mormânt atribuit Mariei Spancioc (c. 1565).

În anul 2002, ca urmare a continuării cercetărilor arheologice din Biserica Adormirii, a fost descoperit întregul spațiu al Pronaosului și cea mai mare parte din spațiul Pridvorului; a fost cercetată integral necropola din cadrul Bisericii, numărul total al mormintelor descoperite în Biserică a ajuns la cifra 30.

Vestigiile textile arheologice descoperite în cadrul cercetărilor arheologice din anii 2001-2002, datorită lucrărilor de conservare-restaurare efectuate, au permis, în ciuda dimensiunilor reduse ale fragmentelor textile, reconstituirea unor elemente de croi specifice pieselor vestimentare originale.

Cercetarea tehnicilor textile (țesere, împletire, coasere, brodare) din epoca medievală (secolele XVI – XVII) utilizate la realizarea textilelor arheologice descoperite în necropola bisericii Adormirea Maicii Domnului a oferit informații istorice relevante, constituind mărturii documentare de o importanță deosebită. Analiza comparativă a textilelor arheologice a evidențiat aspecte inedite caracteristice vestimentației specifice secolelor XVI – XVII, atât în privința costumului feminin, cât și în privința costumului masculin.

III. CRIPTA MITROPOLITULUI GAVRIIL BĂNULESCU-BODONI - CERCETAREA ARHEOLOGICĂ ȘI INTERVENȚIILE PREVENTIVE DE CONSERVARE

3.1. Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, personalitate marcantă a culturii și a vieții bisericești

Abordarea problemei cercetării și conservării-restaurării vestimentației liturgice a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni nu poate fi concepută în afara cunoștințelor referitoare la personalitatea Înaltului Ierarh, dar și a atitudinilor urmașilor asupra lucrărilor realizate de această somitate a Bisericii Ortodoxe.

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, ca personalitate marcantă a culturii și a vieții bisericești din Țările Românești și Imperiul Rus, începând cu secolul al XIX-lea, s-a aflat în permanență în atenția istoricilor, cercetătorilor din domeniul ecleziastic și oamenilor de cultură. Cercetarea și punerea în valoare a personalității și activității mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni cuprinde o perioadă de circa 150 de ani. În acest sens, un număr însemnat de monografii, studii, articole științifice în limbile rusă, română, franceză, engleză și germană au ca subiect personalitatea și activitatea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

3.1.1. Personalitatea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni în context istoriografic

Cele mai timpurii scrieri despre Gavriil Bănulescu-Bodoni datează din anii '70 ai secolului al XIX-lea, acestea aparținând unor autori ruși, precum: A. M. Parhomovici [144], G. Zâkov [141] și V. Skvorțov [145]. În ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea au fost realizate cel puțin nouă studii cu privire la activitatea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, inclusiv două cercetări având caracter monografic: A. Stadnițki [146] și V. Jmakin [140].

Istoriografia română care tratează personalitatea lui Gavriil Bănulescu-Bodoni cuprinde, începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea, mai multe lucrări. Astfel, Filaret Scriban, în lucrarea Istoria Bisericească a românilor [121, p.128-129; p.172-173], face o scurtă biografie a mitropolitului. Apoi, urmează Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane din Iași a lui Constantin Erbiceanu [36], în care sunt prezentate documente de arhivă din perioada când înaltul ierarh a ocupat catedra de mitropolit al Moldovei [36, p. 47-49; p.58; p.319-320; p.449]. Un an mai târziu, sub coordonarea profesorului C. Erbiceanu, preotul Gheorghe Gheorghiu [51] a realizat lucrarea de licență în teologie având ca temă viața și personalitatea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Aspecte diverse care abordează viața și activitatea mitropolitului au fost publicate în monografiile lui A. Stadnițki [146] și V. Jmakin [140], considerate de cercetători ca fiind extrem de valoroase deoarece acestea se bazează pe documente din Arhiva Consistoriului Eparhial Chișinău precum și din Arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse [92, p. 153-154]. De asemenea, dintre autorii care au publicat mai târziu lucrări având caracter monografic amintim pe I. Parhomovici [144], I. Tafunea [147] și A. Filipenko [148].

Referitor la originea mitropolitului, primul care a pus în discuție acest subiect a fost T.V. Stefanelli [125, p. 306-372] care, cercetând documentele din arhivă de la acea vreme, prezintă date cu privire la numele Bănuleștilor din Câmpulung Moldovenesc. Controversele au apărut în legătură cu numele compus, Bănulescu-Bodoni, Stefanelli considerând că cel de-al doilea nume, Bodoni, este originar din Ardeal. Documentele prezentate de acesta, în studiul său, arată că „familia lui Bănulescu a trecut din Bucovina în Ardeal” [125, p. 366] și astfel ar fi fost alipit și numele Bodoni la Bănulescu. Spre deosebire de Stefanelli, E. Chiaburu, în articolele publicate în anii 2013 și 2014 [18, p. 59-82; 19, p. 31-39; 20, p. 28-40], consideră că originea mitropolitului este cu totul alta decât cea susținută de Stefanelli. Cu privire la acest subiect, un studiu de dată recentă, semnat de cercetătorii V. Moruzan și T. Candu [92, p. 153-164; 93, p. 133-146], aduce clarificări asupra locului de naștere a mitropolitului Bănulescu-Bodoni, asupra educației atât la școlile din Transilvania, cât și de peste hotare [92, p. 155-161], făcând trimitere la documente din Arhiva Istorică de Stat a Rusiei, din Sankt Petersburg, Fondul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Aspecte legate de activitățile cultural-bisericești ale Înaltului Ierarh au fost abordate de F. Scriban [121], A. M. Parhomovici [143], V. Skvorțov [145], N. N. Marzachevici [142], C. Erbiceanu [36], Gh. Gheorghiu [51], Șt. Ciobanu [23], N. Popovschi [106], M. Păcurariu [99; 1010; 101], I. Negrei [95], B. Buzilă [15], A. Plămădeală [104], Șt. Berechet [10], E. Drăgoi [33] ș.a. Unii cercetători au studiat aspecte referitoare la relațiile mitropolitului cu egumenii mănăstirilor închinete [50], alți autori au subliniat rolul pe care Gavriil Bănulescu-Bodoni l-a avut în conflictul greco-rus privind mănăstirile închinete din perioada 1787-1812 [8]. Activitatea desfășurată de mitropolitul Bănulescu-Bodoni la Mănăstirea Căpriană a fost descrisă în lucrările cercetătorilor A. Eșanu, V. Eșanu și N. Fuștei [40; 41]. Activitatea administrativă desfășurată în cadrul mitropoliei Kievului și Haliciului a constituit subiectul lucrărilor lui V. Cehovschi [144] și N. Fuștei [47; 49]. Peste tot unde a păstorit, la Kiev, în Moldova, Țara Românească sau în Basarabia, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost preocupat de situația familială și de starea materială, morală și culturală atât a clericilor cât și a credincioșilor. Au fost elaborate studii cu privire la activitatea social-pastorală, activitățile întreprinse pentru îmbunătățirea

situației bisericilor, precum și înființarea eparhiei Chișinăului și Hotinului, inclusiv de către G. Zâkov [141], M.A. Ganițki [138], V. Cehovski [149], C. Grigore [57], N. Fuștei [47; 48; 49] și C. Tomescu [134].

Pentru perioada în care Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost mitropolit al Moldovei și exarh al Moldovei și Valahiei, numeroase lucrări, aducând și mărturii documentare valoroase, au fost publicate de mai mulți autori, printre care: Șt. Ciobanu [23], Al. Boldur [12], C. Tomescu [132; 133; 134], T. Candu [17], N. Fuștei [47; 48] ș.a.

Ca mitropolit al noii Eparhii a Chișinăului și Hotinului, Gavriil Bănulescu-Bodoni „a știut sub stăpânire străină să întemeieze o eparhie românească”, după cum susține Al. Baconschi [6, p. 31]. Astfel de aprecieri cu privire la menținerea românismului în nou înființata eparhie au făcut și Stadnițki [124], A. Plămădeală [104, p. 79, 87, 104], C. Tomescu [132, p. 21], I-A. Pop [105, p. 153]. După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, populația acestei provincii a avut foarte mult de suferit, în special țăranii, după cum descriu mai mulți autori, inclusiv A. Stadnițki [146], Șt. Ciobanu [23], Al. Boldur [12], S. Cornea [28], I. Varta [137]. La început, boierilor li se acordaseră anumite privilegii, acestea fiind în vigoare doar o scurtă perioadă de timp. În acest context, în lucrarea *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusească*, Șt. Ciobanu [23] afirmă că „greutățile la care au fost supuși țăranii, brutalitatea față de ei a militarilor și a funcționarilor ruși” i-a determinat pe unii dintre ei să treacă în dreapta Prutului. Al. Boldur [12, p. 25] menționează că boierii moldoveni au adresat mitropolitului rugămintea de a-i ajuta, acesta intervenind pe lângă ober-procurorul Sinodului Rusesc și, respectiv, pe lângă împăratul Alexandru I.

În unele publicații, se regăsesc aprecieri politice ale activității mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, inclusiv la Al. Boldur [12], A. Plămădeală [104], D. Ețco [46], S. Cornea [28], D. Niță-Danilescu [97] și C. Tomescu [132].

Referitor la cărțile tipărite sub coordonarea mitropolitului Gavriil, Șt. Ciobanu menționa că „din punct de vedere tehnic sunt o veche continuare a vechei arte românești de tipar (...) tipărite pe hârtie bună, cu litere mari, citețe, titlurile se încadrează în viniete” [23, p. 62]. Despre activitatea de promovare a cărții religioase în limba română în Basarabia de către Gavriil Bănulescu-Bodoni au scris: G. Grosu [139], M. Danilov [29], E. Manea [74], I. Condrea [26] ș.a.

Analizând la general referințele scrise, se poate constata că, pentru istoriografie, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni reprezintă o personalitate marcantă din istoria Bisericii Ortodoxe din Basarabia, de numele căruia se leagă înființarea Eparhiei Chișinăului și Hotinului, a Seminarului Teologic și a Tipografiei din Chișinău, o personalitate care a contribuit la apariția în Basarabia a Bibliei și a altor publicații în limba română. Potrivit cercetărilor istorice,

mitropolitul s-a format și a activat în condiții istorice deosebite; așa după cum remarcă P. Haneș, mitropolitul Gavriil „a încercat să împacă stăpânirea politică a rușilor cu cea bisericească și culturală a românilor” [69, p. 124].

3.1.2. Activitatea cultural-religioasă a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni

În cadrul istoriografiei referitoare la personalitatea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, se conturează două direcții de abordare a problematicii, una fiind axată pe activitatea cultural-didactică a mitropolitului, iar cealaltă - axată pe activitatea ecleziastică. În contextul elaborării studiului privind conservarea și restaurarea veșmintelor liturgice ale mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, pentru prezenta investigație un interes special prezintă activitățile înaltului ierarh privind organizarea vieții bisericești și cele de iluminare a preoților și mirenilor.

Publicațiile care au avut ca subiect viața și activitatea mitropolitului Bănulescu-Bodoni menționează faptul că viitorul Ierarh a urmat studiile primare în Transilvania, sub atenta supraveghere a unui unchi preot, într-un sat din apropiere de Bistrița [124, p. 31; p.16, p. 24; 105, p.79; 92, p. 156]. Și-a continuat studiile gimnaziale la școli din Transilvania, în aceste școli studiind, printre altele, și limba latină [92, p. 156].

Conform scrierilor lui A. Stadnițki [146], dar și ale altor cercetători care au preluat informațiile de la acest autor, viitorul mitropolit și-a făcut studiile teologice la Academia din Kiev. Însă această afirmație rămâne a fi confirmată de alte cercetări, deoarece, în dosarul existent în Arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, nu sunt menționate informații cu privire la studiile efectuate la Academia din Kiev [92, p. 156].

Pentru a învăța limba greacă, având dorința de cunoaștere [124, p. 30-31], viitorul mitropolit a ajuns în Grecia unde, aproape trei ani, între 1773-1776, și-a perfecționat cunoștințele la diverse școli din Chios, Patmos, Smirna și de pe Muntele Atos [47, p. 555]. Revine în Transilvania în anul 1776, la Năsăud, unde, timp de un an, este învățător la clasele primare [124, p. 33; 47, p. 555]. Din cauza situației tensionate dintre români și unguri, dar și din dorința de mai mult, hotărăște să plece la Iași. S-a adresat mitropolitului Calimachi rugându-l „să-i acorde susținere în țara sa de sânge” [124, p. 33]. Mitropolitul Gavriil Calimachi îl numește, în anul 1777, profesor de latină la Școala Domnească din Iași. În anul 1779, cu ajutorul mitropolitului Moldovei, Gavriil Calimachi, se întoarce în Grecia, pe insula Patmos, unde a continuat studiile și și-a perfecționat limba greacă veche. În drumul spre Patmos, viitorul mitropolit, cu numele de mirean Grigorie, s-a oprit la Constantinopol și, în cadrul Mănăstirii „Adormirea Maicii Domnului”, a fost tuns în monahism, luând numele protectorului său, Gavriil [124, p. 34-35; 48, p. 555].

La întoarcerea în Iași, după trei ani, mitropolitul Calimachi, la data de 31 august 1781, îl hirotonește ierodiacon, iar la 1 septembrie 1781 îl hirotonește ieromonah, desemnându-l predicator în limbile greacă și română la Mitropolia din Iași [124, p. 35]. Din cauza unor probleme apărute la Iași, în anul 1782, a cerut permisiunea mitropolitului Calimachi de a merge la Poltava. Cu aprobarea mitropolitului pleacă și, ajuns la Poltava, la scurtă vreme, a fost numit profesor de limba greacă la Seminarul Teologic, iar în anul 1783 a fost numit în funcția de rector al acestui seminar [124, p. 33; 47, p. 555]. În anul 1784 revine la Iași, chemat de mitropolitul Calimachi [47, p. 555] și este ridicat la rangul de arhimandrit. În anul 1786, a fost propus episcop de Roman, dar nu a fost acceptat de domnul fanariot [124, p. 36].

În anul 1787, când reîncepe războiul ruso-turc, arhimandritul Gavriil Bănulescu-Bodoni, împreună cu mai mulți boieri, părăsește patria și ajunge din nou la Poltava. Aici s-a adresat arhiepiscopului Ambrozie cu intenția de a fi primit la seminar unde, anterior, ocupase funcțiile de profesor de limba greacă și rector. Stadnițki afirmă că activitatea pedagogică a arhimandritului Gavriil Bănulescu-Bodoni la Seminarul Teologic din Poltava a fost fructuoasă, putând a fi considerat „creatorul școlii grecești din Rusia” [124, p. 39].

În anul 1789, prin ucazul împărătesei Ecaterina, arhimandritul Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost numit episcop de Cetatea Albă și Bender [101, p. 449]. În data de 26 decembrie 1791 a fost hirotont episcop de Akerman. Urmare a semnării păcii dintre Rusia și Imperiul Otoman, în data de 29 decembrie 1791, Moldova și Valahia trebuiau să fie înapoiate Imperiului Otoman. Prin ucazul împărătesei Ecaterina din 11 februarie 1792, episcopul Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost numit mitropolit al Moldovei. În această funcție a stat foarte puțin, între februarie și iunie 1792 când, din ordinul domnitorului Moruzi, mitropolitul Bănulescu-Bodoni este arestat și trimis la Constantinopol. A fost eliberat prin intervenția reprezentantului Rusiei la Poartă și s-a reîntors în Rusia [124, p. 52; 47, p. 556].

La scurtă vreme după eliberarea din închisoarea de la Constantinopol, în anul 1793, a fost desemnat prin ucaz al țarului ca arhieru în eparhia Ekaterinoslav, cu reședința la Poltava. În data de 2 septembrie 1799 rămâne vacantă catedra de mitropolit al Kievului și Haliciului, ca urmare a decesului mitropolitului Ierotei. La data de 3 octombrie 1799, prin ucaz al Sfântului Sinod, episcopul Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost numit mitropolit al Kievului și Haliciului, iar în anul 1801 devine membru al Sfântului Sinod, fiind decorat cu ordinul „Sf. Andrei cel Întâi Chemat” [48, p. 232; 49, p. 158; 124, p. 52].

Ca mitropolit al Kievului, Gavriil Bănulescu-Bodoni a încercat „să scoată Biserica Ortodoxă din Ucraina din decădere” și să deschidă noi căi de dezvoltare, instituind o serie de reforme. Realizează vizite în parohii pentru a vedea care este starea clerului și a populației,

remarcând în timpul acestor vizite existența multor nereguli și abateri grave în ceea ce privește săvârșirea serviciului divin; preoții erau neinstruiți, bisericile erau slab dotate cu cele necesare săvârșirii actului religios. Prima măsură pe care a luat-o a fost aceea ca „mirenii să fie împărțășiți doar în fața Ușilor Împărătești”. A cerut consiliilor parohiale să-i prezinte informații cu privire la starea materială și familială a clericilor și a copiilor clericilor, rămași orfani. Totodată a început și reorganizarea bisericilor, a mănăstirilor și a instanțelor de judecată pentru clerici, după modelul rusesc [49, p. 159-160; 48, p. 224-230].

În ceea ce privește activitatea religioasă și săvârșirea serviciului divin s-a îngrijit nu doar de instruirea clericilor, ci și de educația morală a credincioșilor. În vederea realizării acestui obiectiv a cerut preoților să predice, aducând la catedrala din Kiev și preoți de la sate, nu doar pe cei de la orașe, pentru a-i obișnui cu această parte a serviciului divin. A supravegheat îndeaproape acest lucru, cerând ca fiecare preot și protopop să prezinte Dicasteriei câte șase predici care, după ce primeau încuviințarea ierarhului, să fie pronunțate în parohii [49, p. 162].

Una dintre preocupările majore ale mitropolitului a constituit-o renovarea sau ridicarea unor noi lăcașuri de cult. Astfel, în perioada când era mitropolit la Kiev și când au fost puse bazele înființării orașului Odessa, „cu binecuvântarea mitropolitului a fost pusă piatra de temelie a patru biserici din oraș” [48, p. 228]. Atenția ierarhului s-a îndreptat și către cei săraci și a reușit, fără a avea aprobarea Sinodului, să construiască un azil, din donațiile destinate pentru ajutorarea mănăstirilor de peste hotare, dar și din banii proveniți din vânzarea unui clopot uzat [48, p. 233]. În perioada petrecută la Kiev, mitropolitul Gavriil a acordat atenție tuturor aspectelor legate atât de viața de zi cu zi a credincioșilor, cât și de cea a clericilor. A reorganizat, instituțional, biserica și s-a preocupat pentru asigurarea dotărilor necesare săvârșirii serviciului divin, a fost preocupat de ridicarea nivelului cultural, moral și financiar al clericilor, obținând terenuri pentru parohii. De asemenea, a reușit să obțină scutirea de taxe pentru clerici. Dedicându-și viața serviciului statului și bisericii ruse, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni nu și-a uitat originile. Pe durata ocupării funcției de mitropolit la Kiev „cu bunăvoință primea în eparhia sa originari din Moldova și Valahia, dar avea o atitudine aspră, de neînțeles, față de preoții ruși care erau hirotoniți de arhieriei din Moldova, apoi reveneau în Rusia” [17, p. 251-252].

În anul 1803 solicită Sfântului Sinod, pe motiv de boală, retragerea din scaunul mitropolitan și cere permisiunea de a se stabili la Odessa, apoi, mai târziu, la Dubăsari.

În anul 1808, Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost solicitat de către Sfântul Sinod al Bisericii Ruse să revină la Mitropolia din Iași, ca mitropolit și exarh al Moldovei și Valahiei. De această dată, vreme de patru ani, până în anul 1812, depune eforturi în privința reorganizării vieții bisericești și a administrării corecte a bunurilor mănăstirilor și bisericilor. De asemenea, se

implică în ridicarea nivelului cultural, moral și material al clerului. Reformele pe care mitropolitul Gavriil le-a introdus în această perioadă, după modelul rusesc, au atras numeroase critici, din partea unora dintre clerici [132, p. 218-275].

În perioada menționată (1808-1812), biserica românească întâmpina unele probleme majore ca: modul prădalnic în care erau exploatate mănăstirile închinat și numărul extrem de mare al preoților (fiind preoți, chiar fără parohie, aceștia erau scutiți de impozite și alte taxe) [132, p. 20-21]. La patru luni după depunerea jurământului la Iași, ca mitropolit și exarh al Moldovei și Valahiei, a efectuat o serie de vizite canonice pentru a vedea care este starea bisericilor, apoi a întocmit un raport către Sfântul Sinod Rus, care cuprindea 12 puncte referitoare atât la starea bisericilor și a mănăstirilor, cât și la măsurile pe care intenționează să le aplice pentru buna desfășurare a activității. Printre acestea se numărau: transformarea, din ordinul său, a Judecătoriei înființate de mitropolitul Veniamin Costache cu puțin timp înainte în Consistoriu, numirea de consilieri din rândul clericilor de frunte, înființarea postului de protopop, introducerea de registre și a cererilor în formă scrisă.

Ca exarh al Moldovei și Valahiei, în cadrul reformelor introduse în biserică, atât pentru reducerea cheltuielilor și oprirea celor nejustificate, cât și pentru verificarea situației economice a bisericilor și a mănăstirilor „a împărțit registre legate, pentru a fi înscrise în ele veniturile și cheltuielile” [50, p. 44]. A cerut înființarea școlilor speciale pentru copiii clericilor. Se mai arată în raport că, în Basarabia, erau puține biserici, iar cele care existau erau foarte sărace. A introdus reguli în ceea ce privește trecerea monahilor de la o mănăstire la alta, stabilind ca tunderea în monahism să fie făcută cu știrea exarhului. Tot în raport este relatată inclusiv starea materială a mitropoliei Moldovei, precizând faptul că aceasta avea datorii foarte mari. Prin măsurile luate, a încercat stoparea cheltuielilor și a reușit, după cum arată documentele vremii, să reducă datoriile existente [124, p.178-179; 132, p. 220-231].

La plecarea din Iași, în anul 1812, mitropolitul a făcut o dare de seamă pe care a înaintat-o Sinodului. În document se arată că o bună parte din datoriile găsite cu patru ani înainte au fost plătite și că, în acest timp, a reușit să repare biserici, să le doteze cu veșminte și argintărie pentru a se săvârși actul religios în bune condiții. De asemenea, a reușit să achiziționeze terenuri cu vie și livezi pentru Mitropolie [124, p.178-179; 132, p. 220-231; p. 242; 134, p. 31-32].

Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost primul mitropolit al noii Eparhii a Chișinăului și Hotinului (1812-1821) și „a știut sub stăpânire străină să întemeieze o eparhie românească” [6, p. 31]. După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, prioritatea mitropolitului a constituit-o obținerea aprobării, de la comandantul armatelor rusești, pentru „înființarea în această regiune a unei

eparhii noi”, invocând „numărul însemnat al bisericilor de la sate și orașe, depărtarea acestei provincii de alte eparhii ale Rusiei și deosebirea de limbă și obiceiuri a popoarelor” [23, p. 38].

După înființarea eparhiei, mitropolitul reușește organizarea acesteia pe baza unor concepte proprii. În anul 1813, în cadrul eparhiei, înființează Seminarul. În același an, din dorința de a înființa și o tipografie, trimite un raport către Sfântul Sinod Rus prin care cere aprobare, invocând lipsa cărților duhovnicești. Fără a aștepta aprobarea pentru tipografie, „a pregătit tot materialul necesar, literele moldovenești și slavonești, a chemat de la Mănăstirea Neamț un tipograf iscusit și a început traducerea unor cărți din slavonește în moldovenește” [6, p. 35-36; 12, p. 20-25; 23, p. 40-41]. Aprobarea Sfântului Sinod a fost dată în 4 mai 1814, iar pe data de 31 mai 1814 a fost, oficial, deschisă tipografia. În aprobarea dată, Sinodul impunea mai multe condiții, printre care „cărțile care se vor tipări în moldovenește, să se traducă după cărțile tipărite în tipografia sinodală de la Moscova” [23, p. 41].

Prima carte tipărită în tipografia de la Chișinău a fost Liturgia de la 1815 [23, p. 41; 75, p. 93-98]. În ceea ce privește cărțile tipărite sub coordonarea mitropolitului Gavriil, „din punct de vedere tehnic sunt o continuare a vechii arte românești de tipar (...) tipărite pe hârtie bună, cu litere mari, citețe, titlurile se încadrează în viniete. Mitropolitul Gavriil traducea, compara textele, făcea corectura cărților tipărite la Chișinău, avea o capacitate de muncă de care rămânem mirați deoarece a știut într-un termen atât de scurt să facă atât de mult pentru Basarabia” [23, p. 62]. A fost unul dintre cei care a luptat pentru autonomia culturală a Basarabiei și pentru conservarea caracterului ei românesc. „Bazele culturii românești, în această parte a Moldovei ocupate, au fost păstrate și întărite, în condițiile grele ale primilor ani ai stăpânirii străine, de către mitropolitul de origine transilvăneană, Gavriil Bănulescu-Bodoni” – afirmă academicianul Ioan-Aurel Pop [105, p. 153].

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, populația acestei provincii, și în special țăranii, a fost afectată foarte puternic. Mărturii în acest sens se regăsesc în lucrările mai multor autori [12; 15; 149; 106; 138]. La început, boierilor li se acordaseră anumite privilegii, dar pentru o scurtă perioadă de timp. La cererea boierilor adresată mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni de „a le fi apărătorul lor” [12, p. 25], mitropolitul trimite împăratului atât petițiile boierilor, cât și o scrisoare, înștiințându-l cu privire la nedreptățile pe care le aveau de îndurat locuitorii provinciei nou anexate Imperiului Rus. În scrisoarea către împărat, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni spunea: „Moldova ca o colonie romană se cârmuia din timpurile străvechi de legiurile romane (...) și atât domnii creștini, cât și musulmanii n-au luat de la ea drepturile ei” [107, p. 285-288]. În scrisoarea trimisă împăratului, mitropolitul îl ruga ca boierilor „să li se

împlinească cerința” și totodată își dădea „consimțământul de a participa la departamentul de justiție” [15; 23; 28; 106].

Cea mai mare realizare a mitropolitului Gavriil în sfera activității depuse în noua eparhie a fost înființarea, în anul 1813, a Seminarului Teologic din Chișinău, pe care „l-a vrut și l-a realizat cu limba română de predare” [104, p. 86-87]. Seminarul a fost deschis conform planului realizat de mitropolitul Bănulescu-Bodoni, având la început două clase, cea de pregătire și cea de gramatică [124, p. 220]. Chiar dacă nu a fost profesor la Seminar, s-a preocupat să aducă cei mai buni profesori, a alcătuit programa școlară, s-a preocupat și a reușit, pe parcurs, să construiască o clădire adecvată. A cerut și a obținut ca limba de predare „să fie cea rusească, ca a stăpânului; cea națională moldovenească, ca cei ce învață să poată propăvădui poporului cuvântul lui Dumnezeu, și cea latinească fiindcă din ea se trage și se poate îmbogăți cea națională” [23, p. 39].

Seminarul înființat în anul 1813 era „singura școală înaltă din toată provincia; avea caracter românesc și avea menirea de a da noii eparhii clerici luminați și întraceași vreme moldoveni prin creștere și cultură” [6, p. 35-36]. Seminarul teologic de la Chișinău, întemeiat de mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, „a dat României pe aproape toți făuritorii Marii Uniri de la 1918” [104, p. 87] deoarece acest seminar a jucat „rol de pepinieră de preoți și laici de mare calitate. În amintirea seminariștilor din Chișinău, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a rămas ca întemeietorul școlii lor, unică în felul ei. Și faptul că a dat Biblia în românește, cântărește cât multe din păcatele lui politice de pe talgerul celălalt al cântarului” [104, p. 104].

Constantin Tomescu [132, p. 15-21] afirmă că este imposibil să anulezi, pur și simplu, un secol de evoluție care a creat în Basarabia un specific aparte față de restul Țării Românești. Din această perspectivă, personalitatea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni devine una exemplară, deoarece el este, pe de o parte *întemeietorul* eparhiei basarabene, însă, pe de altă parte, este singurul dintre ierarhii de până la 1918 care a încercat să mențină caracterul românesc al arhiepiscopiei.

3.2. Cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, mediul arheologic și vestigiile arheologice

3.2.1. Caracteristica generală a criptei

Cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni este amenajată lângă zidul de sud al Bisericii Adormirea Maicii Domnului, fiind alipită de perețele din sectorul gropniței [110, p. 2].

Aceasta reprezintă o construcție sub forma unei prisme patrulatere cu orientare vest-est, cu o lungime de 2,84 m la bază și de 2,71 m în partea de mijloc, lățime de 1,98 m și înălțime de 2,69 m, deasupra având un acoperiș în două ape, cu o înălțime de 0,95 m. Fundația criptei pe latura de sud și de vest, dinspre interior, este amenajată din piatră ruptă prinsă cu mortar din var și nisip, în rest fiind alcătuită din cărămidă roșie. Soclul criptei este ridicat cu 0,30 m deasupra nivelului de călcare din anul 1821. Zidăria criptei, pe exteriorul fațadei, este alcătuită din 42 șiruri de cărămizi, iar coama acoperișului este susținută de 13 șiruri de cărămizi cu dimensiunile de 27x14x5 cm [110, p. 4].

Pe fațada de sud a criptei, la momentul cercetării, se afla o placă de marmură albă. La baza fațadei, mai jos de placa nominalizată, în plan oblic, era amplasată o altă placă de marmură cenușie, care, posibil, reprezintă placa de la 1821, cu inscripție în limba rusă [110, p. 4-5].

Camera interioară a criptei se află cu 0,53 m mai jos de nivelul pragului din piatră al „golului” de acces în criptă de pe latura de vest, respectiv cu 0,53 m mai jos de nivelul de călcare din anul 1821 și 0,33 m de la nivelul de călcare 2016. Lungimea camerei interioare a criptei la bază este de 2,40 m și lățimea de 1,05 m, la mijloc are lățimea de 0,90 m, iar înălțimea este de 1,55 m. Podeaua criptei este pavată cu cărămidă roșie [110, p. 4-5].

Fundația criptei, pe latura de sud din interior și pe latura de vest, este din piatră ruptă prinsă cu mortar din var, având o înălțime de 0,50-0,55 m de la baza criptei, urmată de elevația din cărămidă roșie prinsă cu mortar din var. Peste fundația din piatră a peretelui de sud sunt zidite 14 șiruri de cărămizi, mai sus urmând curbura bolții criptei. Zidul de nord de la podea pe verticală este alcătuit din 19 șiruri de cărămizi. Totodată, tavanul boltit al criptei este alcătuit din 22 șiruri de cărămizi [110, p. 4-5]. Peretele de est al criptei are în interior o înălțime echivalentă cu 24 rânduri de cărămizi, începând de la podea. În partea inferioară a pereților de est și de vest sunt amenajate sub formă de arcade - goluri, inclusiv pentru introducerea în criptă a sicriului. Lățimea golului din zidul de vest este de 0,88 m, iar înălțimea de 0,90 m.

Cercetarea arheologică a demonstrat că, de la închiderea criptei în anul 1821 și până la momentul deschiderii acesteia în anul 2016, sicriul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni n-a

fost deranjat, păstrându-se intact, cu excepția eroziunilor de ordin natural, provocate de umiditatea excesivă pătrunsă la anumite etape în cavou [110].

Cercetarea arheologică a cavoului mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni s-a desfășurat în două etape: în anul 2007 și în anul 2016.

Cercetarea arheologică preventivă din anul 2007 a fost dictată de apariția în peretele de vest al cavoului (în locul intersecției cu zidul bisericii) a unei fisuri, la moment transformată în gaură de circa 5-7 cm. Cercetarea dată a reprezentat o măsură preventivă, în scopul determinării stării de conservare a complexului, care s-a redus la cinci operații: 1) deschiderea laterală a cavoului, 2) examinarea vizuală a interiorului, 3) ridicarea în scop de conservare a icoanei de lemn de pe suprafața sicriului, 4) evacuarea bucăților de cărămizi și a mortarului de pe suprafața sicriului și 5) închiderea definitivă a cavoului [114].

În urma cercetării preventive din anul 2007 s-a stabilit că zidul de est al cavoului era grav afectat de rădăcinile copacilor de pin plantați în preajma bisericii cu peste 100 de ani în urmă. Pereții cavoului erau acoperiți de șiroaie de apă, iar aceasta pătrundea prin fisurile rădăcinilor de copaci. Din cauza umezelii mari, din zidul bisericii erau desprinse multiple bucăți de cărămidă și mortar, căzute peste capacul sicriului. Capacul sicriului, în proporție de circa 60-70 % era relativ bine păstrat, fiind acoperit cu un material de catifea cafenie peste care, din galoane cu fir metalic, era aplicată crucea Golgotei. Era afectat prin putrezire colțul de nord-vest al sicriului, marginea de nord și cea de est ale acestuia. În timpul ridicării de pe suprafața sicriului a resturilor de cărămidă și mortar, a fost observată o icoană din lemn puternic afectată de procesul de putrezire, care a fost transmisă pentru conservare la Muzeului Național de Istorie a Moldovei [114].

Prin cercetarea arheologică din anul 2007 s-a stabilit că sicriul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni era intact, stare în care a fost conservat prin închiderea ermetică a cavoului.

A doua etapă a cercetării arheologice a cavoului mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni s-a produs în anul 2016, ca urmare a declanșării procesului de canonizare a Înalțului Ierarh de către Biserica Ortodoxă Rusă, când au fost ridicate osemintele și alte resturi materiale, inclusiv textile de la vestimentație liturgică [110].

3.2.2. Cercetarea cripei și mediul arheologic

Conform literaturii de specialitate, intervențiile arheologice care presupun descoperiri de materii organice, inclusiv materii textile, se asigură cu măsuri preventive în scop de evaluare urgentă a degradărilor acestora și de asigurare in situ a conservării lor [70; 71; 72]. Cunoașterea de către specialiștii implicați în cercetarea arheologică a mecanismelor de evaluare și conservare preventivă este esențială în vederea aplicării celor mai adecvate metode și tehnici de conservare

(*in situ* și *post situ*). Textilele pot supraviețui în contexte arheologice diferite, natura și gradul de degradare fiind dependente de structura chimică a fibrelor textile și de specificitatea mediului de înhumare – microclimat (temperatură, umiditate, absența/prezența oxigenului), natura solului (acid/bazic), fenomenul de biodeteriorare, prezența metalelor în contact direct/în imediata apropiere a textilelor etc. Este cunoscut faptul că principalii agenți de degradare a fibrelor textile sunt cei biologici: bacteriile și fungii. Aceștia afectează atât fibrele proteice, cât și fibrele celulozice. Fibrele proteice sunt mai rezistente la atacul microorganismelor care trăiesc în medii ușor acide, anaerobe [2, p. 3; 70, p. 18]. Prezența metalelor în mediul arheologic poate spori condițiile de preservare a materialelor textile, acționând ca un biocid. Cunoașterea acestor variabile, sau a unora dintre ele, conduce la o mai bună acțiune de prelevare și conservare a materialului arheologic extras. Atât metodele de prelevare, cât și operațiile de manipulare, ambalare și transport către spațiile amenajate special, astfel încât să întrunească condiții de mediu asemănătoare cu cele ale mediului din care artefactele au fost extrase, trebuie aplicate cu atenție mărită, utilizând un inventar instrumental adecvat. Acest lucru devine cu atât mai necesar, în condițiile în care aceste acțiuni se desfășoară în spații deschise, în care influența condițiilor meteo nu este de neglijat. Nu în ultimul rând, în cazul cercetării arheologice a unui sit cu o echipă interdisciplinară, menționăm necesitatea elaborării, aprioric, a unei strategii de acțiune pentru evitarea oricăror posibile degradări ale materialului arheologic care urmează a fi extras.

Referitor la cercetarea arheologică a criptei mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni de la Mănăstirea Căpriană, menționăm faptul că, în cursul lucrărilor de cercetare arheologică preventivă desfășurate în anul 2007, s-au obținut informații cu privire la caracteristicile mediului din interiorul criptei, precum și asupra conținutului criptei. În cazul cercetării arheologice a criptei, desfășurată în anul 2016, aceste informații au fost extrem de utile, creând posibilitatea, pentru echipa de cercetare, de a fi elaborat un plan de acțiune documentat, înainte de desfășurarea lucrărilor propriu-zise.

În data de 24 august 2016, înainte de deschiderea criptei, echipa interdisciplinară de specialiști (arheolog, antropolog, conservator, restaurator) a participat la o ședință de lucru, la Mănăstirea Căpriană, în cadrul căreia au fost propuse două variante de lucru, pentru data de 25 august 2016, dată la care era planificată deschiderea și cercetarea arheologică a criptei mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Una dintre variantele de lucru prevedea deschiderea criptei pe direcția lungimii acesteia (latura de sud), transferarea inventarului arheologic al criptei în interiorul Bisericii Adormirea Maicii Domnului, prelevarea artefactelor arheologice de către echipa de specialiști în conservare-restaurare și a osemintelor de către comisia de canonizare, în prezența antropologului. În acest

scop a fost pregătită o placă metalică cu grosimea de 0,5 cm, lungimea și lățimea fiind apropiate de cele ale criptei. Această placă urma să fie introdusă sub raclă, astfel încât tot conținutul să fie ridicat și transportat în interiorul bisericii, unde parametrii temperatură-umiditate erau adecvați pentru prelevarea materialului arheologic. Varianta alternativă a fost creată pentru cazul în care accesul în criptă nu se putea realiza pe direcția lungimii acesteia (latura de sud), ci pe direcția lățimii criptei (latura de vest). În această situație, conținutul criptei urma să fie transferat într-o altă raclă, pregătită anterior, aceasta introdusă în interiorul Bisericii Adormirea Maicii Domnului, continuând-se prelevarea materialului arheologic în interiorul bisericii. În scopul protejării artefactelor, în timpul manipulării acestora, au fost pregătite, în vederea utilizării, bucăți de țesătură de bumbac, de mari dimensiuni.

De asemenea, au fost luate în considerare și condițiile meteo din ziua respectivă: senin, soare puternic și temperatura aerului cu valori cuprinse în intervalul 25-27°C. Astfel, conform normelor de conservare în vigoare, pentru a evita expunerea directă a artefactelor la razele solare, în fața criptei a fost montat un cort, în vederea protejării materialului arheologic.

Totodată, a fost amenajat un spațiu salubru, la parterul Casei Trapezei, care a fost utilizat ulterior prelevării artefactelor în interiorul bisericii. Acest spațiu a fost dotat cu mese de lucru, de mari dimensiuni, și materiale necesare operațiunilor de conservare preventivă. Parametrii de umiditate și temperatură au fost controlați în permanență, astfel încât, pentru materialul arheologic extras din criptă, să se poată asigura un mediu cât mai apropiat de cel din care provenea.

În timpul deschiderii criptei, pe direcția lungimii (latura de sud), s-a constatat că bucăți din zid se desprindeau și cădeau peste sicriu, existând riscul de a distruge conținutul sicriului. Din această cauză, comisia prezentă la cercetare a hotărât punerea în aplicare a celei de-a doua variante de lucru propuse în data de 24 august 2016. Astfel, deschiderea criptei mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni s-a făcut prin arcada din partea inferioară a laturii de vest.

Sub arcadă, zidul a fost golit prin extragerea a 18 șiruri de cărămidă, formând o deschizătură cu dimensiunile de 90x80 cm.

În anul 2016, la deschiderea criptei, comparativ cu situația constatată în anul 2007, se poate menționa faptul că în interior era un microclimat total diferit, cu o umiditate a aerului cuprinsă între 80% - 85%, iar în ceea ce privește vegetația, nu se mai remarcă prezența acesteia.

A fost măsurat pH-ul prin sondaj, atât pe suprafața unora dintre piesele textile, cât și la nivelul solului prelevat din criptă, pentru a se obține informații asupra acidității sau alcalinității acestora; valorile determinate au fost cuprinse în intervalul 3-6, indicând caracterul acid al acestora. Pentru măsurarea pH-ului s-a folosit un pH-metru digital portabil, marca Hanna.

3.2.3. Vestigiile arheologice descoperite

În momentul deschiderii criptei, primul artefact vizibil a fost capacul de la sicriu; atât capacul, cât și corpul sicriului prezentau o stare de degradare accentuată, comparativ cu situația remarcată în cazul cercetării arheologice preventive din anul 2007. Scândurile capacului sicriului, care era confecționat din lemn de brad, erau umede, materialul textil (catifea) și galoanele ornamentale cu fir metalic fixate pe suprafața acestuia aflându-se în stare de degradare avansată. Scândurile care alcătuiau corpul sicriului, în mod deosebit, atât în partea inferioară a acestuia (în zona dinspre picioare), cât și în partea superioară a acestuia (în zona dinspre cap) prezentau stare de degradare avansată, remarcându-se efectul negativ al umidității accentuate, prezente timp îndelungat, asupra acestora. În consecință, singurul element al sicriului care s-a păstrat și recuperat a fost capacul.

Capacul era prins în cuie de fier, în partea centrală fiind ușor prăbușit în interior. Comparativ cu situația observată în anul 2007, în anul 2016 pânza de catifea de pe capac era degradată complet. În același timp, pe marginea capacului erau prinse galoane cu fir metalic bătute în ținte de bronz. Pe suprafața capacului sicriului erau galoane de 2-3 cm lățime, care reprezentau ansamblul Golgotei, sub formă de Cruce Ortodoxă (slavă), formată din câte două galoane alăturate, prinse de sicriu în cuie de aramă. Crucea avea trei brațe. În partea superioară erau două brațe orizontale (unul mic și unul mare), iar în partea inferioară un braț oblic (înclinat de la stânga la dreapta). La baza crucii, din galoane, era reprezentat muntele Golgotei, la baza căruia erau imagnate osemintele lui Adam: craniul și oasele încrucișate. Mai sus de muntele Golgotei, în dreapta și, respectiv, stânga, erau reprezentate două litere chirilice: **Г** și **А** (Глава Адамова – Capul lui Adam). În dreapta crucii, dintr-o panglică metalică cu vârf romboidal era reprezentată *sulița*, iar în stânga – *trestia cu burete la capăt*. În același sector, în partea superioară, erau reprezentate literele chirilice: **ЦРЬ** (Царь - Împărat), mai jos era litera **Н** cu ligatură (Ника - Nika), iar în preajma suliței, succesiv pe verticală, erau reprezentate literele chirilice: **К** (копье воина – sulița militarului), **М** (место лобное распят бысть – locul eșafodului pentru răstignire) și **Г, Г** (гора Голгофа – muntele Golgota) [114].

Literele din partea stângă a crucii nu s-au păstrat, acestea fiind distruse de putrezire sau de prăbușiri de bucăți de cărămizi din peretele de nord al Cavoului. În părțile laterale ale criptei erau câte două mânere din aramă de la sicriu, pioneze din aramă și cuie din fier [110].

Primele vestigii arheologice extrase din criptă au fost: capacul de la sicriu, învelitoarea de cap, crucea de mână, crucea medalie cu panglică și mitra.

Piese arheologice descoperite în criptă sunt clasificate în trei categorii de bază: *piese memoriale sau votive* ale persoanei înhumate, *piese vestimentare* ale persoanei înhumate și *piese de la sicriu* [110, p. 10].

Piese memoriale sau votive

În zona pieptului au fost identificate două piese reprezentând o cruce de mână și o cruce medalie, aplicată pe o panglică din material textil.

Crucea medalie cu panglică reprezintă o piesă comemorativă – o cruce medalie care simbolizează biruința Rusiei în războiul cu Napoleon, aceasta fiind special destinată clericilor (Anexa 4.3.11). Piesa este compusă din trei elemente: crucea propriu-zisă, un inel mobil și panglica. Crucea este lucrată din cupru în tehnica ștanțării.

Crucea de mână reprezintă o piesă compusă din cruce de lemn și ramă metalică cu mâner. Crucea este de tip latin. Pe fața piesei de lemn, în relief, este sculptată imaginea Răstignirii lui Iisus Hristos, iar pe partea opusă, pe verticală, în relief, este sculptată imaginea Maicii Domnului.

Piese vestimentare

Inventarul arheologic al criptei a fost bogat, cuprinzând o tipologie diversă de artefacte. Au fost descoperite, atât în stare fragmentară, cât și în formă integrală, piese ale veșmintelor clericale ce au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni: *Stihar, fragmente Mânecuțe, Brâu, Epitrahil, Omofor Mare, Sacos, Bederniță, Mitră, Înelitoare de cap cu Paraman, accesorii vestimentare – nasturi*, la care se adaugă *fragmentele din piele* provenite de la încălțăminte (Anexa 4.3.1-4.3.11).

Piese de la sicriu

De la sicriu s-au păstrat, în afară de capac, *elemente ornamentale și funcționale*: 2 decorațiuni din tablă, alte 2 fragmente de decorațiuni metalice, 3 mânere din fier, 4 cuie din fier de dimensiuni mari, 6 fragmente de fier de dimensiuni mici, 13 pioaneze din aramă, unele în stare fragmentară. De asemenea, au fost prelevate, de pe suprafața sicriului, galoane textile și catifea, în stare fragmentară.

3.3. Conservarea in situ și post situ privind stoparea degradărilor veșmintelor liturgice arheologice

Starea de conservare a materialelor textile recuperate din medii arheologice reflectă tipurile de degradare acumulate pe parcursul istoriei obiectului (începând cu etapele de prelucrare a materiilor prime în vederea obținerii produselor finite, utilizarea produselor finite) și, ulterior, îngroparea acestora (locarea acestora în mediul de înhumare). Marea majoritate a

obiectelor textile descoperite în cadrul cercetărilor arheologice au fost purtate în cadrul activităților cotidiene, prezentând, din acest motiv, un anumit grad de uzură funcțională. Efectele purtării, spălării, expunerii la razele solare, degradări cunoscute sub denumirea de îmbătrânire fizică a materialului textil, pot fi observate prin analiza morfologiei și a proprietăților fizico-chimice și fizico-mecanice ale fibrelor, în cursul lucrărilor de cercetare, post - excavare. Modul în care fibrele textile, deja degradate, interacționează cu mediul de înhumare, va determina supraviețuirea, sau nu, a materialului textil. În funcție de natura fibrelor sau a materialelor componente (în cazul obiectelor compozite) și de caracteristicile mediului de înhumare, nivelul de degradare a materialelor textile va fi diferit.

În mediile arheologice, supraviețuirea materialelor realizate din fibre textile naturale depinde de doi factori cheie: natura materialului textil (fibre de origine vegetală/fibre de origine animală) și specificitatea mediului de înhumare [71]. În mediile arheologice care prezintă umiditate mărită, cum este și cazul luat în studiu, degradarea materialelor textile are ca principale cauze – hidroliza chimică și biodeteriorarea. Prin hidroliză chimică, în mediile arheologice care prezintă umiditate mărită, în cazul tuturor tipurilor de materiale textile naturale, au loc reacții de depolimerizare care favorizează producerea, cu viteză mult mai mare, a fenomenelor degradative. Biodeteriorarea materialelor textile în medii arheologice umede poate fi și de natură fizică și poate fi produsă de rădăcinile plantelor care dislocă structura obiectelor textile, crescând prin și pe lângă elementele structurale, ramificându-se, adeseori întreșându-se în materialul textil.

Conservarea textilelor arheologice începe din momentul descoperirii acestora. Impactul modificării condițiilor de mediu asupra pieselor textile poate genera apariția unor noi tipuri de degradări. Pentru a evita producerea acestora, până în momentul ajungerii în laboratorul de conservare-restaurare, în afară de o evaluare specifică fiecărei situații în parte, există anumite cerințe cu caracter general care trebuie respectate: manevrare atentă, intervenție minimă, documentare adecvată, proceduri de depozitare/transport adecvate.

În cazul oricărui obiect textil descoperit în mediul arheologic se impune ca, imediat după extragere, acesta să fie depozitat în spații adecvate în care, prin monitorizarea parametrilor de mediu – temperatură și umiditate –, să se asigure un microclimat constant, fără fluctuații ale acestor parametri, similar celui existent în mediul de înhumare. Adaptarea artefactelor arheologice la „noul mediu” este necesar să se desfășoare, cel mai adesea, în cadrul unui proces de durată, progresiv; în caz contrar, schimbarea bruscă a condițiilor de mediu poate afecta structura chimică a obiectului textil, generând degradări ireversibile. Astfel, materialele textile de natură organică ce provin din medii arheologice cu umiditate mărită, pentru care procesul de

uscare se desfășoară în mod necontrolat, vor deveni friabile, remarcându-se diminuarea rezistenței mecanice și, inclusiv, degradări de natură fizico-mecanică iremediabile: cute, deformări, rupturi cu lacune de material. De asemenea, este de menționat, în cazul mediilor arheologice cu umiditate mărită, prezența sărurilor solubile. În funcție de fluctuațiile de temperatură și umiditate, migrarea și recristalizarea sărurilor solubile transportate de apă constituie unul dintre principalele mecanisme de degradare a artefactelor. Pe măsura eliminării apei dintr-un material textil (a uscării), sărurile minerale, antrenate odată cu apa capilară, vor cristaliza, producând fenomenul de eflorescență pe suprafața acestuia, cauzând deteriorarea fizică a substratului textil. În cazul în care condițiile de mediu în care este depozitat obiectul excavat nu sunt corespunzătoare, sau există fluctuații ale parametrilor de mediu, procesul de recristalizare a sărurilor solubile va continua și după excavarea obiectului, cu implicații negative asupra stării de conservare a acestuia.

Este important ca personalul care operează direct cu acest tip de artefacte să fie informat asupra riscurilor ce pot să apară în cazul în care nu sunt aplicate metode corespunzătoare de prelevare și de conservare preventivă a materialului textil recuperat din mediul arheologic, astfel încât artefactul textil să poată fi valorificat, ca mărturie istorică, prin cercetare și tratamente de conservare-restaurare.

Totodată, se impune efectuarea de tratamente de aseptizare astfel încât, în noul mediu, în condiții controlate de temperatură și umiditate, să nu existe pericolul reactivării atacului biologic care poate avea ca efect degradarea obiectului textil. Riscul cel mai mare este cel al (re)aparității mucegaiurilor.

Colaborarea pluridisciplinară, între arheologi, istorici, biologi, chimiști, ingineri textiliști, conservatori, restauratori, face posibilă prezervarea și interpretarea moștenirii culturale, obiectul textil fiind revalorizat ca document științific. Uneori, se consideră că misiunea restauratorului, privind conservarea-restaurarea artefactelor arheologice, începe doar din momentul ajungerii acestora în laborator, pe șantierul arheologic responsabilitatea pentru prelevarea, ambalarea și transportul obiectelor descoperite aparținând, în exclusivitate, arheologului. Este adevărat că, din diverse motive, restauratorul/conservatorul ajunge foarte rar, sau deloc, pe șantierele arheologice. Pentru toate tipurile de artefacte descoperite în cadrul șantiierelor arheologice este benefică prezența și expertiza restauratorului/conservatorului, alături de arheolog [60, p. 118].

Colaborarea interdisciplinară *in situ* creează premisele salvării artefactelor arheologice, chiar din momentul descoperirii acestora și, implicit, a integrării acestora ca parte a patrimoniului cultural.

În cadrul cercetărilor arheologice efectuate la Mănăstirea Căpriană, pentru salvarea artefactelor din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni s-a avut în vedere colaborarea cu specialiști din diverse domenii. În acest sens, anterior săpăturilor arheologice a fost alcătuită o echipă interdisciplinară (arheologi, specialiști în conservare-restaurare, antropolog), asigurând condițiile corespunzătoare pentru ca artefactele descoperite să beneficieze de *primul ajutor* specializat și imediat.

Anterior deschiderii criptei în care se aflau osemintele mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, a fost elaborată o strategie de acțiune. Aplicarea acesteia a avut ca efect atât prelevarea artefactelor arheologice astfel încât să fie prevenită accelerarea proceselor de degradare, după scoaterea din sit a acestora, cât și respectarea procedurilor de canonizare. De asemenea, a fost pregătit instrumentarul necesar prelevării și conservării artefactelor arheologice: pungi din polietilenă cu sistem de închidere, materiale textile neutre din punct de vedere chimic, hârtie de filtru, cutii din carton neutru, cutii din plastic cu închidere ermetică, perii și pensete de diferite dimensiuni.

Primele obiecte prelevate din criptă au fost introduse individual, cu multă atenție, în pungile și cutiile pregătite anterior, în vederea asigurării unui microclimat cât mai apropiat celui din criptă, fiind transportate, imediat, în încăperea special amenajată. După prelevarea acestor prime artefacte, celelalte obiecte din inventarul criptei au fost acoperite cu material textil neutru și manevrate cu grijă în vederea transferării într-o raclă pregătită anterior. După procesiunea efectuată în cadrul ritualului de deshumare, racla a fost transportată în interiorul bisericii; conținutul raclei a fost așezat pe o masă de mari dimensiuni, în scopul prelevării artefactelor arheologice, de către echipa de specialiști din România, și a osemintelor, de către echipa de canonizare a sfinților din cadrul Bisericii Ortodoxe a Republicii Moldova și de către antropologul. Artefactele prelevate au fost apoi transportate în încăperea special amenajată pentru aplicarea tratamentelor de conservare *post situ*; această încăpere a avut și destinația de depozit provizoriu până în momentul în care piesele au transportate către laboratorul de conservare-restaurare.

Conservarea *post situ* a fost realizată în încăperea special amenajată în incinta Mănăstirii Căpriană, la parterul uneia dintre clădiri. Fiecare obiect a fost identificat, fotografiat și s-au notat toate detaliile cu privire la starea de conservare din acel moment.

Pentru fragmentele textile arheologice, menționăm starea de fragilitate a materialelor și prezența depunerilor de sol, a sărurilor, a produșilor de descompunere organică, a cutelor accentuate și a șifonărilor produse în mod aleatoriu, a rupturilor cu/fără lacune de material, în proporție mare, prezența unor rădăcini de plante, bine inserate în structura țesăturilor, pete de

natură necunoscută și produși de coroziune la accesoriile metalice care au migrat și pe materialul textil.

Fragmentele de metal, elementele ornamentale și funcționale provenite de la sicriu și vestimentație - cuie, pioneze, cruce de mână, cruce cu panglică, nasturi - prezentau coroziune avansată, fragilitate, rupturi, deformări. Fragmentele de piele arheologică (încălțăminte) prezentau depuneri de săruri, depuneri de pământ, produși de descompunere organică. De asemenea, se remarcă pierderi importante de material dermic, precum și numeroase deformări cauzate de condițiile de zacere.

Conservarea *post situ* a continuat cu intervenții preliminare minim necesare, și anume operații de curățire mecanică, prin periere ușoară a pieselor, în vederea îndepărtării impurităților grosiere, neaderente. În cadrul conservării *post situ* au fost realizate și tratamente de asepsizare a materialului arheologic extras. Au fost realizate două tratamente cu biocid Timol, prin pulverizare, la un interval de 24 ore distanță unul de celălalt.

Pentru a fi transportate, artefactele arheologice au fost ambalate conform Normelor de conservare-restaurare aprobate prin HG nr. 1546/2003, în vigoare în România. Operația de ambalare, care uneori poate fi destul de complexă, trebuie efectuată în corelație cu gradul avansat de fragilizare a obiectelor, ținând cont de numeroasele manipulări și de faptul că transportul parcurge deseori zone accidentate. În general, fiecare obiect trebuie ambalat separat. Sunt însă numeroase exemple în care pot fi introduse mai multe obiecte, în același modul. Decizia în acest sens depinde de natura, forma și dimensiunile obiectului, precum și de rezistența lui fizico-mecanică.

Au fost pregătite cutii pentru transportul artefactelor la Iași, la Centrul de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” Iași. Cutiile, de diferite dimensiuni, au fost realizate din lemn, astfel încât să corespundă cerințelor de ambalare și transport, conform normelor de conservare în vigoare. După ce au fost realizate cutiile, acestea au fost căptușite cu mai multe straturi: folie de aluminiu, folie polistiren, hârtie de filtru și țesătură de bumbac. Piese au fost așezate în aceste cutii, între straturi de hârtie de filtru și țesătură din bumbac, urmând a fi transportate la Iași.

Fragmentele textile arheologice au fost ambalate și depozitate în cutii, utilizând materiale neutre din punct de vedere chimic. S-a avut în vedere asigurarea condițiilor atât pentru menținerea parametrilor de microclimat la valori cât mai apropiate celor din mediul de înhumare, cât și pentru transportul în condiții de siguranță corespunzătoare, respectând normele de conservare a obiectelor de patrimoniu.

Fragmentele arheologice din metal (elementele ornamentale și funcționale) provenite de la sicriu și vestimentație - cuie, pioaneze, nasturi și obiectele de cult (cruce de mână, cruce cu panglică) - au fost ambalate separat și depozitate în același container, având în vedere asigurarea atât a condițiilor de mediu cu valori scăzute ale umidității relative, cât și a transportului în condiții de siguranță corespunzătoare; aceleași proceduri s-au aplicat și pentru fragmentele de piele.

Fragmentele de lemn arheologic provenite de la sicriu au fost preluate de către specialiștii Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău, pentru efectuarea lucrărilor de conservare-restaurare. Inițial, pentru aceste fragmente de lemn s-au luat măsuri de păstrare a umidității apropiată celei din criptă. Astfel, imediat după scoaterea din criptă, fragmentele au fost înfășurate în țesătură de bumbac, apoi într-o folie de polietilenă și transportate în încăperea destinată pentru depozitarea întregului material arheologic provenit din criptă.

3.4. Importanța și valoarea documentar-istorică a veșmintelor liturgice arheologice

Biserica Ortodoxă a fost, de-a lungul a două milenii de istorie, creatorea unui inestimabil și bogat tezaur de bunuri cultural-spirituale. Bisericele și ansamblurile monahale, pictura bisericilor, inventarul liturgic, cărțile sfinte sunt părți componente ale spiritualității creștine, ale patrimoniului cultural universal. Arta a reprezentat dintotdeauna un element important al religiei creștine, manifestarea cultului realizându-se prin materializarea credinței în obiecte lucrate din diverse materiale și într-o anumită formă [55]. Între aceste obiecte, veșmintele liturgice, broderiile și țesăturile constituie, pe lângă piesele lucrate din argint și argint aurit, categoria cea mai importantă de obiecte necesare oficierei cultului și decorării interioarelor bisericesti.

Prin *veșminte liturgice* înțelegem îmbrăcămintea specială pe care o întrebuințează slujitorii altarelor în timpul săvârșirii sfintelor slujbe ale cultului divin public ortodox [14, p. 307]. Potrivit mărturiilor biblice și patristice, veșmintele liturgice utilizate astăzi în Biserica Ortodoxă provin din epoca apostolică, ca o continuare a veșmintelor descrise în Vechiul Testament, pe care le purtau arhierii, preoții și leviții la oficierea serviciului divin de la Cortul Mărturie și apoi la Templul din Ierusalim, conform rânduielilor prescrise de Dumnezeu lui Moise [91, p. 90].

Stabilirea importanței veșmintelor liturgice și a necesității conservării-restaurării lor ca parte a patrimoniului cultural se află în legătură nemijlocită cu problema sensului acestei categorii de obiecte. Fiecare obiect asociat religiei creștine are un rol și o semnificație anume. Ca

în orice religie, simbolistica joacă un rol important, aducând la un loc profanul și divinul. Literatura de specialitate este săracă în informații detaliate referitoare la veșmintele liturgice. În acest sens, este de subliniat necesitatea unor studii aprofundate, complete, pentru fiecare tip de veșmânt liturgic, abordat atât din perspectiva istoriei artei costumului, cât și din perspectiva liturgică.

Costumul liturgic este de regulă studiat de liturgiști în cadrul cursurilor de liturgică generală [14; 56; 91]. În general, lucrările teologilor ortodocși trec sumar în revistă originile actualelor veșminte bisericești de rit bizantin, fără a prezenta istoricul și tehnica de realizare a acestor veșminte. Există, însă, studii de specialitate în cadrul cărora sunt analizate piese textile realizate prin tehnica de brodat sau țesere, din materiale prețioase (mătase naturală, fire de aur/argint/argint-aurit) cu motive decorative elaborate, utilizate în mod deosebit pentru realizarea costumului de curte. Ulterior, elemente componente ale acestor costume, chiar în stare fragmentară, donate mănăstirilor și bisericilor, au fost destinate confecționării unor obiecte liturgice ca: dvere, poale de icoane, acoperăminte de mormânt. Cele mai multe veșminte liturgice se păstrează în cadrul colecțiilor mănăstirilor și muzeelor.

Literatura de specialitate semnalează faptul că, la început, costumul liturgic nu se deosebea de costumul laic. În acest sens, o lucrare deosebit de importantă care tratează epocile de dezvoltare a costumului ecleziastic este cea a preotului Vasile Gregorian [56]. Autorul observa că atât în Orient, cât și în Occident veșmintele sacre au avut aceeași origine în perioada secolelor I-VIII, între acestea și veșmintele laice neexistând diferențe majore. Având ca referință un studiu al liturgistului Braun, preotul Vasile Gregorian realizează o periodizare a evoluției veșmintelor liturgice din Biserica Ortodoxă de Răsărit. Astfel, *prima etapă* este până în secolul al IV-lea, *a doua etapă* este din secolul al IV-lea până în secolul al IX-lea (până la apariția cărții lui Pseudo-Gherman, care prezintă detaliat veșmintele pur liturgice); *a treia etapă* este din secolul al IX-lea și până în secolul al XV-lea (când apar primele scrieri ale Sfântului Simeon al Tesalonicului) și cea de *a patra etapă* este din secolul al XV-lea și până în prezent [56, p. 18-19].

În prima etapă, ante-constantiană, veșmintele, ca formă, nu sunt deosebite față de cele purtate de către laici. Singura deosebire era aceea că veșmintele pe care preoții le foloseau în cadrul ceremoniilor religioase erau albe. Semnul distinctiv prin care se mai deosebeau veșmintele ecleziastice de cele obișnuite era semnul Sfintei Cruci brodat sau pictat pe ele. Conform documentelor existente, în ritul roman preoții foloseau următoarele veșminte: o tunică albă, din in, încinsă cu un brâu; o dalmatică cu dungi negre numite clavi și o paenule, pe deasupra. Ca podoabe, aveau *mappula* – un fel de batistă, iar deasupra *paenulei*, un fel de eșarfă, numită *pallium* [56, p. 19].

În cea de a doua etapă, începând din secolul al IV-lea, apare noțiunea de veșminte speciale liturgice, având caracter pur sacramental. În acest sens este de menționat *orariul* – purtat în acea perioadă doar de către diaconi (conform Canonului 22 al Sinodului din Laodiceea, secolul al IV-lea). Această piesă era confecționată din in, sub forma unei fâșii lungi, așezată pe umărul stâng. Din Răsărit, orariul diaconesc trece în folosința Bisericii din Apus, mai întâi în Spania, în anul 563, ca veșmânt diaconal, ca mai apoi, în anul 633, în cadrul Sinodului din Toledo, să se vorbească de „orarium” ca veșmânt episcopal. Orariul a fost introdus, mai târziu, din Spania în Galia și apoi la Roma [56, p. 20]. În secolul al V-lea, Sfântul Isidor Peluziotul, în scrierile sale, amintește despre *omofor* ca veșmânt pur liturgic, utilizat doar de arhieriei, specificând materia, culoarea și semnificația simbolică, precum și utilizarea lui în cult. În secolul al IX-lea, diaconii purtau *stihar* și *orar*, preoții purtau: *stihar*, *orar* - dublu întors în față, numit *epitrahilion*, *felon* și *brâu*. Arhieriei purtau următoarele veșminte: *stihar de culoare roșie*, *brâu*, *epitrahil*, *felon*, *omofor*, *enchirion* [56, p. 21].

A treia etapă, începând cu secolul al IX-lea și până în secolul al XV-lea, este marcată de scrierile Sfântului Simeon al Tesalonicului. Astfel, în cadrul veșmintelor liturgice apar *mâneculele* – pentru preoți și episcopi și *bedernița sau epigonatul pentru arhieriei și preoții distinși*. *Sacosul* este purtat doar de patriarhi, *polistavrosul* (felon cu mai multe cruci pe el) este purtat de mitropoliți și cei mai distinși episcopi. Totodată apar și distincțiile: *crucea de piept* pentru preoții aleși, *cârja* pentru arhieriei, *drichiro-trichirele*, *vulturul* și *mitra* – numai pentru patriarhul din Alexandria.

A patra etapă, începând cu secolul al XV-lea, reprezintă o perioadă în care sunt aduse unele completări costumului liturgic. Astfel, la diaconi se adaugă *mâneculele*, *sacosul* este purtat de episcopi – fiind scos din costum, *polistavrosul*, iar *felonul* rămâne să fie purtat exclusiv de către preoți. Apoi apare *mitra* pentru arhieriei, fiind dată chiar și unora dintre arhimandriți [56, p. 20-22].

În ierarhia bisericii ortodoxe există trei trepte care prezintă anumite particularități, acestea deosebindu-se inclusiv din punctul de vedere al veșmintelor liturgice. Corespunzător celor trei trepte ierarhice, există veșminte diaconești, veșminte preoțești și veșminte arhieresti.

Veșmintele diaconești pe care diaconul le îmbracă în săvârșirea serviciului religios sunt: *stiharul* (стихарь), *orarul* (орарь) și *mâneculele* (поручни). Diaconul îmbracă *stiharul* și *orarul* la toate serviciile divine la care ia parte, iar la Sfânta Liturghie îmbracă și *mâneculele* [13, p. 316]. În secolul al IX-lea, *stiharul diaconesc* era larg, neîncins [56, p. 30]. *Orarul* este o piesă vestimentară specifică treptei diaconești. Despre forma și simbolismul orarului vorbește și Sfântul Simeon al Tesalonicului, care spune că „orarul arată firea cea nevăzută a îngerilor și,

atârând pe umeri, simbolizează aripile lor; pe el e scris întreit sfânta cântare a îngerilor „Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot...” [14, p. 316]. *Mânecuşele*, numite şi rucaviţe (de la termenul slav pyka - mână), sunt piese vestimentare comune celor trei trepte ierarhice, care se pun peste marginea mânecilor stiharului, pentru a le strânge, ca să nu stânjenească mişcările mâinilor. Diaconii folosesc mânecuşele numai la oficierea Sfintei Liturghii. Cea dintâi informaţie despre mânecuşe datează din anul 1054 şi este cuprinsă în scrisoarea patriarhului Petru al Antiohiei către Mihail Cerularius – afirmă preot Vasile Gregorian [56, p. 55]. În acea scrisoare, mânecuşele apar ca „şervet-batistă de şters sudoarea” şi ca fiind o piesă de sine stătătoare, nu ca o simplă garnitură a stiharului [56, p. 56]. Din secolul al XI-lea până la sfârşitul secolului al XII-lea, utilizarea mânecuşelor era considerată un privilegiu rezervat clerului cu rang înalt din ierarhia bisericii ortodoxe, şi anume arhierilor. Din secolul al XVII-lea, mânecuşele sunt purtate, ca şi stiharul, de toate treptele ierarhiei clericale, simbolizând, întotdeauna, puterea divină care îl învredniceşte pe slujitorul bisericesc să officieze serviciul religios. Ele amintesc, totodată, de legăturile care au curmat mâinile Mântuitorului, atunci când oamenii lui Pilat şi ai Caiafei L-au prins şi L-au legat deferindu-L acestora, spre judecare [56, p. 56].

În timpul slujirii cotidiene preoţii îmbracă cinci veşminte liturgice de bază: stiharul (стихарь), mânecuşele (поручни), epitrahilul (епитрахиль), brâul (пояс) şi felonul / pelerina (фелонь). În acelaşi timp, Ierahii bisericii ortodoxe utilizează: dulama/reverenda, sacosul, omoforul mare, bederniţa şi mitra.

Veşmintele liturgice care au aparţinut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, descoperite în cripta de la Mănăstirea Căpriană, constituie o dovadă clară a unui patrimoniu ecleziasc unic, datat la începutul secolului al XIX-lea. Inventarul arheologic al criptei cuprinde, printre altele, piese textile componente ale unui costum liturgic arhieresc complet. Avem astfel şansa de a documenta, pe baza unor mărturii istorice, şi de a face cunoscute elementele componente ale costumului arhieresc din acea perioadă, cât şi de a cerceta, conserva, restaura şi valorifica acest tezaur inestimabil pentru patrimoniul cultural mobil naţional şi universal.

În cadrul cercetărilor arheologice fragmentele de textile sunt foarte rar descoperite, comparativ cu obiectele din materiale anorganice (ceramică, metal). Descoperirea unui costum complet, în mediul arheologic, este o raritate. Literatura de specialitate prezintă rare descoperiri de acest tip în medii arheologice, cum ar fi cele descoperite în medii arheologice uscate, în medii arheologice îngheţate sau în minele de sare din Austria [58]. Cu atât mai mult este valoroasă descoperirea veşmintelor liturgice din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, în condiţiile unui mediu arheologic „puţin prietenos” textilelor, şi anume un mediu caracterizat, pentru o perioadă lungă de timp, de valori ridicate ale umidităţii.

Țesăturile din care sunt realizate veșmintele liturgice descoperite în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni sunt extrem de valoroase, atât din punctul de vedere al tehnicilor de realizare, al materialelor componente, al cromaticii, al stilului, cât și din punctul de vedere al utilizării pentru costumul liturgic arhieresc de la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea. De exemplu, țesătura piesei eclesiastice *Sacos*, cu motive decorative vegetale diverse (frunze, trandafiri, garoafe), reprezintă un brocart cu aspect de Jacquard, realizată din fire de argint de cea mai bună calitate (bandă metalică și bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase), fire de mătase divers colorate, cu structuri și fineți diferite. Lucrările de documentare efectuate, pe baza datelor existente în literatura de specialitate, ne îndreptățesc să afirmăm că, din punct de vedere stilistic, tipul de țesătură din care este confecționată piesa *Sacos* este un brocart cu aspect de Jacquard de proveniență, probabil, franțuzească, centrele istorice Lyon, Tours fiind renumite pentru producerea acestui tip de material textil, în perioada 1600-1800. Acest tip de material, foarte apreciat în epoca respectivă, a fost utilizat inclusiv pentru confecționarea veșmintelor clericale.

Un *Sacos* cu o țesătură asemănătoare din punct de vedere stilistic, datat începutul secolului al XVIII-lea, se află în colecția Muzeului Național de Artă a României [120]. Piesa, provine din colecție muzeală, și nu din mediul arheologic.

Informații valoroase au fost obținute nu doar despre țesături, ci și despre războiul de țesut utilizat. Pentru realizarea acestui tip de țesătură brocard cu aspect de Jacquard a fost utilizat un război de țesut cu acționare manuală. Războiul de țesut Jacquard cu mecanismul de comandă individuală a itelor, inventat între anii 1804-1808, de către Joseph Marie Jacquard, a permis obținerea unor țesături cu desene complicate și variat colorate. Acest război de țesut a fost perfecționat între 1806 – 1817, iar folosirea pe scară largă, începând cu anul 1817, a cunoscut un extraordinar succes internațional.

Țesăturile pieselor *Stihar*, *Epitrahil*, *Omofor*, *Învelitoare de cap* sunt realizate din țesătură de mătase naturală, denumită *damasc*, de culoare ocru-maronie, cu motive ornamentale florale. Este o țesătură simplă, realizată dintr-un singur sistem de fire de urzeală și un singur sistem de fire de bătătură. Țesătura piesei textile *Brâu* este realizată din fire de mătase naturală, decorul fiind alcătuit din trei registre cu motive florale (unul cu lățimea de 5,5 cm și două cu lățimea de 3 cm), individualizate cu ajutorul a patru benzi (două mai late și două mai înguste) cu motive geometrice. Reprezentarea grafică a motivelor decorative ale țesăturii a relevat existența, în zona benzilor decorative mai înguste, a motivului crucii, simbol al credinței creștine. Descoperirea acestui element ne îndreptățește să presupunem că țesătura a fost destinată confecționării veșmintelor liturgice [63, p. 171-172].

O altă piesă cu o structură textilă deosebită este *Bedernița*. Piesa textilă este confecționată din țesătură de mătase naturală, compusă. Desenul motivelor vegetale este același pe fața și pe reversul piesei, alternanța între zonele satinatate ale motivelor decorative și zonele mate ale fondului țesăturii fiind realizată prin utilizarea, în structura țesăturii, a două legături diferite (una pentru motive și una pentru fond). Studiul referitor la structura țesăturii de mătase naturală din care este confecționată piesa textilă arheologică *Bedernița* a pus în evidență faptul că aceasta se încadrează în clasa țesăturilor Jacquard tip brocart, fiind un material ornamentat cu motive structurale complexe și fire tip bandă din cupru. Țesătura este compusă și conține 4 sisteme de fire: o urzeală de bază și 3 sisteme de bătătură: bătătură de bază, bătătură pentru motive decorative și bătătură din bentiță metalică de cupru. Motivele decorative reliefate pe fondul țesăturii sunt create cu ajutorul firelor de bătătură de mătase cu finețe redusă, dar mult mai voluminoase comparativ cu cele constitutive ale bătăturii de bază [62, p. 76].

Mânecutele, descoperite în stare fragmentară, sunt extrem de valoroase atât din punctul de vedere al materialelor componente, cât și din cel al tehnicii de realizare. Cele două piese sunt realizate prin tehnica de brodere, manual, pe suport multiplu, cu fire din mătase naturală de diferite culori, fire metalice din argint și argint aurit, paiete din argint aurit și din cupru. Tehnica de realizare a acestei broderii manuale combină mai multe tipuri de materiale și puncte de lucru. Broderia manuală pe suport multiplu (textil și papetar) este realizată în punctul plin plat fixat pe fața broderiei.

În România au fost semnalate descoperiri de textile arheologice în mai multe situri, în cadrul săpăturilor arheologice desfășurate între anii 1974-1997. În acest demers științific, exemplificăm doar câteva dintre aceste descoperiri, și anume cele efectuate în siturile arheologice de pe teritoriul județelor Iași și Suceava. Între anii 1974-1977, la Mănăstirea Dobrovăț, Iași, au avut loc săpături arheologice. În pronaosul bisericii, într-un mormânt datat secolele XVI-XVII, a fost descoperită o *Învelitoare de cap*. În anul 1977, la Biserica „Sf. Sava” din Iași, în cadrul săpăturilor arheologice, într-o criptă au fost descoperite o *Beretă* și un *Conteș* [16].

Pe teritoriul județului Suceava, de-a lungul timpului, au avut loc multe cercetări arheologice. Cele care sunt asemănătoare cantitativ din punctul de vedere al obiectelor prelevate din același mormânt sau criptă sunt cele de la Biserica „Sf. Gheorghe”, Mirăuți, și de la Biserica „Sf. Ioan Botezătorul”, Siret, Suceava. Ca urmare a cercetărilor arheologice de amploare efectuate la Biserica „Sf. Gheorghe”, Mirăuți, în contextul restaurării monumentului, în anul 1997 au fost descoperite mai multe morminte. În naos a fost descoperit un cavou, aparținând unui bărbat, datat secolele XVI-XVII. Cavoul era din cărămidă, iar sicriul din lemn de stejar,

foarte bine conservat. Obiectele textile arheologice prelevate din acest sicriu au fost: *un giulgiu de mătase damasată, un giulgiu pictat cu aur, legătura de ochi, maramă de pe fața înhumatului, un veșmânt lung din mătase cu mânecile din catifea, o cămașă cu guler brodat cu fir metalic, o bonetă pentru prins părul, o pălărie și o pernă*. Tot la Mirăuți, în anul 1997, în pronaos a fost descoperit și mormântul unui tânăr, mormânt datat ca fiind de secol XV. În acest mormânt au fost descoperite următoarele: *fragment giulgiu din mătase, fragment cămașă cu piepții și gulerul brodate cu fire de argint aurit, o pereche de încălțăminte – cizme*. De asemenea, în cadrul cercetărilor arheologice desfășurate la biserica „Sf. Ioan Botezătorul”, Siret, Suceava, în anul 1984, în pronaos a fost descoperit un cavou din cărămidă, datat secolul al XVII-lea. În acest cavou a fost descoperit un sicriu din lemn de stejar intact ce a aparținut unei femei. În sicriu s-au descoperit: *un giulgiu din mătase pictat, legătura de ochi, o năframă de dantelă, un conteș, o rochie, un brâu, o bonetă și o pereche de încălțăminte – pantofi* [135].

Analizând inventarul arheologic enumerat mai sus, observăm că obiectele care s-au păstrat cel mai bine sunt cele care provin din cripte amplasate în interiorul bisericilor, fiind descoperite în sicrie din lemn de stejar. Comparativ, putem aprecia că artefactele textile arheologice prelevate din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni s-au păstrat bine, chiar dacă mediul arheologic nu a fost unul „prietenos”, cripta fiind amplasată în exterior, cu infiltrații mari de apă, iar sicriul a fost din lemn de brad. În acest context, subliniem încă o dată importanța descoperirii, în mediul arheologic, a unor piese textile componente ale unui costum ecleziastic complet datat secolul al XIX-lea; avem, astfel, oportunitatea de a salva și valorifica muzeal, prin cercetare și conservare-restaurare, mărturii istorice și documentare care aparțin, în egală măsură, patrimoniului mobil național și universal.

Rezultatele lucrărilor de cercetare și conservare-restaurare efectuate pentru piesele textile arheologice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, aflate în stare fragmentară, vor contribui la conturarea unei imagini exacte asupra elementelor componente ale costumului ecleziastic din spațiul moldovenesc la începutul secolului al XIX-lea, caracteristicilor materialelor textile utilizate în epocă și tehnicilor de realizare a acestora.

Această mărturie istorică rară, de o valoare inestimabilă, descoperită după aproape 200 ani, este redată, prin conservare-restaurare, patrimoniului cultural și ecleziastic național și universal. Salvate prin conservare-restaurare și păstrate în conformitate cu normele de conservare în vigoare, veșmintele mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni vor constitui, pentru generațiile viitoare, repere ale identității culturale, religioase, istorice.

3.5. Concluzii capitolul III

Cercetarea și conservarea-restaurarea veșmintelor liturgice ale mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni reprezintă un subiect de importanță cultural-științifică deosebită, fiind în același timp și o temă de pionierat pentru Republica Moldova. Efectuarea cercetării se află în conexiune nemijlocită cu personalitatea și activitatea Înaltului Ierarh.

Cercetarea istoriografică demonstrează că mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni se află în atenția specială a istoricilor de peste 150 de ani, timp în care au fost publicate numeroase scrieri - monografii și articole științifice în limbile rusă, română, engleză, franceză și germană. În majoritatea absolută a lucrărilor, despre personalitatea și activitatea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni s-a scris în termeni laudativi. În același timp, contextele istorice au furnizat și aprecieri critice la adresa ierarhului, acestea reprezentând, de regulă, calificări de ordin politic.

Ca mitropolit al Eparhiei Chișinăului și Hotinului (1812-1821), a înființat Seminarul Teologic și Tipografia de la Chișinău, a publicat Biblia în limba română (1819), a luptat pentru autonomia culturală a Basarabiei și pentru conservarea caracterului ei românesc.

Cercetarea arheologică a criptei mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, din anul 2016, a scos la suprafață un tezaur unic și valoros pentru patrimoniul cultural universal. Piese arheologice descoperite în criptă, clasificate în: *piese memoriale sau votive* ale persoanei înhumate, *piese vestimentare* ale persoanei înhumate și *piese de la sicriu*, ca urmare a cercetării, conservării și restaurării lor, aduc informații valoroase cu privire la natura materialelor componente, la tehnicile de realizare și, nu în ultimul rând, la costumele eclesiastice arhieresc de la începutul secolului al XIX-lea.

Metodele de conservare in situ și post situ, descrise în cadrul acestei cercetări, a patrimoniului arheologic textil provenit din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni reprezintă instrumente certe privind cercetarea arheologică de teren și măsurile de intervenție specializate ce pot fi aplicate textilelor care provin din mediul arheologic.

Textilele arheologice descoperite în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, în pofida stării de conservare în stare fragmentară, constituie piese de patrimoniu de importanță excepțională, contribuind astfel la întregirea imaginii exacte asupra elementelor componente ale costumului eclesiastic din spațiul moldovenesc de la începutul secolului al XIX-lea, caracteristicilor materialelor textile utilizate în epocă și tehnicilor de realizare a acestora.

IV. CERCETAREA, CONSERVAREA ȘI RESTAURAREA VEȘMINTELOR LITURGICE ARHEOLOGICE ALE MITROPOLITULUI GAVRIIL BĂNULESCU-BODONI

4.1. Cercetarea naturii materialelor componente ale veșmintelor liturgice arheologice prin analize non-invazive și minim invazive

Conservarea-restaurarea patrimoniului cultural mobil reprezintă o activitate de cercetare științifică, completată, în mod obligatoriu, de intervenția pe obiect, prin metode de execuție tehnică de înaltă calificare profesională.

Condițiile de efectuare a operațiunilor de conservare-restaurare a bunurilor culturale mobile sunt reglementate, în România, prin Norme de conservare și restaurare a bunurilor culturale mobile clasate¹. Pornind de la aceste Norme, în lucrarea de față este utilizată următoarea terminologie de specialitate:

Conservarea – este ansamblul măsurilor și acțiunilor ce au drept scop salvarea și păstrarea patrimoniului cultural tangibil, pentru generațiile prezente și viitoare. Conservarea cuprinde, ca activități specifice, conservarea preventivă, conservarea activă și restaurarea.

Conservarea preventivă – este ansamblul de activități cu caracter permanent, având ca scop contracararea acțiunii tuturor factorilor care intervin în mecanismul proceselor de deteriorare sau de distrugere a bunurilor culturale mobile, care pot fi efectuate de un conservator acreditat. Conservarea preventivă cuprinde măsuri și activități aplicate cu scopul de a stabili și a păstra condițiile optime de depozitare, valorificare, ambalare, transport, monitorizare a mediului înconjurător (lumină, căldură, umiditate, poluare, dăunători biologici etc.), astfel încât factorii externi să solicite cât mai puțin posibil materialele componente ale obiectelor de patrimoniu, în vederea menținerii constante a caracteristicilor fizico-chimice și fizico-mecanice ale acestora.

Conservarea activă – este ansamblul de măsuri menite să contracareze efectele degradărilor fizice, chimice și biologice asupra bunurilor culturale mobile, care pot fi efectuate numai de către un restaurator acreditat. Ca scop principal urmărește stoparea proceselor degradative și stabilizarea structurii obiectelor de patrimoniu (dezinfecția-dezinsecția textilelor, desalinizarea ceramicii, stabilizarea chimică a metalelor corodate, consolidarea picturii, uscarea controlată a materialelor arheologice umede etc.).

¹ Norme de conservare și restaurare a bunurilor ce fac parte din patrimoniul cultural, din 18 decembrie, 2003, în: Monitorul Oficial al României, Nr. 58/23 ianuarie 2004.

Restaurarea - este intervenția competentă cu mijloace adecvate asupra unui bun cultural mobil, cu scopul de a stopa procesele de deteriorare, de a păstra cât mai mult posibil din original și din semnificația inițială a obiectului asupra căruia se intervine. Scopul final îl constituie contracararea efectelor degradărilor fizice, chimice și biologice ale obiectelor de patrimoniu prin restabilirea integrității fizice și funcționale a obiectului degradat, în cel mai deplin respect față de integritatea și autenticitatea sa. În activitatea practică, între conservarea activă și restaurare nu poate fi trasată o limită, acestea având mijloace și procedee comune care urmăresc, de fapt, un triplu obiectiv – durabilitatea, integritatea și accesibilitatea obiectului de patrimoniu.

Restaurarea se bazează pe **principii** general valabile pentru diferitele tipuri de obiecte de patrimoniu, principii care au devenit repere teoretice și etice, a căror nerespectare poate duce la falsificarea mesajului obiectului de patrimoniu sau la deteriorări grave.

Pornind de la cercetările fundamentale din domeniu, evidențiem următoarele principii de bază ale conservării-restaurării patrimoniului cultural mobil, valabile în totalitate și pentru patrimoniul cultural mobil textil [32; 10]:

Restaurarea se efectuează de către restauratori acreditați, într-un cadru organizat, echipat și amenajat al laboratorului.

Cel mai important principiu al restaurării este *Primum non nocere* – *În primul rând să nu vătămăm*. Conform acestui principiu, nici un bun de patrimoniu nu trebuie să fie afectat, sub nici o formă sau împrejurare, în cursul procesului de restaurare. Nici o intervenție nu trebuie să înlăture, să diminueze, să falsifice părți ale obiectului, părțile originale ale acestuia trebuind să fie păstrate, în totalitate.

Folosirea unor materiale similare celor originale sau, dacă nu este posibil, acestea să aibă proprietăți fizico-mecanice cât mai apropiate de cele ale materialelor originale (compatibilitatea materialelor).

Utilizarea unor materiale, substanțe etc. care au fost experimentate și testate un timp îndelungat și a căror comportare a fost minuțios urmărită, a unor materiale ce au fost testate în condiții controlabile, suficient de riguroase pentru a fi concludente în determinarea incompatibilităților și a efectelor secundare.

Folosirea unor materiale, substanțe reversibile care pot fi îndepărtate ulterior, fără a afecta starea obiectului. Materialele nereversibile se vor folosi numai în situații limită în care utilizarea lor ar constitui singura modalitate de salvare a obiectului.

Lizibilitatea intervenției - toate intervențiile pe obiect, din punctele de vedere al naturii, al plasării, al completării zonelor lacunare, să se poată distinge ușor, fie prin examinare directă,

fie prin intermediul documentației din dosarul de restaurare. Lizibilitatea intervenției trebuie să se realizeze cu discreție, evitându-se stridențele cromatice.

Restaurarea nu își propune să creeze un obiect nou. Conform acestui principiu, se are în vedere aducerea obiectului la o stare/un aspect care să comunice cât mai complet funcția acestuia, înainte de introducerea sa în colecție. Întregirea părților lipsă la obiectele care au suferit pierderi/lacune masive se tratează diferit, de la un gen de obiecte la altul. Nu se vor face completări dacă lipsește mai mult de 50% din bunul cultural mobil original.

Conservarea și restaurarea bunurilor culturale istorice, artistice, inclusiv a bunurilor pe suport textil, se efectuează de către personal cu pregătire corespunzătoare, capabil să rezolve, pe baze științifice, numeroasele probleme de ordin tehnic sau artistic pe care le ridică starea patrimoniului. Sunt cazuri în care restauratorul restaurează „restaurări” anterioare, neadecvate, executate empiric în perioada în care restaurarea nu devenise o știință. Subliniem că atât munca de investigație pentru descoperirea cauzelor degradării, cât și un studiu aprofundat și conștiincios al tipurilor de degradări constituie condiții preliminare, esențiale în vederea selectării tehnicilor adecvate de restaurare și conservare.

Conservarea-restaurarea textilelor provenite din săpături arheologice ridică întotdeauna probleme dificil de rezolvat și aceasta deoarece, date fiind condițiile în care au stat în pământ, materialele textile suferă modificări structurale importante. Cercetarea științifică prin mijloace moderne este esențială pentru desfășurarea în bune condiții a procesului de conservare-restaurare. Scopul investigațiilor științifice este de a cunoaște structura obiectului, starea de conservare, de a identifica natura materialelor componente, produșii de coroziune, degradările de natură biologică. Totodată, studiile efectuate relevă nu doar structura obiectului, materialele componente, ci și tehnica de realizare a acestuia.

Tehnica de cercetare avansată, cu aplicabilitate inclusiv în domeniul conservării-restaurării obiectelor de patrimoniu, permite, astăzi, investigarea minuțioasă a acestora din punctul de vedere al caracteristicilor fizico-chimice. Rezultatele examinării vizuale, cu ochiul liber sau cu ajutorul instrumentelor optice de mărit, și ale analizelor fizico-chimice efectuate prin tehnici moderne sunt extrem de utile restauratorului, în vederea stabilirii diagnozei stării de conservare a obiectului, precum și pentru alegerea metodologiei corespunzătoare de conservare – restaurare.

Cercetarea și conservarea-restaurarea vestigiilor textile provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, la fel ca orice intervenție de acest gen, urmează o procedură logică, bine stabilită prin investigații teoretico-practice ale savanților din diferite țări, care în fiecare caz particular poate fi completată și dezvoltată. Prima etapă constă în examinarea vizuală a

obiectelor arheologice (în stare fragmentară, completă, carbonizată, mineralizată sau sub formă de impresiuni), consemnarea datelor obținute și elaborarea fișelor acestor obiecte [1, p. 28]. Acolo unde este posibil, se notează dimensiunile fragmentelor arheologice, se consemnează starea de conservare a acestora din momentul preluării lor de către restaurator, depunerile existente și culoarea. Fișele conțin în mod obligatoriu imagini de ansamblu și de detaliu surprinse cu ajutorul aparatului foto sau al camerei video, imagini care completează arhiva de date științifice a obiectului arheologic.

A doua etapă a cercetării cuprinde analize specifice, realizate prin tehnici diverse: spectrometrie (XRF, FTIR, Raman), tehnici termo-analitice (termogravimetrie - TG), investigații microscopice (microscopie optică, microscopie electronică de baleiaj), inclusiv analize microbiologice.

În general, metodele de analiză utilizate de fizicieni și chimiști pentru investigarea obiectelor arheologice sunt non-invazive. În anumite situații însă, precum este și în cazul unor categorii de obiecte descoperite în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, s-a făcut și un compromis, optând pentru unele analize minim invazive, însă majoritatea analizelor au fost non-invazive. În cazul analizelor minim invazive, s-a realizat prelevarea unor probe de dimensiuni mici, din fragmente dispartate sau din zone puțin vizibile ale obiectului.

În conformitate cu cerințele metodologice contemporane [1, p. 149-150; 7, p. 683], metoda de analiză a obiectelor arheologice include în mod obligatoriu următoarele condiții de bază:

- (a) să fie nedistructivă, pentru a se asigura integritatea fizică a obiectului investigat;
- (b) să fie rapidă, astfel încât să fie posibilă investigarea unui număr mare de obiecte similare sau a unui singur obiect în mai multe puncte;
- (c) să fie universală, astfel încât folosind un singur instrument să poată fi investigate obiecte având forme și dimensiuni diferite, realizate din materiale diverse și necesitând o pregătire a probelor cât mai simplă;
- (d) să fie versatilă, în sensul de a permite obținerea unor informații referitoare la compoziția materialelor eterogene atât de pe suprafețe mici (dimensiuni micrometrice), cât și de pe suprafețe mai mari (dimensiuni milimetrice), folosind aceeași tehnică;
- (e) să fie sensibilă, astfel încât să permită atât analiza elementală a componentelor majore, cât și a elementelor în concentrații foarte mici (urme);
- (f) să fie multielementală, astfel încât printr-o singură analiză să se obțină simultan rezultate pentru mai multe elemente, oferind informații și despre unele elemente considerate inițial ca fiind irelevante pentru investigație.

Ținând cont de faptul că în practica cercetării, inclusiv în cazul vestigiilor arheologice descoperite la Mănăstirea Căpriană, nici o metodă nu îndeplinește toate aceste condiții, specialistul investigator alege în primul rând metode non-invazive sau, în ultimă fază, o metodă minim invazivă.

Metodele fizice utilizate în investigarea unui obiect arheologic [7, p. 684], inclusiv a textilelor arheologice, sunt clasificate în:

- metode de examinare vizuală, care furnizează informații privind structura spațială sau morfologia obiectului studiat;
- metode de analiză, care oferă date referitoare la compoziția chimică (elementală, moleculară, mineralogică) a materialelor din care este constituit obiectul studiat.

Metodele de examinare vizuală sunt metode non-invazive, realizate cu ochiul liber sau cu ajutorul instrumentelor optice de mărit (lupa, stereomicroscopul sau lupa binoculară, microscopul optic, videomicroscopul), folosind lumina reflectată de obiectul studiat. Uzual, examinarea vizuală folosește lumina din spectrul vizibil, existând însă și posibilitatea examinării artefactelor folosind radiații infraroșii (IR) sau ultraviolete (UV). Lumina reflectată de obiectul studiat (vizibilă, IR sau UV) este înregistrată cu ochiul liber, pe un film fotografic sau cu ajutorul unui dispozitiv electronic (camera video). Folosirea radiațiilor IR sau UV permite observarea unor detalii care nu apar în lumina din spectrul vizibil [7, p. 684].

Examinarea cu lupa este o metodă non-invazivă; lupa este cel mai simplu instrument folosit la examinarea optico-vizuală. Puterea de mărire este cuprinsă în intervalul 1,5 - 10x, unele având surse de lumină încorporată; pot fi lupe de mână sau lupe cu prindere în suport mobil. În general, lupa este formată dintr-o singură lentilă de formă biconvexă.

Examinarea cu ajutorul microscopului optic, stereomicroscopului sau video-microscopului permite ca o anumită zonă a obiectului să fie cercetată la o mărire și o rezoluție care depind de tipul acestuia (cele mai bune microscopice optice permit o mărire de aproximativ 2500x). Este o metodă simplă și rapidă de identificare a naturii fibrelor textile (naturale sau sintetice) [127, p. 80-84].

Microscopia electronică de baleiaj (SEM) poate fi folosită pentru examinarea și analiza elementelor componente care intră în alcătuirea materialelor textile, picturilor, metalelor, rocilor și mineralelor, ceramicii, sticlei, manuscriselor. Scanarea cu microscopice electronice (SEM), spre deosebire de microscopicele binoculare, permite mărimi de câteva sute de mii de ori, ajutând la identificarea și măsurarea materialelor (bentița metalică din componența firului metalic, a paietelor metalice etc.). Această metodă poate fi folosită și pentru examinarea și analiza materialelor care intră în componența metalelor, a mineralelor, ceramicii etc. Efectuarea

analizelor de microscopie electronică de baleiaj, de exemplu, înainte și după operația de curățire, relevă informații despre tipul de degradare a fibrei, depunerile existente pe suprafața acesteia, modificările structurale ale fibrei și, de asemenea, despre efectul tratamentului de curățire aplicat. Fără aceste analize de nivel înalt, astfel de informații, specifice unor anumite etape de conservare-restaurare, la un moment dat, nu pot fi puse în evidență, putând fi pierdute în mod ireversibil [70, p. 32].

Metodele de analiză furnizează date referitoare la compoziția chimică elementală sau moleculară, date despre structura cristalină a materialelor din care sunt realizate obiectele. Aceste metode sunt: spectrometria în IR cu transformată Fourier (FTIR); spectrometria Raman; spectrometria de fluorescență de raze X (XRF), termogravimetria (TG).

Spectrometria în IR (FTIR) [1, p. 154-155; 7, p. 688; 75, p. 1-14] este utilizată pentru a obține informații asupra grupelor funcționale organice și anorganice ale unor diverși compuși chimici prezenți în eșantionul analizat (pigmenții din pictură, manuscrise, coloranți și fibre textile). Metoda FTIR permite realizarea de analize spectrale detaliate atât calitative, cât și cantitative. Cu ajutorul FTIR poate fi identificată natura fibrelor textile și pot fi analizați coloranții utilizați pentru vopsirea fibrelor/firelor textile. Pentru identificarea coloranților textili, FTIR este o metodă non-invazivă, comparativ cu cromatografia, care este o metodă distructivă. Atât pentru FTIR, cât și pentru cromatografie, analistul investigator utilizează o bază de date preexistentă pentru interpretarea și identificarea coloranților.

Spectrometria Raman [127, p. 136-154; 7, p. 689] este o metodă foarte utilă în studiul compoziției materialelor folosite în pictură, materiale textile, pietre prețioase, sticlă, ceramică, metale. Spectrometria Raman poate fi utilizată și *in situ* deoarece instrumentul utilizat poate fi și portabil. Această tehnică poate fi folosită cu succes în studierea textilelor istorice, arheologice, atât pentru caracterizarea fibrelor utilizate, cât și pentru analiza coloranților din fibre. De asemenea, prin spectrometria Raman se poate analiza și caracteriza gradul de degradare a fibrelor.

Spectrometria de fluorescență de raze X (XRF) [127, p. 229-241; 7, p. 689] permite analiza obiectelor realizate din metale, sticlă, ceramică, pietre prețioase, identificarea pigmentilor utilizați în pictură sau în cerneala folosită la manuscrise. Această metodă permite analizarea *in situ* a unei mari diversități de obiecte de patrimoniu, fără a le cauza deteriorări și fără a necesita prelevarea unei probe, prin utilizarea unor spectrometre XRF portabile. XRF este o metodă analitică non-invazivă care utilizează interacțiunea razelor X cu un material, pentru a determina compoziția sa elementală.

Termogravimetria (TG) este metoda prin care este măsurată cantitatea de probă în funcție de temperatură, în timp ce proba este supusă unei variații controlate a temperaturii. Din termograme se pot obține pierderile de masă cauzate de procese de descompunere sau deshidratare.

Pentru textilele arheologice, foarte importante sunt și analizele biologice/microbiologice care indică prezența unui atac biologic și, implicit, necesitatea aplicării tratamentelor antifungice.

Similar domeniului medical, restauratorul solicită examenul de laborator pentru a cunoaște compoziția chimică a diferitelor materiale componente (fir metalic, paiete, nasturi sau alte accesorii), natura și caracteristicile coloranților, natura și caracteristicile depunerilor, natura și caracteristicile structurale ale firelor și țesăturilor astfel încât să poată fi stabilit un diagnostic al stării de conservare a obiectului textil și intervențiile de conservare-restaurare adecvate. Fiecare obiect este unic, prezintă un diagnostic unic care trebuie cunoscut în specificitatea lui, prin mijloacele analitice și tehnico-științifice. Totodată, se realizează o documentare a obiectului din punct de vedere istoric, artistic, stilistic. Rezultatele acestor cercetări, care se pot constitui în buletine de analiză, schițe, desene, radiografii și fotografii, vor forma o anexă a dosarului de restaurare. Pe baza acestora, restauratorul propune comisiei de restaurare metodologia de conservare-restaurare, specificând etapele, materialele și substanțele preconizate a fi utilizate în procesul de conservare-restaurare a obiectului luat în studiu.

În sensul celor menționate mai sus, pentru **veșmintele liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni** s-au efectuat investigații preponderent non invazive, dar și minim invazive, folosind metodele prezentate mai sus: metode de examinare vizuală și metode de analiză.

Metodele de examinare vizuală au fost **aplicate** încă de la primul contact cu artefactele textile arheologice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

a) Examinarea cu lupa, microscopul, videomicroscopul și stereomicroscopul s-a realizat pentru fiecare piesă în parte. Cu ajutorul acestora s-au identificat: natura fibrelor textile, degradarea fibrelor textile, tipurile de depuneri provenite din mediul arheologic. De asemenea, cu ajutorul stereomicroscopului s-a reușit identificarea și descifrarea tehnicii de realizare atât a țesăturilor, a broderiilor, cât și a firelor speciale utilizate în realizarea motivelor decorative ale pieselor.

În acest sens, pentru piesa *Bederniță* (Anexa 4.3.8), examinarea cu stereomicroscopul și video-microscopul a relevat faptul că în structura țesăturii piesei a fost utilizată și o bandă metalică, care s-a păstrat pe mici porțiuni, analiza imaginilor obținute cu stereomicroscopul evidențiind prezența acesteia. Astfel, studiul referitor la structura țesăturii de mătase naturală din

care este confecționată piesa textilă arheologică *Bederniță* a confirmat faptul că aceasta se încadrează în clasa țesăturilor *jacquard tip brocart*, fiind un material ornamentat cu motive structurale complexe și fire tip bandă metalică [62]. **Țesătura** este compusă și **conține 4 sisteme de fire**: o urzeală de bază (U_B) și 3 sisteme de bătătură: bătătură de bază (B_B), bătătură pentru motive decorative (B_M) și bătătură din bandă metalică de cupru (B_m). Utilizarea microscopului și a video-microscopului a pus în evidență depunerile provenite din mediul de înhumare existente atât pe țesătură, cât și pe galonul piesei înainte de tratamentele de conservare-restaurare aplicate, dar și rezultatele tratamentelor aplicate; acestea au fost surprinse în timpul examinării și au fost înregistrate ca imagini cu ajutorul camerei foto, făcând parte din arhiva de date științifice a piesei. Pentru investigarea pieselor *Paraman*, *Mânecuțe*, *Bederniță* și *nasturi Omoforul Mare* s-a folosit un microscop Nikon SMZ 800 cu putere de mărire între 10x și 63x. Iluminarea folosită a fost externă cu fibră optică circulară, lumină laterală, iar achiziția fotografiilor a fost făcută folosind un aparat digital Canon 450D.

Investigarea cu ajutorul microscopului a pus în evidență existența depunerilor de produși de coroziune pe piesele provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, precum și rezultatele tratamentelor aplicate. Exemplificăm utilizarea microscopului pentru identificarea depunerilor de pe broderia cu fir metalic a pieselor *Mânecuțe* (Anexa 4.3.4) și a piesei *Paraman* (Anexa 4.3.10). De asemenea, pentru piesa *Paraman* a fost nevoie ca pentru îndepărtarea produșilor de coroziune, bine stabiliți pe firele broderiei, curățirea să se realizeze sub microscop; s-a optat pentru această soluție pentru a evita, în cursul desfășurării acestei operații migăloase, degradarea fibrei de mătase. Tot cu ajutorul microscopului s-a reușit identificarea tehnicii de realizare a nasturilor de la piesa *Omoforul Mare* (Anexa 4.3.7). Nasturii, realizați din fire metalice – bentiță de argint aurit înfășurată pe miez de mătase naturală și sârmă din argint înfășurată pe miez de mătase naturală – sunt obținuți prin tehnica de împletire a firelor denumită *nalbinding*; această tehnică este foarte veche, dovada constituind-o impresiunile de structuri textile realizate prin tehnica *nalbinding* descoperite pe unele fragmente ceramice cucuteniene. Rezultatele analizelor efectuate cu ajutorul microscopului au scos în evidență și degradarea firelor de mătase (a firelor de urzeală) din componența părții textile a piesei *Crucea medalie* (Anexa 4.3.11).

Pentru realizarea analizelor prin microscopie optică s-a folosit și un microscop tip Zeiss Imager a1M, care are atașat un aparat foto AXIOCAM și soft specializat. Probele au fost analizate la mărire de 500x în câmp întunecat pentru piesa *Sacos* (Anexa 4.3.6) și piesa *Stihar – galon lat*. Imaginile de detaliu surprind atât prezența, pe materialul textil, a depunerilor aderente

provenite din mediul de înhumare, cât și degradările de natură fizico-mecanică (fracturarea) la nivelul firului textil.

b) Microscopia electronică de scanare (SEM) cuplată cu spectroscopia de raze X cu dispersie de energie (EDX)

Pentru acest tip de analiză s-a utilizat un microscop electronic cu scanare, SEM model VEGA II LSH, cuplat cu un detector EDX tip QUANTAX QX2. Quantax QX2 este un detector EDX folosit pentru micro-analiza calitativă și cantitativă. Tehnica, alături de vizualizarea microfotografiei, permite redarea imaginii cu dispunerea atomilor pe suprafața cercetată, iar, în baza spectrului de raze X, permite determinarea compoziției elementale (în procente gravimetrice sau molare) a unei microstructuri sau a unei zone selectate și evaluarea variației compoziției de-a lungul unui vector dispus în aria sau secțiunea analizată.

Referitor la textilele liturgice arheologice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, au fost realizate analize pentru marea majoritate a acestora². În cadrul prezentei cercetări exemplificăm rezultatele analizelor efectuate prin tehnica SEM-EDX pentru cazul piesei textile *Stihar* (galon lat și galon îngust). Bentița metalică de la firul metalic al galonului lat are lățimea de 245,74 μm. Microfotografia firului metalic (bentiță metalică înfășurată pe miez textil) a fost realizată la mărire de 500x cu detector bse.

În componența piesei *Stihar* (Anexa 4.3.1) sunt două tipuri de galon, unul lat de 4,5 cm și un alt galon, mai îngust, de 1,3 cm. La acest galon îngust, în afara firului metalic realizat din înfășurarea bentiței metalice pe miez de mătase naturală, este și o bandă metalică. Cu ajutorul SEM s-a reușit măsurarea acesteia, indicând o lățime de 724,55 μm. Microfotografia SEM de pe suprafața benzii a fost realizată la mărire de 500x cu detector bse.

Prin analiza EDX s-a obținut compoziția elementală în procente gravimetrice și atomice. Astfel, pentru bentița metalică provenită de la galonul lat al piesei textile *Stihar* s-a identificat compoziția elementală din care rezultă că bentița are în compoziție argint, aur și cupru. Carbonul poate proveni prin contaminare de la materialul textil sau din produșii de coroziune a cuprului de tip carbonat.

Studiul SEM al morfologiei suprafeței probelor de mătase prezintă numeroase forme de contaminări și impurități, care determină gradul de deteriorare și degradare a acestora, ca o consecință a procesului de îmbătrânire și a mediului arheologic din care provin. Unele zone

² Investigațiile prin microscopia electronică de scanare (SEM) cuplată cu spectroscopia de raze X cu dispersie de energie (EDX), FTIR și TG au fost realizate în cadrul Laboratorului de Investigații Științifice și Conservare a Patrimoniului Cultural, Centrul ARHEOINVEST, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, de către doamna dr. Viorica Vasilache.

prezintă ruperea fibrelor. Starea de conservare precară a fragmentelor este cu siguranță cauzată de condițiile îndelungate de zacere în mediul arheologic.

Cercetarea științifică a textilelor liturgice arheologice a fost completată prin utilizarea **metodelor de analiză** ca spectrometria IR (FTIR), spectrometria de raze X (XRF), spectrometria Raman și termogravimetria (TG) utilizate pentru: identificarea materialelor componente, a compoziției acestora, a produșilor proveniți din mediul de înhumare, detalii privind eficiența tratamentelor aplicate textilelor liturgice arheologice care vor fi exemplificate în cele ce urmează.

a) Spectrometria IR (FTIR) a fost utilizată pentru identificarea fibrei din componența materialelor textile. Spectrele au fost înregistrate cu un spectrofotometru FT-IR cuplat cu un microscop HYPERION 1000, ambele echipamente de la Bruker Optic, Germania. Spectrofotometrul FT-IR este de tip TENSOR 27. Soft-ul este de tip OPUS/VIDEO pentru achiziții de date video interactive. Se poate lucra atât în transmisie, cât și în reflexie. Domeniul spectral este de $600\text{-}7500\text{ cm}^{-1}$ și aria măsurată este optimizată la un diametru de $250\text{ }\mu\text{m}$ cu posibilitatea de a atinge un minim de $20\text{ }\mu\text{m}$. Microscopul este echipat cu un obiectiv cu mărire de 15x.

Pentru această cercetare exemplificăm cu identificarea fibrei din țesătura de pe reversul piesei *Bederniță*. Analizând spectrele realizate și peak-urile din intervalul $3480.31\text{-}2861.86\text{ cm}^{-1}$, afirmăm că sunt caracteristice identificării fibrei de in. De asemenea, prin utilizarea metodei FTIR s-a identificat și suportul broderiei de la piesele *Mânecuțe*. Analiza diagramei FTIR realizată indică pentru proba analizată că are caracteristici specifice celulozei. În consecință, se poate afirma că suportul broderiei a fost constituit din material papetar.

b) Spectrometria de raze X (XRF) a fost utilizată pentru identificarea materialelor componente, precum și a produșilor proveniți din mediul de înhumare³. Acest tip de analiză este foarte important pentru restaurator. Datorită acestui tip de analiză non invazivă, se poate stabili tratamentul pentru fiecare piesă, particularizat. În cadrul prezentului studiu exemplificăm utilizarea spectrometriei de raze X (XRF) pentru identificarea materialelor componente de la piesa textilă *Sacos*, galon textil - bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase. Mai multe informații despre analizele XRF pentru textilele liturgice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni se regăsesc în Anexele 4.3.1- 4.3.11.

³ Analizele prin spectrometrie de raze X (XRF) au fost realizate în cadrul Centrului de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural Iași, Complexul Muzeal Național „Moldova”, de către doamna dr. ing. Maria Geba.

c) **Spectrometria RAMAN** a fost utilizată pentru identificarea pietrelor de la *Crucea* de la piesa textilă *Mitră*⁴. Spectrele RAMAN au fost obținute la temperatura camerei cu un spectrograf RAMAN Horiba Jobin-Yvon RPA-HE 532 cu detector CCD răcit cu aer multicanal (-70°C), utilizând un laser Nd-Yag dublat cu numărul de undă, 532 nm și putere nominală 100 mW. Rezoluția spectrală a fost de 3 cm⁻¹ și intervalul spectral între 200 și 3400 cm⁻¹. Sistemul include o sondă Raman din fibră optică „Superhead” pentru măsurători fără contact, cu un obiectiv Olympus LED cu mărire de 50x. Prin spectrometria Raman s-au identificat pietrele din ornamentația crucii de la piesa textilă *Mitră*: semiprețioase din granat (patru bucăți), din cuarț (1 bucată), sticlă (8 bucăți). Totodată, utilizarea acestei metode de analiză a evidențiat faptul că pietrele din sticlă cel mai probabil au fost adăugate, în timp, iar modalitatea de montare a lor, în locul celor originale, a fost destul de bine realizată.

c) **Termogravimetria** a fost utilizată pentru a identifica gradul de degradare a textilelor liturgice arheologice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. Studiul a fost efectuat pentru un fragment textil arheologic de la piesa *Stihar* și a fost comparat cu un fragment de mătase naturală, îmbătrânită accelerat, în etuvă timp de 28 ore, la o temperatură de 230° și cu un fragment de mătase naturală – proba martor. În urma acestui studiu s-a constatat că mătasea arheologică este foarte degradată, comparativ cu proba de mătase îmbătrânită artificial.

4.2. Conservarea activă și restaurarea veșmintelor liturgice arheologice

Pornind de la cerințele metodologice stabilite, conservarea activă a artefactelor arheologice descoperite în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, într-o primă etapă, a constat în efectuarea operațiilor de dezinsecție – dezinsecție în laboratorul specializat al Complexului Muzeal Național „Moldova” din Iași. În etapa următoare, s-au realizat examinarea vizuală, precum și investigarea științifică a pieselor textile arheologice, inclusiv prelevarea de probe de mici dimensiuni din zone puțin vizibile. Rezultatele obținute au constituit, pentru restaurator, repere pentru evaluarea stării de conservare, pentru stabilirea etapelor procesului de conservare-restaurare și a parametrilor optimi specifici fiecărei etape în parte, particularizați pentru fiecare piesă textilă, în funcție de caracteristicile piesei și de starea de conservare a acesteia. Totodată, rezultatele investigațiilor științifice au permis să realizăm, ulterior procesului de conservare-restaurare, recomandări privind valorile optime ale condițiilor de mediu necesare a fi menținute în perioada depozitării și a valorificării muzeale a pieselor textile arheologice, în vederea asigurării supraviețuirii acestora.

⁴ Analizele prin spectrometrie RAMAN au fost realizate în cadrul Departamentului de Geologie, Facultatea de Geografie și Geologie, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, de către prof. univ. dr. Nicolae Buzgar.

Metodologia de conservare-restaurare a textilelor arheologice este laborioasă, pentru fiecare etapă fiind necesară luarea de decizii responsabile și avizate referitor la alegerea parametrilor de lucru corespunzători, în corelație cu natura materialelor și cu starea de conservare a piesei. Un rol foarte important în adoptarea deciziilor corecte, după cum demonstrează și experiențele internaționale [70, p. 40-43], l-a avut cunoașterea caracteristicilor mediului de înhumare, manipularea pieselor textile după excavare și măsurile de conservare preventivă aplicate *in situ*. Analiza textilelor arheologice s-a dovedit a fi esențială în toate etapele procesului de conservare-restaurare, dată fiind necesitatea de a avea siguranța că detaliile nu vor fi ireversibil pierdute. Acolo unde nu a fost posibilă o analiză riguroasă, s-a realizat o examinare de bază ca etapă prealabilă procesului de conservare, informațiile obținute fiind stocate sub forma imaginilor și a notelor descriptive.

Informațiile tehnice, precum cele legate de cusături, margini, plieri și urme de coasere, pot fi pierdute în timpul procesului de curățire, deoarece prin manevrarea piesei textile în timpul operațiilor de curățire pot fi obturate găurile care provin de la înțepăturile acului de cusut sau pot fi estompate cutele sau plierile. Însă realizarea examinării sistematice la fiecare etapă de conservare a făcut posibil ca astfel de informații să fie înregistrate înainte de distrugere/estompăre cu ajutorul imaginilor surprinse de aparatul de fotografiat.

Așa cum s-a menționat anterior, orice proces de conservare-restaurare a obiectelor textile provenite atât din mediul arheologic, cât și din colecții muzeale sau din colecții particulare cuprinde o etapă inițială, foarte importantă, și anume etapa de studiu și investigare a obiectului. Următoarele etape sunt cele de curățire, tratamente de „însănătoșire”, de consolidare și reintegrare. Aceasta este ordinea logică a unui proces de conservare-restaurare a obiectelor pe suport textil, însă, uneori, obiectul poate dicta schimbarea nu doar a ordinii logice, ci și a tratamentului stabilit inițial. Din acest motiv, colaborarea interdisciplinară (restauratori, investigatori, muzeografi, istorici/arheologi) a fost indispensabilă în cazul artefactelor arheologice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

În general, în procesul de conservare-restaurare a obiectelor textile (istorice, etnografice, liturgice), curățirea este aproape întotdeauna o etapă necesară și are ca scop înlăturarea depunerilor de natură diferită care pot acoperi sau denatura mesajul conținut de obiect sau pot constitui o potențială sursă de degradare. Anterior procesului de curățire a acestor tipuri de obiecte textile analiza efectuată trebuie să răspundă unor întrebări, cum sunt: care este natura depunerilor pe obiect? care este mediul de curățire pe care trebuie să-l aplicăm: uscat, umed sau chimic? tratamentul ales afectează caracteristicile fizico-chimice/fizico-mecanice? Abia după ce are răspuns la aceste întrebări restauratorul poate decide metoda de curățire. Oricare dintre aceste

metode de curățire este aleasă, principala preocupare a restauratorului este de a stabiliza obiectul din punct de vedere fizico-chimic.

De multe ori cerințele curățirii unui obiect textil pot fi în conflict cu importanța și semnificația din punct de vedere istoric a obiectului. De exemplu, pata de sânge de pe o haină militară. Acest tip de pată dăunează materialului textil din cauză că sângele conține fier ce activează procese chimice de deteriorare/degradare. Din punct de vedere istoric, o pată de sânge pe o haină militară are o valoare foarte mare și, prin înlăturare, obiectul pierde o parte din valoarea istorică. Acesta este doar un exemplu de compromis pe care restauratorul, la un anume moment, este obligat să-l facă. Restauratorul trebuie să ia decizia corespunzătoare, astfel încât obiectul să dăinuie în timp cât mai mult posibil, ținând cont în același timp de unul dintre principiile de bază ale restaurării: „Nici o intervenție nu trebuie să înlăture, să diminueze, să falsifice părți ale obiectului, părțile originale ale acestuia trebuind să fie păstrate, în totalitate (*Primum non nocere*)”.

În cazul **textilelor care provin din mediul arheologic**, cum sunt și cele provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, **procesul de conservare-restaurare** a fost dificil și complex și s-a realizat parcurgând mai multe **etape**, impuse de starea de conservare: investigația științifică; tratamente biologice de aseptizare a materialului textil arheologic; hidratare progresivă; curățire mecanică; curățire umedă în băi diverse de curățire și concentrații diferite, alternativ cu etapele de curățire mecanică și curățire chimică; curățire chimică prin imersie în diverse soluții; uscarea controlată și aplatizarea cutelor formate aleatoriu; consolidare pe suport nou; reasamblare piesă; proiectare și realizare elemente de muzeotehnică, conform normelor de conservare, în vederea valorificării muzeale. Fiecare etapă a curățirilor a fost extrem de importantă și a fost repetată de mai multe ori înainte de etapa consolidării pe un nou suport. La fiecare etapă s-a realizat documentația foto-video care face parte din arhiva cu datele științifice ale obiectului.

4.2.1. Starea de conservare și tipurile de degradare a textilelor liturgice arheologice

După cum s-a menționat, piesele arheologice descoperite în criptă sunt clasificate în trei categorii de bază: *piese memoriale sau votive* ale persoanei înhumate (o cruce de mână și o cruce medalie, aplicată pe o panglică din material textil), *piese vestimentare* ale persoanei înhumate (Stihar, fragmente Mânecuțe, Brâu, Epitrahil, Omofor Mare, Sacos, Bederniță, Mitră, Înelitoare de cap cu Paraman, accesorii vestimentare – nasturi, la care se adaugă fragmentele din piele provenite de la încălțăminte) și *piese de la sicriu* (decorațiuni din tablă, decorațiuni metalice,

mânere din fier, cuie din fier, pioneze din aramă, unele în stare fragmentară, galoane textile și catifea prelevate de pe capac).

Textilele liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni prezintă în general aceleași **tipuri de degradări**, cu unele particularități care vor fi menționate în cele ce urmează. Diagnoza *stării de conservare a textilelor arheologice*, în momentul recepției acestora în cadrul Centrului de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural Iași, a relevat existența *depunerilor de mucegai* pe zone mici, provenite din mediul de înhumare și, implicit, efectul negativ al acțiunii mucegaiului asupra suportului organic, în sensul fragilizării acestuia, în cazul următoarelor piese textile: Stihar, Epitrahil, Omoforul Mare, Învelitoarea de cap și căptușeala piesei Sacos. *Depunerile aderente de săruri și particule de pământ asociate produșilor de descompunere organică* au avut un rol determinant în procesul de rigidizare a materialelor textile, în cazul tuturor pieselor arheologice. În condițiile mediului de înhumare, prezența accesoriilor metalice atașate a generat, în cazul pieselor Bederniță, Mitră, Sacos, Paraman (broderia de la Învelitoarea de cap), elementele de pasmanterie ale pieselor Stihar, Epitrahil, Mitră, Omofor Mare, *produși de coroziune*, depozitele formate fiind prezente atât pe elementele metalice, cât și pe materialul textil din imediata apropiere a acestora. Acțiunea conjugată a factorilor de degradare specifici mediului de înhumare a avut ca efect *scăderea rezistenței mecanice a materialelor textile*, majoritatea pieselor textile prezentând *rupturi cu/fără lacune mari de material*. Se remarcă, de asemenea, faptul că materialele textile prezentau *falduri, plieri, cute adânci, produse în mod aleatoriu*. Din cauza umidității din criptă, unele piese au suferit degradări însemnate, cum este *lipsa parțială* a uneia dintre mâneci (mâneca stângă) pentru piesele Stihar și Dulamă. Un element foarte important descoperit în etapa investigațiilor și a tratamentelor de conservare activă l-a constituit existența unor *intervenții anterioare*, la mâneca dreaptă a piesei Stihar, la Mânecuța de la mâna dreaptă, dar și la căptușeala de la mâneca dreaptă a piesei Sacos. Referitor la starea de conservare, trebuie menționat faptul că, în cazul piesei textile Sacos, erau vizibile *urme de uzură funcțională* (dispariția benzii metalice din structura țesăturii), accentuată în partea din față a piesei, în zonele laterale (Anexele 4.3.1-4.3.11). Rădăcinile arbuștilor care au crescut în vecinătatea criptei s-au inserat în structura țesăturilor, întreșându-se cu acestea, provocând astfel degradări de natură fizico-mecanică materialului textil. Ca urmare a identificării uzurii funcționale, dar și a intervențiilor anterioare, putem spune că aceste veșminte liturgice au fost intens folosite înainte de a ajunge în mediul arheologic, element important în conturarea imaginii mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Având în vedere starea de degradare avansată a materialelor textile (biodeteriorări, deteriorări chimice, deteriorări fizico-mecanice) și faptul că multe dintre piese conțineau

materiale atât de natură organică (mătase naturală), cât și anorganică (argint, argint aurit, cupru), procesul de conservare-restaurare a acestora a fost unul complex. Anexele (4.3.1-4.3.11) prezentei cercetări prezintă pe larg atât starea de conservare, investigațiile fizico-chimice realizate, detalii tehnice cu privire la modalitatea de realizare a pieselor, cât și procesul de conservare-restaurare.

4.2.2 Metodologia procesului de conservare-restaurare a textilelor arheologice

Intervențiile de conservare-restaurare efectuate au răspuns principiilor deontologice care ghidează conservarea-restaurarea bunurilor culturale, respectiv tratamente minimale, care trebuie să redea obiectului lizibilitatea funcțională și estetică, principii care permit conservarea materialelor și formelor pe termen îndelungat.

Investigația științifică – reprezintă una dintre cele mai importante etape ale procesului de conservare-restaurare și a avut ca **scop** identificarea materialelor componente și determinarea compoziției chimice a diferitelor materiale (fir metalic, paiete, nasturi sau alte accesorii), natura și caracteristicile coloranților, natura și caracteristicile depunerilor, caracteristicile structurale ale firelor și țesăturilor, existența sau inexistența unui atac biologic. Pentru fiecare piesă textilă arheologică au fost realizate investigații prin cele două metode prezentate: metode de examinare vizuală și metode de analize - prin spectrometria în IR cu transformată Fourier (FTIR); spectrometria Raman; spectrometria de fluorescență de raze X (XRF), termogravimetria (TG). Rezultatele obținute prin metode non-invazive sau minim-invazive au stat la baza stabilirii tratamentelor de conservare activă și restaurare.

Tratamentele biologice de aseptizare – au fost realizate în colaborare cu specialistul în investigații biologice, având ca **scop** dezinfectia/dezinsecția pieselor textile arheologice.

Textilele arheologice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni au avut un atac biologic în mediul de înhumare (mușegai, exuvii insecte), fapt ce a determinat prelevarea de probe și analize de microbiologie în vederea stabilirii tratamentului adecvat, astfel încât atacul biologic să fie stopat. În urma analizelor, a testelor, a rezultat că tratamentul cu formaldehidă răspunde cel mai bine în ceea ce privește stoparea atacului biologic. Astfel, în colaborare cu specialistul biolog, piesele au fost supuse tratamentelor de formolizare. Acest tratament s-a efectuat într-o etuvă de mari dimensiuni, timp de 72 ore. Pentru evitarea deshidratării pieselor, în incintă au fost plasate vase cu apă distilată [64, p.124-129].

Hidratarea progresivă – este cea mai importantă etapă a procesului de conservare-restaurare a obiectelor textile arheologice care prezintă grad mare de deshidratare. S-a realizat progresiv, alternând cu etape de relaxare și etapele curățirilor mecanice.

În cazul textilelor arheologice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, durata mare de timp din momentul excavării la Mănăstirea Căpriană și până în momentul în care piesele au ajuns în laboratorul de restaurare textile din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” din Iași, ca urmare a formalităților vamale, a cauzat deshidratarea materialului textil. Din acest motiv, hidratările progresive s-au desfășurat pe o perioadă lungă de timp, etapizat și alternativ cu etapele de curățiri mecanice și curățiri umede. Curățirile umede s-au realizat prin imersie, în băi cu soluții diferite de curățire, particularizate în funcție de piesa textilă.

Curățirea mecanică – s-a realizat alternativ cu etapa hidratărilor și a avut ca **scop** îndepărtarea, prin periere, a depunerilor slab aderente la suportul textil. Fiecare piesă textilă arheologică care a aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost supusă curățirilor mecanice. Această curățire s-a efectuat în mai multe etape, utilizând perii și pensoane de diferite dimensiuni și bisturie, alternativ cu etapele de hidratare progresivă. **Scopul** acestor curățiri a fost acela de a îndepărta cât mai mult posibil din depunerile ușor aderente la suportul textil.

Curățirea umedă – s-a realizat prin imersie în soluția de curățire stabilită, alternativ cu etapa curățirilor mecanice, și a avut ca **scop** îndepărtarea depunerilor aderente la suportul textil. Pentru această etapă baia de curățire, temperatura și durata au fost stabilite în funcție de starea de conservare a obiectului textil arheologic.

În cazul pieselor textile arheologice luate în studiu, pentru fiecare piesă, într-o primă etapă, s-au aplicat băi de curățire și emoliere. Ulterior, în funcție de starea de conservare a obiectului, de cantitatea depunerilor precum și de natura acestora, tratamentele au fost diferențiate. S-a avut în vedere ca durata băii, temperatura și concentrația să conducă la îndepărtarea depunerilor aderente.

Uscarea controlată – s-a realizat pe un plan rigid, pe pat absorbant de hârtie de filtru, în mediu adecvat, respectând parametrii de temperatură și umiditate relativă, conform normelor de conservare. Această etapă a fost efectuată după fiecare etapă de curățire prin imersie. Totodată, la această etapă s-a urmărit aplatizarea cutelor formate aleatoriu în mediul arheologic.

Curățirea mecanică după/alternativ cu etapa curățirii umede – s-a realizat controlat, cu ajutorul bisturiului, sub lupă sau microscop, pe un suport de sticlă și a avut ca **scop** îndepărtarea depunerilor aderente de pe suportul textil. Această etapă a fost realizată de mai multe ori/repetitiv, în funcție de cât de aderentă era murdăria la suportul textil.

Curățirea chimică – s-a realizat prin imersie în diferite băi chimice stabilite de către restaurator în colaborare cu specialistul în investigații chimice, având ca **scop** îndepărtarea produșilor de coroziune și/sau a produșilor de descompunere care proveneau din mediul

arheologic. Durata, temperatura și pH-ul băilor de curățire au fost atent monitorizate, astfel încât s-a obținut rezultatul dorit. Zona de pH în care curățirea chimică poate fi efectuată fără riscuri este între 5 și 9. Când situația o impune, în funcție și de rezistența obiectului, se pot folosi și tratamente chimice cu un pH mai mic de valoarea 5 sau mai mare decât valoarea 9, însă cu durată mică de acțiune și sub strictă supraveghere. În această situație s-au încadrat și textilele arheologice provenite din cripta mitropolitului. Fiecare operație de curățire chimică s-a finalizat prin aplicarea băilor de clătire până la obținerea unei valori neutre (7) a pH-ului.

Este de menționat că pentru textilele liturgice arheologice din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni tratamentele chimice au fost particularizate. De exemplu, pentru îndepărtarea depunerilor grosiere de săruri existente pe țesături au fost aplicate băi de Complexon, concentrație 5%, cu o durată de 24 ore. Temperatura băii a fost de 20 - 25°C, iar valoarea pH-ului a fost de 5. Pentru îndepărtarea depunerilor de produși de coroziune de pe elementele metalice din componența elementelor de pasmanterie ale pieselor Epitrahil, Stihar, Omoforul Mare, Sacos, Bederniță, broderia piesei Paraman și cele două Mânecute s-au aplicat și tratamente cu Complexon 3,72%, controlând și corectând valoarea pH-ului la 10 cu ajutorul unei soluții tampon, iar temperatura băii a fost menținută între 25-30°C. Timpul de acțiune pentru un astfel de tratament a fost redus, în funcție de starea de conservare a obiectului textil arheologic. De asemenea, au fost aplicate tratamente chimice pentru îndepărtarea produșilor de coroziune a argintului, unele piese fiind supuse tratamentului denumit „baia de argint”. În acest caz, durata a fost foarte scurtă (3-10 minute), obiectul fiind atent urmărit. După fiecare tratament chimic aplicat, piesele textile au fost supuse clătirilor în mod repetat până la neutralizarea completă a materialului textil (pH-ul având valoarea 7).

Uscarea controlată pe suport rigid/din sticlă – s-a realizat de câte ori a fost posibil după o etapă a curățirilor prin imersie și a avut ca **scop** aplatizarea cutelor formate aleatoriu. A constituit o etapă importantă și extrem de dificilă, realizată cu maximă atenție, sub lupă, folosind perii fine și instrumentar specific tehnicii medicale – spatule din inox cu două capete, sondă dentară, pense fine chirurgicale etc., urmărind și obținând atât paralelizarea firelor țesăturii (urzeala și băutura), cât și atenuarea cutelor/șifonărilor formate aleatoriu în mediul de înhumare. S-a pulverizat apă distilată până la finalizarea etapei, pentru menținerea piesei în stare umedă; de asemenea, s-a ținut cont de faptul că, în stare umedă, țesăturile sunt mult mai fragile și se pot deteriora foarte ușor. La final, peste piesă s-a aplicat un strat de hârtie de filtru, iar deasupra un suport rigid și greutăți. La anumite intervale de timp hârtia de filtru a fost înlocuită. S-a menținut sub acest suport rigid până la uscarea completă a piesei; s-a păstrat pe plan orizontal, între coli de hârtie de filtru până s-a ajuns la etapa consolidării pe un nou suport.

Consolidarea țesăturilor pe un suport nou – se poate realiza prin două metode: **prin lipire sau prin coasere**. Decizia cu privire la metoda aleasă este a restauratorului și este impusă de starea de conservare a piesei și de modalitatea de valorificare muzeală, ulterior procesului de conservare-restaurare. Dacă piesa textilă arheologică este în stare fragmentară și nu sunt cunoscute toate informațiile cu privire la destinația inițială a acesteia, fragmentul se păstrează pentru studiu într-o cutie sau mapă special realizate, fără a se utiliza una dintre metodele cunoscute (lipire sau coasere). Indiferent care metodă este aleasă pentru consolidarea fragmentelor textile arheologice, restauratorul trebuie să țină cont de principiile restaurării: metoda aleasă trebuie să fie testată în timp, trebuie să fie reversibilă dacă situația o impune, fără a aduce prejudicii obiectului textil.

Metoda consolidării prin lipire se aplică doar atunci când piesa prezintă un grad avansat de degradare și este fragilă, iar consolidarea prin lipire reprezintă unica soluție de salvare a fragmentului/piesei pentru valorificare muzeală.

Metoda consolidării prin coasere pe un nou suport textil – reprezintă cea mai utilizată metodă de consolidare. Alegerea materialelor pentru consolidarea prin coasere se face ținând cont de caracteristicile structurale ale obiectului textil arheologic și respectând principiile restaurării științifice.

Pentru textilele liturgice arheologice luate în studiu, consolidarea s-a făcut prin coasere, pe un suport textil nou din mătase naturală, cu fire de borangic, vopsite în nuanța pieselor textile. Ca măsură suplimentară de protecție, în cazul tuturor pieselor s-a optat pentru aplicarea, deasupra piesei, prin coasere cu fire fine de borangic, a unei țesături fine cu structură celulară (tul).

Reasamblare piesă – a fost etapa finală a procesului de conservare-restaurare și a avut ca **scop** reîntregirea piesei, respectând croiul original. În timpul conservării-restaurării obiectele textile arheologice au fost dezasamblate în părți componente pentru a se realiza toate etapele descrise mai sus. La final, elementele de croi au fost reasamblate, prin coasere manuală, redând piesei forma inițială.

Există și situații în care dintr-o piesă vestimentară se păstrează parțial elemente de croi și fragmente. Restauratorul, pe baza documentației realizate din literatura de specialitate (albume de artă, monografii ale mănăstirilor și bisericilor, cărți care au ca subiect istoria costumului), în corelație cu relevee ale piesei aflate în lucru, poate reconstitui elementele de croi ale piesei conform principiilor restaurării științifice doar dacă integralitatea piesei s-a păstrat cel puțin în proporție de 50%. În cazul textilelor de la Mănăstirea Căpřiana, această situație a fost aplicată pentru piesele *Stihar* și *Dulama/Reverendă*.

Proiectare și realizare elemente de muzeotehnică – această etapă este importantă pentru viitorul piesei și are ca **scop** expunerea obiectului textil arheologic în condițiile impuse de normele de conservare în vigoare – modalitatea de expunere să nu genereze solicitări mecanice suplimentare (întindere, atârnare, formarea cutelor care pot degrada piesa).

După ce obiectele sunt restaurate și redată circuitului muzeal, grija restauratorului este ca acestea să fie cât mai bine puse în valoare, respectând cu strictețe normele de conservare ce se impun unor piese de acest gen. Pentru piesele textile liturgice arheologice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni s-au proiectat și realizat suporturi particularizate în vederea etalării muzeale.

4.3. Veșmintele liturgice arheologice, în contextul procesului de conservare-restaurare

Inventarul arheologic textil descoperit în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost bogat, conținând în stare unitară sau fragmentară un lot complet de veșminte liturgice care, într-o etapă anterioară, au reprezentat piesele componente ale costumului arhieresc al mitropolitului. În acest sens, tema de cercetare propusă creează premisele reconstituirii elementelor componente ale costumului liturgic arhieresc de la începutul secolului al XIX-lea. De asemenea, prin intermediul acestei cercetări veșmintele liturgice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, descoperite în cripta de la Mănăstirea Căpriană, au fost salvate și redată circuitului muzeal.

Procesul de conservare-restaurare a acestor artefacte, de mare complexitate și de lungă durată, descris, cu rigurozitate, în cadrul acestei cercetări, reprezintă un reper (ghid) important pentru viitorii specialiști în conservarea-restaurarea patrimoniului arheologic textil.

4.3.1. Stihar

Din punct de vedere liturgic, Stiharul reprezintă o piesă de vestimentație comună celor trei trepte ierarhice (diacon, preot, arhieru). Acest veșmânt este asemănător tunicilor greco-romane și veșmintelor preoțești la care se face referire în Vechiul Testament [56, p. 30].

Stiharul descoperit în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni (Anexa 4.3.1) are lungimea de 153 cm, iar circumferința la partea inferioară (la poale) de aproximativ 245 cm. În partea din față, haina prezintă o fantă cu lungimea de 15 cm și un guler îngust cu lățimea de 2 cm, gen tunică, care se încheie cu un nasture și cheiță din șnur de mătase naturală. Pe laterale, este desfăcut de la jumătatea mânecii până mai jos de talie. În această zonă, s-au identificat, pe o parte, două cheițe de închidere realizate din șnur împletit din fire de mătase naturală și, pe cealaltă parte, un nasture mic îmbrăcat cu material textil. Se remarcă, de asemenea, prezența

galoanelor ornamentele realizate prin țesere, din bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală, situate atât în partea inferioară, cât și în partea superioară a piesei. În partea inferioară a piesei, la poale, sunt fixate prin coasere două galoane, unul îngust, cu lățimea de aproximativ 1,3 cm, și celălalt mai lat, cu lățimea de aproximativ 4,5 cm, poziționate la distanța de 3,5 cm unul de celălalt. Mâneca este largă în partea superioară, îngustându-se la partea de jos. La partea de jos a mânecii are atașată prin coasere o bentiță din mătase naturală cu lățimea de 5 cm și lungimea de aproximativ 25 cm, având rol de strângere a mânecii de mâna celui care o poartă. În partea superioară a piesei este fixat, prin coasere, un galon metalic îngust, similar galonului îngust din partea inferioară a piesei. Galonul este poziționat atât pe fața piesei, în zona toracică, cât și în zona umerilor și a spatelui piesei, de o manieră similară laturilor unui dreptunghi. Pe spatele piesei, în interiorul acestui dreptunghi, este fixată, prin coasere, o cruce realizată din același tip de galon metalic, îngust.

Din punct de vedere al tehnicii de realizare, stiharul este realizat din *țesătură de mătase naturală, denumită damasc*, de culoare ocru-maronie, constituită dintr-un singur sistem de fire de urzeală și un singur sistem de fire de bătătură. Desenul motivelor florale este același, pe fața și pe reversul piesei, alternanța între zonele satinale ale motivelor decorative și zonele mate ale fondului țesăturii fiind realizată prin utilizarea, în structura țesăturii, a două legături diferite - una pentru motive și una pentru fond. *Galoanele ornamentale* sunt realizate prin tehnica de țesere din fire de mătase, bentiță metalică din argint aurit înfășurată pe mătase naturală și bentiță metalică din argint aurit.

Conservare-restaurare

Din punctul de vedere al stării de conservare, pentru piesa *Stihar* menționăm prezența depunerilor de pământ; cute accentuate formate aleatoriu; depuneri de săruri și produși de descompunere organică; depuneri produși de coroziune; lipsă mâneca stângă; rupturi cu lacune mari de material; cute adânci; plieri formate aleatoriu în mediul arheologic.

Primele operații efectuate în cadrul procesului de conservare activă au constatat în *dezinfecția materialului* arheologic urmată de hidratări progresive alternate cu curățiri mecanice. Operația de *hidratare progresivă*, desfășurată în mai multe etape, a însumat un necesar de timp de 363 ore, deoarece piesa, aflată în stare de degradare avansată, „a răspuns” foarte greu la acest tratament, permițând abia după un timp îndelungat manevrarea, deplicarea și imersarea în soluția de curățire. *Curățirea mecanică* a impurităților grosiere fixate superficial s-a efectuat prin perierea ușoară a piesei. A urmat *deplicarea parțială* a materialului textil și continuarea curățirii mecanice alternativ cu etapele de *curățiri umede*, prin imersie în soluții de curățire. Imersarea s-a făcut în bazin, utilizând, ca suport de sprijin pentru piesa textilă, o plasă din terilenă. Menționăm

că băile de curățire și emolierie s-au efectuat alternativ cu operațiile de curățire mecanică, în mai multe etape. De asemenea, s-au efectuat *curățiri chimice*, prin imersie în soluție de Complexon III, urmate de clătiri repetate, până la neutralizarea materialului textil, s-au realizat *băi de emolierie*, cu apă distilată și glicerină, și uscarea piesei textile, în mediu controlat, pe pat absorbant de hârtie de filtru. *Detașarea în părți componente și consolidarea pe un suport nou* din țesătură de mătase naturală sunt alte etape ale procesului de conservare-restaurare. *Reasamblarea tuturor elementelor componente și redarea formei inițiale a piesei*, precum și *proiectarea și realizarea suportului de expunere* au fost ultimele etape ale acestui proces de conservare-restaurare.

4.3.2 Dulama/Reverenda

Componentă a costumului clerical, Dulama denumită și Reverendă reprezintă o haină lungă, de culoare neagră, care este purtată permanent, ca haină exterioară (Anexa 4.3.2). Doar în timpul oficiului serviciului divin, peste această haină se îmbracă *Stiharul* și apoi celelalte veșminte clericale.

Dulama descoperită în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni are lungimea de 153 cm, lărgimea în partea inferioară fiind conferită de existența unor elemente de croi specifice, și anume clini, câte doi în partea din față și alți doi în partea din spate. Mânele sunt largi în partea superioară (88 cm) îngustându-se la partea de jos, fiind încheiate prin suprapunere – tip manșetă – cu 5 nasturi realizați din fir metalic înfășurat pe miez textil și cheițe din șnur fixate pe galon îngust, ornamental. În această zonă este atașată, prin coasere, o bentiță de catifea de culoare maro. Haina este deschisă în față, ușor petrecută parte peste parte. Gulerul este îngust, gen tunică și se încheie cu un nasture îmbrăcat în material textil și butonieră.

Dulama este realizată din *țesătură de mătase naturală*, denumită *damasc*, de culoare ocru-maronie. Țesătura este constituită dintr-un singur sistem de fire de urzeală și un singur sistem de fire de bătătură. Desenul motivelor florale este același, pe fața și pe reversul piesei. *Nasturii* sunt realizați prin împletire din fire de mătase naturală și fir metalic (bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase). *Cheițele de închidere* a nasturilor sunt realizate prin împletire manuală, din mătase naturală, încadrându-se în categoria împletiturilor spațiale, fără miez, cu secțiune transversală de formă pătrată.

Conservare-restaurare

Pe întreaga suprafață a piesei se remarcă prezența depunerilor de pământ, depuneri de săruri și produși proveniți din descompunerea organică; depuneri produși de coroziune „de contact” ca urmare a migrării acestora de pe elementele metalice din apropiere; pete de natură

necunoscută; lipsă mâneca stângă; plieri și cute adânci formate aleatoriu în mediul arheologic; rădăcini de plante bine inserate în structura textilă.

Primele operații efectuate în cadrul procesului de conservare activă au constatat în *dezinfecția materialului* arheologic urmată de hidratare progresive alternate cu curățiri mecanice. *Curățirea mecanică* a depunerilor grosiere fixate superficial s-a efectuat prin perierea ușoară a piesei. Operația de *hidratare progresivă*, desfășurată în mai multe etape, a însumat un necesar de timp de 363 ore, deoarece piesa, aflată în stare de degradare avansată, „a răspuns” foarte greu la acest tratament și a permis doar după un timp îndelungat manevrarea, deplicarea și imersarea în soluția de curățire. A urmat *deplicarea parțială* a materialului textil și continuarea curățirii mecanice alternativ cu etapele de *curățiri umede*, prin imersie în soluții de curățire. Imersarea s-a făcut în bazin, utilizând, ca suport de sprijin pentru piesa textilă, o plasă din terilenă. Menționăm că băile de curățire și emolierie s-au efectuat alternativ cu operațiile de curățire mecanică, în mai multe etape. De asemenea, s-au efectuat *curățiri chimice*, prin imersie în soluție de Complexon III, urmate de clătiri repetate, până la neutralizarea materialului textil, efectuarea de *băi de emolierie*, cu apă distilată și glicerină și uscarea piesei textile, în mediu controlat, pe pat absorbant de hârtie de filtru. *Detașarea în părți componente și consolidarea pe un suport nou* din țesătură de mătase naturală, constituie, de asemenea, etape ale procesului de conservare-restaurare. *Reasamblarea tuturor elementelor componente și redarea formei inițiale a piesei*, precum și *proiectarea și realizarea suportului de expunere* reprezintă ultimele etape ale acestui proces de conservare-restaurare (Anexa 4.3.2).

4.3.3 Epitrahil

Epitrahilul constituie unul dintre veșmintele specifice purtate de preoți și arhieriei în timpul oficiului serviciului religios. Atribut al preoției, acesta simbolizează puterea harului lui Dumnezeu care se coboară asupra preotului și jugul cel bun al slujirii lui Iisus, luat de bunăvoie de către preot la chemarea Mântuitorului [14, p. 319].

Epitrahilul care a aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni are culoarea ocru-aurie și este confecționat din *țesătură de mătase naturală* denumită *damasc*, cu motive florale (Anexa 4.3.3). Desenul motivelor florale este același, pe fața și pe reversul piesei, alternanța între zonele satinat ale motivelor decorative și zonele mate ale fondului țesăturii fiind realizată prin utilizarea, în structura țesăturii, a două legături diferite (una pentru motive și una pentru fond). Epitrahilul are lungimea de 1420 mm și lățimea totală de 285 mm. Partea superioară a veșmântului liturgic este răscoită, astfel încât acesta se poate îmbrăca peste cap, fiind lăsat să cadă în față, de pe ambii umeri, în două părți egale (două fâșii de țesătură cu lățimea de 140 mm)

încheiate cu *nasturi decorativi* realizați din fir de mătase naturală și bentiță metalică din Ag înfășurată pe miez de mătase naturală. Nasturii sunt aranjați în trei grupuri situate la distanța de 440 mm unul de celălalt. Fâșiile de țesătură prezintă, pe contur, un *galon ornamental* cu lățimea de 13 mm, realizat din fir de argint aurit înfășurat pe miez textil. Pe lățimea fiecăreia dintre cele două fâșii de țesătură, în partea inferioară a piesei, este aplicat un alt galon, la o distanță de 40 mm de galonul poziționat pe contur, identic cu acesta. De asemenea, pe fiecare dintre cele două fâșii de țesătură sunt dispuse câte trei cruci, fiecare dintre ele cu dimensiunile 60 x 60 x 15 mm, realizate din țesătură de mătase naturală, cu nuanță roșiatică, fixate prin coasere la distanța de 305 mm una de cealaltă. Pe conturul crucilor este aplicat un șnur realizat din fire de mătase naturală și fir metalic înfășurat pe miez textil. La spate (în zona cefei) este fixată, prin coasere, o cruce mai mică, cu dimensiunile de 40 x 35 x 10 mm. În partea inferioară a piesei, este atașat, prin coasere, un galon îngust, cu lățimea de 5 mm, realizat prin țesere. Ambele sisteme de fire componente (mătase naturală și fire metalice) formează, la marginea galonului, franjuri cu lungimea de 40 mm. *Galonul* cu lățimea de 13 mm este realizat prin țesere din fire de mătase naturală, fire metalice obținute prin înfășurarea unei bentițe metalice pe miez de mătase naturală și bandă metalică. *Nasturii* folosiți pentru închiderea piesei sunt realizați din fir de mătase naturală și fir metalic (bentiță metalică din argint înfășurată pe miez de mătase naturală).

Pe revers, prezintă o căptușeală de culoare roșiatică, realizată din țesătură de mătase naturală, cu legătura pânză.

Conservare-restaurare

Pe întreaga suprafață a piesei se remarcă depuneri de săruri, atât pe țesătură cât și pe nasturi, provenite din săpătură și din descompunerea materiilor organice din mediul de înhumare; prezența urmelor unui atac de mușcături (cauzat de valoarea ridicată a umidității din mediul de înhumare) a condus, alături de ceilalți factori de degradare, la fragilizarea excesivă a materialului textil. De asemenea, se remarcă rupturi cu/fără lacune de material ale țesăturii și galoanelor, în partea inferioară a piesei, lipsa, în proporție mare, a franjurilor din mătase naturală, în partea stângă a piesei, deformări și plieri accentuate produse în mod aleatoriu, accentuate în zona gâtului, iar pe întreaga suprafață a galoanelor erau prezenți produși de coroziune pe firele metalice (sulfuri de argint); firele metalice în anumite zone erau rupte/desprinse din contextura galoanelor.

Tratamentele de conservare-restaurare au fost particularizate și au avut ca scop îndepărtarea produșilor de degradare prezenți și stabilizarea din punctele de vedere fizico-chimic și fizico-mecanic a structurilor textile, precum și redarea aspectului și a formei inițiale.

Dezinsecția/dezinsecția, hidratarea progresivă, curățiri mecanice ușoare au fost primele etape ale acestui proces de conservare-restaurare. Pentru îndepărtarea produșilor proveniți din descompunerea organică, a sărurilor și a produșilor proveniți din mediul arheologic, piesa a fost supusă unui tratament chimic, prin imersie în baie de Complexon III, timp de 24 ore. Realizarea băilor de clătire cu apă distilată, în mai multe etape, până la obținerea unui pH neutru (valoarea 7) și uscarea controlată au fost alte etape ale procesului de conservare-restaurare. Pentru produșii de coroziune a argintului, piesa a fost supusă unui alt tratament chimic denumit „baia de argint”, tratament ce a avut o durată scurtă, de 10 minute, realizat sub strictă supraveghere, controlând permanent pH-ul băii. După acest tratament, piesa a fost ulterior supusă unor băi de hidratare, prin imersie, în apă distilată și glicerină.

Detașarea în părți componente, continuarea tratamentelor de curățiri mecanice alternativ cu cele umede au fost realizate pentru îndepărtarea murdăriei aderente. A urmat etapa consolidării țesăturii piesei, prin coasere cu fire fine de borangic, pe un suport textil nou din mătase naturală, respectând principiile științifice ale restaurării (compatibilitatea materialelor, integrare cromatică). Reasamblarea părților componente, prin coasere manuală, și redarea formei inițiale au fost ultimele etape ale procesului de conservare-restaurare.

4.3.4. Mânecute

Ca veșmânt liturgic, mânecutele sunt accesorii ale stiharului fiind poziționate peste mânecile acestuia, în partea inferioară, cu rolul de a îngusta lărgimea mânecilor în zona încheieturii mâinii.

Cele două mânecute care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, realizate în tehnica broderiei manuale pe suport multiplu (textil și papetar), cu fire de mătase naturală colorate (maro, ocru - maroniu, galben - auriu, verde smarald), fire metalice din argint și argint aurit înfășurate pe miez de mătase naturală, benzi metalice spiralate și fațetate, paiete din cupru și din argint aurit, s-au păstrat în stare fragmentară (Anexa 4.3.4). Decorul broderiei este alcătuit din motive florale (trandafiri, lalele) și motive cu semnificație simbolică religioasă (crucea, mitra arhierască); acestea din urmă prezintă, în compoziția artistică, și pietre decorative din sticlă, de culoare roșie și albastră. Dimensiunile celor două piese, după conservare-restaurare, sunt următoarele: mânecuta stângă – 22,5 cm x 18,5 cm; mânecuta dreaptă – 27 cm x 22 cm. Modalitatea de fixare a mânecutelelor la încheietura mâinii se realizează cu ajutorul unui șnur împletit manual, din 10 fire de mătase naturală și verigi din Ag cu urme de aurire.

Mânecutele sunt realizate prin tehnica de brodare, manual, pe suport multiplu (textil și papetar), utilizând puncte diferite de lucru și diverse tipuri de materiale: fire de mătase naturală,

colorate, fire metalice - bentiță metalică din argint și argint aurit înfășurată pe fir de mătase naturală, benzi metalice spiralate și fațetate din argint aurit, paiete din cupru și paiete din argint aurit, pietre colorate din sticlă [67, p. 148-153].

Conservare-restaurare

Din punctul de vedere al stării de conservare a pieselor textile s-au constatat următoarele: deshidratarea și fragilizarea accentuată a materialelor textile; prezența depunerilor aderente de săruri și particule de pământ, a produșilor de descompunere organică, atât pe fața cât și pe reversul pieselor textile. Degradarea țesăturii utilizate ca suport a broderiei, respectiv lipsa integralității acesteia (din structura țesăturii păstrându-se doar unul dintre sistemele de fire componente, cel din mătase naturală), uzura funcțională, anterior momentului înhumării, și, nu în ultimul rând, acțiunea factorilor de degradare specifici mediului de înhumare au contribuit la detașarea și dispersarea elementelor componente ale broderiei. De asemenea, în același context, menționăm rezistența mecanică mult diminuată, atât a firelor de mătase și a firelor metalice componente ale broderiei, cât și a firelor de mătase naturală componente ale șnurului utilizat pentru legarea acestor piese în jurul încheieturii mâinii. Alături de ceilalți factori de degradare, rezistența mecanică diminuată a generat apariția scămoșărilor/a rupturilor cu lacune mari de material ale acestora.

Ambel mănecute prezentau deformări și plieri ale materialului textil, produse în mod aleatoriu. Pe reversul uneia dintre piesele textile (mănecuta stângă) se observă existența a două fragmente, de mici dimensiuni, provenind de la țesături diferite, fapt ce presupune efectuarea, în cazul acestei piese, a unor intervenții anterioare. Pe suprafața ambelor piese textile se remarcă prezența, în cantitate mare, a produșilor de coroziune a metalelor, atât pe componenta metalică, cât și pe materialul textil aflat în imediata vecinătate a acesteia.

Primele operații efectuate în cadrul procesului de conservare activă au constatat în: dezinfectia materialului arheologic urmată de curățire mecanică, în vederea îndepărtării impurităților fixate superficial; hidratări progresive, alternate cu curățiri mecanice, operații pe parcursul cărora au fost îndepărtate și impuritățile a căror aderență la suportul textil se diminuase; elementele componente ale broderiei care erau dispersate au fost aranjate, ca piesele de puzzle, pe o plasă de terilenă - această etapă a fost necesară în vederea reconstituirii integralității piesei, înainte de aplicarea tratamentelor umede și chimice; curățiri umede, prin imersie în soluții de curățire conținând apă distilată, glicerină, alcool și detergent neutru; curățiri chimice, prin imersie în soluție de Complexon III, urmate de clătiri repetate până la neutralizarea materialului textil - curățirile chimice s-au făcut alternativ cu cele mecanice, care s-au efectuat cu ajutorul bisturiului și periilor moi, utilizând stereolupa sau microscopul optic; în acest mod s-a

reușit îndepărtarea impurităților, a resturilor de rădăcini de plante, precum și a urmelor de ceară descoperite în timpul tratamentelor; efectuarea de băi de emolier, cu apă distilată și glicerină, în mai multe etape; curățire chimică prin imersie în soluție denumită „baia de argint” în vederea îndepărtării produșilor de coroziune de pe firele de argint și Ag aurit din componența piesei. Imersarea s-a făcut într-o tasă, piesa fiind consolidată între două plase de terilenă pentru a fi manevrată ușor. A urmat clătirea în etape succesive până la neutralizare completă, uscarea piesei textile, în mediu controlat, pe pat absorbant de hârtie de filtru.

Șnurul din mătase naturală a fost tratat separat, alternând curățirile umede cu apă, alcool, glicerină și detergent neutru cu băile de curățire cu soluție de Complexon III, urmate de clătiri repetate, până la neutralizare completă.

Verigile metalice din argint au fost conservate-restaurate până la o anumită etapă împreună cu partea textilă, în cadrul laboratorului de restaurare textile, apoi partea finală a procesului de conservare-restaurare s-a realizat în cadrul laboratorului de restaurare metal.

A urmat etapa de pregătire a materialelor textile pentru consolidare (țesătură de mătase naturală, țesătură de bumbac și tul) atât pentru fața piesei, cât și pentru revers. Materialele textile au fost vopsite utilizând coloranți naturali din plante în amestec cu coloranți chimici, pentru a obține o nuanță cât mai apropiată de fondul broderiei, urmărind respectarea principiului reintegrării cromatice.

Consolidarea s-a realizat, prin coasere, cu fire de borangic, pe un suport textil având caracteristici similare piesei originale, în vederea integrării cromatice a zonelor degradate în unitatea piesei. Firele de mătase naturală, componente ale broderiei, care s-au mai păstrat au fost paralelizate și fixate, prin coasere, cu fire de borangic. Între cele două țesături, fața și reversul piesei, a fost fixată prin coasere o altă țesătură din bumbac, vopsită în nuanța fondului broderiei. Pe această țesătură de bumbac a fost aplicată o altă țesătură tot din bumbac, prin termolipire, pentru a conferi piesei originale stabilitate dimensională în timp. Pentru fața piesei s-a vopsit tul, respectând principiul reintegrării cromatice. Tulul vopsit a fost aplicat, prin coasere, cu fire de borangic, peste broderia restaurată, în vederea protejării acesteia în cazul manevrărilor ulterioare pentru transport/depozitare. A fost confecționată o dublură nouă, din țesătură de mătase naturală, vopsită în cromatica piesei, urmând reasamblarea părților componente, prin coasere manuală, cu fire de mătase naturală. Fixarea verigilor metalice, prin coasere, cu fire de mătase naturală, pe reversul piesei a fost ultima etapă a acestui proces de conservare-restaurare.

4.3.5 Brâu

Ca veșmânt liturgic, brâul a fost introdus în cultul creștin începând cu secolul al V-lea, atribuindu-se, în timp, o multitudine de sensuri simbolice. În primul rând, el reprezintă simbolul puterii divine care întărește pe slujitor în săvârșirea actelor din timpul oficierei serviciului liturgic [56, p. 72; 14, p. 321].

Brâul care a aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, confecționat din țesătură de mătase naturală, cu motive decorative florale, s-a păstrat în stare fragmentară (5 fragmente) (Anexa 4.3.5). Are culoarea ocru-maronie, cu mențiunea faptului că se remarcă o diferență de nuanță între firele de urzeală care alcătuiesc *motivele decorative* și firele de bătătură componente ale țesăturii care reprezintă *fondul* motivelor decorative. Acest lucru poate constitui un indiciu al faptului că, probabil, culorile originale ale celor două sisteme de fire au fost diferite.

Țesătura care constituie fața piesei este realizată din fire de mătase naturală, decorul fiind alcătuit din trei registre cu motive florale (unul cu lățimea de 5,5 cm și două cu lățimea de 3 cm), individualizate cu ajutorul a patru benzi (două mai late și două mai înguste) cu motive geometrice. Realizarea reprezentării grafice a motivelor decorative ale țesăturii a relevat existența, în zona benzilor decorative mai înguste, a motivului crucii, simbol al credinței creștine.

Conservare-restaurare

Pe întreaga suprafață existau, în cantitate mare, exuvii, depuneri de pământ, săruri și depuneri provenite din descompunerea materiilor organice din mediul de înhumare. Pe anumite porțiuni erau prezente urme de vegetație (rădăcini de arbuști inserate în structura țesăturii) care au contribuit la accentuarea stării de degradare a materialelor textile. Piesa textilă prezenta, în proporție mare, rupturi și lacune de material ale țesăturii de mătase care constituie fața brâului. De asemenea, erau prezente cute adânci și plieri accentuate, produse în mod aleatoriu.

Tratamentele de conservare-restaurare au fost particularizate și au avut ca scop îndepărtarea factorilor de degradare prezenți și stabilizarea din punctele de vedere fizico-chimic și fizico-mecanic a structurilor textile, precum și redarea aspectului și a formei inițiale.

Dezinfecția/dezinsecția, hidratarea progresivă, curățiri mecanice ușoare au fost primele etape ale acestui proces de conservare-restaurare. Pentru îndepărtarea produșilor proveniți din descompunerea organică, a sărurilor și a produșilor proveniți din mediul arheologic, piesa a fost supusă unui tratament chimic, prin imersie în baie de Complexon III, timp de 12 ore. Realizarea băilor de clătire cu apă distilată, în mai multe etape, până la obținerea unui pH neutru (valoarea 7) și uscarea controlată au fost alte etape ale procesului de conservare-restaurare.

Consolidarea prin coasere cu fire fine de borangic, pe un suport nou din mătase naturală, a fost o altă etapă a procesului de conservare-restaurare.

4.3.6 Sacos

Sacosul este un veșmânt liturgic propriu ierarhiei superioare. Este un veșmânt în formă de sac, cu mâneci scurte și largi, pe care arhieriei îl îmbracă peste stihar, după ce și-au pus și epitrahilul, mâneculele și brâul.

Sacosul descoperit în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni este realizat dintr-o țesătură brocard cu aspect de jacquard. Brocart-ul este o țesătură compusă, semidublă de bătătură (structura de bază este constituită din două sisteme de fire de urzeală și două sisteme de fire de bătătură), prezentând motive decorative bogate, în relief (florale, geometrice etc.), realizate, prin țesere, cu fire de mătase naturală colorate și cu fire de aur sau argint, creând aspectul unei țesături brodate (Anexa 4.3.6).

Referitor la **elementele de croi**, menționăm că partea din față a sacos-ului are lungimea de 131 cm (măsurată de la cusătura umerilor), iar partea din spate, lungimea de 135 cm. Fiecare parte – fața și spatele – (de formă, aproximativ, trapezoidală) este realizată dintr-o fâșie de țesătură cu lățimea de 52 cm. De o parte și de cealaltă a acestei fâșii sunt aplicați doi clini a căror lățime, în partea de jos, este de 43,5 cm. Mâneca este largă, de formă dreptunghiulară, având lungimea de 43 cm și lățimea de 74 cm. În partea din față a piesei este o deschizătură, prelungită cu o fantă cu lungimea de 11 cm, pentru a putea fi îmbrăcată. Pe conturul piesei este aplicat, prin coasere, un galon cu lățimea de 3,3 cm, realizat din fire de mătase naturală, bandă metalică de argint și fir metalic de argint înfășurat pe miez textil, conform buletinelor de analiză. Același tip de galon este fixat prin coasere și la partea superioară a piesei, în zona gâtului. Galonul prezintă o margine dantelată și una dreaptă. La o distanță de 11 cm față de galonul de pe contur este fixat, tot prin coasere, un alt galon cu lățimea de 5 cm, realizat din aceleași tipuri de materiale ca și galonul cu lățimea de 3,3 cm. Fixarea acestui galon s-a făcut doar pe lățimea piesei, în partea din față, spate și la mâneci. În zona umerilor, galonul cu lățimea de 5 cm este fixat sub formă circulară. Pe partea din spate a piesei este aplicată, prin coasere, o cruce cu dimensiunile 10 cm x 10 cm, realizată dintr-o țesătură care are în componență fire de argint înfășurate pe miez textil, vizibile pe fața țesăturii.

Pe laterale, piesa se încheie cu nasturi și cheițe, câte șase pe fiecare parte, fixați la o distanță de aproximativ 26 cm unul față de celălalt. Cheițele sunt realizate prin răsucire, din fire de mătase naturală și fire metalice obținute prin înfășurarea bentiței metalice pe miez de mătase naturală. Nasturii sunt atașați prin coasere, în partea din spate a piesei, pe laterale, iar cheițele sunt atașate în partea de față a piesei, pe laterale. Sacos-ul este căptușit cu o țesătură fină din mătase naturală care se mai păstrează doar parțial (aproximativ 30%).

Conservare-restaurare

Din punctul de vedere al stării de conservare, piesa textilă prezenta: deshidratarea și fragilizarea materialelor componente; depuneri aderente de săruri și particule de pământ, produși de descompunere a materialelor organice din mediul de înhumare, atât pe fața cât și pe reversul piesei; rezistență mecanică mult diminuată a firelor din componența țesăturii și a firelor metalice componente ale galoanelor; tăieturi, sfâșieri, rupturi cu lacune mari de material - deteriorări cauzate, în principal, de factorii de degradare specifici mediului de înhumare; deformări și plieri ale materialului textil, produse în mod aleatoriu; fire metalice lipsă, rupte/desprinse din textura piesei; produși de coroziune a metalelor, atât pe componenta metalică, cât și pe materialul textil aflat în imediata vecinătate a acesteia.

Operațiile efectuate în cadrul procesului de conservare activă pentru **țesătură și galoane** au fost următoarele: tratamente biologice de aseptizare a materialului arheologic; curățire mecanică, în vederea îndepărtării impurităților fixate superficial; hidratări progresive, alternate cu curățiri mecanice, operații pe parcursul cărora au fost îndepărtate și impuritățile a căror aderență la suportul textil se diminuase.

Curățirile mecanice s-au efectuat cu ajutorul bisturiului și periilor moi, utilizând stereolupa sau microscopul optic, iar curățirile umede s-au realizat prin imersie în soluții de curățire conținând apă distilată, glicerină, alcool și detergent neutru. Aceste băi de curățire și emolierie s-au efectuat alternativ cu operațiile de curățire mecanică, în mai multe etape. Au urmat curățiri chimice, prin imersie în soluție de Complexon III, apoi clătiri repetate până la neutralizarea materialului textil; uscarea piesei textile, în mediu controlat, pe pat absorbant de hârtie de filtru; băi de hidratare, în mai multe etape, prin imersie în apă distilată și glicerină; detașarea piesei în părți componente; consolidare, prin coasere, cu fire de borangic, pe un suport textil având caracteristici similare piesei originale, în vederea integrării cromatice a zonelor degradate în unitatea piesei, atât pentru fața piesei, cât și pentru fragmentele recuperate de pe reversul piesei.

Pentru **galoanele ornamentale** au fost efectuate curățiri mecanice alternând cu cele umede și chimice (imersie în soluție de Complexon III), urmate de clătiri repetate până la neutralizare; uscare controlată, pe pat absorbant de hârtie de filtru; consolidarea prin coasere, cu fire de borangic și bumbac, între două straturi de tul, pentru a conferi rezistență și stabilitate dimensională; acolo unde au existat rupturi cu lipsă de material, galonul a fost consolidat, prin coasere, pe un suport textil nou, din mătase naturală. Cheițele folosite pentru închiderea nasturilor s-au păstrat în număr de două. În timpul procesului de conservare-restaurare au fost realizate alte zece cheițe, prin răsucire, din fire de mătase naturală.

La finalizarea etapei de consolidare pe un nou suport, toate părțile componente au fost reasamblate, redând piesei forma originală. Nasturii și cheițele au fost atașate prin coasere manuală, pe lateralele piesei, respectând modalitatea originală de realizare a acestei piese (nasturii pe laterale în partea din spate, cheițele pe laterale în partea din față). Pentru reversul piesei, din cauza faptului că țesătura care reprezenta căptușeala era degradată în proporție de aproximativ 70%, s-a optat pentru realizarea unei noi căptușeli, din țesătură de mătase naturală.

4.3.7 Omoforul Mare

Cel mai important veșmânt arhieresc – **Omoforul** – reprezintă una dintre componentele caracteristice ale odăjdilor arhieresti, constituind semnul distinctiv al funcției episcopale. Omoforul este unul dintre cele mai vechi veșminte arhieresti, fiind atestat în cult încă din primele veacuri creștine [56, p. 106 -116].

Omoforul Mare descoperit în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni are culoarea ocru-aurie, este confecționat din țesătură de mătase naturală – damasc – cu motive florale (Anexa 4.3.7). Desenul motivelor florale este similar cu cel al pieselor textile arheologice: Stihar, Epitrahil și Învelitoarea de cap. Piesa textilă are formă dreptunghiulară, cu lungimea de 373 cm și lățimea de 28 cm. Lungimea mare a acestei fâșii (benzi) de material a fost realizată prin coaserea, împreună, a două bucăți de țesătură, una cu lungimea de 191 cm, iar cealaltă cu lungimea de 182 cm. Ambele bucăți au lățimea de 28 cm.

În partea din față, omoforul se încheie cu doi nasturi. Cel mai de jos dintre ei este situat la distanța de 84 cm față de partea inferioară a piesei. Cel de-al doilea este situat la distanța de 11 cm față de primul spre partea superioară a piesei. *Nasturii* sunt realizați prin împletire, în tehnica *nalbinding*, din fir de argint și argint aurit înfășurat pe miez textil, conform buletinelor de analiză. *Cheutorile* (cheițele pentru fixarea nasturilor) sunt realizate prin răsucire, din fire de mătase naturală și fire de metal înfășurat pe miez de mătase.

Pe conturul piesei este fixat, prin coasere, un *galon* ornamental, realizat prin țesere, cu lățimea de 3,5 cm, realizat din bentiță de argint aurit înfășurată pe miez de mătase naturală. La ambele capete ale piesei, pe direcția lățimii omoforului, sunt aplicate, prin coasere, două galoane, fiecare cu lungimea de 21 cm, având caracteristici identice cu cele ale galonului de pe contur. Unul dintre aceste galoane este poziționat la distanța de 7 cm de galonul de pe contur, iar cel de-al doilea la distanța de 13,5 cm față de același reper. De asemenea, pe omofor sunt dispuse cruci, cu dimensiunile 16,5 cm x 18 cm, realizate din țesătură de mătase naturală, cu nuanță roșiatică, fixate prin coasere. Pe conturul crucilor este aplicat un șnur realizat din fire de mătase naturală și fir metalic înfășurat pe miez textil.

La spate (în zona unde omoforul se petrece pe după gât) este fixată, prin coasere, o cruce mai mică, cu dimensiunile de 9 cm x 8,5 cm, încadrată de un șnur poziționat sub formă circulară, realizat din fire de mătase naturală și fir metalic înfășurat pe miez textil.

Pe revers, omoforul prezintă o căptușeală de culoare roșiatică, realizată din țesătură de mătase naturală, cu legătura pânză.

Conservare-restaurare

Pe întreaga suprafață a piesei se remarcă depuneri grosiere de săruri, atât pe țesătură cât și pe nasturi, provenite din săpătură și din descompunerea materiilor organice din mediul de înhumare; prezența urmelor unui atac de mușgai (cauzat de valoarea ridicată a umidității din mediul de înhumare) a condus, alături de ceilalți factori de degradare, la fragilizarea excesivă a materialului textil. De asemenea, se remarcă rupturi cu/fără lacune de material ale țesăturii și galoanelor, în partea inferioară a piesei, lipsa, în proporție mare, a franjurilor din mătase naturală, în partea stângă a piesei, deformări și plieri accentuate produse în mod aleatoriu, accentuate în zona gâtului; pe întreaga suprafață a galoanelor erau prezenți produși de coroziune pe firele metalice (sulfuri de argint), fire metalice care, în anumite porțiuni, erau rupte/desprinse din contextura galoanelor. Menționăm și existența rădăcinilor, de grosimi diferite, provenite de la arbuștii din vecinătatea criptei, foarte bine inserate în structura țesăturilor.

Tratamentele de conservare-restaurare au fost particularizate și au avut ca scop îndepărtarea produșilor de degradare prezenți și stabilizarea din punctele de vedere fizico-chimic și fizico-mecanic a structurilor textile, precum și redarea aspectului și a formei. Au fost efectuate hidratări progresive, curățiri mecanice în alternanță cu cele umede prin imersie și tratamente chimice. Pentru îndepărtarea depunerilor grosiere de săruri au fost realizate băi de Complexon 5%, timp de 24 ore, iar rezulatele au avut ca efect îndepărtarea acestor depuneri.

Detașarea piesei în părți componente și consolidarea, prin coasere cu fire fine de borangic pe un suport nou din mătase naturală, au fost alte etape ale procesului de conservare-restaurare. Între cele două țesături care constituie fața și reversul (dublura) piesei, inițial a mai existat o țesătură, probabil utilizată pentru a conferi piesei stabilitate dimensională. În mediul de înhumare, aceasta a fost degradată, având culoarea neagră (după extragerea din criptă) și era pulverulentă. Din această cauză, pe anumite porțiuni, această țesătură a cauzat pete de culoare neagră, atât pe fața țesăturii, cât și pe țesătura cu rol de dublură, fiind greu de îndepărtat în cadrul tratamentelor de conservare-restaurare aplicate.

La final, părțile componente au fost reasamblate, respectând croiul original. De asemenea, a fost proiectat și realizat un sistem pentru expunerea muzeală, respectând normele de conservare în vigoare.

4.3.8 Bedernița

Ca piesă de costum episcopal, specifică cultului creștin - ortodox, bedernița este confecționată din diferite țesături de bună calitate. Bedernița, nebedernița sau epigonatul constituie un semn distinctiv al arhierilor, pe care îl pot dobândi uneori și preoții cu merite deosebite [56, p. 123].

Bedernița care a aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni are culoarea ocru aurie și este confecționată din țesătură de mătase naturală compusă (cu mai mult de două sisteme de fire de urzeală și bătătură), cu motive vegetale (Anexa 4.3.8). Investigațiile efectuate la stereomicroscop au pus în evidență prezența, în structura țesăturii, în câteva zone, a unor fragmente de bentiță metalică, cu dimensiuni foarte mici. Desenul motivelor vegetale este același pe fața și pe reversul piesei. Bedernița are formă pătrată, cu dimensiunile 345 x 340 mm.

Pe conturul piesei este fixat, prin coasere, un galon cu lățimea de 15 mm, realizat din fire de mătase naturală și fire metalice. Același tip de galon este utilizat pentru realizarea unei cruci, cu dimensiunile de 190 x 185 mm, poziționate în zona centrală a piesei. Pe reversul piesei, în zona centrală, se remarcă prezența unor fragmente de mici dimensiuni ale unei țesături din fibre vegetale (presupunem – căptușeala piesei) și ale unui material papetar (presupunem – un strat intermediar), care nu s-au mai păstrat.

Menționăm, de asemenea, existența a trei ciucuri care erau desprinși de colțurile bederniței, doi dintre ei fiind recuperați din materialul arheologic al piesei Sacos. Ciucurii sunt realizați din fire de mătase naturală și fire obținute prin înfășurarea unei bentițe din argint cu urme de aurire, pe miez din mătase naturală.

Conservare-restaurare

Din punctul de vedere al stării de conservare, această piesă textilă prezenta: deshidratarea și fragilizarea materialelor componente; depuneri aderente de săruri și particule de pământ, produși de descompunere a materialelor organice din mediul de înhumare, atât pe fața cât și pe reversul piesei; rezistență mecanică mult diminuată a firelor de mătase ale țesăturii și a firelor metalice componente ale galoanelor; tăieturi, sfâșieri, rupturi cu lacune mari de material - deteriorări cauzate, în principal, de factorii de degradare specifici mediului de înhumare; deformări și plieri ale materialului textil, produse în mod aleatoriu; fire metalice lipsă, rupte/desprinse din textura piesei; produși de coroziune a metalelor, atât pe componenta metalică, cât și pe materialul textil aflat în imediata vecinătate a acesteia.

Operațiile efectuate în cadrul procesului de conservare activă pentru **țesătură și galoane** au fost următoarele: tratamente biologice de aseptizare a materialului arheologic; curățire mecanică, în vederea îndepărtării impurităților fixate superficial; hidratări progresive, alternate

cu curățiri mecanice, operații pe parcursul cărora au fost îndepărtate și impuritățile a căror aderență la suportul textil se diminuase; îndepărtarea, de pe revers, a resturilor de fragmente papetare (hârtie/carton) și a fragmentelor de material textil utilizat la dublarea piesei și continuarea curățirii mecanice; curățiri umede, prin imersie în soluții de curățire conținând apă distilată, glicerină, alcool și detergent neutru - aceste băi de curățire și emolierie s-au efectuat alternativ cu operațiile de curățire mecanică, în mai multe etape; curățiri chimice, prin imersie în soluție de Complexon III, urmate de clătiri repetate până la neutralizarea materialului textil; uscarea piesei textile, în mediu controlat, pe pat absorbant de hârtie de filtru.

Consolidarea, prin coasere, cu fire de borangic, pe un suport textil având caracteristici similare piesei originale, în vederea integrării cromatice a zonelor degradate în unitatea piesei, atât pentru fața piesei cât și pentru fragmentele recuperate de pe reversul piesei a fost o altă etapă importantă a acestui proces de conservare-restaurare.

Pentru **ciucuri** au fost efectuate curățiri mecanice alternând cu cele umede și chimice (imersie în soluție de Complexon III), urmate de clătiri repetate până la neutralizare; uscare controlată, pe pat absorbant de hârtie de filtru; reconstituire și reasamblare părți componente.

La finalizarea procesului de conservare-restaurare a fost proiectat și realizat un sistem de etalare special pentru această piesă astfel încât să respecte normele de conservare în vigoare.

4.3.9 Mitra

Din punct de vedere liturgic, Mitra reprezintă acoperământul capului arhierelui în timpul serviciilor religioase. Ea simbolizează cununa de spini care a fost așezată pe capul Mântuitorului în timpul patimilor (Matei 27, 29), dar este și semn al arhieriei [14, p. 329-331].

Mitra descoperită în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni este asemănătoare unei coroane imperiale bizantine, având înălțimea de aproximativ 30 cm. Datorită formei globulare, circumferința mitrei variază, prezentând o valoare maximă de 70 cm în zona de mijloc și o valoare de 57 cm în partea inferioară (Anexa 4.3.9). Confeționată din catifea de culoare ocru-maroniu, mitra este ornamentată, de jur-împrejur, în registrul central, cu *patru iconițe pictate*, dispuse sub forma unor medalioane fixate, prin coasere, cu fir de mătase naturală, pe catifea; pe conturul medalioanelor este aplicat, prin coasere, un *galon* realizat din mătase naturală și bentiță metalică înfășurată pe miez textil. În spațiul dintre medalioane, pe întreaga suprafață a mitrei, sunt fixate, prin coasere, cu fire de mătase naturală, *elemente de pasmanterie* care creează efectul unei broderii. În partea superioară, în centrul mitrei este poziționată, vertical, o *cruce din metal*, fixată pe piesă prin coasere și cu ajutorul unui sistem de înfiletare. La partea inferioară a mitrei, pe conturul acesteia, este fixat, prin coasere cu fire de mătase naturală, un

element de pasmanterie (*galon*) realizat din fire de mătase naturală și fire obținute din bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală care formează un câmp de *franjuri*, cu desime mare.

În partea interioară mitra prezintă două **țesături** diferite, **cu rol de căptușeală**. Una dintre căptușeli, de culoare ocru-marونی, s-a păstrat în proporție de aproximativ 60%, oferind astfel suficiente dovezi în sprijinul ipotezei că aceasta prezenta același croi și avea aceleași dimensiuni ca și cele ale catifelei care constituie fața piesei, pe reversul căreia era fixată prin coasere. Cea de a doua căptușeală reprezintă o țesătură simplă, de culoare ocru-auriu, cu legătura pânză, realizată din fire de mătase naturală. Această a doua căptușeală are rolul de a asigura poziția corectă (corespunzătoare) a mitrei, atunci când mitra este purtată, pe cap (Anexa 4.3.9).

Conservare-restaurare

Din punctul de vedere al stării de conservare, această piesă textilă prezenta: depuneri de pământ, săruri, depuneri provenite din descompunerea materiilor organice în mediul de înhumare; deshidratarea și fragilizarea materialelor componente; rezistență mecanică mult diminuată atât a celor trei tipuri de țesături, cât și a elementelor metalice componente; rupturi cu/fără lacune de material, pe suprafață mare, atât a celor trei tipuri de țesături, cât și a firelor metalice din componența elementelor de pasmanterie; lacune de material, de diferite dimensiuni, cu contur regulat, ale catifelii, cauzate (probabil) de un atac biologic (insecte); deformări și plieri accentuate, produse în mod aleatoriu; produși de coroziune pe firele metalice care au migrat pe materialul textil din imediata vecinătate a acestora.

Operațiile procesului de conservare-restaurare au constat în: tratamente biologice, de aseptizare a materialului textil arheologic; detașare cruce metalică și iconițe pictate (ulterior acestea au fost conservate-restaurate de către specialiștii restauratori pictură și metal); detașare mecanică a impurităților grosiere fixate superficial, prin periere ușoară; hidratare progresivă în mai multe etape, însumând 260 de ore, deoarece piesa, aflată în stare de degradare avansată, „a răspuns” foarte greu la acest tratament, permițând, după un timp îndelungat, manevrarea, deplicarea și imersarea în soluția de curățire; deplicare parțială a materialului textil și continuarea curățirii mecanice; consolidare provizorie, cu punct mare de saia, pe un suport realizat din plasă de terilenă, în vederea aplicării tratamentului de curățire umedă.

Curățirea umedă s-a realizat prin imersie în baie de curățire cu apă, glicerină, alcool și detergent neutru, din nuci de săpun. Imersarea s-a făcut în bazin, pe plasă de terilenă. Menționăm că aceste băi de curățire și emolierie s-au efectuat alternativ cu operațiile de curățire mecanică, în mai multe etape.

Curățirea chimică, realizată în mai multe etape prin imersie în soluție de Complexon III, a fost urmată de clătiri repetate până la neutralizarea materialului textil; s-au efectuat băi de emolier, cu apă distilată și glicerină, în mai multe etape. Pentru această piesă a fost necesar să fie aplicat și un alt tratament de curățire chimică prin imersie în soluție denumită „baia de argint” în vederea îndepărtării produșilor de coroziune de pe firele de argint din componența piesei. Concomitent, a fost tratată și aglomerarea de fire metalice care s-a detașat de pe suprafața mitrei. Imersarea s-a făcut în bazin. Au urmat operații de clătire, repetate, cu apă distilată, până la neutralizare completă și uscare în mediu controlat. Pe tot parcursul procesului de conservare-restaurare, parametrii umiditate relativă și temperatură au fost monitorizați și corecți pentru a se încadra în valorile de: U.R = 50 – 65%, iar T= 18 - 20°C.

Următoarele etape ale acestui îndelungat proces de conservare-restaurare au constat în: dezasamblarea mitrei în elementele de croi componente; realizarea tiparului pentru fiecare element de croi; pregătirea materialului textil nou pentru consolidare și dublare (vopsire țesătură mătase/bumbac, vopsire fire de mătase și borangic); consolidarea, prin coasere, a fiecărui element component pe noul suport ales și pregătit; consolidarea, prin coasere, a elementelor de pasmanterie care s-au mai păstrat și reconstituirea motivului broderiei cu fir metalic, acolo unde a fost posibil; galoanele ornamentale din jurul medalioanelor au fost supuse aceluiași tratament de conservare-restaurare ca și țesătura de catifea cu elemente de pasmanterie.

Medalioanele pictate au fost supuse unui complex tratament de conservare-restaurare în cadrul departamentului de conservare-restaurare pictură. O altă etapă, după ce toate componentele au fost conservate-restaurate, a fost cea de fixare a medalioanelor pe catifea prin coasere cu fire de mătase. Galoanele au fost reatașate, prin coasere cu fire de mătase naturală, pe conturul medalioanelor și ulterior fixate, prin coasere, pe catifea. A fost confecționat un suport interior, rigid, din materiale neutre, care să redea forma originală a mitrei. Ultimele operații au fost cele de reasamblare a elementelor componente ale Mitrei pe suportul nou, respectând modalitatea de realizare, de fixare a crucii metalice în partea superioară și de fixare a galonului în partea inferioară, pe conturul piesei.

4.3.10 Învélitoarea de cap cu broderia Paraman

Învélitoarea de cap este realizată din țesătură din mătase naturală, cu motive florale pe care este aplicată broderia *Paraman* (Anexa 4.3.10).

Paramanul sau *schima mică*, din punct de vedere liturgic, reprezintă un veșmânt călugăresc pe care cei care „leapădă toată grija cea lumească” și îmbrățișează viața îngerească, într-o mănăstire sau schit, îl poartă în permanență asupra lor [13, p. 344].

Piesa textilă descoperită în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni are formă pătrată, cu dimensiunile de aproximativ 400 x 470 mm. *Țesătura care constituie fața piesei* este realizată din mătase naturală, este denumită damasc, are culoarea ocru-auriu și prezintă motive ornamentale florale. Pe contur, pe țesătura ce constituie fața piesei, este aplicată prin coasere o bentiță îngustă, din *catifea*, de culoare maro, cu lățimea de 1 cm. În partea centrală a piesei este atașat, prin coasere, *paramanul*. *Paramanul*, de mici dimensiuni (110 x 100 mm), este realizat din țesătură de mătase naturală pe care sunt brodate semnele Patimilor Mântuitorului: Sfânta Cruce, coroana de spini, sulita și buretele, cuiele și ciocanul, scara Crucii și cocoșul. Este realizat în tehnica de brodat manual, pe un suport multiplu (textil), utilizând puncte diferite de lucru și diverse tipuri de materiale: fire de mătase naturală, fire metalice – bentiță metalică din argint și argint aurit înfășurată pe fir de mătase naturală, benzi metalice spiralate și fațetate din argint aurit, paiete din argint aurit [67, p. 295-300]. *Țesătura care constituie reversul piesei* este o țesătură de mătase naturală, simplă cu legătura pânză, de culoare ocru-auriu.

Conservare-restaurare

După extragerea materialului arheologic din criptă, pH-ul materialului textil înainte de aplicarea intervențiilor de conservare activă avea valoarea de 5,5 (mediu ușor acid). Din punctul de vedere al stării de conservare, această piesă textilă prezenta: depuneri de săruri provenite din săpătură și din descompunerea materiilor organice din mediul de înhumare, atât pe fața cât și pe reversul piesei; deshidratarea și fragilizarea materialelor textile componente; tăieturi, sfâșieri, rupturi cu/fără lacune de material ale țesăturii, cauzate, în principal, de procesul de degradare biologică din mediul de înhumare (atac de mucegai); deformări și plieri accentuate ale piesei, produse în mod aleatoriu; produși de coroziune pe firele metalice, pe întreaga suprafață a broderiei.

Primele etape ale procesului de conservare-restaurare au constat în tratamente biologice de aseptizare a materialului arheologic. Au urmat: detașarea mecanică a impurităților grosiere fixate superficial, prin periere ușoară; 376 ore de hidratare progresivă, necesare deoarece piesa, aflată în stare de degradare avansată, „a răspuns” foarte greu la acest tratament, permițând abia după un timp îndelungat manevrarea, deplicarea și imersarea în soluția de curățire. Paramanul a fost detașat de pe țesătura care constituie fața piesei. Pentru fiecare element component (paraman și țesătură) au fost realizate mai multe etape ale procesului de conservare-restaurare.

Pentru *țesătură* (față și revers) au fost efectuate următoarele intervenții de conservare-restaurare: curățiri mecanice; curățire umedă - prin imersie în baia de curățire cu apă, glicerină, alcool și detergent neutru, din nuci de săpun; imersarea s-a făcut în tasă, pe plasă; menționăm că aceste băi de curățire și emolierie s-au efectuat alternativ cu operațiile de curățire mecanică; curățire chimică - prin imersie în soluție de Complexon III, urmată de clătiri repetate până la

neutralizarea materialului textil; pentru această piesă s-au realizat trei tratamente cu soluție de Complexon III; uscare în mediu controlat, pe pat absorbant de hârtie de filtru; pregătirea materialului textil nou din mătase naturală și a firelor de borangic, necesare pentru etapa consolidării și reintegrării cromatice. Țesătura de mătase, având caracteristici fizico-mecanice asemănătoare țesăturii originale, a fost vopsită în nuanță apropiată. A urmat etapa de consolidare, prin coasere cu fire de borangic, pe suport nou din mătase, atât pentru țesătura ce constituie fața piesei, cât și pentru țesătura ce constituie reversul piesei (cu rol de dublură). Pentru a oferi o protecție suplimentară piesei, a fost aplicat, prin coasere cu fire fine de borangic, un tul atât pe fața cât și pe dublura piesei.

Pentru *Paraman* etapele de conservare-restaurare au constat în: curățire mecanică realizată sub microscop, pentru a controla operația de curățire a produșilor de coroziune prezenți pe broderie; curățire chimică, prin imersie în soluție de Complexon III, urmată de clătiri repetate până la neutralizare completă. Menționăm că tratamentul chimic s-a făcut în mai multe etape, alternând cu băile de emolier, curățiri mecanice, precum și cu perioadele de relaxare a piesei. Pentru îndepărtarea produșilor de coroziune de pe firele de argint și argint aurit a fost aplicat un alt tratament chimic, prin imersie, denumit „baia de argint”, tratament efectuat sub strictă supraveghere și cu o durată de 5 minute; au fost realizate clătiri repetate după acest tratament până la neutralizare completă (pH cu valoarea 7). A urmat consolidarea locală, prin coasere, cu fire de borangic, a zonelor degradate ale broderiei *Paraman*. Paielele desprinse au fost atașate, prin coasere cu fir de borangic.

La final, părțile componente au fost reasamblate, prin coasere manuală, cu fire din mătase naturală, vopsite în nuanța piesei, respectând punctul de coasere original (Anexa 4.3.10).

4.3.11 Crucea medalie

Piesa descoperită în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni (Anexa 3.3.11) este alcătuită dintr-o componentă textilă și una metalică. *Componenta textilă* are lungimea de 97 cm și lățimea de 3,5 cm. Este realizată prin țesere, din fire de mătase naturală, atât pe direcția urzelii cât și pe direcția băăturii. Legătura țesăturii este rips cu efect de urzeală, creând aspectul caracteristic de dungă, pe direcție transversală (pe lățimea țesăturii). Pe direcție longitudinală (pe lungimea țesăturii), în zonele laterale, panglica prezintă câte o dungă, cu lățimea de 1 cm, de culoare maro; zona dintre cele două dungă laterale, de culoare ocru, are lățimea de 1,5 cm. *Componenta metalică* este realizată din cupru și are dimensiunile de 85 mm x 45mm. Pe o parte a crucii, în firele reticulare, prezintă în relief «*Всевидающее Око*» (în limba română: „Ochiul Atotvăzător”) în strălucire radiantă și inscripția „1812”, iar pe cealaltă parte, inscripția: «*HE*

НАМЪ, НЕ НАМЪ, А ИМЕИ ТВОЕМУ» (în limba română: „Nu Nouă, Nu Nouă, ci Numelui Tău”). Această expresie este o variantă prescurtată a versetului din Psaltire (113: 9): „Nu nouă, Doamne, nu nouă, ci numelui Tău se cuvine slava, pentru mila Ta și pentru adevărul Tău”.

Conservare-restaurare

Pentru *componenta textilă*, din punctul de vedere al stării de conservare, se remarcă: depuneri de săruri, depuneri provenite din săpătură și din descompunerea materiilor organice din mediul de înhumare; deshidratarea și fragilizarea materialelor textile componente; rezistența mecanică mult diminuată a firelor de mătase componente; rupturi cu/fără lacune de material ale țesăturii, în anumite zone, datorită procesului de îmbătrânire a materialelor componente și procesului de degradare biologică din mediul de înhumare; prezența deformărilor și a plierilor accentuate, produse în mod aleatoriu; depuneri de produși de coroziune a metalelor care au migrat pe țesătură.

În ceea ce privește *componenta metalică*, se observa, pe întreaga suprafață, existența produșilor de coroziune a cuprului.

Etapele de conservare-restaurare au fost comune până în momentul în care a fost posibilă detașarea *componentei textile* de cea metalică. Acestea au constat în: tratamente biologice de aseptizare a materialului arheologic, asigurându-se, în același timp, umiditatea corespunzătoare, în vederea evitării uscării excesive a materialului arheologic; detașarea mecanică a impurităților grosiere fixate superficial; hidratare progresivă, timp de 168 ore, alternând cu perioade de repaus; curățirea umedă, cu soluție hidro-alcoolică, glicerină, și detergent neutru, alternând cu tratamentele de curățire mecanică și tratamentele de curățire chimică; detașarea părții textile de partea metalică și continuarea tratamentului în cadrul departamentului de restaurare metale; curățiri chimice cu soluție de Complexon III, în vederea îndepărtării produșilor de coroziune a metalului care au migrat pe materialul textil; tratamentul pentru îndepărtarea produșilor de coroziune a fost aplicat etapizat; clătiri repetate pentru neutralizarea materialului textil (pH=7); uscarea pe sticlă, în vederea aplatizării țesăturii și deplierea ușoară a cutelor formate aleatoriu.

Etapele de conservare-restaurare pentru *componenta metalică* au constat în: tratament chimic cu Complexon III; perieri intermediare cu perii cu fir moale; neutralizare în băi repetate de apă distilată; uscare liberă; prelucrare fină a suprafeței componentei metalice și conservare finală prin peliculizarea piesei cu rășină acrilică Paraloid B 72, 5% în acetonă.

La finalizarea tratamentelor de conservare-restaurare aplicate componentei metalice în cadrul laboratorului de restaurare metal, crucea a fost atașată de partea textilă, iar cele două capete ale panglicii au fost consolidate, prin coasere, cu fir de borangic.

Urmare a procesului de conservare-restaurare, aplicat pentru toate textilele liturgice arheologice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, Stiharul a fost restaurat în proporție de 30 %. Este singura piesă textilă, din întreg inventarul arheologic al criptei, pentru care **încă** se mai fac cercetări științifice complexe pentru ca și această piesă să fie salvată și valorificată muzeal.

Piese de Dulamă, Brâu, Mânecute, Epitrahil, Sacos, Omoforul Mare, Bedernița, Mitra, Înelitoarea de cap cu Paraman și Crucea medalie au fost restaurate în proporție de 100 %. Rezultatele procesului de conservare-restaurare efectuat pentru fiecare dintre aceste piese textile se regăsesc în Anexele 3.3.2-3.3.11. Piese fac parte din expoziția de bază a Muzeului Mănăstirii Căpriană „Sf. Ierarh Gavriil”, inaugurat la data de 6 mai 2021.

4.4. Valorificarea muzeală a textilelor liturgice

Valorificarea muzeală a patrimoniului este o componentă complexă și reprezintă cea mai importantă funcție a unui muzeu, ea marcând finalizarea cercetărilor asupra unei anumite categorii sau asupra unui anumit grup de obiecte de patrimoniu. Valorificarea se realizează prin modalități diferite care țin de potențialul științific și de experiența personalului de specialitate din fiecare muzeu, grupate în trei mari direcții: publicațiile științifice, valorificarea prin expoziții și valorificarea prin activități educative pentru public. Așadar, a valorifica înseamnă a face cunoscut (specialiștilor, publicului) patrimoniul deținut. Dobândind o identitate științifică, obiectul este recunoscut ca o valoare în egală măsură de către specialiști, dar și de către publicul căruia îi sunt prezentate semnificațiile liturgice, artistice, istorice, iconografice, documentare etc. [122, p. 16].

Textilele liturgice arheologice prelevate din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni reprezintă bunuri culturale de valoare inestimabilă, valoare care sporește în timp, transformându-se în simboluri deosebite ale comunităților religioase și ale societății, în general. În acest context s-a impus găsirea unei soluții privind protejarea și valorificarea muzeală a acestor valori de patrimoniu pentru publicul larg.

În fosta provincie Basarabia, în secolul al XIX-lea și în prima jumătate a secolului XX, în cadrul unităților de cult creștin (mitropolie, biserici, mănăstiri etc.) existau diverse mecanisme de protejare și valorificare a patrimoniului ecleziastic, inclusiv muzee bisericești, biblioteci de carte veche creștină, arhive de documente ecleziastice, colecții de piese de cult etc. În aceeași perioadă, în Basarabia funcționau instituții care aveau drept obiectiv protejarea patrimoniului bisericesc, cum era, de exemplu, Societatea Istorică - Arheologică Bisericească din Basarabia.

Fondată în anul 1904, această instituție avea scopul de a colecta, de a păstra și de a studia antichitățile locale bisericesti, de a pregăti materiale necesare pentru a scrie istoria Eparhiei Chișinăului și de a crea un muzeu eparhial. Achiziționarea patrimoniului necesar s-a făcut pe bază de donații, societatea inaugurând, în anul 1906, la parterul Consistoriului Duhovnicesc din Chișinău, Muzeul de Antichități Bisericești. Acesta avea trei secții: numismatică, carte veche, veșminte bisericești. Pe parcursul anilor, până la cea de a doua conflagrație mondială, prin numărul impresionant de colecții acumulate, muzeul a devenit o importantă arhivă istorico-documentară [136, p. 5-12].

În contextul instalării regimului sovietic, în Basarabia au fost devastate bibliotecile mănăstirilor și arhivele bisericilor. Aceeași soartă a avut-o și Mănăstirea Căpriană, care a pierdut biblioteca, arhiva de documente, alte bunuri de patrimoniu ecleziastic, doar o parte dintre acestea fiind salvate la Muzeul Național de Artă din Chișinău.

Preocuparea permanentă pentru artefactele provenite din cripta de la Mănăstirea Căpriană nu s-a limitat doar la cercetarea, conservarea și restaurarea acestor artefacte. Ideea înființării unui muzeu în cadrul Complexului Monastic Căpriană, care să protejeze și să valorifice muzeal artefactele liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, a apărut pe parcursul anilor în care aceste artefacte se aflau în proces de conservare-restaurare la Centrul de Cercetare și Conservare-Restaurare a Patrimoniului Cultural din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” din Iași, România. În acest sens, în cadrul Programului Operațional Comun România – Republica Moldova 2014-2020, am propus și a fost aprobat un proiect finanțat prin intermediul Instrumentului European de Vecinătate.

Urmare a finalizării procesului de conservare-restaurare a veșmintelor arheologice liturgice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, s-a impus **realizarea unui proiect de valorificare** a acestor piese în cadrul unei unități muzeale, în cadrul Mănăstirii Căpriană, conform legislației Republicii Moldova.

Valorificarea muzeală a artefactelor arheologice care constituie patrimoniul ecleziastic al Mănăstirii Căpriană în conformitate cu cele mai noi standarde (din punctul de vedere al mijloacelor tehnice muzeale) a fost posibilă prin implementarea proiectului transfrontalier care a demarat în luna martie 2020, proiect ce a avut ca obiectiv principal înființarea muzeului mănăstiresc cu artefacte liturgice arheologice, primul de acest gen din Republica Moldova.

În ceea ce privește organizarea și înființarea muzeului în cadrul Complexului Monahal Căpriană, menționăm că până la organizarea muzeului am parcurs anumite etape preliminare - alegerea și evaluarea spațiului și a dotărilor existente/necesare pentru înființarea muzeului din punctul de vedere al cerințelor impuse de legile în vigoare. De asemenea, clădirea corespunde

din punctul de vedere al siguranței la incendii, furt, fiind dotată cu sistem de semnalizare incendiu și gratii la ferestre. În ceea ce privește valorificarea muzeală de la Mănăstirea Căpriană, s-a urmărit etalarea individuală a fiecărei piese textile ținând cont, în primul rând, de normele de conservare a patrimoniului cultural în vigoare.

În general, planul expozițional se realizează în echipă, iar fiecare membru al echipei are un rol bine stabilit. Această echipă este formată din muzeograf, conservator, restaurator, arhitect și personal tehnic auxiliar. Conform literaturii de specialitate, elaborarea planului expozițional trebuie să parcurgă anumite etape.

Pentru valorificarea muzeală a textilelor liturgice arheologice în cadrul ansamblului Monahal Căpriană am elaborat planul expozițional. Am format echipa de lucru (arhitect, conservator, personal administrativ) și am pus în practică organizarea muzeului. Planul expozițional realizat și prezentat în cadrul actualei cercetări s-a desfășurat în etapele pe care le enumerăm mai jos.

1) Motivația/scopul - înființarea unui muzeu în cadrul Complexului Monastic Căpriană care să protejeze și să valorifice muzeal artefactele liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni; această motivație a apărut pe parcursul anilor în care aceste artefacte se aflau în proces de conservare-restaurare la Centrul de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” din Iași, România. Scopul a fost ca, după finalizarea procesului de conservare și restaurare, să valorificăm expozițional și să facem cunoscut un patrimoniu unic provenit din cercetare arheologică și salvat prin conservare-restaurare.

2) Obiectivele planului expozițional au constat în: înființarea unui muzeu pentru punerea în valoare a bunurilor culturale textile liturgice arheologice descoperite în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni; promovarea ansamblului monahal și a cercetărilor arheologice desfășurate la Mănăstirea Căpriană în perioada anilor 1993-2016; prezentarea către publicul vizitator a unor bunuri de patrimoniu unice, de o valoare inestimabilă, descoperite în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni; aducerea în atenția publicului contemporan a existenței de odinioară a unor veșminte liturgice confecționate din țesături și broderii pentru a căror realizare s-au utilizat diferite tehnici textile.

3) Stabilirea locației și a grupului țintă căruia se adresează. Ansamblul monahal al Mănăstirii Căpriană dispune de o clădire cu destinația de muzeu, dar care nu este finalizată. În acest context, a fost ales un alt spațiu de la parterul uneia dintre clădirile din incinta mănăstirii. Grupul țintă este constituit din turiști, pelerini, personal monahal al unităților de cult din Moldova și din spațiul est-european, în general. De asemenea, în grupul țintă includem și publicul de

specialitate, reprezentat de muzeografi, conservatori, restauratori, dar și cercetători din mediul academic ce se ocupă cu valorificarea patrimoniului cultural.

4) Stabilirea bugetului și a echipei de lucru. Bugetul stabilit pentru achiziționarea elementelor de muzeotehnică a fost asigurat prin intermediul proiectului transfrontalier, aplicant fiind Complexul Muzeal Național „Moldova” din Iași, iar partener - Mănăstirea Căpriană. Echipa de lucru a fost stabilită din timp, incluzând și personal monahal de la Mănăstirea Căpriană care a beneficiat de instructaj teoretic și practic oferit de specialiștii Complexului Muzeal Național „Moldova” din Iași. Fiecare membru al echipei a avut atribuții clar stabilite.

5) Realizarea tematicii și 6) Selectarea pieselor și evaluarea stării de conservare. Pentru realizarea tematicii desfășurate, am ținut cont atât de spațiul disponibil, cât și de ordinea îmbrăcării veșmintelor liturgice în oficierea serviciului divin. S-a realizat documentare atât cu privire la costumul liturgic de la începutul secolului al XIX-lea, cât și cu privire la tehnicile de realizare din perioada respectivă. **Piese**le care au fost **selectate** și expuse reprezintă: veșmintele liturgice arheologice descoperite în cripta de la Mănăstirea Căpriană; fragmentele din piele – cizme; elementele metalice de la sicriu. Toate aceste piese au fost conservate-restaurate în perioada 2016 – 2020 de către experți restauratori de la Iași. De asemenea, au fost selectate și expuse icoane și cărți din patrimoniul Mănăstirii Căpriană.

7) Evaluarea și monitorizarea valorilor de microclimat pentru spațiul expozițional (temperatură și umiditate relativă) a început cu șase luni înainte de organizarea expoziției și este în monitorizare permanentă. Din punctul de vedere al normelor de conservare în vigoare, valorile de temperatură și cele ale umidității relative se încadrează în norme, după cum urmează: temperatura este cuprinsă în intervalul 18-23°, iar umiditatea relativă a aerului este de 55-65%. În spațiul destinat muzeului au fost amplasate aparate de măsurare a parametrilor de microclimat, valorile fiind înregistrate zilnic, la anumite intervale de timp, predeterminate. Această activitate este în responsabilitatea personalului monahal din cadrul mănăstirii, care a fost instruit în acest sens de către specialiștii Centrului de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural din Iași. Totodată, pentru a corecta eventualele abateri ale valorilor de microclimat, au fost achiziționate aparate pentru dehumidificarea/umidificarea aerului. Această aparatură se poate folosi dacă situația o impune. Raportul de monitorizare la șase luni indică faptul că spațiul ales este stabil din punctul de vedere al microclimatului.

8) Evaluarea sistemelor de securitate (efracție, incendiu, inundații, calamități naturale). Spațiul de expunere, ca și vitrinele se asigură prin sistem de închidere cu cheie și se securizează prin sigilare. Spațiul este dotat cu un sistem de avertizare în cazul emisiilor de fum, care declanșează alarma de incendiu. Extinctoarele, în termen de garanție, cu spumă chimică sunt dispuse în

puncte accesibile. De asemenea, clădirea este prevăzută cu gratii și nu este expusă riscurilor produse de calamități naturale.

9) Proiectarea și realizarea elementelor de muzeotehnică respectând tipologia fiecărui obiect în conformitate cu normele de conservare în vigoare – arhitectul responsabil cu proiectarea elementelor de muzeotehnică a ținut cont de indicațiile oferite de către restauratorul textile. Proiectarea elementelor de muzeotehnică (vitrine, suportți) a răspuns cerințelor aceluiași norme de conservare. Pentru fiecare piesă textilă de dimensiuni mari a fost proiectată și realizată vitrina din materiale neutre din punct de vedere chimic și materiale securizate astfel încât, în eventualitatea spargerii accidentale, aceste materiale să nu cauzeze degradări mecanice obiectelor expuse, așa cum se prevede în normele de valorificare muzeală. Suportții pe care piesele textile sunt expuse sunt realizați din materiale neutre din punct de vedere chimic și au fost special proiectați și adaptați pentru fiecare piesă de către restauratorul textile. Astfel, realizat cu un anumit unghi de înclinare, suportul preia greutatea piesei fără ca aceasta să fie supusă la degradări (tensionare, alungire, deformare, atârănare sub propria greutate). Proiectarea particularizată a suportților pieselor textile liturgice oferă posibilitatea ca piesa să fie expusă astfel încât să redea rolul funcțional anterior, dar, cel mai important, să respecte normele de conservare în vigoare. Motivația principală a realizării planului înclinat la fiecare suport (plan înclinat care preia greutatea piesei, aceasta sprijinindu-se pe el) a fost dictată de starea de conservare și importanța pieselor.

10) Modularea spațiului și dispunerea elementelor de muzeotehnică. Elementul ordonator a fost tematica desfășurată, în expunere ținându-se cont, atât cât a fost posibil, de ordinea în care veșmintele liturgice sunt îmbrăcate în oficierea serviciului liturgic. În dispunerea elementelor de muzeotehnică, ne-am pliat și la caracteristicile spațiului de expunere.

11) Etalarea pieselor a fost realizată conform normelor de conservare în vigoare. În panotarea pieselor din expoziție ne-am folosit de suportți special realizați pentru fiecare obiect din materiale neutre din punct de vedere chimic, precum și de suportți transparenți din plexiglas; vitrinele sunt realizate din sticlă securizată și sunt prevăzute cu sistem de iluminare și cu sistem de închidere cu cheie.

Veșmintele liturgice ale mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, descoperite în cripta de la Mănăstirea Căpriană, constituie o dovadă clară a unui patrimoniu ecleziastic unic, datat începutul secolului al XIX-lea. Inventarul arheologic al criptei cuprinde, printre altele, piese textile componente ale unui costum liturgic arhieresc complet. Acest tezaur de o valoare inestimabilă poate fi constituit în colecție muzeală, conform legislației privind protejarea patrimoniului cultural din Republica Moldova. De asemenea, este important de subliniat faptul

că descoperirea la Mănăstirea Căpriană, prin cercetări arheologice, a artefactelor care pot fi încadrate în categoria *tezaur*, alături de conservarea-restaurarea acestora în cadrul Centrului de Cercetare și Restaurare Conservare - Complexul Muzeal Național "Moldova", au constituit premisele înființării unui muzeu în cadrul Complexului Monastic Căpriană, în vederea protejării și valorificării muzeale a acestora.

Etalarea muzeală a veșmintelor liturgice arheologice de la Mănăstirea Căpriană a fost făcută cu multă grijă, responsabilitate și rafinament, ținând cont, la fiecare etapă, de normele de conservare, de starea de conservare și de principiile valorificării muzeale specifice acestui tip de obiecte arheologice. Fiecare obiect este însoțit de un roll-up cu explicații privind drumul pe care acesta l-a parcurs de la descoperirea în criptă până la expunerea muzeală, astfel încât publicul neavizat să poată înțelege complexitatea procesului de restaurare efectuat pentru fiecare exponat.

Pe parcursul anilor, în perioada în care în cadrul Centrului de Cercetare și Restaurare Conservare - Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași s-au efectuat lucrări de conservare-restaurare pentru aceste piese textile arheologice, valorificarea muzeală a fost realizată în cazul unora dintre piese, în cadrul expozițiilor organizate la Complexul Muzeal Național „Moldova” din Iași în anii 2017, respectiv 2018. De asemenea, în luna decembrie 2017, la Muzeul Național de Artă al Moldovei din Chișinău a fost realizată o expoziție de postere a căror tematică a constituit-o prezentarea problemelor specifice ale procesului de conservare-restaurare pentru fiecare piesă textilă din componența inventarului arheologic al criptei mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. Tot prin intermediul expozițiilor științifice de specialitate, a fost prezentat, sub formă de postere, procesul de conservare-restaurare în cazul unora dintre piesele provenite din cripta de la Mănăstirea Căpriană, în cadrul Salonului Național de Postere *Conservarea Științifică a Bunurilor Culturale*, organizat de către Complexul Muzeal Județean Neamț, la Muzeul de Istorie Roman în anul 2019 și la Muzeul de Istorie și Etnografie, Târgu-Neamț, în anul 2020.

4.5. Concluzii la capitolul IV

Utilizarea diferitelor metode de analize fizico-chimice și de investigare științifică pentru textilele liturgice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni descrise în cadrul acestui capitol prezintă rezultatele cercetărilor proprii în ceea ce privește identificarea tehnicilor de realizare a veșmintelor liturgice arheologice și a materialelor folosite, realizarea diagnozei privind starea de conservare. Rezultatele analizelor fizico-chimice și a investigațiilor științifice au stat la baza elaborării metodologiei de conservare-restaurare, aplicată particularizat pentru fiecare piesă textilă arheologică.

Diagnoza stării de conservare a veșmintelor liturgice descoperite în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni a evidențiat multitudinea tipurilor de degradare existente la etapa inițială a cercetării (fizico-mecanice, fizico-chimice, biologice), oferind puține șanse de salvagardare și restaurare.

Metodologia procesului de cercetare și conservare-restaurare a pieselor textile provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, elaborată și descrisă în cadrul acestui compartiment, a constat în: tratamente biologice de aseptizare; investigații științifice non-invasive sau minim-invasive prin metode de analiză fizico-chimice actuale; hidratări progresive, conservare activă; restaurare prin consolidarea pe un nou suport, prin coasere manuală; reasamblarea elementelor componente ale fiecărui obiect, conform croiului original; proiectarea și realizarea elementelor de expunere, particularizate și adaptate fiecărui obiect textil. Astfel, sunt prezentate o serie de studii de caz, care constituie cercetări personale, realizate pentru toate etapele prin care textilele arheologice au trecut, de la starea de conservare precară în care au fost prelevate până la etapă de obiect muzeal. Anexele acestui capitol cuprind informații detaliate ale procesului de conservare-restaurare, constituind repere pentru viitori restauratori ai obiectelor textile arheologice.

Aplicarea unei metodologii complexe a procesului de conservare-restaurare în cazul textilelor arheologice descoperite în cripta de la Mănăstirea Căpriană a făcut posibilă salvarea și restaurarea vestimentației liturgice a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Piese textile conservate-restaurate care provin din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni reprezintă toate componentele costumului vestimentar liturgic caracteristic arhierilor creștini ortodocși de la începutul secolului al XIX-lea, inclusiv: Paraman pe învelitoare de cap, Stihar, Dulama/Reverenda, Epitrahil, Mânecute, Brâu, Sacos, Omoforul Mare, Bedernița și Mitra.

Costumul liturgic arheologic care provine din cripta mitropolitului și care a fost restaurat reprezintă un bun cultural unic atât pentru cercetătorii din domeniul salvării patrimoniului cultural, cât și pentru lumea creștin-ortodoxă.

În cadrul acestui compartiment sunt prezentate și informații cu privire la valorificarea muzeală a artefactelor provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, marea majoritate a textilelor liturgice făcând obiectul unor expoziții temporare organizate de către specialiștii restauratori la Complexul Muzeal Național „Moldova” din Iași. De asemenea, prin intermediul Saloanelor Naționale de Conservare-Restaurare, piesele au fost prezentate, sub formă de postere, atât în România, cât și la Chișinău, la Muzeul Național de Artă.

Capitolul III se încheie, în mod logic, cu elaborarea planului privind valorificarea muzeală, plan realizat în mai multe etape necesare pentru înființarea unui muzeu în cadrul Complexului Monahal Căpriană. Punerea în valoare a acestui tezaur s-a concretizat și datorită implementării unui proiect transfrontalier, care a avut ca obiectiv principal înființarea primului muzeu religios cu artefacte textile arheologice. Muzeul de la Mănăstirea Căpriană a fost inaugurat la data de 6 mai 2021.

CONCLUZII FINALE ȘI RECOMANDĂRI

Comparativ cu materialele arheologice anorganice (ceramică, metal), textilele arheologice reprezintă descoperiri rar întâlnite. Cu atât mai mult descoperirea în mediul arheologic caracterizat de umiditate ridicată a unui costum complet, cum este cazul costumului liturgic arhieresc descoperit în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, reprezintă o raritate.

Din categoria vestigiilor arheologice, textilele reprezintă obiectele cele mai sensibile la acțiunea factorilor degradativi, efectul cumulat al acestora constituindu-l, în extremis, dispariția textilelor, în cazul în care nu sunt luate măsuri de salvare imediat după excavare/scoaterea din mediul arheologic. Procesul de conservare-restaurare aplicat în cazul textilelor arheologice este unul dintre cele mai complexe, având în vedere atât natura organică a materialelor componente sau, de cele mai multe ori, compozită (în cazul alăturării unor materiale de natură diferită – organică și anorganică), cât și tipurile diferite de degradare generate de acțiunea cumulativă a factorilor existenți în mediul de înhumare.

Conservarea-restaurarea patrimoniului cultural mobil, în general, și a celui arheologic, în mod deosebit, este în primul rând o problemă de cercetare științifică, completată în mod obligatoriu de intervenția pe obiect prin metode de execuție tehnică de înaltă calificare profesională.

Pentru Republica Moldova problema conservării-restaurării textilelor arheologice reprezintă o premieră exclusivă. Aflată la intersecția mai multor discipline (arheologie, istorie, religie, patrimoniu cultural, artă textilă), prezenta cercetare, în baza salvagădării prin conservare-restaurare a vestigiilor veșmintelor liturgice descoperite în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni de la Mănăstirea Căpriană, cu utilizarea foarte largă a metodelor de analiză fizico-chimice, reprezintă o realizare științifică profund aplicativă. Cercetarea de față oferă, pe de o parte, un instrumentar metodic de analiză și de conservare-restaurare a pieselor textile arheologice, iar pe de altă parte realizează la modul practic procedurile de salvagădare a acestor vestigii, în final devenite valori patrimoniale propuse pentru muzeificare.

Pornind de la obiectivele prezentei cercetări și urmare a studiului interdisciplinar realizat privind cercetarea și conservarea-restaurarea veșmintelor liturgice arheologice descoperite în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, formulăm următoarele concluziile generale:

1. Mănăstirea Căpriană reprezintă un lăcaș creștin ortodox cu o dimensiune arheologică impunătoare. Este cel mai vechi așezământ monastic din Republica Moldova și, totodată, singura mănăstire voievodală în acest spațiu, de la întemeiere. Consemnată pentru prima dată în documente scrise în anul 1429, Mănăstirea Căpriană, pe parcursul secolelor XV-XVII, a reprezentat ctitoria celor mai mari voievozi ai Țării Moldovei, precum Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu și Vasile Lupu.

Din punct de vedere arheologic, în evoluția Mănăstirii Căpriană, până la începutul secolului XX, sunt delimitate 13 etape de modificări structural-arhitecturale, printre care un loc aparte îl ocupă etapa reconstrucției locașului Sfânt de către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, în anii 1818-1821, când se îmbină medievalul moldovenesc cu modernul neobizantin al imperiului rus.

2. Cercetarea arheologică a Mănăstirii Căpriană a fost realizată în anii 1993, 2001-2003, 2005-2008 și 2016 în contextul procesului de restaurare și reabilitare a locașului Sfânt, după o perioadă de trei decenii în care mănăstirea a avut altă destinație din cauza regimului ateist. Astfel, cercetarea arheologică a adus la lumină informații istorice și arheologice unice cu privire la evoluția istorică a complexului monastic și importante piese de patrimoniu cultural, inclusiv textile arheologice – fragmente ale vestimentației unor personalități marcante din perioada medievală și începutul epocii moderne. Toate aceste vestigii arheologice descoperite au o valoare inestimabilă, completând fondul istorico-documentar și cultural al mănăstirii.

3. Vestigiile textile arheologice descoperite în necropola Bisericii Adormirea Maicii Domnului de la Mănăstirea Căpriană, în cadrul cercetărilor arheologice din anii 2001-2002, datorită lucrărilor de conservare-restaurare efectuate, au permis, în ciuda dimensiunilor reduse ale fragmentelor textile, reconstituirea parțială a unora dintre elementele de croi specifice pieselor vestimentare originale.

Din punctul de vedere al tehnicilor textile (țesere, împletire, coasere, brodare) utilizate în epoca medievală (secolele XVI – XVII) pentru realizarea acestora, fragmentele textile analizate în cadrul prezentei cercetări au dezvăluit informații relevante, constituind mărturii documentare importante. În acest sens, analiza comparativă a mostrelor analizate, din punctele de vedere ale datării, atribuirii, materialelor componente, tehnicii de realizare, croi, a evidențiat aspecte caracteristice ale vestimentației specifice secolelor XVI – XVII, atât în ceea ce privește costumul feminin, cât și în ceea ce privește costumul masculin.

4. Analiza istoriografiei cu privire la activitatea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, corelată cu informațiile obținute în timpul procesului de conservare-restaurare a veșmintelor

liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului oferă noi perspective în tratarea personalității și a rolului istoric pe care l-a avut Înaltul Ierarh.

5. Cercetarea arheologică a criptei mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni a adus la lumină un tezaur unic, de o valoare patrimonială inestimabilă pentru patrimoniul cultural universal. Conservarea-restaurarea patrimoniului arheologic textil, prin metode și tehnici moderne, constituie un punct de plecare pentru inițierea în Republica Moldova a unui domeniu științific nou - domeniul conservării-restaurării textilelor provenite din mediul arheologic.

6. Cercetarea arheologică și conservarea preventivă a textilelor liturgice arheologice ridicate din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni s-au realizat în baza unui plan metodologic, special elaborat pentru acest caz, având ca scop salvarea bunurilor de patrimoniu. Reușita proiectului de cercetare, conservare și restaurare a textilelor liturgice arheologice s-a datorat și aplicării pe larg, în etapa conservării preventive după extragerea materialului arheologic din criptă, a unor metode de intervenție non-invazive sau minim-invazive.

7. Textilele arheologice descoperite în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni reprezintă valori patrimoniale de importanță excepțională, care contribuie la întregirea imaginii exacte asupra elementelor componente ale costumului ecleziastic din spațiul moldovenesc, de la începutul secolului al XIX-lea, asupra caracteristicilor materialelor textile utilizate în epocă și asupra tehnicilor de realizare a acestora.

8. Procesul de conservare și restaurarea a veșmintelor liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni s-a realizat în baza unui proiect metodologic complex, prin utilizarea celor mai noi metode de analize non-invazive sau minim-invazive.

9. În cadrul cercetării de față a fost conceput și implementat la modul practic planul metodologic de conservare-restaurare a vestimentației liturgice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni de la Mănăstirea Căpriană. Acest plan metodologic este descris atât în textul de bază al cercetării, cât și în anexe. Pieseile textile conservate-restaurate cuprind toate componentele costumului vestimentar liturgic caracteristic pentru arhieriei ortodocșii de la începutul secolului al XIX-lea, inclusiv: Paramanul cu învelitoarea de cap, Stiharul, Dulama/Reverenda, Epitrahilul, Mânecutele, Brâul, Sacosul, Omoforul Mare, Bedernița și Mitra.

10. Urmare a finalizării procesului de cercetare și conservare-restaurare a textilelor arheologice, lucrarea se încheie, în mod logic, cu elaborarea unui proiect de valorificare expozițională în cadrul Complexului Monahal Căpriană. Punerea în valoare a acestui tezaur s-a concretizat și datorită implementării unui proiect transfrontalier, care a avut ca obiectiv principal

înființarea primului muzeu religios cu artefacte textile arheologice. Muzeul de la Mănăstirea Căpriană a fost inaugurat la data de 6 mai 2021.

Rezultate:

Fiind prima lucrare de acest gen în Republica Moldova, un prim rezultat obținut care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante constă în *fundamentarea*, din punct de vedere științific și metodologic, a utilizării instrumentelor de investigație științifică în cadrul procesului de conservare-restaurare a textilelor arheologice, *ceea ce a condus la elaborarea* metodologiei de restaurare, *fapt ce a permis* conservarea-restaurarea și valorificarea muzeală a veșmintelor liturgice arheologice care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

În cadrul tezei, un alt rezultat este reprezentat de acțiunea nemijlocită în procesul de cercetare a textilelor arheologice provenite din necropola bisericii Adormirea Maicii Domnului și *a constatat în elaborarea* unui repertoriu al mostrelor textile arheologice, *ceea ce a contribuit* la identificarea materialelor componente și a tehnicilor textile de realizare, *permițând* identificarea unor elemente ale costumului feminin și masculin din perioada secolelor XVI-XVII, în baza fragmentelor textile arheologice analizate.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante rezidă în elaborarea instrumentarului metodic și metodologic privind conservarea-restaurarea textilelor arheologice, în particular a vestimentațiilor arheologice bisericești, realizarea practică a proceselor de restaurare și salvagardare a unor piese inestimabile de patrimoniu cultural național – părți componente a vestimentației liturgice a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, elaborarea conceptului de preservare și valorificare a acestor piese și inaugurarea unui muzeu public unic în cadrul Mănăstirii Căpriană.

Contribuții personale la realizarea temei de cercetare propusă:

- Participare la cercetarea arheologică desfășurată la Mănăstirea Căpriană în august 2016, când a fost deschisă cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, în contextul canonizării. Activitățile de conservare *in situ*, *post situ* și ambalarea pieselor pentru a fi transportate la laboratorul de restaurare au completat activitatea de cercetare arheologică.
- În capitolul II, sunt prezentate și analizate fragmentele textile arheologice provenite din necropola Bisericii Adormirii de la Căpriană; participarea subsemnatei, alături de alți experți restauratori, la cercetarea și conservarea-restaurarea acestor fragmente în anii 2002-2005. În cadrul prezentei cercetări, pentru fragmentele textile arheologice provenite

din necropolă s-a realizat, de către subsemnata, pentru fiecare mostră textilă o clasificare și descriere a tehnicilor de lucru identificate. De asemenea, am realizat identificarea elementelor de croi, atât pentru costumul feminin, cât și pentru costumul masculin. Studiul literaturii de specialitate și comparațiile cu alte descoperiri din România din perioada respectivă, au avut ca obiectiv reconstituirea elementelor de costum, feminin și masculin.

- Piese textile provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni de la Mănăstirea Căpriană, care constituie partea aplicativă (capitol IV și anexele acestuia), au fost conservate-restaurate de autoarea cercetării/subsemnata.
- Literatura de specialitate parcursă cu privire la conservarea-restaurarea textilelor arheologice și la metodele de investigare științifică a fost de dată recentă și atent selectată și aplicată prezentei cercetări.
- Toate metodele de investigare prezentate în capitolul III au fost puse în practică, cu exemplificări, pentru textilele provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni de la Mănăstirea Căpriană.
- Metodologia de restaurare prezentată în teză a fost elaborată de subsemnata, în cadrul prezentei cercetări. Nu există nici un suport de curs sau carte care să prezinte metodologia de restaurare. Utile mi-au fost cursurile pe care le-am urmat în anii 1993-1994 la Ministerul Culturii din România și experiența dobândită ca expert restaurator bunuri de patrimoniu pe suport textil.
- Proiectul de valorificare muzeală, prezentat în teză, a fost elaborat de subsemnata. Am proiectat și realizat suportii de expunere, ținând cont de starea de conservare a pieselor, de modalitatea de expunere și de rolul funcțional avut anterior de către fiecare piesă textilă liturgică, astfel încât piesele expuse să nu sufere degradări în timpul valorificării muzeale. Colaborarea cu un arhitect, pentru proiectarea vitrinelor, personalizate pentru fiecare piesă textilă în parte, a condus la realizarea acestora, utilizând materiale specifice domeniului muzeal și neutre din punct de vedere chimic, ținând cont, la fiecare etapă, de normele de conservare în vigoare.
- Am fost unul dintre inițiatorii redactării și realizării proiectului transfrontalier având ca obiectiv principal organizarea unui muzeu la Mănăstirea Căpriană; de asemenea, sunt membru al echipei de proiect (asistent manager).
- În cadrul proiectului transfrontalier am redactat Ghidul Muzeului Mănăstirii Căpriană, fiind prim autor.

Recomandări:

- Inițierea în cadrul Ministerului Culturii și Cercetării al Republicii Moldova a unor programe de formare profesională în domeniul conservării și restaurării textilelor arheologice, pentru specialiștii restauratori din cadrul muzeelor naționale.
- Inițierea în cadrul programelor universitare a specializării conservării-restaurării textilelor, inclusiv a textilelor care provin din mediul arheologic.
- Formarea în cadrul sistemului muzeal al Republicii Moldova a unui laborator specializat modern în conservarea-restaurarea textilelor istorico-arheologice în scopul asigurării salvagădării patrimoniului textil păstrat în colecțiile muzeelor naționale și locale.
- Aplicarea metodelor de conservare-restaurare a patrimoniului textil fundamentate în prezenta lucrare în cadrul sistemului muzeal național din Republica Moldova.

BIBLIOGRAFIE

1. AHMED H., Physical Chemical Studies of Pigments of Archaeological Decorated Textiles and the Best Methods of Restoration and Conservation them. Teză de doctorat, University of Ioannina, 2013, 268 p. <https://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/30104?locale=en> (vizitat în data de 20 iunie 2020).
2. AMEBORG, J., A very preliminary report on the find of textiles and textile equipment in Greenland. In: Archaeological Textiles Newsletter 15, p. 3, 1992. ISSN: 0169-7331
3. ANĂSTĂSOAEI D., GEBA M., VÎRNĂ D-A., **GUGEANU M.**, Aspecte privind restaurarea unor elemente de pasmanterie, datate secolul al XIX-lea. In: BCRC, An XVIII, Nr. 2, Iași, 2020, pp. 75 – 84. ISSN: 1841-4141
4. ANĂSTĂSOAEI D., MARIAN C., **GUGEANU M.**, Cercetări privind modalitatea de realizare a unei împletituri cu aspect de tricot, datată sec. al XVI-lea. In: Restaurare – Știință și Artă, Brașov, 2006, p. 162-167. ISBN-10: 973-8424-42-9
5. ANDRONIC Al., Rolul clerului autohton din Basarabia în păstrarea românismului până la Marea Unire din 1918. In: Acta Moldaviae Meridionalis, 1993-1998, XV-XX, II, p.110-113. ISSN 0257-7372
6. BACONSCHI Al., Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni. Schiță istorică. In: Luminătorul, Nr. 3, 1921, p. 30-38.
7. BARVINSCHI P., Resiga D., Metode fizice de analiză folosite în artă și arheologie. In: Arheo Vest I, Timișoara, 2013, p. 681-702. ISBN: 978-963-315-153-2
8. BATALDEN S. K., Metropolitan Gavriil (Banulesko-Bodoni) and Greek-Russian Conflict over Dedicated Monastic Estates, 1787-1812, Church History, Vol. 52, Nr. 4./Dec., 1983, p. 468-478. ISSN: 00096407/ EISSN: 17552613
9. BERECHET Șt., Documente privitoare la Mănăstirea Căpriană. In: Luminătorul, Chișinău, 1925, Nr. 21, p. 14-19; Nr. 23, p. 47-54.
10. BERECHET Șt., Informații noi despre activitatea arhiepiscopului Ambrozie Serebrenicov, ca exarh, și Gavriil Bănulescu-Bodoni, ca vicar, ajutor al lui, în Principatele române, după călătoria mitropolitului Iona (Gruzinul) din 1791. In: Luminătorul, Nr. 27, 1923, p. 3-38.
11. Biserica Mănăstirii Arnota, Tablou votiv doamna Stanca, <http://arnota.arhiepiscopiaramnicului.ro/fotografii>, (vizitat în martie 2019)
12. BOLDUR Al., Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828, Chișinău, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1929, 110 p.

13. BRANIȘTE E. pr., BRANIȘTE E., Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase, Editura Diecezană Caransebeș, 2001, 559 p. ISBN: 973-97569-7-2
14. BRANIȘTE E., Liturgica generală, vol II, Ediția a II-a, Editura Basilica, București, 2015, 546 p. ISBN 978-606-29-0065-6
15. Buzilă B., Din istoria vieții bisericești din Basarabia, Chișinău 1996, 326 p. ISBN 10: 973577061X / ISBN 13: 9789735770617
16. C.M.N „Moldova” Iași, Centrul de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural, Registrul obiectelor arheologice, nr. 1387/1985 și nr. 630; 630 bis/4.01.1982.
17. CANDU T., Gavriil Bănulescu-Bodoni - Unele aspecte ale politicii monahale în perioada 1806-1812. In: Tradiții istorice românești și perspective europene. In onorem Academician Ioan-Aurel Pop, 2015, p. 250-274. ISBN: 978-9975-71-709-0
18. CHIABURU E., Despre originea și numele Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. Acta Bacoviensi, VIII, 2013, p. 59-82. ISSN: 2067-3930
19. CHIABURU E., Interpretări noi cu privire la Originea și numele lui Gavriil Bănulescu (Bodoni). In: Tyragetia, s.n., vol. VIII [XXIII], Nr. 2, 2014, p. 31-39. ISSN: 1857-0240
20. CHIABURU E., Originea și numele Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. In: Biserica ortodoxă din interfluviul pruto-nistean (1813- 2013), 2013, p. 28-40.
21. CIOARĂ I., ONOFREI E., Inginerie generală în textile pielărie, Ed. Performantica, Iași, 2007, 190 p. ISBN: 978-973-730-400-1
22. CIOARĂ I., Tehnologii de țesere, vol.1, Ed., Performantica, 2008, 304 p. ISBN: 978-973-730-493-3
23. CIOBANU Șt., Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă, Editura „Asociația Uniunea Culturală Bisericească din Chișinău”, Chișinău, 1923, 347 p.
24. CIOCANU S., Edificiile Mănăstirii Căpriană în primele două decenii ale sec. al XIX-lea, In: Tyragetia. Istorie. Muzeologie. Serie nouă, nr.2, 2016, p. 163-172. ISSN: 1857-0240
25. CIOCANU S., Mănăstirea de la Vișnevăț și Căpriană – așezăminte monastice distincte. Hotarele moșiei Căpriană. Poene și prisăci. In: Tyragetia. Istorie. Muzeologie. Serie nouă. vol. I (XVI), nr.2, 2007, p. 31-43.
26. CONDREA I., Structura primelor cărți religioase în limba română, tipărite în Tipografia Exarhicească din Chișinău. In: Akademos 1/2019, p. 142-146. ISSN: 2587-3687
27. CONSTANTINESCU N., O veche ctitorie din „Moldovalahia” de peste Prut: Căpriană I (c. 1425 - c. 1542). In: Argegis. Muzeul Județean Argeș. Studii și comunicări. Serie Istorie, vol. XXI, Pitești, 2012, p. 47-75. ISSN: 1453 - 2182

28. CORNEA S., Considerations concerning the functionality of bessarabia's provisional administrative system during the first years of russian domination (1812-1816). In: *Analele Universității „Dunărea de Jos” Galați, Seria 19, Istorie, tom VII, 2008*, p. 97-116. ISSN 1583–7181
29. DANILOV M., Basarabia. Contextul imperial și dimensiunea religioasă a crizei anexării (primele trei decenii ale secolului al XIX-lea). In: *Tratatul de pace de la București din 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus, Chișinău, 2012*, p. 203-216. ISBN: 9975-51-350-6
30. DOBJANSCHI A., CERNEA E., TĂNĂSOIU C., Ghidul Galeriei de Artă Veche Românească, Ediția a II-a, rev., Editura Muzeul Național de Artă al României, București, 2008, 160 p. ISBN: 978-973-88646-4-1
31. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. (1384-1448) Vol. I*, întocmit de Cihodaru C., Caproșu I. și Șimanschi L.. București, Editura Academiei, 1975, p. 67-68, nr. 47. ISBN: 9789732704363
32. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. (1449-1486) Vol. II*, București, Editura Academiei, 1976, p. 241-245. ISBN: 9789732704363
33. DRĂGOI E., Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, Generalul Prozorovski și Galații. In: *La frontierele civilizațiilor. Basarabia în context geopolitic, cultural și religios*, Editura Partener, Galați, 2011, p. 16-25. ISBN: 978-973-1914-16-9; 978-606-8348-10-0
34. DUMITRESCU C.L., Pictura murală din Țara Românească în veacul al XVII-lea, Editura Meridiane, București, 1978, 122 p. ISBN: 300018600
35. *Encyclopedia Britanica*, <https://www.britannica.com/topic/textile/Horizontal-frame-loom> (vizitat în data de 8 aprilie 2020)
36. ERBICEANU C., Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane din Iași, Editura Tipografia Cărilor Bisericești, 1888, 548 p.
37. EȘANU A., Chiprian de la Vișnevăț (anii 80-90 ai secolului XIV – anii 70 ai secolului XV). In: *Cultură și civilizație medievală românească*, Chișinău, 1996, p. 186-192. ISBN: 9975928064
38. EȘANU A., EȘANU V., Alte considerente privind vechimea Bisericii Adormirea de la Căpriană. In: *Tyragetia*, vol. XVI, Chișinău, 2005, p. 141-147. ISSN: 1857-0240
39. EȘANU A., EȘANU V., Considerente privitoare la restaurarea Bisericii Adormirea de la Căpriană. In: *Monumentul – tradiție și viitor*, Ed. a VI-a, Iași, 2005, p. 25-33. ISBN: 973-8179-57-2

40. EȘANU A., EȘANU V., FUȘTEI N., Stareții Mănăstirii Căpriană (secolele XV-XX). In: RIM, Nr. 3, 1996, p. 55-71. ISSN: 1857-2022
41. EȘANU A., EȘANU V., FUȘTEI N., Trecut și prezent la Mănăstirea Căpriană din Basarabia, Paris, 1997, 34 p.
42. EȘANU A., EȘANU V., Ștefan cel Mare și Mănăstirea Căpriană. În: Epoca lui Ștefan cel Mare. Oameni, destine și fapte, Ed. Institutului Cultural Român, 2004, p. 62-75. ISBN: 9735774429
43. EȘANU A., POSTICĂ Gh., EȘANU V., CIOCANU S., PELIN V., FUȘTEI N., NEGREI I., Mănăstirea Căpriană cu schitul Condrița (secolul al XV- lea începutul secolului al XXI-lea). Studii, documente și materiale, 2019, 634 p. ISBN: 978-9975-3315-4-8
44. EȘANU A., ș.a., Mănăstirea Căpriană (sec. XV-XX): Studiu istoric, documente, cărți, inscripții și alte materiale, Ed. Pontos, 2003, 564 p. ISBN: 9975902677
45. EȘANU V., Inscripții istorice din incinta mănăstirii. In: Eșanu Andrei, ș.a., Mănăstirea Căpriană (sec. XV-XX): Studiu istoric, documente, cărți, inscripții și alte materiale, Ed. Pontos, 2003, p.431-436. ISBN: 9975902677
46. EȚCO D., Mitropolitul (Gavriil Bănulescu-Bodoni) circumstanțe politice și oportunism. In: Destin Românesc. Nr. 3-4, Chișinău - București, 2004, p. 38-52.
47. FUȘTEI N., Activitatea pastoral-filantropică a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. In: Istorie și cultură. In onoare academician Andrei Eșanu, Chișinău, 2018, p. 554-582. ISBN: 978-9975-3283-6-4.
48. FUȘTEI N., Activitatea social-pastorală a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. In: Tyragetia S.N. V/2, 2011, p. 223-233. ISSN: 1857-0240
49. FUȘTEI N., Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, activități administrative la eparhia de Kiev și Halici. In: Tyragetia, s.n., vol. I [XVI], Nr. 2, 2007, p. 159-164. ISSN: 1857-0240
50. FUȘTEI N., Relațiile dintre mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni și egumenii mănăstirilor închinăte. In: vol. Simpozionului Științific „Biserica Ortodoxă din interfluviul pruto-nistean (1813-2013), Chișinău, 2013, p. 41-51. ISBN 978-9975-4496- 4-9
51. GHEORGHIU Gh., Gavriil Bănulescu (Bodoni), mitropolit al Moldovei, Exarh al Valahiei și Basarabiei (1746-1821), București, 1899, 55 p.
52. GHIMPU V., Care a fost structura reală a bisericii domnești Adormirea Maicii Domnului de la Mănăstirea Căpriană? In: Tyragetia, s.n., vol. VII [XXII], nr. 2, 2013, p. 129-134. ISSN: 1857-0240
53. GHIMPU V., Mănăstirea Căpriană și rolul ei în spiritualitatea românească. In: Anuarul Muzeului Național al Bucovinei, vol. XXI, Suceava, 1994, p. 94-101. ISSN:1583-5936

54. GHIMPU V., O ctitorie domnească în Basarabia: Mănăstirea Căpriană. In: Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, 1995, vol. II, p. 207-220.
55. GRAU F-M., Istoria costumului, Ed. Meridiane, București, 2002, 125 p. ISBN: 973-33-0429-8
56. GREGORIAN V., Veșmintele liturgice în Biserica Ortodoxă, Tipografia Sfintei Mitropolii a Olteniei, Craiova, 1941, 208 p.
57. GRIGORE C., Un reprezentant de frunte al clerului românesc basarabean: mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746–1821). Disponibil la: <http://www.dacoromania-alba.ro/nr49/Gavriil> (vizitat în data de 08.02.2017).
58. GRÖMER K., Austria: Bronze and Iron Ages. In: Textiles and Textile Production in Europe: From Prehistory to AD 400. Oxbow Books, Oxford, 2012, p. 27-64. ISBN: 978-1-84217-463-0
59. **GUGEANU M.**, Analize non-invazive și minim invazive aplicate textilelor arheologice provenite din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. In: BCRC, An XVIII, Nr.1, Iași, 2020, pp. 75 – 84. ISSN: 1841-4141
60. **GUGEANU M.**, ANĂSTĂSOAEI D., Conservarea in situ a textilelor arheologice de la Mănăstirea Căpriană, Republica Moldova. In: RESTITUTIO Nr.11 (Muzeul Satului, București/2017) p. 113-123. ISSN: 2065-2992
61. **GUGEANU M.**, ANĂSTĂSOAEI D., CRISTIAN I., Piesă textilă arheologică *Stihar* din patrimoniul Mănăstirii Căpriană, Republica Moldova. Investigații și tratamente de conservare. În: BCRC, Nr.1, 2017, p. 7 – 34. ISSN: 1841-4141
62. **GUGEANU M.**, Conservare-restaurare piesă textilă arheologică *Bederniță*, ce a aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. In: BCRC, An XVII, Nr.1, Iași, 2019, pp. 75 – 84. ISSN: 1841-4141
63. **GUGEANU M.**, Conservare-restaurare și investigații *Brâu liturgic* provenit din cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, Mănăstirea Căpriană, RA, Institutul Patrimoniului Chișinău, serie nouă, vol. XV, nr. 2, 2019, p. 168-175. ISSN 1857-016X; E-ISSN 2537-6144
64. **GUGEANU M.**, Investigații și tratamente de conservare aplicate textilelor liturgice arheologice de la Mănăstirea Căpriană. In: RA, s. n., vol. XVI, nr. 2, 2020, p. 124-129. ISSN 1857-016X; E-ISSN 2537-6144
65. **GUGEANU M.**, MATRESCU B., Conservare-restaurare fragmente arheologice din catifea (Pernă) provenite de la Mănăstirea Căpriană, Republica Moldova. In: BCRC, An XVIII, Nr. 2, Iași, 2020, pp. 75 – 84. ISSN: 1841-4141

66. **GUGEANU M.**, POSTICĂ Gh., Cercetarea și conservarea-restaurarea unei structuri textile din săpăturile arheologice de la Mănăstirea Căpriană. In: Tyragetia, s.n., vol. XIII [XXVIII], nr. 1, 2019, p. 467-474. ISSN: 1857-0240
67. **GUGEANU M.**, Textilă liturgică arheologică – *Mânecută* descoperită la Mănăstirea Căpriană. Conservare și restaurare. In: RA, s. n., vol. XVI, nr. 1, 2020, p. 148-153. ISSN 1857-016X; E-ISSN 2537-6144
68. **GUGEANU M.**, Textilă liturgică arheologică – *Paraman*. Cercetare și conservare-restaurare. In: Tyragetia, s. n., vol. XIV [XXIX], nr. 1, Arheologie, Istorie antică, Chișinău, Republica Moldova, 2020, p. 295-300. ISSN: 1857-0240
69. HANEȘ P. V., Scriitorii Basarabiei, București, 1920, 263 p.
70. HENRY P. A., Current techniques of ancient textiles analysis: a critical review, Durham University, 1994, 224 p. Available at Durham E-Theses Online. <http://etheses.dur.ac.uk/5599/> . (vizitat în februarie 2017).
71. HUISMAN D.J., Degradation of Archaeological Remains, Den Haag: Sdu Uitgevers, 2009, 245 p. ISBN (13) 9789012130950
72. JANAWAY, R. C., Dust to dust: the preservation of textiles materials in metal artefact corrosion products with reference to inhumation graves. In Science and Archaeology 27, 1985, p. 29-34.
73. JANAWAY, R. C., Textile fibre characteristics preserved by metal corrosion: the potential of S.E.M. studies. In: The Conservator 7, 1983, p. 48-52. ISSN: 0586-9668
74. MANEA L., Din activitatea tipografică a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni (1808-1812, 1813-1821) și prezența unor ediții vechi românești în colecții nord-dobrogene. In: Tyragetia, S.N., vol. IX [XXIV], nr. 2, 2015, p. 91-104. ISSN: 1857-0240
75. MARGARITI C., The application of FTIR microspectroscopy in a non-invasive and non-destructive way to the study and conservation of mineralised excavated textiles. In: Heritage Science, 7:63, 2019, <https://heritagesciencejournal.springeropen.com/articles/10.1186/s40494-019-0304-8> (vizitat în data de 5 august 2020).
76. MARIAN C., ANĂSTĂSOAEI D., **GUGEANU M.**, Cercetarea structurii unor materiale textile ale căror impresiuni s-au păstrat pe ceramica arheologică de Cucuteni, în BCRC Iași, Nr. 1-2, 2005, p. 58-67 ISSN: 1841-4141
77. MARIAN C., ANĂSTĂSOAEI D., **GUGEANU M.**, Cercetarea unor structuri medievale realizate prin împletire Partea I. Împletituri plate. In: BCRC, 2005, Iași, p. 14-21. ISSN: 1841-4141

78. MARIAN C., ANĂSTĂSOAEI D., **GUGEANU M.**, Cercetarea unor structuri medievale realizate prin împletire Partea II. Împletituri spațiale. In: BCRC, Iași, 2005, p. 22-29. ISSN: 1841-4141
79. MARIAN C., ANĂSTĂSOAEI D., **GUGEANU M.**, Conservarea unor fragmente textile arheologice descoperite la Mănăstirea Căpriană, Republica Moldova. In: Conservarea și Restaurarea Patrimoniului Cultural, vol. VI, Iași, 2006, p. 5-10. ISBN (10) 973-7834-55-0
80. MARIAN C., ANĂSTĂSOAEI D., **GUGEANU M.**, Mărturii ale tehnologiilor textile medievale – textilele arheologice de la Mănăstirea Căpriană. In: Monumentul VIII, Iași, 2007, p. 235–240. ISBN: 973-8179-57-2
81. MARIAN C., ANĂSTĂSOAEI D., **GUGEANU M.**, Textile arheologice descoperite la Mănăstirea Căpriană, Republica Moldova. In: Monumentul VII, Iași, 2006, p. 297-303. ISBN: 973-8179-57-2
82. MARIAN C., Cercetarea structurii unor fragmente de catifea prelevate din săpături arheologice. In: BCRC nr.1/februarie, Iași, 2003, p. 36-42. ISSN: 1841-4141
83. MARIAN C., Conservarea și restaurarea unor textile arheologice din secolul al XVI-lea. In: Revista Română de Textile-Pielărie, nr.2, Iași, 2003, p. 81-89. ISSN: 1453-5424
84. MARIAN C., Investigation and Solutions for the Conservation of Archaeological Textiles of Composite Structure. In: BIP Iași, nr. 1, Iași, 2003, p. 83-86.
85. MARIAN C., Investigații și soluții pentru conservarea unor textile arheologice cu structură compozită. In: RESTITUTIO, Nr. 5-6/2012, București, p. 217-227. ISSN: 2065-2992
86. MARIAN C., Posibilități de degradare și modalități de protejare a textilelor în momentul descoperirii în săpături arheologice. In: Arheologia și politicile de protejare a patrimoniului cultural în România, Culegere de studii, Musteață S. (coordonator), Chisinău – Iași, 2014, p.131-141. ISBN: 978-9975-61-843-4
87. MARIAN C., Problematika conservării pieselor textile arheologice care prezintă accesorii de metal: In: Inventica 2004, Iași, p. 331-340.
88. MARIAN C., Problematika conservării unor piese textile arheologice (fragmente de manșetă). In: BCRC, nr.2/septembrie, Iași, 2003, p. 46-51. ISSN: 1841-4141
89. MATEESCU I., Diata doamnei Maria Brâncoveanu, Editurile Idaco și Libertas, 2014, 36 p.
90. MATVEEV S., Începuturile arheologiei în RSSM. In: Tyragetia, s.n., vol. X [XXV], nr. 1, 2016, p. 357-368. ISSN: 1857-0240
91. MIRON V., Veșmintele liturgice - origine și semnificație. Disponibil: <http://www.scribd.com> (vizitat în data de 5.02.2019).

92. MOROZAN V., CANDU T., Aspecte controversate privind activitatea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni (până la 1879) I. In: RIM, Nr.3 (111)/2017, p. 153-164. ISSN: 1857-2022
93. MOROZAN V., CANDU T., Aspecte controversate privind activitatea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni (până la 1879) II. In: RIM, Nr.2 (114)/2018, p. 133-146. ISSN: 1857-2022
94. NANU A., Artă, Stil, Costum, ediția II-a, Ed., Mediaprint, 2007, 306 p. ISBN: 978-973-7959-75-1
95. NEGREI I., Activități cultural-bisericești la Mănăstirea Căpriană. In: Valori și tradiții culturale în Moldova, Chișinău, 1993, p. 142-158. ISBN: 5376017052
96. NICOLESCU C., Istoria costumului de curte în Țările Române, Ed. Științifică, 1970, 306 p.
97. NIȚĂ-DANILESCU D., Războaiele dintre ruși și turci din secolul al XVIII-lea și implicațiile lor asupra Bisericii Ortodoxe Române din Moldova, Iași, 2009, 270 p. ISBN: 978-973-703-409-0
98. PANAITESCU P. P., Grigore Ureche – Letopisețul Țării Moldovei, Editura de Stat pentru literatură și artă, București, 1955, 244 p.
99. PĂCURARIU M., Basarabia: aspecte din istoria bisericii și a neamului românesc, Iași, 1993, 143 p. ISBN: 978606814177
100. PĂCURARIU M., Gavriil Bănulescu. In: Dicționarul Teologilor Români, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, 491 p. ISBN: 9786068602103; 9786068602109
101. PĂCURARIU M., Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol. 2, București, 1992, 698 p. ISBN: 973-8179-62-9
102. PEACOCK, E E., The biodeterioration of textile fibres in wet archaeological contexts with implications for conservation choices, Conference Paper, May 2003, <https://www.researchgate.net/publication/256195830> (vizitat în august 2019).
103. PELIVAN A., Debutul științei arheologice în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. In: STUDIA UNIVERSITATIS, Revista Științifică a Universității de Stat din Moldova, 2010, nr.4(34), p. 5-11. ISSN: 1814-3237
104. PLĂMĂDEALĂ A., Basarabia, Tipografia Eparhială, Sibiu, 2003, 278 p. ISBN: 973-98987-5-0
105. POP I-A., Istoria ilustrată a românilor pentru tineri, Editura Litera București, 2018, 239 p. ISBN: 9786063325281
106. POPOVSKI N., Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși, Chișinău 1931, 551 p.
107. POSTICĂ Gh., CONSTANTINESCU N., Căpriană. Repere istorico-arheologice, Chișinău, 1996, 110 p. ISBN: 5-376-02013-4

108. POSTICĂ Gh., CONSTANTINESCU N., Rezultatele investigațiilor arheologice din anul 1993 de la Mănăstirea Căpriană (raport științific), Chișinău-București, 1993, 150 pag; 195 planșe, nr. inv. 440.
109. POSTICĂ Gh., Orheiul Vechi. Cercetări arheologice 1996–2001, Ed., Univ. Al. I. Cuza, Iași, 2006, 230 p. ISBN: 973-978-703-174-7
110. POSTICĂ Gh., Raport științific privind cercetarea arheologică a Cavoului Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni de la Mănăstirea Căpriană din anul 2016, Chișinău, 2019, 24 pag. text +5 pag. figuri (5 figuri) + 44 pag. foto (80 unit.). In: Arhiva Muzeului de Istorie a Moldovei, Chișinău.
111. POSTICĂ Gh., Raport științific privind rezultatele săpăturilor arheologice de la Mănăstirea Căpriană din anul 2001, Chișinău, 2002, vol. I 69 pag text; 56 figuri; vol. II, 237 foto, în: Arhiva Muzeului de Istorie a Moldovei, Chișinău, nr. inv. 598.
112. POSTICĂ Gh., Raport științific privind rezultatele săpăturilor arheologice de la Mănăstirea Căpriană din anul 2002, Chișinău, 2003, vol. I, 75 pag. text; 69 figuri; 41 planșe; vol. II, 289 fotografii, în: Arhiva Muzeului de Istorie a Moldovei, Chișinău, nr. inv. 600.
113. POSTICĂ Gh., Raport științific privind rezultatele săpăturilor arheologice de la Mănăstirea Căpriană din anul 2003, Chișinău, 2004, 48 pag. text; 43 planșe foto, în: Arhiva Muzeului de Istorie a Moldovei, Chișinău, nr. inv. 601.
114. POSTICĂ Gh., Raport științific privind rezultatele săpăturilor arheologice de la Mănăstirea Căpriană din anul 2005, Chișinău, 2006, 90 pag. text; 47 figuri; 103 fotografii, în: Arhiva Muzeului de Istorie a Moldovei, Chișinău, nr. inv. 602.
115. POSTICĂ Gh., Raport științific privind rezultatele săpăturilor arheologice de salvare de la Mănăstirea Căpriană din anii 2006-2007, Chișinău, 2007, 25 pag. text; 11 figuri; 78 fotografii, în: Arhiva Muzeului de Istorie a Moldovei, Chișinău, nr. inv. 603.
116. POSTICĂ Gh., Raport științific privind rezultatele săpăturilor arheologice de salvare de la Mănăstirea Căpriană din anul 2008, Chișinău, 2009, 22 pag. text; 13 figuri; 75 fotografii, în: Arhiva Muzeului de Istorie a Moldovei, Chișinău, nr. inv. 604.
117. POSTICĂ Gh., Citadela Orheiului Vechi în lumina cercetărilor arheologice din anii 1996-2000, In: Arheologia Moldovei, XXVI, 2003, p. 91-143. ISSN: 0066-7358
118. POSTICĂ Gh., Date noi privind arheologia Bisericii Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil din s. Lăpușna. In: Lăpușna. Studii de istorie și arheologice, Chișinău, 2015, p. 119-202. ISBN: 978-9975-4477-3-7.
119. POSTICĂ Gh., CONSTANTINESCU N., IONIȚĂ A., Rezultatele investigațiilor

- arheologice din anul 1993 la Mănăstirea Vărzărești: Raport științific, Chișinău, 1994, 57 p. In: Arhiva Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, nr. inv. 454.
120. Sacos, Veșmânt arhieresc, In: Bunuri culturale mobile clasate în Patrimoniul Cultural Național <http://clasate.cimec.ro/detaliu.asp?k=68546F8C1738488782D9A7672C61489A> (vizitat în data de 20 noiembrie 2019).
121. SCRIBAN F., Istoria Bisericească a Românilor pe scurt, Tipografia A. Bermann, Iași, 1871, 208 p.
122. SIMION V., Muzeologie generală. Scurt istoric al disciplinei. În: Muzeologie generală. Curs general pentru formarea personalului din muzee și colecțiile ecleziale, Partea a II – a, București, 2011, p. 8-53. ISBN: 978-606-8141-58-9
123. SOARE A. E., DRĂGAN (Popescu) E., Vestimentația laică din tablourile ctitorilor de biserici -o identitate a spațiului argeșean în secolul al XVII-lea. In: Tradiție/ inovație - identitate/alteritate - paradigme în evoluția limbii și culturii române, Ed. UAIC Iași, 2013, p. 467-474. ISBN: 978-973-703-952-1
124. STADNIȚCHI A., Gavriil Bănulescu-Bodoni: exarh al Moldovei și Valahiei (1808-1812), mitropolit al Chișinăului (1813-1821), traducere Andronic Isaachie, Kiev-Chișinău 2013, 294 p.
125. STEFANELLI T.V., Originea Cîmpulungeană a lui Gavriil mitropolitul Kievului. Analele Academiei Române, Seria II, Tom. XXIII, Mem. Secț. Ist., 1901, p. 306-372.
126. STRATULAT L., GEBA M., **GUGEANU M.**, ANĂSTĂSOAIE D., SIMON M. A., Artefacte din metal descoperite la Mănăstirea Căpriană/Metal artefacts discovered at Căpriană Monastery. In: RESTITUTIO nr. 13/2019, Buletin de conservare-restaurare/Conservation-restauration bulletin, Ed. MEGA, București, 2020, p. 11-17. ISSN: 2065-2992
127. STUART B, Analytical Techniques in Materials Conservation, John Wiley & Sons Ltd, Chichester, 2007, 424 p. ISBN-13: 978-0470012819; ISBN-10: 9780470012819
128. ȘERBĂNESCU F., Muzeologie specială. In: Muzeologie generală. Curs general pentru formarea personalului din muzee și colecțiile ecleziale, Partea a II – a, București, 2011, p. 57-98. ISBN: 978-606-8141-58-9
129. TENTIUC I., BUBULICI V., VASILACHE M., SÂRBU L., Rezultatele investigațiilor arheologice de la Biserica Măzărache din Chișinău în anul 2010. În: Tyragetia, serie nouă, vol. VI/2012, nr. 1, Chișinău, 2012, p. 281-328. ISSN: 1857-0240

130. TENTIUC I., CERETEU I., Investigațiile arheologice din anul 2002 de la Biserica Adormirii Maicii Domnului din Căușeni. In: Știința universitară la început de mileniu trei, Chișinău, 2002.
131. TENTIUC I., CONSTANTINESCU N., CERETEU I., Cercetări arheologice în incinta Mănăstirii Hâncu în anul 2001. In: Symposia Professorum ULIM. Seria Istorie. Materialele sesiunii științifice din 26-27 aprilie 2002, Chișinău, 2003. ISBN: 978-9975-934-90-9
132. TOMESCU N. C., Biserica din Principatele Române la 1808 – 1812. Mărturii și documente, Editura Partener, Galați, 2010, 324 p. ISBN: 978-973-1914-06-0
133. TOMESCU N. C., Din starea bisericească a Ungrovlahiei la 1809. In: Arhivele Basarabiei, 1930, Nr. 3, p. 332-348.
134. TOMESCU N. C., Înființarea eparhiei Chișinăului și Hotinului – 1813. In: Arhivele Basarabiei, 1929, Nr. 1, p. 32-42; Nr. 2, p. 31-50; Nr. 3, p. 31-38; Nr. 4, p. 7-23.
135. URSU E.-C. (coord.), Comori arheologice restaurate în Bucovina, Ed. TerraDesign, 2006, 92 p. ISBN (10):973-8914-05-1
136. URSU M., Organizarea și evoluția primului muzeu bisericesc din Basarabia. In: Muzeul Bisericesc din Chișinău – Geneză. Împliniri. Pribegii, Chișinău, 2006, p.5-13. ISBN: 978-9975-900-22-5
137. VARTA I., Politica de deznaționalizare și asimilare în perioada 1812-1859 și manifestări de rezistență a românilor basarabeni. In: RIM, Nr. 1 (89)/2012, p. 20-41. ISSN: 1857-2022

BIBLIOGRAFIE ÎN LIMBA RUSĂ

138. ГАНИЦКИЙ М. А., Сведения о Кишиневской епархии, собранные и редактированные архиепископом Димитрием Сулимой в 1821 году. In: КЕВ, № 15, 1883, с. 490-505.
139. ГРОССУ Г., Главнейшие моменты в ист. молдавск. книгопечат. в Бессарабии, In: КЕВ, № 2-5, 1907.
140. ЖМАКИН В., Гавриил Бодони, In: РА, 1898. № 11. с. 309-377; № 12. с. 487-512.
141. ЗЫКОВ Г., Очерк деятельности митрополита Гавриила по улучшению положения Церкви и православного духовенства в княжествах Молдавии, Валахии и Бессарабии с 1808 по 1812 гг. In: КЕВ, № 14, 1879.
142. МУРЗАКЕВИЧ Н. Н., К сведениям о Гаврииле Бодони, впоследствии митрополит Кишинёвском. Одесса, 1881.

143. ПАРХОМОВИЧ А. М., Высокопреосвященный экзарх митрополит Гавриил, первый иерархь Кишиневской епархии, In: КЕВ, № 4, 1871, с. 120-123.
144. ПАРХОМОВИЧ И., Краткий очерк жизни и деятельности высокопреосвященного Гавриила Банулеско-Бодони, экзарха Святейшего Синода, митрополита Кишиневского и Хотинского, Кишинев, 1910.
145. СКВОРЦОВ В., Гавриил Банулеско-Бодони, митрополит Кишиневский, экзарх молдо-влахийский In: Древняя и Новая Россия, 1879, Т.2, № 7, стр. 178-189.
146. СТАДНИЦКИЙ А., Гавриил Банулеско-Бодони, экзарх молдовлахийский и митрополит Кишиневский. Кишинев, 1894, 465 с.
147. ТАФУНЯ И., Митрополит Гавриил (Бэнулеску-Бодони) и основанная им Кишиневско-Хотинская епархия, 2009, 209 с.
148. ФИЛИПЕНКО А., Первый Архипастырь, Одесса, 2009, 142 с.
149. ЧЕХОВСКИЙ В., Киевский митрополит Гавриил Банулеску-Бодони (1799-1803 гг), In: ТКДА, июль, 1904, с. 355-431.

ANEXE

ANEXA 2.1 – Repertoriul mostrelor textile descoperite în timpul săpăturilor arheologice (2001-2002) din Biserica Adormirea Maicii Domnului, Mănăstirea Căpiana

ANEXA 2.2 – Materiale, tehnică și elemente de costum identificate pentru mostrele textile descoperite la Mănăstirea Căpiana în timpul săpăturilor arheologice (2001-2002)

ANEXA 3.1 – Piese arheologice descoperite în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni

ANEXA 4.3.1 – Stihar

ANEXA 4.3.2 – Dulamă/Reverendă

ANEXA 4.3.3 – Epitrahil

ANEXA 4.3.4 – Mânecuțe

ANEXA 4.3.5 – Brâu

ANEXA 4.3.6 – Sacos

ANEXA 4.3.7 – Omoforul Mare

ANEXA 4.3.8 – Bedernița

ANEXA 4.3.9 – Mitra

ANEXA 4.3.10 – Înelitoarea de cap cu broderia Paraman

ANEXA 4.3.11 – Crucea medalie

**Repertoriul mostrelor textile descoperite
în timpul săpăturilor arheologice
(2001-2002) din Biserica
Adormirea Maicii Domnului, Mănăstirea Căpřiana**

MORMÂNT 39

Date generale: Mormântul nr. 39, datat secolul al XVI-lea, aparținea unui bărbat și reprezenta o înhumăție plasată într-un cavou din cărămidă acoperit cu o lespede masivă din piatră. Cavoul avea în plan o formă trapezoidală cu colțurile rotunjite în partea de est și dimensiunile de 2,68/2,70x1,10/1,34 m [111, p. 24]. În mormântul 39 au fost descoperite și fragmente arheologice textile inventariate de către arheologi, precum: mostrele nr. 1, nr. 2, nr. 3, nr. 23 și nr. 27. Primele trei mostre au fost conservate-restaurate de către specialiștii Centrului de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” - Iași, România, iar mostrele nr. 23 și nr. 27 de către specialiștii Muzeului Național de Istorie a Moldovei - Chișinău, Republica Moldova.

Fragmentele textile mostra nr. 1 și mostra nr. 2 au fost prelevate din zona inferioară a mâinilor persoanei înhumate, în dreptul părții superioare a oaselor bazinului (foto 1). Fiecare dintre acestea este alcătuită din câte două bucăți de țesătură de mătase naturală, îmbinate cu ajutorul unor nasturi globulari din argint și cheițe din șnur de mătase naturală.

Mostre de textile arheologice nr. 1, nr. 2

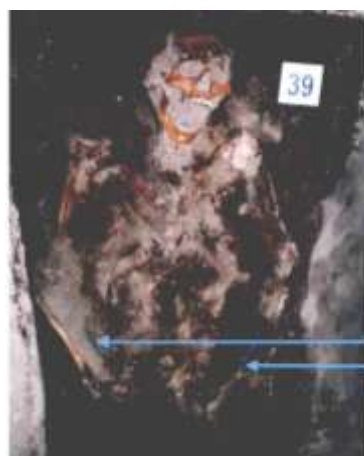
Denumirea: Fragmente textile arheologice cu nasturi metalici globulari – Manșete

Descrierea mostrelor de textile: mostrele cuprind țesătură din mătase naturală; cheițele de închidere a nasturilor din șnur realizat din fire de mătase naturală și nasturi globulari – câte 11 pentru fiecare fragment textil (foto 2, foto 3, foto 4):

a) Țesătura din mătase naturală, de culoare ocru-maronie, reprezintă o țesătură cu legătura atlas A 8/3, atlas rombic cu efect de urzeală.

b) Cheițe din șnur realizat prin împletirea a 8 fire: *Șnurul* face parte din tipologia *împletiturilor spațiale, realizate manual dintr-un număr par de fire*, pentru cazul luat în studiu acest număr fiind 8. Modul de realizare a acestui tip de șnur respectă o anumită regulă de legare a firelor componente ale sistemului de fire. În acest caz, firele evoluează individual, dintr-o parte și apoi din cealaltă parte a sistemului de fire, pe traiectorii de tip elicoidal orientate spre dreapta sau stânga, după următoarea regulă – *peste cinci fire*, de la exteriorul produsului spre interiorul structurii, și apoi *pe sub două fire*, în sens invers, dinspre interiorul structurii către exteriorul produsului [78, p. 22-29].

c) Nasturii, în număr de 11 pentru fiecare fragment textil, sunt din argint și prezintă formă globulară.

Localizarea
fragmentelor textile în
săpătura arheologică

Foto 1. Loc prelevare mostra 1 și mostra 2 (Foto: Gh. Postică)

Foto 2. **Mostra 1** Ansamblu înainte de conservare

Foto 3. **Mostra 2** Ansamblu înainte de conservare
(Foto: Gh. Postică)

Foto 4. Ansamblu după conservare – restaurare
Mostra 1 și Mostra 2, M 39 (Foto: M. Gugeanu)

Foto 5. **Detaliu costum – manșete**
Tablou votiv Paraclisul
Mănăstirii Tismana (1650) [34]

Mostra de textile arheologice nr. 3

Denumire: Fragmente textile arheologice cu 4 găitane

Date generale: descoperite în mormântul nr. 39, lângă mâna stângă, cuprind două fragmente de mătase naturală și patru găitane cu motive brocate (foto 1, foto 2, foto 3).

Descrierea mostrei textile: mostra cuprinde două fragmente de mătase naturală și patru găitane cu motive brocate:

a) Țesătura din mătase naturală, de culoare ocru-maronie, face parte din clasa Țesăturilor simple, cu legătura atlas A 8/3, atlas rombic.

b) Găitanele sunt realizate prin tehnica *țesere cu tăblițe sau cartoane*; urzeala de bază și bătătura de bază utilizate pentru Țesătura de fond sunt alcătuite din fire de mătase naturală. Motivele decorative (geometrice) brocate sunt vizibile doar pe fața țesăturii, fiind realizate cu ajutorul unei bătăături suplimentare, alcătuită din fire metalice (bentiță metalică din argint, înfășurată pe miez de mătase). Pe revers sunt vizibile doar firele de mătase naturală. Pentru țeserea acestor găitane s-au utilizat 21 cartoane. La unul dintre capete găitanele prezintă o terminație, iar la celălalt capăt - o cheiță [66, p. 469 - 470].

Foto 1. Fragmente de țesătură și găitane (față)
Înainte de conservare-restaurare (Foto: Gh. Postică)

Foto 2. Fragmente de țesătură și găitane (revers)
Înainte de conservare-restaurare (Foto: Gh. Postică)

Foto 3. Fragmente de țesătură și găitane. După conservare. Ansamblu (Foto: M. Gugeanu)

MORMÂNT 48

Date generale: fragmentele textile au fost descoperite în mormântul nr. 48 datat în secolul al XVI-lea. Acestea au fost prelevate din regiunea pieptului înhumatului. Mormântul reprezenta un cavou clasic, construit din cărămidă și piatră, și aparținea unei femei (Maria Spancioc ?). Era amenajat în colțul de nord-est al Pronaosului, la adâncimea 0,45 m W⁰ (latura de vest) și 0,58 m W⁰ (pe suprafața exterioară a cavoului), fiind alipit în partea superioară de fundația Bisericii II, iar în partea inferioară de fundația Bisericii I. Lângă latura de sud a cavoului se afla mormântul lui Dumitru Buzo (1607), având piatră funerară care se suprapunea peste zidul cavoului. Acesta era suprapus de stratul de construcție din anul cca 1640 și de către podeaua din cărămidă din aceeași perioadă, un fragment al acesteia fiind păstrat intact peste partea de nord-est a complexului funerar. Cavoul avea o formă patrulaterală cu dimensiunile 2,45x1,84 m, fiind orientat de la est spre vest [111, p. 50-51].

Din mormântul nr. 48 provin fragmente de textile - mostra nr. 4 și fragmente de piele (încălțăminte) – mostra nr. 21. Fragmentele textile au fost conservate-restaurate de către specialiștii Centrului de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural Național din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” Iași, iar fragmentele de piele (încălțăminte), de către specialiștii Laboratorului de restaurare textile din cadrul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Chișinău.

Mostra de textile arheologice nr. 4

Denumirea: Fragmente textile arheologice de mici dimensiuni

Descrierea mostrei de textile: mostra cuprinde patru tipuri de structuri textile aflate în stare fragmentară:

a) Fragmentul (1), cu dimensiunile de 41,5 cm x 33 cm, este realizat prin asamblarea, prin coasere, a unor fâșii de țesătură (patru clini) de culoare ocru-maronie (foto 2). Piesa este realizată din țesătură din mătase naturală, cu legătura pânză, cu raportul legăturii 2/2. La partea inferioară se remarcă existența unui tiv cu lățimea de 0,5 cm de care a fost fixat, prin coasere, un element ornamental realizat din bentiță metalică înfășurată pe miez textil, care se păstrează, fragmentar, doar în câteva zone;

b) Fragmentul (2), cu forma presupusă triunghiulară, de culoare ocru-maronie, cu dimensiunile 6 cm x 14 cm x 15,4 cm, este realizat din țesătură de mătase naturală, festonată pe contur, cu fire metalice din argint aurit (foto 3). Reprezintă o piesă textilă realizată din țesătură damasc cu legătura atlas A 5/3. Pe contur, este realizat un punct de broderie tip „feston” cu fire metalice din argint aurit;

c) Fragmentul (3), cu formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 18,5 cm x 3,8 cm, este realizat din țesătură de mătase naturală, de culoare ocru-maronie (foto 4). Reprezintă o piesă textilă cu elemente ornamentale, realizate prin tehnica manuală de împletire a firelor. La unul dintre capete are atașată, prin coasere, un element ornamental realizat prin împletirea unor fire de mătase naturală cu nuanțe diferite;

d) Element ornamental, compus din opt motive ajurate, realizate prin tehnica manuală de împletire a firelor, de formă rectangulară, fiecare dintre ele având dimensiunile 3 cm x 1,5 cm, realizate din fire de mătase naturală, cu nuanțe diferite. Cele opt motive sunt fixate între ele de așa manieră încât formează un tot unitar (foto 5).

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare-restaurare (Foto: Gh. Postică)

Foto 2. Fragment de țesătură, cu clini. Ansamblu după conservare-restaurare (Foto: M. Gugeanu)

Foto 3. Fragment de țesătură, de formă triunghiulară. Ansamblu după conservare-restaurare (Foto: M. Gugeanu)

Foto 4. Fragment de țesătură de formă dreptunghiulară. Ansamblu după conservare-restaurare (Foto: M. Gugeanu)

Foto 5. Element ornamental. Ansamblu după conservare-restaurare (Foto: M. Gugeanu)

MORMÂNT 50

Date generale: mormântul a fost descoperit la adâncimea de 1,28 m sub podea și la 2,82-3,05 m de la latura de nord a Pronaosului Bisericii II și 0,85 m de la latura de est. Mormântul aparținea unei femei și reprezenta o înhumație plasată într-o groapă cu pereți placați din cărămidă și lut, avea o formă trapezoidală, cu dimensiunile gropii mormântului de 1,70x0,25/0,75 m. Pe fundul gropii funerare, în partea centrală, a fost descoperită o monedă de argint, care reprezenta un triplu groș polonez, emis de Sigizmund al III-lea în anul 1598 [113, p. 24-26].

În mormântul 50 au fost descoperite fragmente textile inventariate drept mostrele nr. 19 și nr. 24. Fragmentele textile – mostra nr. 19, cu fir strălucitor, prelevate din regiunea pieptului, au fost conservate-restaurate în cadrul Centrului de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural, Iași, iar fragmentele textile - mostra nr. 24, de către specialiștii restauratori textile din cadrul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Chișinău.

Mostra de textile nr. 19

Denumirea mostrei: Fragmente textile arheologice cu 4 găitane

Descrierea mostrei textile: mostra cuprindea patru tipuri de structuri textile realizate prin tehnici diferite de țesere și cheițe metalice (foto 1, foto 2, foto 3, foto 4, foto 5, foto 6):

a) Fragmentul textil (1), de culoare ocru-maronie (foto 2), este realizat prin țesere, pe un război manual. Legătura țesăturii este diagonal rombic – o legătură derivată din legătura fundamentală diagonal. Motivele decorative specifice (de forma romboidală) au un aspect deosebit, nu doar datorită utilizării legăturii diagonal rombic, ci și datorită utilizării unor fire de mătase naturală care prezintă finețe diferită atât în cadrul aceluiași sistem de fire (bătătura), cât și între cele două sisteme de fire (urzeala și bătătura).

b) Fragmentul textil (2), de culoare ocru-aurie (foto 3), are dimensiunile de 23,5 cm x 18,5 cm și este realizat prin tehnica de țesere, cu legătura diagonal rombic (similară fragmentului textil 1).

c) Fragmentul textil (3), de culoare ocru-maronie, este realizat prin țesere, reprezintă o țesătură simplă, cu legătura pânză (foto 4). Legătura pânză reprezintă cea mai simplă formă de întrețesere a firelor, realizată prin trecerea alternativă a firului de bătătură pe dedesubtul și pe deasupra câte unui fir de urzeală, astfel încât efectele de sistem formează perechi (unul luat - unul lăsat), care se repetă identic după fiecare al doilea fir de urzeală și după fiecare al doilea fir de bătătură.

d) Fragment țesătură - catifea cu cheițe - realizat prin asamblarea, prin coasere, a două tipuri de catifea, una de culoare maro închis și cealaltă de culoare ocru-maronie, pe linia de fixare dintre cele două tipuri de catifea fiind atașate, de asemenea, prin coasere, trei cheițe

metalice, poziționate la distanța de aproximativ 2 cm una față de alta (foto 5). Fragmentul de țesătură - catifea cu cheițe are dimensiunile de 14,5 cm (lungimea maximă) x 7 cm (lățimea maximă). Fragmentul face parte din categoria catifelelor cu bucle de urzeală, iar buclele sunt fixate de firele de bătătură.

e) Găitane realizate prin tehnica *țesere cu tăblițe* - realizate din fire de mătase naturală, pe direcția bătăturii și fire obținute din bentiță metalică din Ag, înfășurată pe miez de mătase naturală, pe direcția urzelii (foto 6), utilizate în costumul feminin din secolul al XVII-lea (foto 7), conform literaturii de specialitate. Spre deosebire de găitanele care fac parte din Mostra 3, M 39, găitanele care fac parte din mostra 19 nu sunt broșate, aspectul lor fiind același atât pe față, cât și pe reversul piesei.

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare-restaurare (Foto: Gh. Postică)

Foto 2. Fragment textil (1) cu motive de diagonal rombic. Ansamblu și detaliu (Foto: M. Gugeanu)

Foto 3. Fragmentul textil (2) cu motive de diagonal rombic Foto 4. Fragment textil (3) țesătură simplă.
Ansamblu după conservare-restaurare (Foto: M. Gugeanu)

Foto 5. Fragment catifea după conservare-restaurare. Ansamblu (Foto: M. Gugeanu)

Foto 6. Găitane după conservare-restaurare. Ansamblu (Foto: M. Gugeanu)

Foto 7. Găitane pe Conteș feminin secolul al VII-lea.
Detaliu [135, p. 21]

MORMÂNT 54

Date generale: mormântul are o formă trapezoidală, cu colțurile rotunjite, având dimensiunile 1,97x0,60/0,80 m. A fost descoperit la adâncimea 0,40-0,45 m sub podea, la 1,87-2,05 m de la latura de nord a Pronaosului Bisericii II și 2,93 m de la latura de est. Mormântul nr. 54 se intersectează cu mormintele nr. 53 și nr. 61 dinspre nord, iar în partea de est este suprapus de mormântul nr. 49. În mormântul care aparținea unei femei, au fost descoperite numeroase bucăți de vestimentație, plasate în jurul corpului. În baza corelării cu complexe funerare nr. 49, datat cu anul 1607, mormântul nr. 61 și mormântul nr. 53, mormântul nr. 54 este datat în perioada 1590-1615 [112, p. 27].

În mormântul nr. 54 au fost descoperite trei fragmente textile, inventariate drept mostrele nr. 15, nr. 20 și nr. 28.

Fragmentele de țesături din mostra nr. 15 au fost conservate-restaurate în cadrul Centrului de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural din Iași, iar mostrele nr. 20 și nr. 28 de către specialiștii Muzeului Național de Istorie a Moldovei din Chișinău.

Mostra de textile nr. 15

Denumirea: Fragmente textile arheologice de mici dimensiuni

Descrierea mostrei textile: mostra cuprinde diferite tipuri de țesături – simple sau compuse (catifea), elemente de broderie, fragmente de piele și elemente metalice:

a) Fragmentul textil (1) (foto 2) realizat pe un război de țesut manual, prin tehnica de țesere, cu legătura pânză;

b) Fragmente de catifea cu și fără elemente metalice (foto 3) - patru fragmente de catifea sub forma unor benzi înguste, dreptunghiulare. Două fragmente nu au elemente metalice, iar două sunt poziționate față în față, cu ajutorul unui sistem de fixare alcătuit din patru cheițe metalice, doi nasturi metalici și un ornament metalic reprezentând un motiv floral stilizat. Fragmentul de catifea pe care sunt atașate, prin coasere, cheițe metalice, are lungimea de 23,5 cm și lățimea de 3,5 cm, cheițele fiind poziționate la aproximativ, 4,5 cm una de cealaltă. Fragmentul de catifea pe care sunt atașați, prin coasere, nasturii metalici, are lungimea de 16 cm și lățimea de 3,5 cm. Catifeaua este realizată din fire din mătase naturală și face parte din categoria țesăturilor semiduble de urzeală, fiind constituite dintr-un strat de bază acoperit cu smocuri și bucle, formate de un sistem suplimentar de fire de urzeală;

c) Elemente decorative (foto 4) – motive decorative florale, stilizate, reprezintă, presupunem, elemente componente ale unei broderii manuale, realizată cu acul, pe un suport textil care nu s-a mai păstrat;

d) Fragmente textile (2), posibil de la piesa Brâu (foto 5, foto 6): țesăturile sunt realizate prin țesere, din fire de mătase naturală, atât pe direcția urzelii, cât și pe direcția bătăturii; pe întreaga suprafață se remarcă existența unor cute regulate, realizate prin plisare. Legătura țesăturii este diagonal la care segmentele de legătură sunt egale. Aspectul țesăturii de pe față este identic cu cel de pe revers;

e) Fragment textil (3) (foto 8) presupunem că a reprezentat o țesătură realizată din fire de mătase naturală, din care s-a păstrat doar unul dintre sistemele de fire. Existența unor fire de coasere, în partea superioară a fragmentului textil, pe întreaga lățime a acestuia, sugerează posibila aplicare a unei tehnici de cusut asemănătoare cu cea utilizată pentru realizarea “încrețului” (încrețirii) în cazul unor anumite piese vestimentare, cum sunt cămășile etnografice.

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare-restaurare (Foto: Gh. Postică)

Foto 2. Fragment textil (1) după conservare-restaurare (Foto: M. Gugeanu)

Foto 3. Fragmente catifea după conservare-restaurare. Ansamblu după conservare-restaurare (Foto: M. Gugeanu)

Foto 4. Elemente decorative. Ansamblu după conservare-restaurare (Foto: M. Gugeanu)

Foto 5. Brâu. Fragment textil (1) după conservare-restaurare. Ansamblu (Foto: M. Gugeanu)

Foto 6. Brâu. Fragment textil (2) după conservare-restaurare. Ansamblu (Foto: M. Gugeanu)

Foto 7. Elemente costum – **brâu**
Tablou votiv Mănăstirea Aninoasa, copilele jupâniței Bălașa [123, p. 470]

Foto 8. Fragment textil (3) după conservare-restaurare (Foto: M. Gugeanu)

MORMÂNT 55

Date generale: mormântul, care aparține unei tinere, a fost descoperit la adâncimea 1,45 m sub podea, la 2,48 m de la latura de vest a Pronaosului Bisericii II și 2,87-3,10 m de la latura de nord. Mormântul nr. 55, datat în perioada 1590-1615, întretăia în partea de nord-est latura mormântului nr. 62. Mormântul nr. 55 reprezenta o înhumare plasată într-o groapă trapezoidală, cu adâncimea 1,50 m W^0 , orientată de la est spre vest, cu lungimea de 2,10 m, iar lățimea de 0,44 m la capătul de est și de 0,78 m la capătul de vest. Pe fundul gropii se aflau vestigiile din lemn putred ale unui sicriu trapezoidal cu dimensiunile 2,0x 0,38/0,67 m [112, p. 28].

În mormântul nr. 55 au fost descoperite urme din vestimentație: fragmente de textile cu fir strălucitor – descoperite în partea superioară a pieptului (mostra nr. 5); 3 fragmente de textile decorative, descoperite pe partea superioară a pieptului lângă claviculă (mostrele nr. 7 și 9), și un fragment de textile (mostra nr. 14).

Mostra de textile arheologice nr. 5

Denumirea: Fragmente textile arheologice de mici dimensiuni și fire metalice

Descrierea mostrei: fragmente de țesătură, de mici dimensiuni, și fire metalice, dispuse în mod aleatoriu (foto 1). Din păcate, țesătura care făcea parte din această mostră, fiind foarte degradată, până la pulverulență, nu a mai putut fi recuperată.

Fragmentele reprezintă elemente decorative componente, presupunem, ale unei broderii manuale, cu acul, pe un suport textil care nu s-a mai păstrat, realizată cu fire de mătase naturală și fire obținute prin înfășurarea unei bentițe din argint aurit pe suport (miez) din mătase naturală (foto 2).

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare-restaurare
(Foto: dosar restaurare)

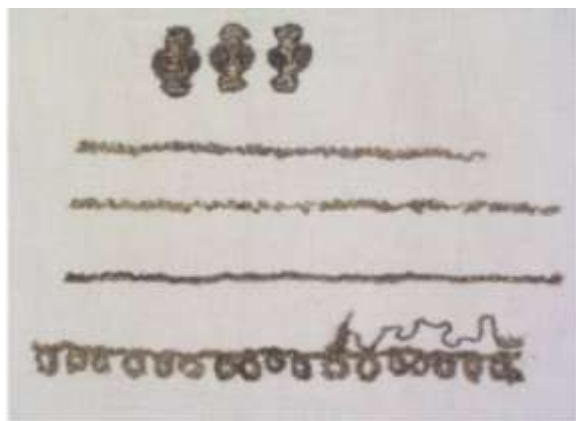

Foto 2. Ansamblu după conservare-restaurare
(Foto: M. Gugeanu)

Mostra de textile arheologice nr. 7 și nr. 9

Denumirea: Fragmente textile arheologice de mici dimensiuni, ace din metal și elemente cu rol ornamental

Date generale: mostra a cuprins fragmente de țesături, ace din metal și elemente cu rol ornamental (foto 1, foto 2). Fragmentele de țesături sunt din mătase naturală, aplicații trilobate din argint sau argint aurit și biser roz-albicios de aragonit, unul din fragmente având fixat la un capăt un ac de prindere din aramă; I fragment avea: 26 aplice de culoare aurie, 24 de culoare argintie și 16 mărgel; al II-lea fragment: 42 aplice de culoare aurie, 42 de culoare argintie și 26 mărgel; al III-lea fragment: 21 aplice de culoare aurie, 18 de culoare argintie și 4 mărgel [112, p. 28].

Fragmentele de țesături, de culoarea ocru – aurie, atât cele utilizate ca suport pentru elementele cu rol ornamental, cât și cele disparate în care erau fixate ace cu gămălie, sunt realizate cu legătura pânză, pe un război de țesut manual, ambele sisteme de fire (urzeala și bătătura) fiind compuse din fire de mătase naturală.

Acele cu gămălie sunt confecționate din alamă, fiind destinate, cel mai probabil, fixării a două piese vestimentare. Procesul manual de fabricare a unui ac cu gămălie, din metal, era unul laborios necesitând, adesea, optsprezece etape separate de lucru pentru un obiect de mici dimensiuni. În cazul acelor confecționate din sârmă de alamă, o primă etapă de lucru consta în curățirea și trefilarea acesteia pentru a se obține grosimea dorită, tăiată apoi la o anumită lungime și ascuțită. Fiecare ac era confecționat manual și implica utilizarea unor dispozitive speciale, cu rolul de a realiza capătul ascuțit al acului. Capul acului era realizat dintr-o altă bucată de sârmă, cu diametrul similar diametrului sârmei din care era confecționat corpul acului. Aceasta era înfășurată în spirală, de două sau trei ori, în jurul corpului acului pentru a forma capătul rotunjit al acestuia. Capul acului era fixat de corpul acestuia prin lovire cu o greutate care era ridicată pe ghidaje printr-un pedalier acționat de picior, apoi lăsată să cadă liber.

Elementele cu rol ornamental [84, p. 83-86; 85, p. 217-227] sunt reprezentate de un număr de trei fâșii de țesătură de culoare ocru-aurie, de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile după cum urmează: element ornamental (1) – 10 cm x 2,5 cm; element ornamental (2) – 13 cm x 2,7 cm; element ornamental (3) – 19,4 cm x 1,6 cm, pe care sunt fixate mărgel din aragonit de culoare deschisă, cu nuanțe diferite (roz, portocaliu, verde), intercalate printre elemente decorative, în relief, din argint și argint aurit, de formă triunghiulară (de forma frunzei de trifoi), fiecare element decorativ, din metal, prezentând trei perforații.

Elemente decorative de formă triunghiulară realizate din argint și argint aurit pot fi obținute prin diverse tehnici de prelucrare a metalelor (turnare, ștanțare pe plăci metalice subțiri,

tăiere, etc). Acestea prezintă perforații prin care sunt trecute firele textile, putând fi, astfel, atașate prin coasere pe haine sau accesorii vestimentare.

Foto 1. Înainte de conservare-restaurare (Foto: Gh. Postică) Foto 2. După conservare-restaurare (Foto: M. Gugeanu)

Mostra de textile arheologice nr. 14

Denumirea: Fragmente textile arheologice de mici dimensiuni

Date generale: Fragmentele textile provenite din mormântul M 55, atribuit unei tinere, au fost prelevate din zona picioarelor. Starea de degradare avansată a fragmentelor textile, accentuată de atacul de mușegai *post-situ*, a făcut imposibilă recuperarea, în totalitate, a fragmentelor textile. Fragmentul textil salvat, de mici dimensiuni (foto 1, foto 2), reprezintă o țesătură de mătase naturală, de culoare ocru-maronie, cu motive decorative vegetale (fig. 1).

Descrierea mostrei: mostra conținea un fragment de țesătură de mătase:

Fragmentul de țesătură de mătase naturală, de culoare ocru-maronie, cu motive decorative vegetale (foto 1, foto 2, fig. 1), a fost realizat utilizând tehnica de țesere, pe un război de țesut manual, legătura utilizată fiind atlas A5/3. Țesătura, denumită damasc, se încadrează în clasa țesăturilor simple, fiind realizată dintr-un singur sistem de fire de urzeală și un singur sistem de fire de bătătură. Motivele ornamentale ale țesăturii sunt obținute prin juxtapunerea, pe aceeași față a țesăturii, atât a efectului predominant de urzeală, cât și a efectului predominant de bătătură al unei legături. Pe fața țesăturii, legătura folosită pentru fond este A5/3, cu efect de urzeală, iar pentru motivele decorative, aceeași legătură, dar cu efect de bătătură. Pe reversul țesăturii, zonele cu efect de urzeală de pe fața țesăturii prezintă efect de bătătură, iar cele cu efect de bătătură de pe fața țesăturii prezintă efect de urzeală.

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare-restaurare (Foto: Gh. Postică)

Foto 2. Ansamblu după conservare-restaurare (Foto: M. Gugeanu)

Fig. 1. Reprezentare grafică a desenului țesăturii (Desen: Daniela Sălăjan)

MORMÂNT 57

Date generale: Groapa mormântului a fost identificată la adâncimea 0,82 m sub podea, la 0,62-0,77 m de la latura de sud a Pronaosului Bisericii II și 2,68 m de la latura de vest. Mormântul nr. 57, datat în perioada 1590-1615, reprezenta o înhumare plasată într-o groapă trapezoidală, cu dimensiunile 1,73x0,30x0,75 m. Mormântul aparține unui tânăr. În mormântul nr. 57 a fost descoperită și o monedă emisă în Polonia, Dreipolker, Sigizmund III. În mormântul nr. 57 au fost descoperite fragmente textile și de piele inventariate drept mostrele nr. 11 și nr. 25. Din regiunea pieptului provin nouă fragmente de textile cu fir strălucitor și 11 nasturi globulari din aramă cu urme de spoială de culoare aurie (mostra nr. 11), iar din regiunea membrelor inferioare, fragmente din piele de încălțăminte (mostra nr. 25) [111, p. 29].

Mostra de textile arheologice nr. 11

Denumirea: Fragmente textile arheologice

Descrierea mostrei textile: mostra cuprindea țesătură de mătase naturală, bentiță metalică înfășurată pe miez textil, nasturi metalici din cupru aurit:

În urma tratamentelor de conservare-restaurare aplicate, din această mostră s-au individualizat diferite tipuri de structuri textile realizate prin împletire, ornamente metalice decorative și nasturi metalici din cupru aurit, conform buletinului de analiză (foto 2).

Structurile textile identificate fac parte din următoarele categorii: împletituri plate, realizate din fire de mătase naturală; împletituri spațiale, realizate din bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase; împletituri spațiale, realizate din fire de mătase naturală; elemente decorative realizate din bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală.

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare-restaurare
(Foto: Gh. Postică)

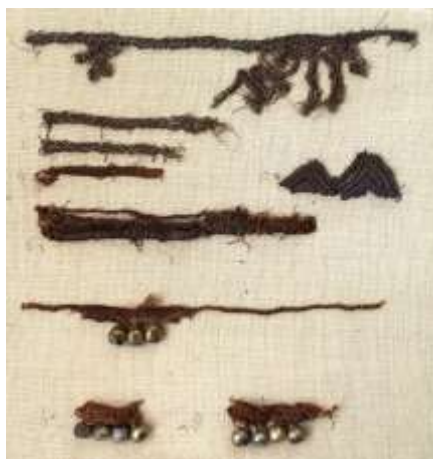

Foto 2. Ansamblu după conservare-restaurare
(Foto: M. Guguianu)

MORMÂNTUL 60

Date generale: Mormântul aparține unei tinere. Este datat în perioada 1626-1630. Groapa mormântului a fost identificată la adâncimea 0,46 m sub podea, la 0,35-0,38 m de la latura de nord a Pronaosului Bisericii II și 1,28 m de la latura de vest. În mormânt, în regiunea pieptului, a mai fost descoperită o monedă: un denar ungar, emis în anul 1626.

Din mormântul nr. 60 provin fragmente textile inventariate drept mostrele nr. 6, nr. 13 și nr. 16. În regiunea pieptului au fost descoperite două aplice din argint (mostra nr. 6), cinci fragmente de textile și un fragment de textile cu fir metalic strălucitor (mostra nr. 13). De asemenea, în mormânt au fost descoperite patru fragmente de la un brâu din textile, fragmente de textile de îmbrăcăminte din mătase, catifea și metal (mostra nr. 16) [111, p. 30].

Mostra de textile arheologice nr. 6

Denumirea: aplicații metalice (copci) din argint, fir mătase naturală, monedă din cupru argintat

Descrierea mostrei:

Copciile metalice (foto 3), confecționate din argint, au o formă trilobată, sugerând un motiv vegetal. În partea superioară, lateral stânga și lateral dreapta, sunt practicate două orificii. Pe revers, pe fiecare dintre copci este fixat un cârlig care prezintă la capăt două tortițe. Atât prin cele două tortițe, cât și prin cele două orificii este trecut firul textil cu ajutorul căruia copciile au fost fixate de materialul textil, prin coasere (foto 1, foto 2). Copciile pot fi realizate prin diverse tehnici de prelucrare a metalelor (turnare, ștanțare pe plăci metalice subțiri, tăiere etc).

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare-restaurare

Foto 2. Ansamblu după conservare-restaurare

(Foto: Gh. Postică)

Foto 3. Monedă

Avers. După conservare

Revers. După conservare

(Foto: Gh. Postică)

Mostra de textile arheologice nr. 13

Denumirea: Fragmente textile arheologice

Descrierea mostrei: mostra 13 era alcătuită din fragmente de țesătură din mătase naturală și doi ciucuri, în stare fragmentară (foto 1, foto 2):

a) Țesătura din mătase naturală, de culoare ocru-maronie, face parte din clasa țesăturilor simple, cu legătura atlas A 8/3, reprezintă un atlas rombic.

b) Ciucurii sunt din fire de mătase naturală și fire metalice (bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală).

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare-restaurare
(Foto: Gh. Postică)

Foto 2. Ansamblu după conservare-restaurare
(Foto: M. Gugeanu)

Foto 3. Legătură de ochi secolul al VII-lea.
Detaliu ciucuri [135, p. 48]

Mostra de textile arheologice nr. 16

Denumirea: Fragmente textile arheologice, copci și verigi metalice

Descrierea mostrei: mostra 16, mormânt 60, reprezenta o aglomerare de materiale textile cu formă nedefinită, în care se distingeau fragmente de țesături de tipologie diversă și obiecte de metal (foto 1):

a) Fragmente de țesătură simplă și compusă – țesătură damasc, realizată din fire de mătase naturală, de culoare ocru – maroniu, cu motive ornamentale florale, repetitive, organizate în benzi, fragmente de bentițe din catifea de culoare maro, realizate din fire de mătase naturală,

copci și verigi metalice (foto 1, foto 2, fig. 1). Pentru realizarea motifelor decorative ale țesăturii s-a utilizat legătura diagonal D 4/1 cu orientare de stânga, iar pentru fondul țesăturii - legătura atlas A5/2 cu efect de urzeală pe fața țesăturii.

b) Fragmente înguste de țesătură din categoria țesăturilor compuse (un sistem de fire de urzeală și două sisteme de fire bătătură) și accesorii metalice (copci și verigute).

c) Elementele ornamentale reprezintă elemente decorative (florale, stilizate) realizate prin tehnica de brodat, din fire de mătase naturală de culoare ocru – maronie, cu nuanțe diferite și fire obținute prin înfășurarea unei bentițe metalice pe miez de mătase naturală (foto 3).

d) Copcile metalice - din punctele de vedere ale mărimii, formei și materialului, cele trei piese metalice care fac parte din Mostra 16 sunt identice cu cele denumite Mostra 6.

e) Fragmente de brâie – 2 tipuri diferite de țesături (foto 4, foto 5); fragment brâu (1) este realizat prin țesere, din mătase naturală, având legătura țesăturii diagonal cu dominantă de urzeală; fragment brâu (2) este realizat prin țesere, din mătase naturală, reprezentând o țesătură compusă, de culoare ocru – maronie, cu pliuri pe direcția lungimii țesăturii și dungi (două mai înguste și una mai lată), cu motive decorative pe direcția lățimii țesăturii. Legătura țesăturii brâului este diagonal D3/1\, cu excepția zonei dungilor. În zona dungilor, pentru realizarea fondului țesăturii, s-au utilizat fire de mătase naturală, atât pe direcția urzelii, cât și pe direcția bătăturii, iar pentru realizarea motifelor decorative s-a utilizat o bătătură suplimentară din fire obținute prin înfășurarea unei bentițe metalice pe miez din mătase naturală (foto 5).

Foto 1. Fragmente de țesătură înainte de conservare-restaurare (Foto: Gh. Postică)

Foto 2. După conservare-restaurare
(Foto: M. Gugeanu)

Fig. 1. Reprezentarea grafică a motivului
țesăturii (Desen: Daniela Sălăjan)

Foto 3. Elemente ornamentale
(Foto: M. Gugeanu)

Foto 4. Fragmente de brâie după conservare – restaurare. Prezintă cute realizate prin plisare (Foto: M. Gugeanu)

Foto 5. Fragmente de brâie după conservare – restaurare. Prezintă cute și dungi cu motive decorative
(Foto: M. Gugeanu)

MORMÂNT 61

Date generale: mormântul aparține unui matur. Este datat în perioada 1590-1615. Groapa mormântului a fost identificată la adâncimea de 0,40 m sub podea, la distanța de 1,20-1,40 m de la latura de nord a Pronaosului Bisericii II și 1,03 m de la latura de vest. Mormântul nr. 61 reprezenta o înhumare plasată într-o groapă trapezoidală, cu dimensiunile 2,10x0,55/0,85 m. În regiunea bazinului, scheletul era înfășurat cu un brâu din pânză (mostra nr. 18). În mormânt a fost descoperit un denar de argint emis în Imperiul Romano-German de Maximilian în anul 1571 [111, p. 31].

În mormântul nr. 61 au fost descoperite fragmente textile inventariate drept mostrele nr. 18 și nr. 26. Fragmentele de țesături care provin din mostra 18 au fost supuse tratamentelor de conservare-restaurare de către specialiștii Centrului de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” Iași, iar fragmentele de textile de la o rochie cu falduri (mostra nr. 26) au fost conservate-restaurate de către specialiștii Muzeului Național de Istorie a Moldovei din Chișinău.

Mostra de textile arheologice nr. 18

Denumirea: Fragmente textile arheologice

Descrierea mostrei: despre fragmentele textile care au fost prelevate din zona taliei, presupunem că ar proveni de la un **brâu** cu dimensiunile de 85 cm x 14 cm (foto 1, foto 2). Pe contur prezintă fragmente de șnur împletit din fire de mătase naturală.

a) Țesătura de mătase naturală, în stare fragmentară, prezenta cute înguste, realizate prin plisare. Țesătura este realizată prin tehnica de țesere pe un război manual, din fire de mătase naturală, atât pe direcția urzelii, cât și pe direcția bătăturii. Investigațiile efectuate au permis încadrarea țesăturii în categoria țesăturilor simple (un singur sistem de fire de urzeală și un singur sistem de fire de bătătură) cu legătură diagonal, pe suprafața țesăturii remarcându-se ordonarea în linii oblice a efectelor de sistem, caracteristică legăturii diagonal. Pentru cazul studiat, legătura țesăturii este diagonal cu dominantă de urzeală, D 2/1 /.

b) Șnurul este poziționat pe conturul piesei textile – brâu, fiind păstrat doar într-o anumită zonă a acestuia. Cercetările efectuate au permis identificarea unei structuri realizate din 10 fire din categoria împletiturilor spațiale, fără miez, cu secțiune transversală de formă pătrată [78, p. 22-29].

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare-restaurare (Foto: Gh. Postică)

Foto 2. Ansamblu după conservare-restaurare (Foto: M. Gugeanu)

Foto 3: Elemente costum – **brâu**
Tabloul votiv C. Brâncoveanu și fiii.
Mănăstirea Surpatele, jud. Vâlcea [89, p. 24]

MORMÂNT 63

Date generale: mormântul aparținea unui bărbat. Este datat în perioada 1580-1590. A fost descoperit la adâncimea de 0,75 m sub podea, la 1,32-1,35 m de la latura de vest a Pronaosului Bisericii II și 1,0-1,28 m de la latura de sud. Au fost descoperite urme de țesătură de la hainele decedatului (Mostra nr. 8 – restaurată la Iași), fire aurite pasmanterie și 27 nasturi din aramă, globulari plini, cu baza turtită (8 mm) și urechiușă (4x3 mm), dintre care cinci piese erau prinse pe un fragment de țesătură, restaurată la Chișinău [111].

Mostra de textile arheologice nr. 8

Denumirea: Fragment textil arheologic

Descrierea mostrei: fragmentul textil arheologic reprezintă o împletitură cu aspect de tricot.

Fragmentul este realizat prin împletirea unui fir dublu nerăsucit, fiecare fir simplu fiind obținut din bandă îngustă metalică înfășurată pe miez de mătase naturală. Fragmentul are lățimea de aproximativ 1 cm, fiind constituit din trei șiruri de ochiuri (foto 1).

Din punctul de vedere al legăturii, această structură are caracteristicile unui tricot simplu, lucrat cu ochiurile pe față, luate răsucit. La un astfel de tricot, pe față se disting flancurile ochiurilor sub forma unor V-uri trunchiate, iar pe reversul tricotului - buclele de ac (andrea), sub forma unor semicercuri. Pe reversul tricotului, în dreptul fiecărui rând lucrat de ochiuri, se remarcă prezența unor lungimi de fir nelucrate, de la o margine la alta a produsului. Cercetările extinse efectuate asupra modalității de realizare a acestui fragment textil au condus la posibilitatea obținerii unei structuri similare celei studiate, utilizând o tehnică diferită de cea a tricotării. Este vorba despre o tehnică străveche de împletire din fire textile sau metalice, cu/fără ajutorul unui ac cu ureche, denumită (după unii cercetători) tehnica „trichinopoly”. Aspectul structurii fragmentului textil arheologic analizat este similar cu aspectul structurilor realizate prin cele două tehnici de lucru. Din acest motiv, putem să concluzionăm doar faptul că există posibilitatea ca acest fragment textil să fi fost realizat prin una dintre cele două tehnici (tricotare și “trichinopoly”), fără a putea preciza cu certitudine care anume dintre ele a fost utilizată [4, p. 162-167].

Foto 1. Ansamblu după conservare-restaurare. Mostra 8 (Foto: M. Gugeanu)

MORMÂNT 65

Date generale: mormântul, care aparținea unui copil, a fost descoperit în colțul de nord-vest al Pridvorului, pe suprafața temeliei Bisericii I, la adâncimea de 1,10 m W⁰ și la 0,05 m de la latura de nord a Pridvorului Bisericii II și 0,10 m de la latura de vest. Mormântul nr. 65 reprezenta o înhumare plasată într-un sicriu trapezoidal cu dimensiunile 0,85x0,30/0,40 m. În mormânt a fost descoperită o monedă poloneză din argint, un triplu groș emisiune de la Sigismund III, bătut în anul 1595. În baza monedei, mormântul nr. 65 este datat în perioada 1595-1615 [111].

Din mormântul 65 au fost prelevate două fragmente textile, asemănătoare ca aspect; una dintre ele, înregistrată ca mostra nr. 10, a fost conservată-restaurată de către specialiștii restauratori textile din cadrul Centrului de Cercetare și Conservare Restaurare din Iași, iar cealaltă, înregistrată ca mostra nr. 22, a fost conservată-restaurată în cadrul Muzeului Național de Istorie a Moldovei din Chișinău.

Mostra de fragmente textile nr. 10

Denumirea: Fragmente fire textile arheologice

Descrierea mostrei: mostra 10 reprezintă un șnur împletit din 13 fire metalice (bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală), având rol de cheițe pentru nasturi.

Fragmentul textil este realizat prin tehnica de împletire, încadrându-se în categoria împletiturilor spațiale. Firele componente evoluează după o anumită regulă de legare, atât individual, cât și în grupuri de câte două [78, p. 22-29].

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare-restaurare
(Foto: Gh. Postică)

Foto 2. Ansamblu după conservare-restaurare
(Foto: M. Gugeanu)

**Materiale, tehnică și elemente de costum identificate
pentru mostrele textile descoperite la Mănăstirea Căpriană
în timpul săpăturilor arheologice (2001-2002)**

Nr. crt.	Mor-mânt	Datare/Cronologie	Atribuire Masculin/Feminin	Mos-tra	Materiale componente	Tehnică de realizare	Elemente de costum identificate
1	39	XVI	Bărbat	1+2	a. Mătase naturală b. Mătase naturală c. Argint	a. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura atlas) b. Împletire (șnur din 8 fire) c. —	a. Manșete a.Țesătură b. Cheițe c. Nasturi globulari
				3	a. Mătase naturală + fire metalice (bentiță metalică din argint, înfășurată pe miez de mătase)	a. Țesere cu tăblițe	a. Găitane cu motive geometrice brocate
				23	a. Mătase naturală	a. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura diagonal) și Plisare	a. Fragment neidentificat – posibil Brâu
				27	a. Mătase naturală + fire metalice (bentiță metalică din argint, înfășurată pe miez de mătase)	a. Țesere cu tăblițe	a. Găitane cu motive geometrice brocate
2	48	XVI	Femeie (Maria Spancioc)	4	a. Mătase naturală	a. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura pânză)	a. Clini (țesătură cu patru clini)
					b. Mătase naturală + fire metalice din argint aurit	b. Țesere pe război de țesut care necesită prezența a doi țesători (țesătură cu legătura atlas) + Brodare/Coasere cu punct de broderie tip	b. Guler

Nr. crt.	Mor-mânt	Datare/ Crono-logie	Atribuire Masculin/ Feminin	Mos-tra	Materiale componente	Tehnică de realizare	Elemente de costum identificate
					c. Mătase naturală d. Mătase naturală	„feston” c. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura pânză) + Coasere + Împletire d. Împletire	c. Țesătură + Element decorativ ajurat atașat prin coasere d. Element decorativ ajurat
				21	a. Fragmente piele	a. -	a. Încălțăminte
3	50	XVII	Femeie (Cristina Buzo?)	19	a. Mătase naturală b. Mătase naturală c. Mătase naturală d. Mătase naturală e. Mătase naturală + bentiță din argint înfășurată pe miez de mătase naturală f. Cupru argintat	a. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura pânză) b. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura diagonal compus) c. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura diagonal compus) d. Țesere pe război de țesut pentru catifele (catifea cu smocuri) e. Țesere cu tăblițe f. —	a.Fragment neidentificat b.Fragment neidentificat c.Fragment neidentificat d. Fragment neidentificat e. Găitane fără motive brocate f. Cheițe
				24	a. Mătase naturală + bentiță din argint	a. Țesere cu tăblițe	a. Găitane fără motive brocate

Nr. crt.	Mor-mânt	Datare/ Crono-logie	Atribuire Masculin/ Feminin	Mos-tra	Materiale componente	Tehnică de realizare	Elemente de costum identificate
					înfășurată pe miez de mătase naturală		
4	54	XVII	Femeie	15	a. Mătase naturală b. Mătase naturală c. Mătase naturală d. Elemente metalice e. Mătase naturală + bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală f. Mătase naturală	a. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura pânză) b. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura diagonal) și Plisare c. Țesere pe război de țesut pentru catifele (catifea cu smocuri și bucle) d. Coasere, pentru fixarea pe material textil e. Brodare, manual, cu acul f. Țesere (?) Încrețire (în partea superioară)	a. Fragment neidentificat b. Brâu c. Garnitura unei piese vestimentare feminine, realizată din benzi înguste de catifea, pe care este montat, prin coasere, un sistem de închidere cu nasturi și cheițe d. Cheițe, Nasturi, Ornament floral stilizat e. Element decorativ f. Fragment neidentificat (s-a păstrat doar un

Nr. crt.	Mor-mânt	Datare/ Crono-logie	Atribuire Masculin/ Feminin	Mos-tra	Materiale componente	Tehnică de realizare	Elemente de costum identificate
							singur sistem de fire)
				20	a. Mătase naturală + bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală b. Mătase naturală	a. Brodare , manual, cu acul b. Țesere pe război de țesut pentru catifele (catifea cu smocuri și bucle)	a. Element decorativ b. Garnitura unei piese vestimentare feminine, realizată din bendă îngustă de catifea
				28	a. Mătase naturală b. Bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală	a. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura pânză) b. -	a. Fragment neidentificat b. Element decorativ
5	55	XVII	Tânără, 14-16 ani (mostre prelevate din partea superioară a pieptului, lângă claviculă)	5	a. Mătase naturală b. Mătase naturală + bentiță din argint aurit înfășurată pe miez de mătase naturală	a. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura pânză) b. Brodare , manual, cu acul	Nu s-a păstrat b. Elemente decorative
				7+9	a. Mătase naturală b. Argint, argint aurit, aragonit	a. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura pânză) b. Coasere	a. Suport textil pentru elementele decorative b. Elemente ornamentale din argint și argint

Nr. crt.	Mor-mânt	Datare/ Crono-logie	Atribuire Masculin/ Feminin	Mos-tra	Materiale componente	Tehnică de realizare	Elemente de costum identificate
					c. Alamă	c. -	aurit trilobate, cu perforații și mărgelile din aragonit c. Ace cu gămălie
			(mostre prelevate din zona picioarelor)	14	a. Mătase naturală	a. Țesere pe război de țesut care necesită prezența a doi țesători (țesătură cu legătura atlas)	a. Țesătură damasc provenind, posibil, de la o rochie
6	57	XVI-VII	Bărbat (tânăr)	11	a. Mătase naturală b. Mătase naturală c. Bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală d. Cupru aurit	a. Împletire (împletituri plate) b. Împletire (împletituri spațiale) c. Împletire (împletituri spațiale) d. -	a. Elemente ornamentale b. Elemente ornamentale c. Elemente ornamentale d. Nasturi
				25	a. Fragmente piele	a. -	a. Încălțăminte
7	60	XVII	Tânăra 14-16 ani (mostre prelevate din)	6	a. Mătase naturală b. Argint	a. Dublare și răsucire în sens S b. Turnare, ștanțare pe plăci subțiri, tăiere	a. Fir de coasere a copcilor pe materialul textil b. Copci trilobate

Nr. crt.	Mor-mânt	Datare/ Crono-logie	Atribuire Masculin/ Feminin	Mos-tra	Materiale componente	Tehnică de realizare	Elemente de costum identificate
			regiunea pieptului)		c. Cupru argintat	c. -	c. Monedă
				13	a. Mătase naturală b. Mătase naturală + bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală	a. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura atlas) b. Fire tăiate la o anumită lungime, fixate, împreună, în zona de mijloc	Legătură de ochi (suportul textil pe care sunt fixați ciucurii) b. Ciucuri
				16	a. Mătase naturală b. Mătase naturală c. Argint d. Metal e. Mătase naturală + bentiță din argint aurit înfășurată pe miez de mătase naturală f. Mătase naturală g. Mătase naturală + bentiță metalică	a. Țesere pe război de țesut care necesită prezența a doi țesători (țesătură cu legătura atlas pentru fondul țesăturii și diagonal pentru motivele decorative - damasc) b. Țesere pe război de țesut pentru catifele (catifea cu smocuri) c. Turnare, ștanțare pe plăci subțiri, tăiere d. – e. Brodare f. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura diagonal) și Plisare g. Țesere pe război de țesut care necesită prezența a doi țesători (țesătură compusă) și	Rochie (?) – cu talia sus, încrețită și doi clini în partea din față b. Benzi ornamentale de catifea c. Copci trilobate d. Verigi e. Elemente ornamentale f. Brâu g. Brâu

Nr. crt.	Mor-mânt	Datare/ Cronologie	Atribuire Masculin/ Feminin	Mos-tra	Materiale componente	Tehnică de realizare	Elemente de costum identificate
					înfășurată pe miez de mătase naturală	Plisare	
8	61	XVI	Bărbat	18	a. Mătase naturală b. Mătase naturală	a. Țesere pe război de țesut cu ițe și pedale (țesătură cu legătura diagonal) și Plisare b. Împletire (împletitură spațială din 10 fire)	a. Brâu b. Șnur decorativ
9	63	XVI-VII	Bărbat	8	a. Bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală	a. Împletire (împletitură cu aspect de tricot)	a. Fragment neidentificat
10	65	XVI	Copil	10	a. Bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală	a. Împletire (împletitură spațială din 13 fire)	a. Cheițe din șnur împletit, pentru nasturi

**Piese arheologice descoperite în cripta
mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni**

Documentația foto realizată de M. Gugeanu și Gh. Postică

**3.1.1 Piese memoriale sau votive
CRUCEA MEDALIE CU PANGLICĂ**

CRUCEA DE MÂNĂ

3.1.2 Piese vestimentare

STIHAR

EPITRAHIL

MÂNECUȚE

BRÂU

SACOS

OMOFORUL MARE

BEDERNIȚA

ÎNVELITOAREA DE CAP CU PARAMAN

MITRA

ACCESORII VESTIMENTARE – NASTURI

FRAGMENTE PIELE – ÎNCĂLȚĂMINTE

3.1.3 Piese de la sicriu

Denumire obiect: STIHAR (foto 1)

Descriere: din punct de vedere liturgic, Stiharul reprezintă o piesă de vestimentație comună celor trei trepte ierarhice (diacon, preot, arhiereu). Haina este lungă, cu mâneci largi, cu fantă în față în partea superioară, guler gen tunică închis cu un nasture (fig. 1). Acest veșmânt este asemănător tunicilor greco-romane și veșmintelor preoțești la care se face referire în Vechiul Testament. Stiharul simbolizează strălucirea dumnezeieștii lumini, iar galoanele (care împodobesc stiharul) reprezintă sângele și apa care au curs din dumnezeiasca coastă a Domnului [56, p. 30].

Stiharul descoperit în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni are lungimea de 135 cm, iar circumferința la partea inferioară (la poale) de aproximativ 145 cm. În partea din față, haina prezintă o fantă, cu lungimea de 15 cm, și un guler îngust, cu lățimea de 2 cm, gen tunică, care se încheie cu un nasture și cheiță din șnur de mătase naturală. Pe laterale, este desfăcut de la jumătatea mânecii până mai jos de talie. În această zonă s-au identificat, pe o parte, două cheițe de închidere realizate din șnur împletit din fire de mătase naturală și, pe cealaltă parte, un nasture mic îmbrăcat cu material textil. Se remarcă, de asemenea, prezența galoanelor ornamentele realizate prin țesere, din bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase naturală, situate atât în partea inferioară, cât și în partea superioară a piesei. În partea inferioară a piesei, la poale, sunt fixate prin coasere două galoane, unul îngust, cu lățimea de aproximativ 1,3 cm, și celălalt mai lat, cu lățimea de aproximativ 4,5 cm, poziționate la distanța de 3,5 cm unul de celălalt. Mâneca este largă în partea superioară, îngustându-se la partea de jos. La partea de jos a mânecii are atașată prin coasere o bentiță din mătase naturală cu lățimea de 5 cm și lungimea de aproximativ 25 cm, având rol de strângere a mânecii de mâna celui care o poartă. În partea superioară a piesei este fixat, prin coasere, un galon metalic îngust, similar galonului îngust din partea inferioară a piesei. Galonul este poziționat atât pe fața piesei, în zona toracică, cât și în zona umerilor și a spatelui piesei, de o manieră similară laturilor unui dreptunghi. Pe spatele piesei, în interiorul acestui dreptunghi, este fixată, prin coasere, o cruce realizată din același tip de galon metalic, îngust.

Materiale componente: mătase naturală, fir argint aurit, bandă argint aurit.

Tehnica de realizare: stiharul este realizat din *țesătură de mătase naturală, denumită damasc*, de culoare ocru-maronie, constituită dintr-un singur sistem de fire de urzeală și un singur sistem de fire de bățătură. Aspectul specific damascului, respectiv reflexia diferită a luminii pe suprafața țesăturii și, implicit, alternanța între zonele satinatate ale motivelor decorative și zonele mate ale

fondului țesăturii, se datorează utilizării, în structura țesăturii, a două legături diferite. Desenul motivelor florale (fig. 2) este același, pe fața și pe reversul piesei, alternanța între zonele satinatate ale motivelor decorative și zonele mate ale fondului țesăturii fiind realizată prin utilizarea, în structura țesăturii, a două legături diferite (una pentru motive și una pentru fond, foto 2). Pentru fondul țesăturii s-a utilizat legătura rips de urzeală cu caracter regulat (fig. 3), iar pentru realizarea motivele decorative s-a utilizat legătura atlas rombic A 8/3 (fig. 4), cu efect de urzeală pe fața țesăturii și, implicit, cu efect de bățatură pe reversul țesăturii. *Galoanele ornamentale* sunt realizate prin tehnica de țesere din fire de mătase, bentiță metalică din argint aurit înfășurată pe mătase naturală și bentiță metalică din argint aurit. Galonul lat reprezintă o țesătură compusă din trei sisteme de fire: un sistem de fire de urzeală și un sistem de fire de bățatură (ambele din mătase naturală) care constituie țesătura de fond, cu legătura pânză. Cel de al treilea sistem de fire, care reprezintă bățatura suplimentară (din bentiță metalică înfășurată pe miez din mătase naturală), este vizibil doar pe fața țesăturii, formând motivele decorative brocate, sub forma unor dungii oblice (zona centrală a benzii, exceptând zonele marginale). Acest efect se datorează utilizării legăturii diagonal compus D 6/2 2/2 \ (cu orientare de stânga) care leagă bățatura suplimentară cu urzeala de bază (fig. 5).

Foto 1. Stihar înainte de conservare-restaurare

Figura 1. Stihar – reprezentare grafică [61, p. 7-9]

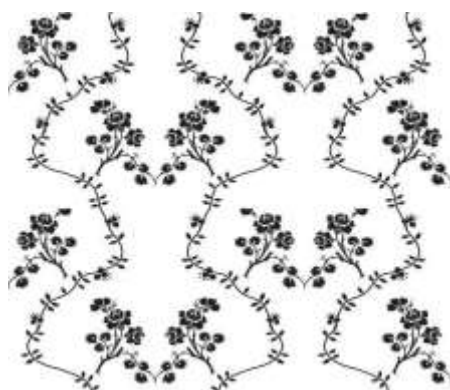

Figura 2. Reprezentare grafică desen țesătură (Desen: I. Guguianu)

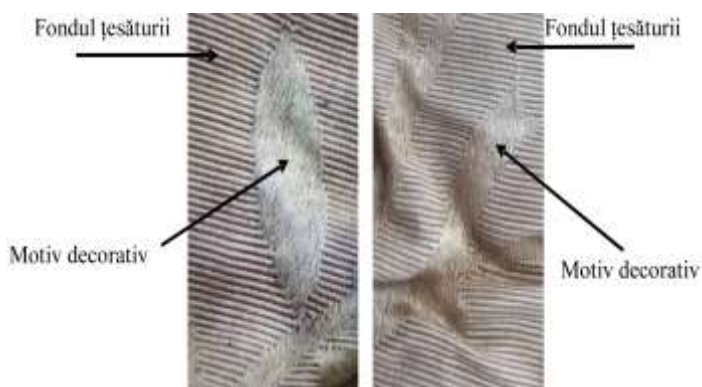

Foto 2. Țesătura damasc. Detalii

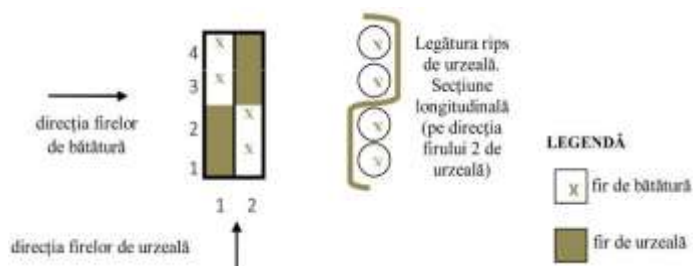

Figura 3. Țesătura - Reprezentarea grafică a legăturii rips de urzeală Ru 2/2 (fondul țesăturii)

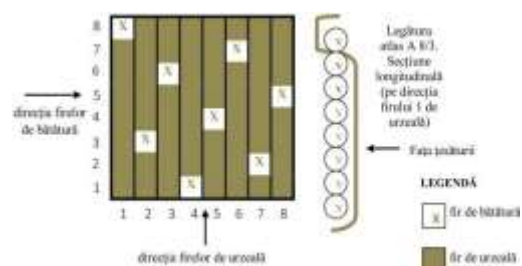

Figura 4. Țesătura - Reprezentarea grafică a legăturii atlas rombic A 8/3 (motivele decorative)

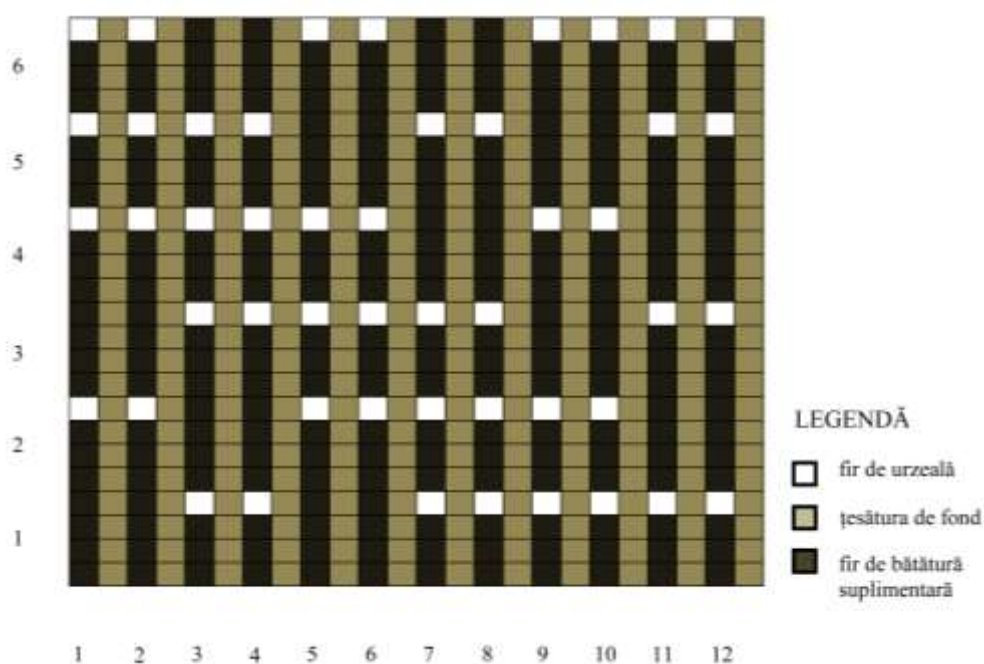

Figura 5. Galon – Reprezentare grafică a legăturii diagonal compus D 6/2 2/2 \

Investigații fizico-chimice: firele din componența țesăturii au fost investigate prin microscopie optică și prin spectrometrie în IR (FTIR), rezultatele analizelor indicând faptul că firele sunt din mătase naturală (fig. 6). Firele de bătătură suplimentară, respectiv bentița metalică și miezul textil (mătase naturală) pe care a fost înfășurată aceasta din componența galonului textil au fost analizate prin metode nedistructive: spectrofotometrie de fluorescență de raze X și microscopie electronică de baleiaj.

A. Țesătura identificare natura firelor

Spectroscopia în IR (FTIR)

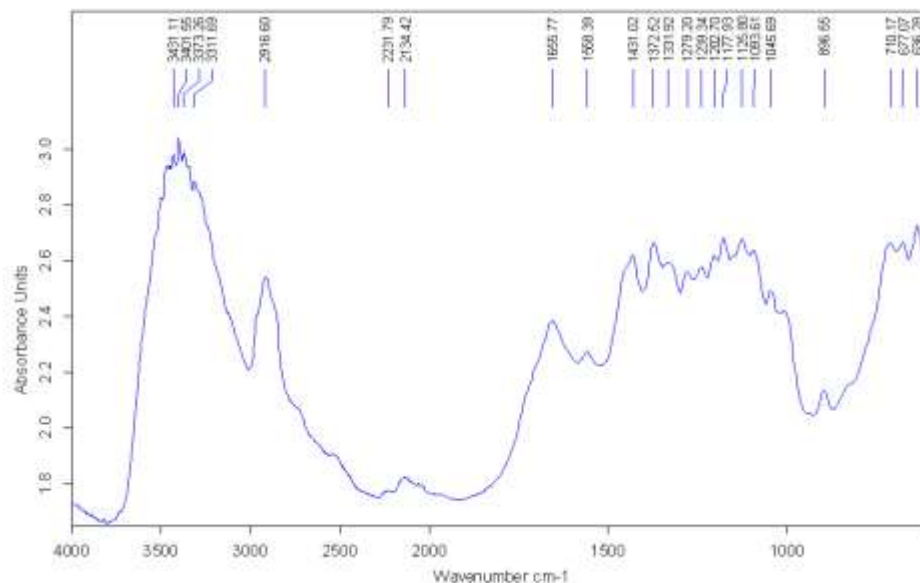
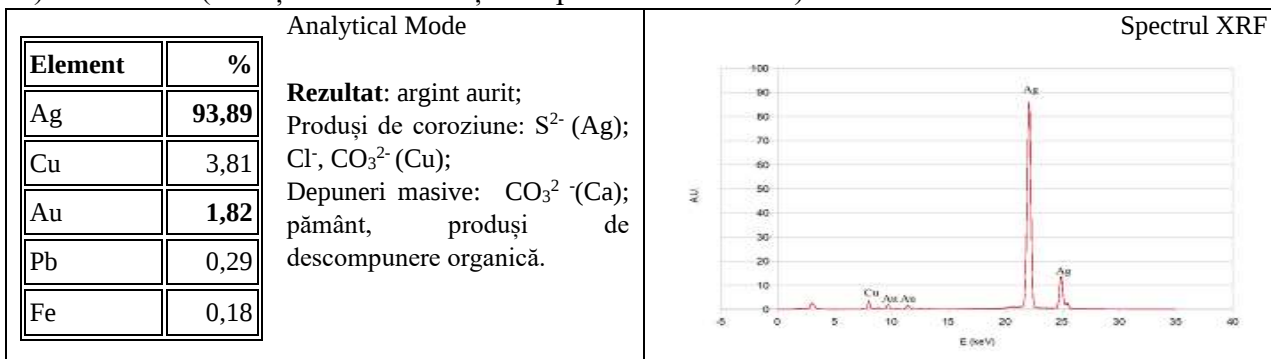

Figura 6 Spectrul FTIR mătase naturală

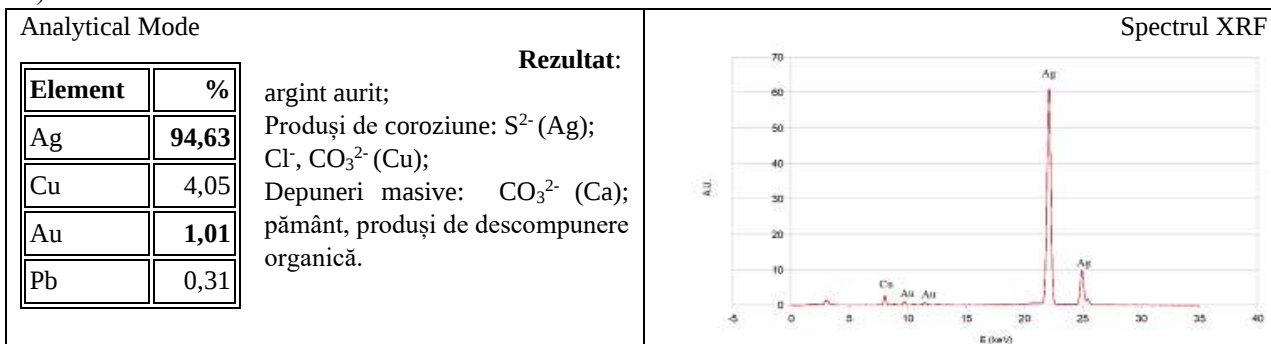
B. Galoanele ornamentale – identificare materiale componente:

1. Spectrometria de fluorescență de raze X (XRF)

a) Fir metalic (bentița metalică înfășurată pe mătase naturală)

b) bandă metalică

2. Microscopia electronică de baleiaj (SEM)

a) Fir metalic (bentiță metalică înfășurată pe mătase naturală)

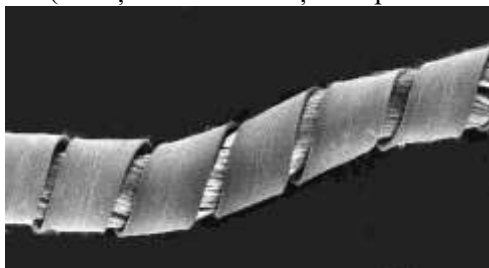

Foto 3. Bentiță metalică înfășurată pe miez textil

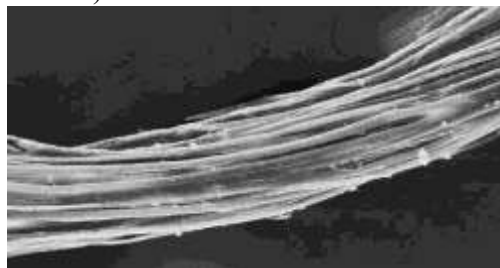
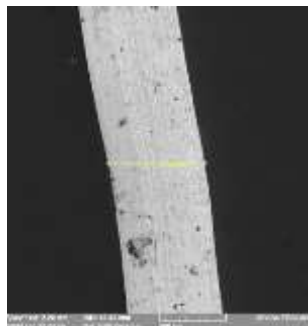

Foto 4. Miez textil (mătase naturală) – depuneri din mediul arheologic

b) Bandă metalică. **Stihar** – galon îngust

Microfotografie SEM mărire de 500x Bandă metal – lățime de 724,55μm	Compoziția elementală în procente gravimetrice și atomice (EDX) <table><tr><th>Element</th><th>series</th><th>[wt.-%]</th><th>[norm. wt.-%]</th><th>[norm. at.-%]</th><th>Error in %</th></tr><tr><td>Silver</td><td>L-series</td><td>81,97116</td><td>73,19865</td><td>43,41829</td><td>2,578887</td></tr><tr><td>Copper</td><td>K-series</td><td>2,953776</td><td>2,637664</td><td>2,655789</td><td>0,119463</td></tr><tr><td>Gold</td><td>M-eries</td><td>14,89876</td><td>13,3043</td><td>4,321773</td><td>0,605496</td></tr><tr><td>Carbon</td><td>K-series</td><td>5,20885</td><td>4,651401</td><td>24,77804</td><td>0,722788</td></tr><tr><td>Oxygen</td><td>K-series</td><td>6,951976</td><td>6,207979</td><td>24,82612</td><td>1,278527</td></tr><tr><td colspan="2">Sum:</td><td>111,9845</td><td>100</td><td>100</td><td></td></tr></table> Rezultat: Argint aurit	Element	series	[wt.-%]	[norm. wt.-%]	[norm. at.-%]	Error in %	Silver	L-series	81,97116	73,19865	43,41829	2,578887	Copper	K-series	2,953776	2,637664	2,655789	0,119463	Gold	M-eries	14,89876	13,3043	4,321773	0,605496	Carbon	K-series	5,20885	4,651401	24,77804	0,722788	Oxygen	K-series	6,951976	6,207979	24,82612	1,278527	Sum:		111,9845	100	100	
Element	series	[wt.-%]	[norm. wt.-%]	[norm. at.-%]	Error in %																																						
Silver	L-series	81,97116	73,19865	43,41829	2,578887																																						
Copper	K-series	2,953776	2,637664	2,655789	0,119463																																						
Gold	M-eries	14,89876	13,3043	4,321773	0,605496																																						
Carbon	K-series	5,20885	4,651401	24,77804	0,722788																																						
Oxygen	K-series	6,951976	6,207979	24,82612	1,278527																																						
Sum:		111,9845	100	100																																							

Conservare-restaurare: din punctul de vedere al stării de conservare, pentru piesa *Stihar* menționăm prezența depunerilor de pământ, cute accentuate formate aleatoriu (foto 5); depuneri de săruri și produși de descompunere organică (foto 6); depuneri produși de coroziune (foto 7). Primele operații efectuate în cadrul procesului de conservare activă au constat în *dezinfecția materialului* arheologic urmată de hidratări progresive alternate cu curățiri mecanice. Operația de *hidratare progresivă* (foto 8), desfășurată în mai multe etape, a însumat un necesar de timp de 363 ore, deoarece piesa, aflată în stare de degradare avansată, „a răspuns” foarte greu la acest tratament, permițând abia după un timp îndelungat manevrarea, deplicarea și imersarea în soluția de curățire. *Curățirea mecanică* a impurităților grosiere fixate superficial s-a efectuat prin perierea ușoară a piesei (foto 9). A urmat *deplierea parțială* a materialului textil și continuarea curățirii mecanice alternativ cu etapele de *curățiri umede*, prin imersie în soluții de curățire. Imersarea s-a făcut în bazin, utilizând, ca suport de sprijin pentru piesa textilă, o plasă din terilenă. Menționăm că băile de curățire și emolierie s-au efectuat alternativ cu operațiile de curățire mecanică, în mai multe etape (foto 10). De asemenea, s-au efectuat *curățiri chimice*, prin imersie în soluție de Complexon III, urmate de clătiri repetate, până la neutralizarea materialului textil, efectuarea de *băi de emolierie*, cu apă distilată și glicerină, și uscarea piesei textile, în mediu controlat, pe pat absorbant de hârtie de filtru (foto 11). *Detașarea în părți componente și*

consolidarea pe un suport nou din țesătură de mătase naturală sunt alte etape ale procesului de conservare-restaurare. Reasamblarea tuturor elementelor componente și redarea formei inițiale a piesei, precum și proiectarea și realizarea suportului de expunere sunt ultimele etape ale acestui proces de conservare-restaurare.

Foto 5. Depuneri pământ, cute formate aleatoriu

Foto 6. Depuneri săruri, produși descompunere organică

Foto 7. Depuneri produși coroziune

Foto 8. Hidratare progresivă

Foto 9. Curățiri mecanice

Foto 10. Tratament umed prin imersie în baia de curățire

Foto 11. Etapă intermediară de conservare-restaurare

Recomandări privind valorificarea muzeală: având în vedere că această piesă provine din mediul arheologic, pentru a dăinui cât mai mult timp se va proiecta un sistem particularizat pentru expunere, respectând Normele de conservare a patrimoniului cultural mobil în vigoare. Se recomandă expunerea în vitrină închisă, fără iluminare directă pe piesă. Se evită solicitările mecanice (pliere/îndoire și atârănare sub propria greutate). Valorile parametrilor de mediu recomandați pentru expunerea acestei piese sunt: temperatura 18-20°C, umiditatea relativă 55-65%.

Denumire obiect: DULAMĂ (foto 1)

Descriere: componentă a costumului clerical, Dulama denumită și Reverendă reprezintă o haină lungă, de culoare neagră, care este purtată permanent, ca haină exterioară. Doar în timpul oficiului serviciului divin, peste această haină se îmbracă *Stiharul* și apoi celelalte veșminte clericale. *Dulama* descoperită în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni are lungimea de 135 cm, lărgimea în partea inferioară fiind conferită de existența unor elemente de croi specifice, și anume clini, câte doi în partea din față și alți doi în partea din spate. Mânele sunt largi în partea superioară (88 cm), îngustându-se la partea de jos, fiind încheiate prin suprapunere – tip manșetă – cu 5 nasturi realizați din fir metalic înfășurat pe miez textil și cheițe din șnur fixate pe galon îngust, ornamental. În această zonă este atașată, prin coasere, o bentiță de catifea de culoare maro. Haina este deschisă în față, ușor petrecută parte peste parte, cu fante pentru buzunare, pe părțile laterale. Gulerul este îngust, gen tunică, și se încheie cu un nasture îmbrăcat în material textil și butonieră.

Materiale componente: mătase naturală, argint.

Tehnica de realizare: dulama este realizată din *țesătură de mătase naturală*, denumită *damasc*, de culoare ocru-maronie. Țesătura este constituită dintr-un singur sistem de fire de urzeală și un singur sistem de fire de bătătură. Aspectul specific damascului, respectiv reflexia diferită a luminii pe suprafața țesăturii și, implicit, alternanța între zonele satinale ale motivelor decorative și zonele mate ale fondului țesăturii se datorează utilizării, în structura țesăturii, a două legături diferite. Desenul motivelor florale (fig. 1) este același, pe fața și pe reversul piesei, alternanța între zonele satinale ale motivelor decorative și zonele mate ale fondului țesăturii fiind realizată prin utilizarea, în structura țesăturii, a două legături diferite (una pentru motive și una pentru fond). Pentru fondul țesăturii s-a utilizat legătura rips de urzeală cu caracter regulat (fig. 2), iar pentru realizarea motivele decorative s-a utilizat legătura atlas rombic A 8/3 (fig. 3), cu efect de urzeală pe fața țesăturii și, implicit, cu efect de bătătură pe reversul țesăturii. *Nasturii* sunt realizați prin împletire din fire de mătase naturală și fir metalic (bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase). *Cheițele de închidere* a nasturilor sunt realizate prin împletire manuală, din mătase naturală, încadrându-se în categoria împletiturilor spațiale, fără miez, cu secțiune transversală de formă pătrată (fig. 4) [78, p. 22-29].

Foto 1. Dulama. Ansamblu etapă intermediară
(Foto: M. Gugeanu)

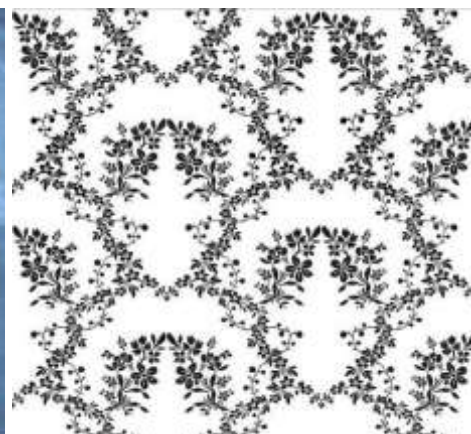

Figura 1. Desen țesătură. Reprezentare grafică
(Desen: I. Gugeanu)

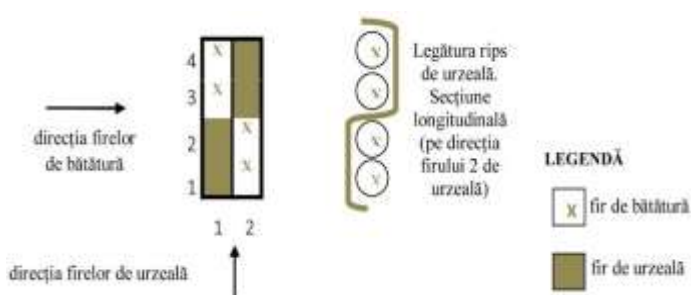

Figura 2. Țesătura - Reprezentarea grafică a legăturii
rips de urzeală Ru 2/2 (fondul țesăturii)

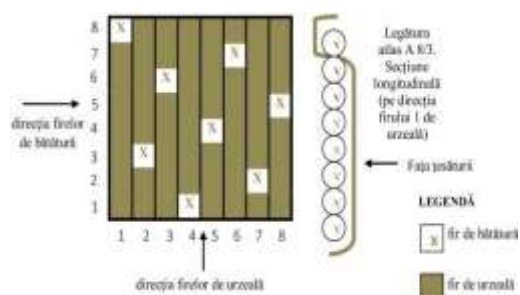

Figura 3. Țesătura - Reprezentarea grafică a
legăturii atlas rombic A 8/3 (motivele decorative)

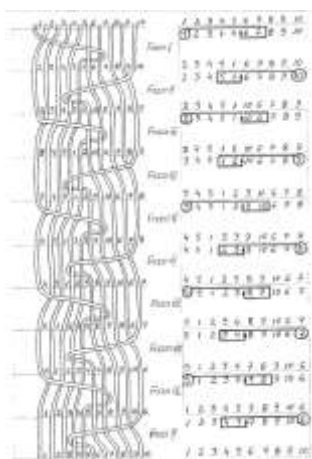

Figura 4. Șnur din 10 fire de mătase naturală [78, p. 26]

Investigații fizico-chimice: firele din componența țesăturii au fost investigate prin microscopie optică și prin spectroscopie în IR (FTIR), rezultatele analizelor indicând faptul că acestea sunt din mătase naturală. Firul metalic din componența nasturilor a fost identificat prin spectrometria de fluorescență de raze X (XRF). Prin microscopie optică, au fost captate imagini înainte de conservarea activă (foto 2) și după conservarea activă (foto 3) pentru șnurul cu rol de cheițe utilizat la închiderea nasturilor de la mâneci.

Microscopie optică

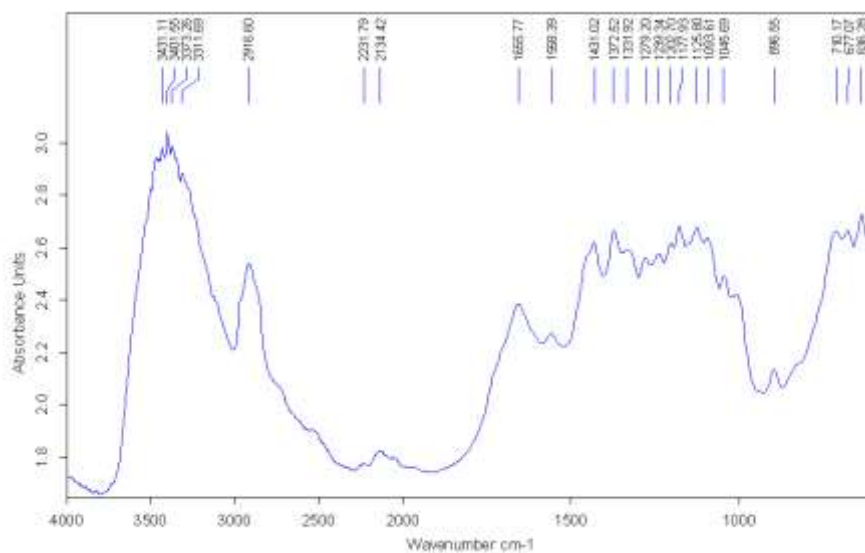

Foto 2 Șnur din 10 fire.
Detaliu înainte de conservare activă

Foto 3 Șnur din 10 fire.
Detaliu după conservare activă

Spectroscopia în IR (FTIR) - Firele din componența țesăturii

Spectrul FTIR mătase naturală

Spectrometria de fluorescență de raze X (XRF) - Nasturii mânecilor

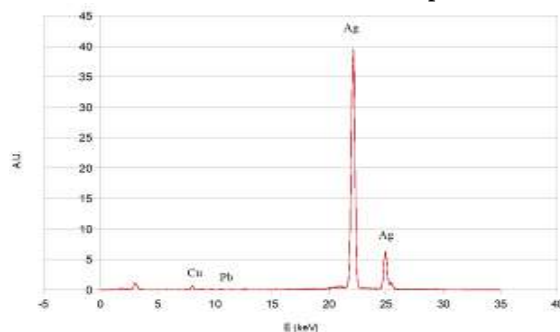
Fir metalic (bentița metalică înfășurată pe mătase naturală)

Analytical Mode

Element	%
Ag	98,17
Cu	1,51
Pb	0,32

Rezultat: argint
 Produși de coroziune: S^{2-} (Ag);
 Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);
 Depuneri: pământ, produși de
 descompunere organică

Spectrul XRF

Conservare-restaurare: din punctul de vedere al stării de conservare se remarcă prezența depunerilor de pământ, depuneri de săruri și produși proveniți din descompunerea organică (foto 4); depuneri produși de coroziune „de contact” ca urmare a migrării acestora de pe elementele metalice din apropiere (foto 5). Primele operații efectuate în cadrul procesului de conservare

activă au constat în *dezinfecția materialului* arheologic urmată de hidratări progresive alternate cu curățiri mecanice. *Curățirea mecanică* a depunerilor grosiere fixate superficial s-a efectuat prin perierea ușoară a piesei (foto 6). Operația de *hidratare progresivă* (foto 7), desfășurată în mai multe etape, a însumat un necesar de timp de 363 ore, deoarece piesa, aflată în stare de degradare avansată, „a răspuns” foarte greu la acest tratament, permițând abia după un timp îndelungat manevrarea, deplicarea și imersarea în soluția de curățire. A urmat *deplierea parțială* a materialului textil și continuarea curățirii mecanice (foto 8) alternativ cu etapele de *curățiri umede*, prin imersie în soluții de curățire. Imersarea s-a făcut în bazin, utilizând, ca suport de sprijin pentru piesa textilă, o plasă din terilenă. Menționăm că băile de curățire și emolierie s-au efectuat alternativ cu operațiile de curățire mecanică, în mai multe etape (foto 9). De asemenea, s-au efectuat *curățiri chimice* (foto 10), prin imersie în soluție de Complexon III, urmate de clătiri repetate, până la neutralizarea materialului textil, efectuarea de *băi de emolierie*, cu apă distilată și glicerină, și uscarea piesei textile, în mediu controlat, pe pat absorbant de hârtie de filtru. *Detașarea în părți componente și consolidarea pe un suport nou* din țesătură de mătase naturală (foto 11) constituie, de asemenea, etape ale procesului de conservare-restaurare. *Reasamblarea tuturor elementelor componente și redarea formei inițiale a piesei*, precum și *proiectarea și realizarea suportului de expunere* reprezintă ultimele etape ale acestui proces de conservare-restaurare.

Foto 4. Depuneri pământ, săruri, produși de descompunere organică

Foto 5. Produși de coroziune a metalului care au migrat pe țesătură

Foto 6. Curățiri mecanice înainte de etapa de hidratare

Foto 7. Hidratare progresivă

Foto 8. Curățiri mecanice

Foto 9. Curățire umedă prin imersie

Foto 10. Tratament chimic în Complexon III

Foto 11. Mâneca stângă. Consolidare pe suport nou

Recomandări privind valorificarea muzeală: Având în vedere că această piesă provine din mediul arheologic, pentru a dăinui cât mai mult timp, se va proiecta un sistem particularizat pentru expunere, respectând Normele de conservare a patrimoniului cultural mobil în vigoare. Se recomandă expunerea în vitrină închisă, fără iluminare directă pe piesă. Se evită solicitările mecanice (pliere/îndoire și atârănare sub propria greutate). Valorile parametrilor de mediu recomandați pentru expunerea acestei piese sunt: temperatura 18-20°C, umiditatea relativă 55-65%.

Foto 12 Dulama. După conservare-restaurare

Denumire obiect: EPITRAHIL (foto 1)

Descriere obiect: Epitrahilul constituie unul dintre veșmintele specifice purtate de preoți și arhieriei în timpul oficierei serviciului religios. Atribut al preoției, acesta simbolizează puterea harului lui Dumnezeu care se coboară asupra preotului și jugul cel bun al slujirii lui Iisus, luat de bunăvoie de către preot la chemarea Mântuitorului. El amintește de Crucea pătimirii purtată de Iisus pe drumul Calvarului. Ciucurii/franjurii epitrahilului simbolizează sufletele credincioșilor a căror răspundere o poartă preotul.

Epitrahilul care a aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni are culoarea ocru aurie și este confecționat din țesătură de mătase naturală denumită damasc, cu motive florale. Desenul motivelor florale este același, pe fața și pe reversul piesei, alternanța între zonele satinatate ale motivelor decorative și zonele mate ale fondului țesăturii fiind realizată prin utilizarea, în structura țesăturii, a două legături diferite (una pentru motive și una pentru fond). Epitrahilul are lungimea de 1420 mm și lățimea totală de 285 mm. Partea superioară a veșmântului liturgic este răscoită, astfel încât acesta se poate îmbrăca peste cap, fiind lăsat să cadă în față, de pe ambii umeri, în două părți egale (două fâșii de țesătură cu lățimea de 140 mm) încheiate cu nasturi decorativi realizați din fir de mătase naturală și bentiță metalică din Ag înfășurată pe miez de mătase naturală (schița 1). Nasturii sunt aranjați în trei grupuri situate la distanța de 440 mm unul de celălalt. Fâșiile de țesătură prezintă, pe contur, un galon ornamental cu lățimea de 13 mm, realizat din fir de argint aurit înfășurat pe miez textil. Pe lățimea fiecăreia dintre cele două fâșii de țesătură, în partea inferioară a piesei, este aplicat un alt galon, la o distanță de 40 mm de galonul poziționat pe contur, identic cu acesta. De asemenea, pe fiecare dintre cele două fâșii de țesătură sunt dispuse câte trei cruci, fiecare dintre ele cu dimensiunile 60 x 60 x 15 mm, realizate din țesătură de mătase naturală, cu nuanță roșiatică, fixate prin coasere la distanța de 305 mm, una de cealaltă. Pe conturul crucilor, este aplicat un șnur realizat din fire de mătase naturală și fir metalic înfășurat pe miez textil. La spate (în zona cefei) este fixată, prin coasere, o cruce mai mică, cu dimensiunile de 40 x 35 x 10 mm. În partea inferioară a piesei, este atașat, prin coasere, un galon îngust, cu lățimea de 5 mm, realizat prin țesere. Ambele sisteme de fire componente (mătase naturală și fire metalice) formează, la marginea galonului, franjuri cu lungimea de 40 mm. Pe revers prezintă o căptușeală, de culoare roșiatică, realizată din țesătură de mătase naturală, cu legătura pânză.

Materiale componente: mătase naturală, fir argint aurit, bandă de argint aurit, fir de argint.

Tehnica de realizare: Țesătura piesei, din punctul de vedere al tehnicii de realizare, este identică cu țesătura de la piesa Stihar. Galonul cu lățimea de 13 mm este realizat prin țesere din fire de mătase naturală, fire metalice obținute prin înfășurarea unei bentițe metalice pe miez de mătase naturală și bandă metalică. Nasturii folosiți pentru închiderea piesei sunt realizați din fir de mătase naturală și fir metalic (bentiță metalică din argint înfășurată pe miez de mătase naturală).

Conservare-restaurare: pe întreaga suprafață a piesei se remarcă depuneri de săruri, atât pe țesătură cât și pe nasturi, provenite din săpătură și din descompunerea materiilor organice din mediul de înhumare (foto 3, foto 8); prezența urmelor unui atac de mușegai (cauzat de valoarea ridicată a umidității din mediul de înhumare) a condus, alături de ceilalți factori de degradare, la fragilizarea excesivă a materialului textil. De asemenea, se remarcă rupturi cu/fără lacune de material ale țesăturii și galoanelor, în partea inferioară a piesei (foto 5, foto 6), lipsa, în proporție mare, a franjurilor din mătase naturală, în partea stângă a piesei (foto 6), deformări și plieri accentuate produse în mod aleatoriu, accentuate în zona gâtului (foto 8), iar pe întreaga suprafață a galoanelor erau prezenți produși de coroziune a firelor metalice (sulfuri de argint); firele metalice în anumite zone erau rupte/desprinse din contextura galoanelor.

Tratamentele de conservare-restaurare au fost particularizate și au avut ca scop îndepărtarea produșilor de degradare prezenți și stabilizarea din punctele de vedere fizico-chimic și fizico-mecanic a structurilor textile, precum și redarea aspectului și a formei inițiale. Dezinfecția/dezinsecția, hidratarea progresivă, curățiri mecanice ușoare au fost primele etape ale acestui proces de conservare-restaurare. Pentru îndepărtarea produșilor proveniți din descompunerea organică, a sărurilor și a produșilor proveniți din mediul arheologic, piesa a fost supusă unui tratament chimic, prin imersie în baie de Complexon III, timp de 24 ore. Realizarea băilor de clătire cu apă distilată, în mai multe etape (foto 7), până la obținerea unui pH neutru (valoarea 7) și uscarea controlată au fost alte etape ale procesului de conservare-restaurare. Pentru produșii de coroziune a argintului, piesa a fost supusă unui alt tratament chimic denumit „baia de argint”, tratament ce a avut o durată scurtă, de 10 minute, realizat sub strictă supraveghere (foto 8, foto 9), controlând permanent pH-ul băii. După acest tratament (foto 10), piesa a fost supusă unor băi de hidratare, prin imersie în apă distilată și glicerină. Detașarea în părți componente (foto 11), continuarea tratamentelor de curățiri mecanice alternativ cu cele umede au fost realizate pentru îndepărtarea murdăriei aderente. Au urmat etapele de consolidare a țesăturii piesei, prin coasere cu fire fine de borangic, pe un nou suport textil din mătase naturală (foto 12), respectând principiile științifice ale restaurării (compatibilitatea materialelor, integrare cromatică); reasamblare părți componente, conform croiului original.

Recomandări privind valorificarea muzeală: pentru această piesă a fost proiectat și realizat un suport special (foto 13) astfel încât să răspundă normelor de conservare, dar să fie și valorificată muzeal, într-o stare cât mai apropiată de modul de folosire a acesteia în practica liturgică (foto 14).

Se recomandă expunerea în vitrină închisă, fără iluminare directă pe piesă. Se evită solicitările mecanice (pliere/îndoire și atârnare sub propria greutate). Valorile de microclimat recomandate atât pentru expunerea, cât și pentru depozitarea acestei piese sunt următoarele: temperatura de 18-20°C și umiditatea relativă 55-65%.

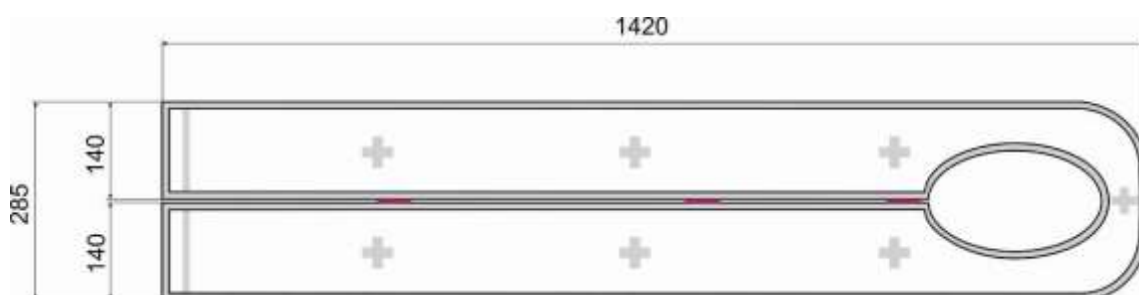

Figura 1. **Epitrahil**. Reprezentarea grafică a piesei textile

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare activă. Fața piesei

Foto 2. Ansamblu înainte de conservare activă. Reversul piesei

Foto 3. Depuneri săruri, pământ. Înainte de conservare

Foto 4. Detaliu. După conservare activă

Foto 5. Epitrahil, înainte de conservare activă.
Fața piesei – detaliu

Foto 6. Epitrahil, după conservare activă.
Fața piesei – detaliu

Foto 7. Epitrahil, în timpul curățirii umede. Ansamblu

Foto 8. Înainte de conservare

Foto 9. În timpul curățirii chimice

Foto 10. După curățirea chimică

Foto 11. Epitrahil, după detașarea în părți componente

Foto 12. Aspecte din timpul consolidării prin coasere, pe suport nou. Fața piesei

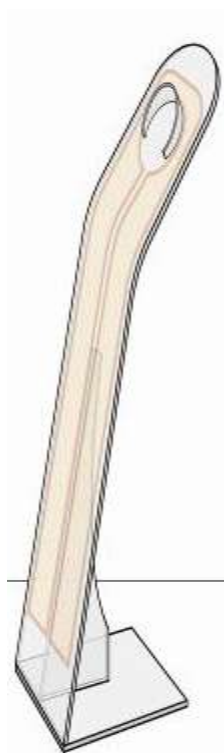

Foto 13. Suport proiectat pentru expunere muzeală

Foto 14. Epitrahil după conservare-restaurare. Fața și reversul piesei. Ansamblu

Denumire obiect: BRÂU (foto 1)

Descriere obiect: Ca veșmânt liturgic, brâul a fost introdus în cultul creștin începând cu secolul V, atribuindu-se, în timp, o multitudine de sensuri simbolice. În primul rând, el reprezintă simbolul puterii divine care întărește pe slujitor în săvârșirea actelor din timpul oficierei serviciului liturgic. **Brâul** care a aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, confecționat din țesătură de mătase naturală, cu motive decorative florale, s-a păstrat în stare fragmentară. Cele cinci fragmente de brâu, tivite pe direcția lungimii și la unul/la ambele capete, au dimensiuni diferite, respectiv, lungimea între 5,5 – 68 cm și lățimea între 11,5 – 18 cm. Pe revers, piesa textilă prezenta fragmente de țesătură de lână, cu forme și dimensiuni diferite, atașate, prin coasere, unele lângă altele, cu rol de întăritură a brâului. Brâul are culoarea ocru-maronie, cu mențiunea faptului că se remarcă o diferență de nuanță între firele de urzeală care alcătuiesc *motivele decorative* și firele de bătătură componente ale țesăturii care reprezintă *fondul* motivelor decorative. Acest lucru poate constitui un indiciu al faptului că, probabil, culorile originale ale celor două sisteme de fire au fost diferite.

Materiale componente: mătase naturală, lână.

Tehnica de realizare: Țesătura care constituie fața piesei este realizată din fire de mătase naturală, decorul fiind alcătuit din trei registre cu motive florale (unul cu lățimea de 5,5 cm și două cu lățimea de 3 cm), individualizate cu ajutorul a patru benzi (două mai late și două mai înguste) cu motive geometrice (foto 2). Realizarea reprezentării grafice a motivelor decorative ale țesăturii a relevat existența, în zona benzilor decorative mai înguste, a motivului crucii, simbol al credinței creștine (fig. 1). Rezultatele studiului referitor la structura țesăturii au arătat faptul că țesătura de mătase naturală din care este confecționată piesa textilă arheologică *Brâu* se încadrează în clasa țesăturilor compuse, fiind o țesătură lănciată de urzeală. Aceasta conține 3 sisteme de fire: o urzeală de bază (U_B) și o bătătură de bază (B_B), care formează fondul țesăturii, și o urzeală de lănciere (U_L), care este dispusă discontinuu peste urzeala de bază și contribuie la realizarea motivelor decorative de pe fața țesăturii (fig. 2) [63, p. 168-175]. Urzeala și bătătura de bază leagă cu legătură pânză, constituind fondul pe care sunt dispuse motivele decorative create cu ajutorul firelor de urzeală de lănciere. Acestea leagă cu bătătura de bază și realizează motive complexe pe suprafața țesăturii (fig. 3). Desimile urzelii și bătăturii de bază sunt $D_u = 36$ fire/cm, respectiv $D_b = 68$ fire/cm. Urzeala de lănciere are puține zone de discontinuitate, liniile decorative ocupând aproape toată lățimea țesăturii. Reversul țesăturii este „curat”, fără flotări lungi ale urzelii de lănciere în zonele dintre motivele decorative.

Figura 1. Reprezentarea grafică a motivelor decorative ale țesăturii (Desen: I. Gugeanu)

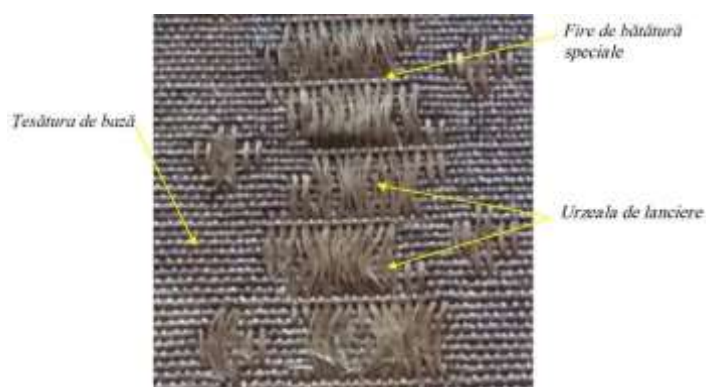

Figura 2. Fața piesei – detaliu. Țesătură lanciată de urzeală [64]

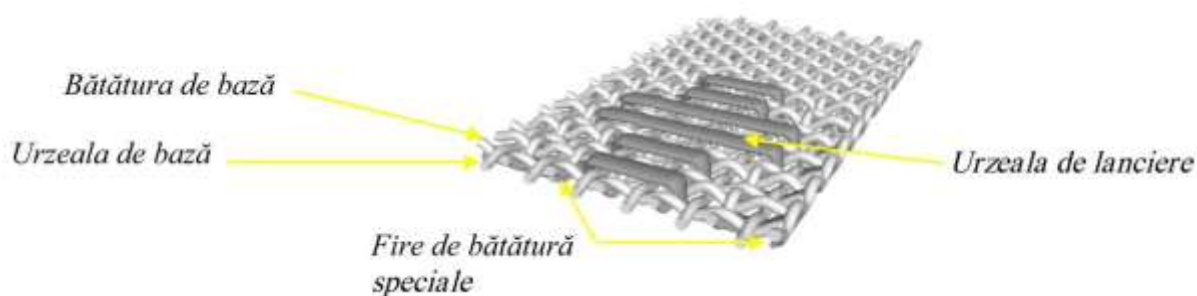

Figura 3. Reprezentare tridimensională a structurii țesăturii realizată cu programul TexGen.
Fața piesei – detaliu [63]

Conservare-restaurare: pe întreaga suprafață existau, în cantitate mare, exuvii, depuneri de pământ, săruri și depuneri provenite din descompunerea materiilor organice din mediul de înhumare (foto 3). Pe anumite porțiuni, erau prezente urme de vegetație (rădăcini de arbuști inserate în structura țesăturii) care au contribuit la accentuarea stării de degradare a materialelor textile. Piesa textilă prezenta, în proporție mare, rupturi și lacune de material ale țesăturii de mătase care constituie fața brâului. De asemenea, erau prezente cute adânci și plieri accentuate,

produse în mod aleatoriu (foto 3). Efectul conjugat al factorilor de degradare din mediul de înhumare s-a reflectat în procesul de alterare a proprietăților mecanice ale materialelor textile, rezultatul final constituindu-l diminuarea accentuată a rezistenței mecanice a acestora. Tratamentele de conservare-restaurare au fost particularizate și au avut ca scop îndepărtarea factorilor de degradare prezenți și stabilizarea din punctele de vedere fizico-chimic și fizico-mecanic a structurilor textile, precum și redarea aspectului și a formei inițiale. Dezinfecția/dezinsecția, hidratarea progresivă, curățiri mecanice ușoare au fost primele etape ale acestui proces de conservare-restaurare. Pentru îndepărtarea produșilor proveniți din descompunerea organică, a sărurilor și a produșilor proveniți din mediul arheologic, piesa a fost supusă unui tratament chimic, prin imersie în baie de Complexon III, timp de 12 ore. Realizarea băilor de clătire cu apă distilată în mai multe etape (foto 4), până la obținerea unui pH neutru (valoarea 7), și uscarea controlată au fost alte etape ale procesului de conservare-restaurare (foto 5). Consolidarea, prin coasere cu fire fine de borangic, pe un suport nou din mătase naturală (foto 6) a fost o altă etapă a procesului de conservare-restaurare, urmată de reasamblarea părților componente. Pentru această piesă a fost realizată o căptușeală din mătase naturală și a fost atașată, prin coasere manuală, cu fire de mătase naturală.

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare-restaurare

Foto 2. Detaliu motive decorative

Foto 3. Brâu, înainte de conservare (depuneri săruri, pământ, rădăcini arbuști și cute formate în mod aleatoriu)

Foto 4. Tratamente umede

Foto 5. Uscare controlată pe suport rigid
și aplatizare cute

Foto 6. Consolidarea, prin coasere, a țesăturii originale pe suport textil nou. Detaliu

Recomandări privind valorificarea muzeală: având în vedere că această piesă provine din mediul arheologic, pentru a dăinui cât mai mult timp, se va proiecta un sistem particularizat pentru expunere, respectând Normele de conservare a patrimoniului cultural mobil în vigoare. Pentru această piesă a fost proiectat și realizat un suport necesar valorificării muzeale. Acest suport a fost creat astfel încât piesa să fie etalată în plan înclinat, sprijinindu-se pe acesta. Se recomandă expunerea în vitrină închisă, fără iluminare directă pe piesă. Se evită solicitările mecanice (pliere/îndoire și atârănare sub propria greutate). Valorile parametrilor de mediu recomandați pentru expunerea acestei piese sunt: temperatura 18-20°C, umiditatea relativă 55-65%.

Denumire obiect: MÂNECUȚE (foto 1)

Descriere obiect: Ca veșmânt liturgic, mâneculele sunt accesorii ale stiharului fiind poziționate peste mânecile acestuia, în partea inferioară, cu rolul de a îngusta lărgimea mânecilor în zona încheieturii mâinii. În zonele laterale, mâneculele sunt prevăzute cu verigi (un număr de cinci pe fiecare dintre cele două laterale) prin care este trecut un șnur cu ajutorul căruia se realizează fixarea, strâns, a mâneculelor și, implicit, a părții inferioare a mânecilor stiharului, în jurul încheieturii mâinii; astfel, mișcările oficianului, în timpul efectuării serviciului religios, nu sunt stânjenite.

Cele două mânecule care au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, realizate în tehnica broderiei manuale pe suport multiplu (textil și papetar), cu fire de mătase naturală colorate (maro, ocru - maroniu, galben - auriu, verde smarald), fire metalice din argint și argint aurit înfășurate pe miez de mătase naturală, benzi metalice spiralate și fațetate, paiete din cupru și din argint aurit, s-au păstrat în stare fragmentară (foto 1). Decorul broderiei este alcătuit din motive florale (trandafiri, lalele) și motive cu semnificație simbolică religioasă (crucea, mitra arhierească); acestea din urmă prezintă, în compoziția artistică, și pietre decorative din sticlă, de culoare roșie și albastră. Dimensiunile celor două piese, după conservare-restaurare, sunt următoarele: mânecula stângă – 22,5 cm x 18,5 cm; mânecula dreaptă – 27 cm x 22 cm. Modalitatea de fixare a mâneculelor la încheietura mâinii se realizează cu ajutorul unui șnur împletit manual, din 10 fire de mătase naturală și verigi din Ag cu urme de aurire.

Materiale componente: mătase naturală, fir din argint, fir din argint aurit, paiete din argint aurit, benzi metalice spiralate și fațetate din argint aurit, paiete din cupru, pietre din sticlă de culoare roșie și culoare albastră.

Tehnica de realizare: Mâneculele sunt realizate prin tehnica de brodare, manual, pe suport multiplu (textil și papetar), utilizând puncte diferite de lucru și diverse tipuri de materiale: fire de mătase naturală, colorate, fire metalice - bentiță metalică din argint și argint aurit înfășurată pe fir de mătase naturală, benzi metalice spiralate și fațetate din argint aurit, paiete din cupru și paiete din argint aurit, pietre colorate din sticlă. Ca modalitate de realizare a broderiei inițial, a fost realizat desenul motivelor decorative ale broderiei; ulterior, acest desen a fost transferat pe materialul textil (țesătură de mătase naturală) care constituie unul dintre straturile suport ale broderiei, respectiv cel care, după brodarea cu materialele utilizate, va reprezenta fața broderiei. În cazul acestor piese țesătura suport a broderiei s-a păstrat în integralitate doar pe contur, iar în

celelalte zone, doar parțial; în zonele respective a mai rămas doar unul dintre sistemele de fire componente ale structurii țesăturii.

Broderia realizată din fire de mătase naturală. Pentru realizarea motivelor decorative florale ale broderiei au fost folosite fire de mătase naturală, colorate, care fac parte din gama firelor cu efect, respectiv fire cu efect chenille (fire a căror suprafață este acoperită cu smocuri, conferind acestora aspect de pluș). Pentru realizarea motivelor florale firul cu efect chenille a fost poziționat pe fața piesei textile, conform motivului decorativ desenat pe țesătura – suport a broderiei, fără să treacă de pe fața pe reversul acesteia. Pentru fixarea firului chenille vizibil doar pe fața broderiei a fost utilizat un fir de mătase naturală cu aceeași nuanță ca cea a firului chenille și punctul de coasere denumit *pași succesivi*, executat la intervale regulate (foto 2). Utilizarea acestui fir cu efect chenille conferă motivelor florale aspect de catifea și, implicit, broderiei în ansamblu un efect decorativ deosebit. Pentru sublinierea detaliilor motivelor florale, pe contur au fost aplicate, prin coasere, paiete din cupru (foto 3).

Foto 2. Modalitate coasere fir chenille. Detaliu

Foto 3. Paiete din Cu, pe conturul broderiei

Broderia realizată cu fir metalic pe suport multiplu. Atât pentru realizarea fondului broderiei, cât și pentru realizarea motivelor simbolice religioase (mitră arhierească, cruce) au fost folosite: fire metalice – bentiță din argint/argint aurit înfășurată pe fir de mătase naturală, benzi spiralate sau fațetate din argint aurit, paiete din argint aurit și pietre decorative din sticlă de culoare albastră și roșie.

Firul metalic - bentiță din argint/argint aurit înfășurată pe fir de mătase naturală - este poziționat în câmpul broderiei, doar pe fața acesteia, fără să străpungă materialul textil cu rol de suport al broderiei. În cazul broderiilor cu fir metalic, unul dintre punctele de lucru utilizate este *plin plat cu/fără pași de ancorare* (fig. 1 a, b). În cazul punctului de brodere *plin plat fără pași de ancorare*, firul metalic este fixat pe fața broderiei, în funcție de caracteristicile suprafeței care

trebuie acoperită (formă, dimensiuni) cu ajutorul unui fir de mătase naturală care străpunge suportul textil al broderiei, trecând de pe fața pe reversul acestuia (fig. 1 a). Pentru piesa textilă luată în studiu, s-a utilizat punctul de brodare *plin plat cu pași de ancorare*; dispunerea pașilor de ancorare a firului metalic cu fir de mătase naturală s-a efectuat la intervale regulate, creându-se, astfel, desene geometrice care au un rol important în obținerea efectelor decorative ale broderiei (fig. 1 b).

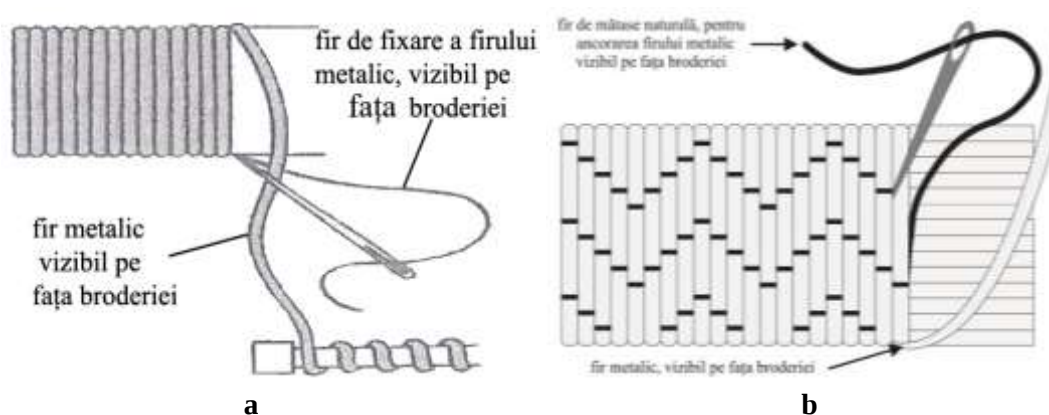

Fig. 1 Modalitate de fixare a firului metalic pe suprafața broderiei. **a.** reprezentare punct broderie *plin plat* fără pași de ancorare; **b.** distribuie puncte ancorare fir metalic pe fața broderiei [68]

Benzile spiralate sau fațetate din argint aurit sunt poziționate, de asemenea, doar pe fața broderiei cu ajutorul unui fir de mătase naturală. Firul de mătase naturală străpunge materialul textil – suport al broderiei de pe revers pe față, este introdus prin banda spiralată/fațetată dimensionată (pe direcția lungimii) conform zonei pe care trebuie să o acopere și se reîntoarce pe revers, pe fața țesăturii fiind vizibilă doar banda metalică (fig. 2). Această operație se repetă până când zona ce urmează a fi brodată este acoperită în totalitate de firul metalic. De menționat că, în cazul motivului simbolic religios-mitră, tehnica de fixare a benzii fațetate și spiralate pe conturul broderiei, se realizează cu punct de coasere denumit *pași succesivi*.

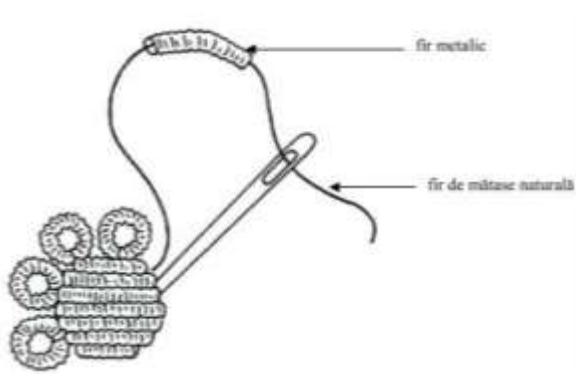

Figura 2 Modalitate de fixare a firului metalic spiralat [67]

Paielele din argint aurit sunt fixate pe suprafața broderiei cu ajutorul firelor de mătase naturală și al benzilor metalice fațetate. Modalitatea de fixare a acestora este reprezentată în figura 3 a și b. Firul de mătase naturală străpunge țesătura pe care este realizată broderia, de pe revers pe față,

trece prin orificiul practicat în partea centrală a paietei, trece peste banda fațetată care este poziționată peste paietă și se reîntoarce pe reversul țesăturii, prin orificiul practicat în partea centrală a paietei. Banda fațetată are atât rol de fixare a paietelor, cât și rol ornamental. Paietele sunt suprapuse astfel încât să formeze o linie continuă, conturând motivele decorative ale broderiei.

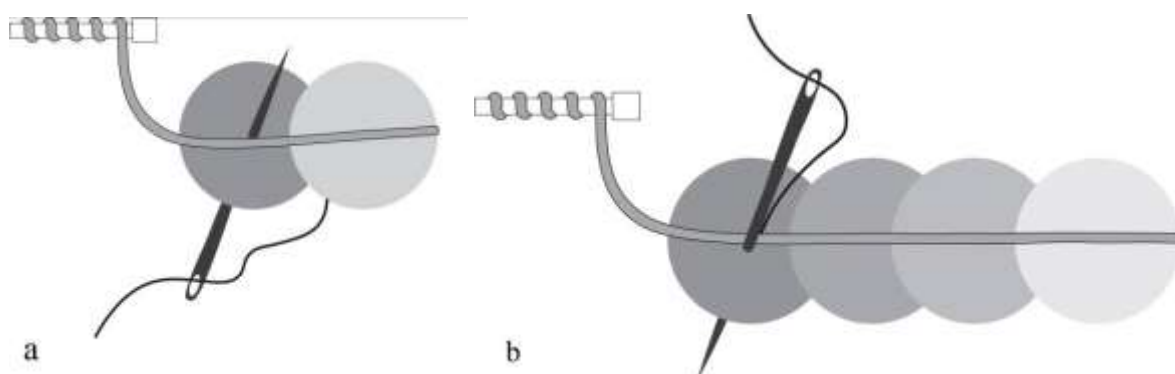

Figura 3. Modalitate de coasere paiete și fir metalic fațetat [68]

Pietrele colorate din sticlă sunt fixate, prin coasere, utilizând fire de mătase naturală și bandă metalică spiralată. Coaserea se realizează astfel: firul de mătase naturală străpunge suportul textil al broderiei de pe revers pe față, trece prin orificiul practicat în partea centrală a pietrei, se introduce pe el (firul de mătase) banda spiralată care inițial a fost tăiată la lungimea corespunzătoare suprafeței pietrei ce trebuie acoperită și apoi firul de mătase naturală trece de pe față pe revers, pe fața pietrei de sticlă rămânând vizibilă doar banda spiralată (foto 5). Procedul se repetă de patru ori astfel încât pe deasupra pietrei din sticlă este format, din bandă spiralată, un motiv sub formă de cruce care are atât rol simbolic și decorativ, cât și rol de fixare a pietrei colorate (foto 4, foto 5).

Foto 4. Modalitate de fixare pietre de sticlă roșii

Foto 5. Modalitate de fixare pietre de sticlă albastre
Detalii înainte de conservare-restaurare

Investigații fizico-chimice:

1. Spectrometria de fluorescență de raze X (XRF)

Paiete (1)

Analytical Mode

Element	%
Ag	95,02
Au	4,02
Cu	0,65
Pb	0,31

Rezultat: argint aurit

Prođuși de coroziune: S^{2-}

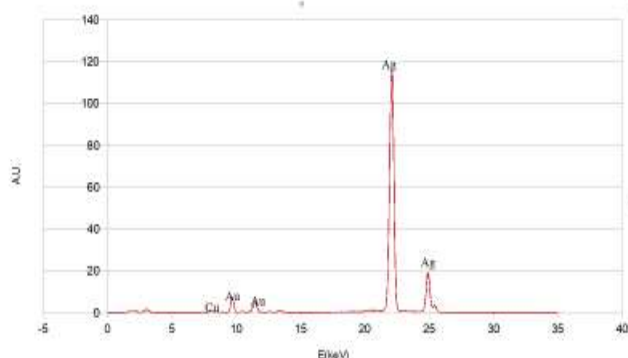
(Ag); Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);

Depuneri masive: Cl^- , CO_3^{2-}

(Cu); CO_3^{2-} (Ca); pământ,

produși de descompunere organică

Spectrul XRF

Paiete (2)

Analytical Mode

Element	%
Cu	99,79
Ni	0,1
Fe	0,09
Pb	0,02

Rezultat: cupru;

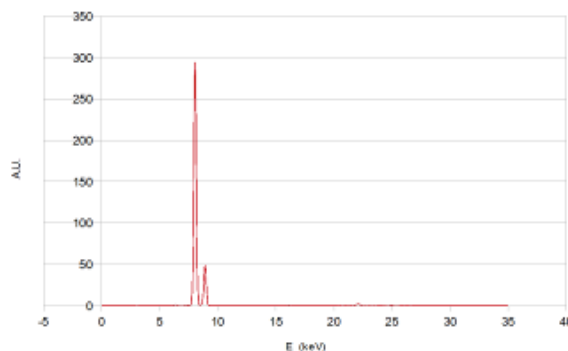
Prođuși de coroziune: S^{2-} , Cl^- ,

CO_3^{2-} (Cu);

Depuneri masive: Cl^- , CO_3^{2-}

(Cu); pământ, produși de descompunere organică

Spectrul XRF

Piatră mică roșie

Soil Analysis – elemente ușoare

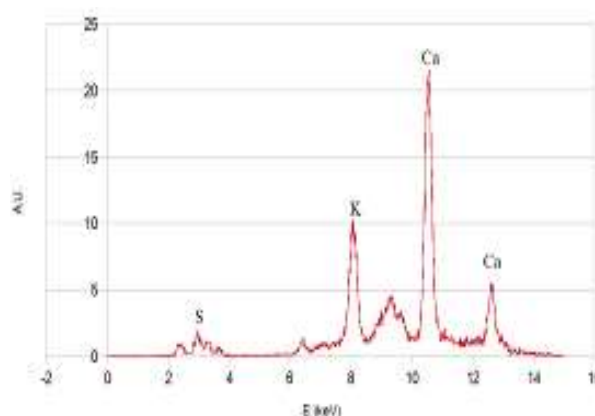
Element	Rezultat
K	51555 ppm
S	27555 ppm
Ca	3694 ppm

Rezultat: sticlă colorată cu pigment pe bază de sulfură de cadmiu;

Depuneri: Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);

CO_3^{2-} (Ca); produși de descompunere organică

Spectrul XRF – elemente ușoare

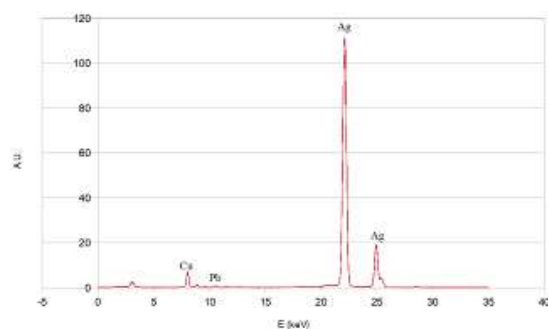
Verigute

Analytical Mode

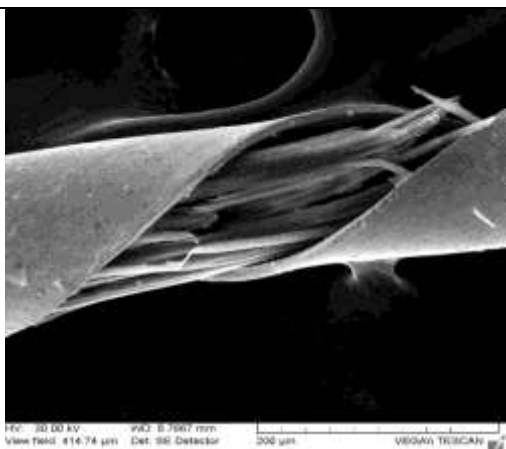
Element	%
Ag	93,18
Cu	5,92
Au	0,41
Pb	0,29
Zn	0,2

Rezultat: argint; urme de aurire;
 Produși de coroziune: S^{2-} (Ag); Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);
 Depuneri masive: Cl^- , CO_3^{2-} (Cu); pământ, produși de descompunere organică

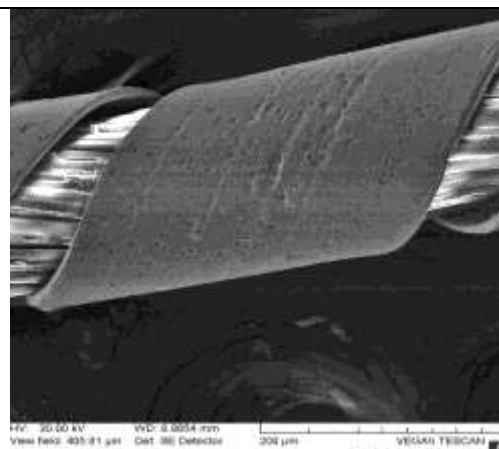
Spectrul XRF

2. Microscopia electronică de baleiaj (SEM)

Microfotografie SEM. Înainte de conservare activă
 Bentiță metalică înfășurată pe miez textil

Microfotografie SEM. După conservare activă
 Bentiță metalică înfășurată pe miez textil

Conservare-restaurare: din punctul de vedere al stării de conservare a pieselor textile s-au constatat următoarele: deshidratarea și fragilizarea accentuată a materialelor textile; prezența depunerilor aderente de săruri și particule de pământ, a produșilor de descompunere organică, atât pe fața cât și pe reversul pieselor textile (foto 6, foto 7) [67, p. 148-153].

Foto 1. Ambele mănușe, înainte de conservare-restaurare. Ansamblu

Foto 6. Mânecă dreaptă, înainte de conservare-restaurare. Ansamblu

Foto 7. Mânecă stângă, înainte de conservare-restaurare. Ansamblu

Degradarea țesăturii utilizate ca suport a broderiei, respectiv lipsa integralității acesteia (din structura țesăturii păstrându-se doar unul dintre sistemele de fire componente, cel din mătase naturală) (foto 8, foto 10), uzura funcțională anterior momentului înhumării și, nu în ultimul rând, acțiunea factorilor de degradare specifici mediului de înhumare au contribuit la detașarea și dispersarea elementelor componente ale broderiei (foto 10, foto 12). De asemenea, în același context, menționăm rezistența mecanică mult diminuată, atât a firelor de mătase și a firelor metalice componente ale broderiei, cât și a firelor de mătase naturală componente ale șnurului utilizat pentru legarea acestor piese în jurul încheieturii mâinii. Alături de ceilalți factori de degradare, rezistența mecanică diminuată a generat apariția scămoșărilor/a rupturilor cu lacune mari de material ale acestora (foto 8, foto 9, foto 11, foto 13).

Foto 8. Degradare țesătura suport Foto 9. Degradare țesătura suport Foto 10. Elemente dispersate ale broderiei

Foto 11. Scămoșări (Șnur)

Foto 12. Rupturi cu lacune de material

Foto 13. Rupturi cu lacune de material

Ambele mânecute prezentau deformări și plieri ale materialului textil, produse în mod aleatoriu (foto 1, foto 13, foto 14). Pe reversul uneia dintre piesele textile (mânecuta stângă) se observă existența a două fragmente, de mici dimensiuni, provenind de la țesături diferite, fapt ce presupune efectuarea, în cazul acestei piese, a unor intervenții anterioare (foto 15, foto 16). Pe suprafața ambelor piese textile se remarcă prezența, în cantitate mare, a produșilor de coroziune a metalelor, atât pe componenta metalică cât și pe materialul textil aflat în imediata vecinătate a acestuia (foto 8, foto 11, foto 13, foto 14).

Foto 14. Cute și plieri ale materialului textil

Foto 15. Țesătură din mătase naturală cu desen în creion/tuș

Foto 16. Țesătură din mătase naturală cu fire de argint cu urme de aurire

Primele operații efectuate în cadrul procesului de conservare activă au constat în dezinfecția materialului arheologic urmată de curățire mecanică, în vederea îndepărtării impurităților fixate

superficial; hidratări progresive, alternate cu curățiri mecanice, operații pe parcursul cărora au fost îndepărtate și impuritățile a căror aderență la suportul textil se diminuase; elementele componente ale broderiei ce erau dispersate au fost aranjate, ca piesele de puzzle, pe o plasă de terilenă; această etapă a fost necesară în vederea reconstituirii integralității piesei, înainte de aplicarea tratamentelor umede și chimice (foto 17); curățiri umede, prin imersie în soluții de curățire conținând apă distilată, glicerină, alcool și detergent neutru (foto 18); curățiri chimice, prin imersie în soluție de Complexon III, urmate de clătiri repetate până la neutralizarea materialului textil. Curățirile chimice s-au făcut alternativ cu cele mecanice. Curățirile mecanice s-au efectuat cu ajutorul bisturiului și a periilor moi, utilizând stereolupa sau microscopul optic; în acest mod s-a reușit îndepărtarea impurităților, a resturilor de rădăcini de plante, precum și a urmelor de ceară descoperite în timpul tratamentelor; efectuarea de băi de emolier, cu apă distilată și glicerină, în mai multe etape; curățire chimică prin imersie în soluție denumită „baia de argint” în vederea îndepărtării produșilor de coroziune de pe firele de argint și Ag aurit din componența piesei. Imersarea s-a făcut într-o tasă, piesa fiind consolidată între două plase de terilenă pentru a fi manevrată ușor. A urmat clătirea în etape succesive până la neutralizare completă; uscarea piesei textile, în mediu controlat, pe pat absorbant de hârtie de filtru. Șnurul din mătase naturală a fost tratat separat, alternând curățirile umede cu apă, alcool, glicerină și detergent neutru cu băile de curățire cu soluție de Complexon III, urmate de clătiri repetate, până la neutralizare completă. Verigile metalice din argint au fost conservate-restaurate până la o anumită etapă împreună cu partea textilă, în cadrul laboratorului de restaurare textile, apoi partea finală a procesului de conservare-restaurare s-a realizat în cadrul laboratorului de restaurare metal. A urmat etapa de pregătire a materialelor textile pentru consolidare (țesătură de mătase naturală, țesătură de bumbac și tul) atât pentru fața piesei cât și pentru revers. Materialele textile au fost vopsite utilizând coloranți naturali din plante în amestec cu coloranți chimici, pentru a obține o nuanță cât mai apropiată de fondul broderiei, urmărind respectarea principiului reintegrării cromatice. Consolidarea s-a realizat, prin coasere, cu fire de borangic, pe un suport textil având caracteristici similare piesei originale, în vederea integrării cromatice a zonelor degradate în unitatea piesei. Firele de mătase naturală, componente ale broderiei, care s-au mai păstrat au fost paralelizate și fixate, prin coasere, cu fire de borangic (foto 19). Între cele două țesături, fața și reversul piesei, a fost fixată prin coasere o altă țesătură din bumbac, vopsită în nuanța fondului broderiei. Pe această țesătură de bumbac a fost aplicată o altă țesătură tot din bumbac, prin termolipire, pentru a conferi piesei originale stabilitate dimensională în timp. Pentru fața piesei s-a vopsit tul, respectând principiul reintegrării cromatice. Tulul vopsit a fost aplicat, prin coasere, cu fire de borangic, peste broderia restaurată, în vederea protejării acesteia

în cazul manevrărilor ulterioare pentru transport/depozitare. A fost confecționată o dublură nouă, din țesătură de mătase naturală, vopsită în cromatica piesei urmând reasamblarea părților componente, prin coasere manuală, cu fire de mătase naturală. Fixarea verigilor metalice prin coasere, cu fire de mătase naturală, pe reversul piesei (foto 20) a fost ultima etapă a acestui proces de conservare-restaurare.

Foto 17. Reconstituirea integralității piesei înainte de curățire

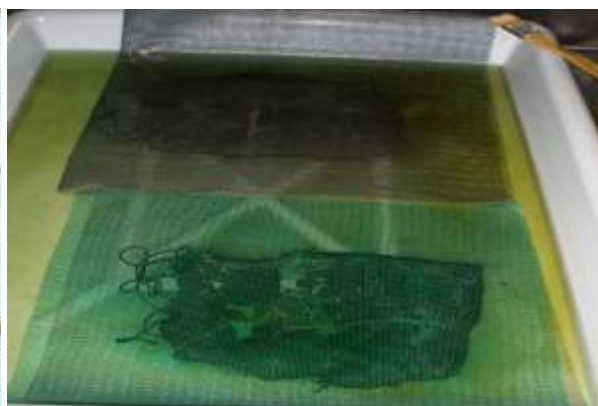

Foto 18. Curățire umedă

Foto 19. Etape intermediare de lucru. Ambele piese

Foto 20. Mânecuțele după conservare-restaurare

Recomandări privind valorificarea muzeală: având în vedere că această piesă provine din mediul arheologic, pentru a dăinui cât mai mult timp, se va proiecta un sistem particularizat pentru expunere, respectând Normele de conservare a patrimoniului cultural mobil în vigoare. Se recomandă expunerea în vitrină închisă, fără iluminare directă pe piesă. Se evită solicitările mecanice (pliere/îndoire și atârnaire sub propria greutate). Valorile parametrilor de mediu recomandați pentru expunerea acestei piese sunt: temperatura 18-20°C, umiditatea relativă 55-65%.

Denumire obiect: BEDERNIȚĂ (foto 1)

Descriere obiect: Ca piesă de costum episcopal, specifică cultului creștin - ortodox, bedernița este confecționată din diferite țesături, de bună calitate. Bedernița, nebedernița sau epigonatul constituie un semn distinctiv al arhierilor, pe care îl pot dobândi uneori și preoții cu merite deosebite. Bedernița este de origine slavă și înseamnă maramă sau șervet [56, p. 123-129]. Este un veșmânt liturgic de formă pătrată sau romboidală, cu laturile variind de la 0,40 la 0,50 metri, care se poartă pe partea dreaptă a corpului, atârând peste genunchi, fiind fixată, la unul dintre colțuri, cu un cordon care este petrecut peste umărul stâng; în celelalte trei colțuri ale bederniței este fixat câte un ciucure. *În tradițiile greacă și românească, bedernița și epigonatul sunt unul și același veșmânt. În tradiția rusă, acestea sunt două veșminte diferite: epigonatul (palița în limba rusă), în formă de romb, face parte din veșmintele obișnuite ale episcopului și poate fi acordat și preoților pentru slujire îndelungată. Bedernița, de formă rectangulară, poate fi acordată episcopilor și preoților „pentru slujire îndelungată și devotată”.*

Bedernița care a aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni are culoarea ocră aurie și este confecționată din țesătură de mătase naturală compusă (cu mai mult de două sisteme de fire de urzeală și bătătură), cu motive vegetale. Investigațiile efectuate la stereomicroscop au pus în evidență prezența, în structura țesăturii, în câteva zone, a unor fragmente de bentiță metalică, cu dimensiuni foarte mici. Desenul motivelor vegetale (figura 1) este același pe fața și pe reversul piesei, alternanța între zonele satinată ale motivelor decorative și zonele mate ale fondului țesăturii fiind realizată prin utilizarea, în structura țesăturii, a două legături diferite (una pentru motive și una pentru fond). Bedernița are formă pătrată, cu dimensiunile 345 x 340 mm. Pe conturul piesei este fixat, prin coasere, un galon cu lățimea de 15 mm, realizat din fire de mătase naturală și fire metalice. Același tip de galon este utilizat pentru realizarea unei cruci, cu dimensiunile de 190 x 185 mm, poziționată în zona centrală a piesei (figura 1). Pe reversul piesei, în zona centrală, se remarcă prezența unor fragmente de mici dimensiuni ale unei țesături din fibre vegetale (presupunem – căptușeala piesei) și ale unui material papetar (presupunem – un strat intermediar), care nu s-au mai păstrat. Menționăm, de asemenea, existența a trei ciucuri care, erau desprinși de colțurile bederniței, doi dintre ei fiind recuperați din materialul arheologic al piesei Sacos. Ciucurii sunt realizați din fire de mătase naturală și fire obținute prin înfășurarea unei bentițe din argint cu urme de aurire, pe miez din mătase naturală.

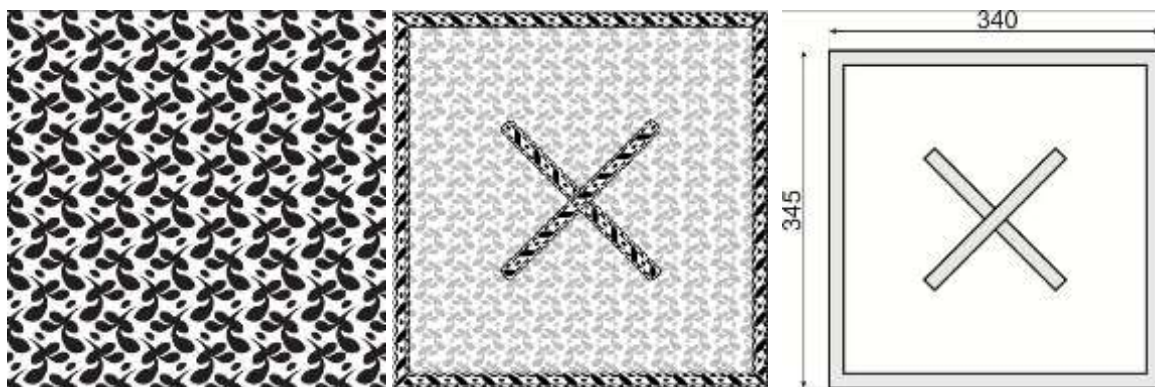

Figura 1. Reprezentarea grafică a motifelor decorative și a elementelor de pasmanterie - galoane [62, p. 75-84]

Materiale componente: mătase naturală, in, bandă de cupru, fir metalic de argint cu urme de aurire, fir metalic din argint și bandă din argint.

Tehnica de realizare: piesa textilă este confecționată din țesătură de mătase naturală, compusă. Desenul motifelor vegetale este același pe fața și pe reversul piesei, alternanța între zonele satinete ale motifelor decorative și zonele mate ale fondului țesăturii fiind realizată prin modul diferit de legare a sistemelor de fire componente în structura țesăturii. Studiul referitor la structura țesăturii de mătase naturală din care este confecționată piesa textilă arheologică *Bederniță* a relevat faptul că aceasta se încadrează în clasa țesăturilor jacquard tip brocart, fiind un material ornamentat cu motive structurale complexe și fire tip bandă din cupru. **Țesătura** este compusă și **conține 4 sisteme de fire:** o urzeală de bază (U_B) și 3 sisteme de bătătură: bătătură de bază (B_B), bătătură pentru motive decorative (B_M) și bătătură din bentiță metalică de cupru (B_m).

- **Bătătura de bază** leagă cu urzeala de bază cu legătura pânză și formează fondul țesăturii jacquard. Flotările mici ale legăturii pânză asigură stabilitatea întregii țesături.
- **Bătătura din bentiță metalică** este suprapusă peste bătătura de bază cu un raport de alternanță de $2B_B:1B_m$. Această bătătură, vizibilă pe fața și pe reversul țesăturii, doar în zona de fond, leagă cu urzeala de bază (U_B), evoluția firului de bătătură pe întreaga lățime a țesăturii fiind 2 luat/4 lăsat, în raport cu U_B .
- **Bătătura pentru motive decorative** este din fire polifilamentare de mătase naturală, cu torsiune redusă față de firele de bătătură de bază și este suprapusă peste bătătura de bază cu un raport de alternanță de $1B_M:1B_B$.

De asemenea, în structura țesăturii se remarcă prezența unor **fire de urzeală speciale** (U_s) care au rolul de a ancora flotările, lungi, ale firelor de bătătură de mătase care formează motivele decorative (figura 2). Urzeala de bază (U_B) și bătătura de bază (B_B) leagă cu legătura pânză, constituind fondul pe care sunt dispuse motivele decorative. Desimile urzelii și bătăturii

de bază sunt $D_u = 68$ fire/cm, respectiv $D_b = 24$ fire/cm. Motivele decorative reliefate pe fondul țesăturii sunt create cu ajutorul firelor de bătătură de mătase (B_M) cu finețe redusă, dar mult mai voluminoase comparativ cu cele constitutive ale bătăturii de bază. Firele de bătătură B_M flotează pe fața țesăturii, trec de pe fața țesăturii pe reversul acesteia, formând motive decorative și pe reversul țesăturii. Motivele decorative de pe reversul țesăturii reprezintă negativul motifelor decorative de pe fața țesăturii. Pe întreaga lățime a țesăturii, la intervale regulate (considerând, ca reper, intervalul format de 12 fire de urzeală de bază (U_B)), sunt introduse, în structura țesăturii, câte două fire de urzeală speciale (U_S). Acestea leagă, cu legătură pânză, în zonele de ancorare ale motifelor decorative, atât cu bătătura de mătase B_M care formează aceste motive, cât și cu bătătura de bază B_B .

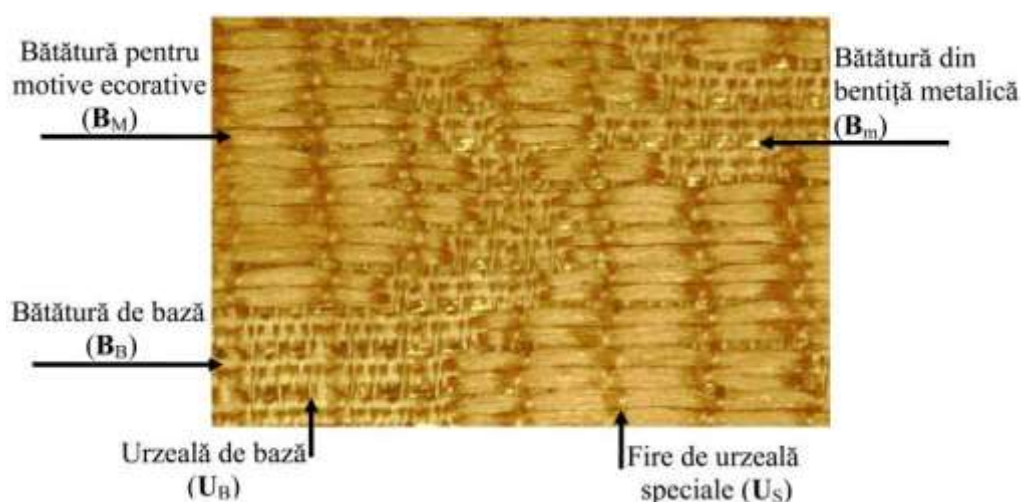
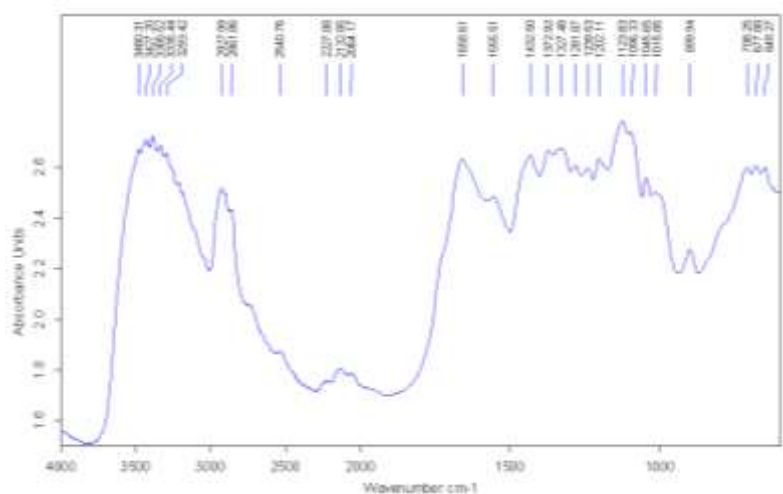

Figura 2. Detaliu structura țesăturii

Investigații fizico-chimice:

1. Spectrometria în IR (FTIR) - Firele din componența țesăturii de pe revers

Spectru FTIR - identificare fir de in

2. Spectrometria de fluorescență de raze X (XRF)

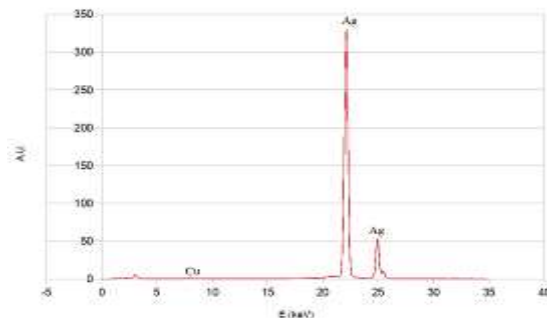
a) galon central

Analytical Mode

Element	%
Ag	99,5
Cu	0,5

Rezultat: argint;
 Produși de coroziune: S^{2-} (Ag);
 Depuneri masive pe galon și
 țesătură: Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);
 pământ, produși de
 descompunere organică

Spectrul XRF

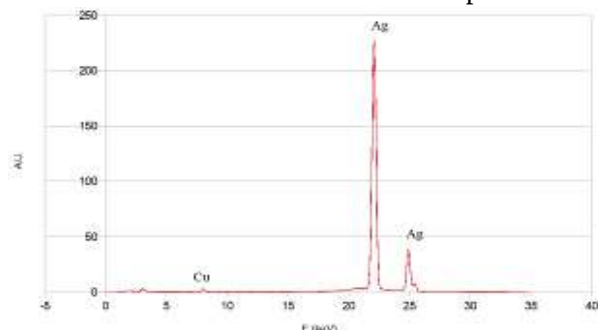
b) fir metalic ciucure

Analytical Mode

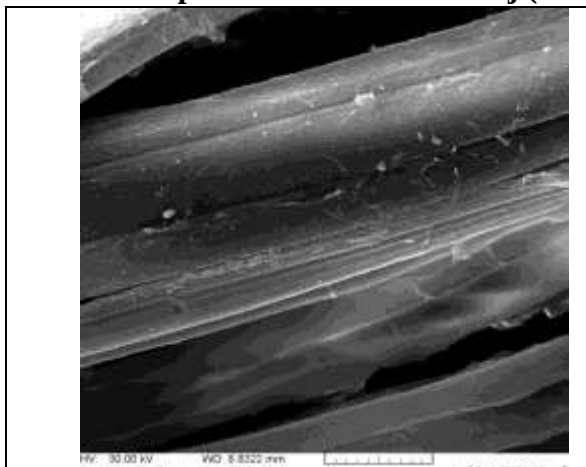
Element	%
Ag	98,37
Cu	1,16
Fe	0,29
Pb	0,11
Au	0,07

Rezultat: argint; urme de
 aurire;
 Produși de coroziune: S^{2-} (Ag);
 Depuneri: Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);
 pământ, produși de
 descompunere organică

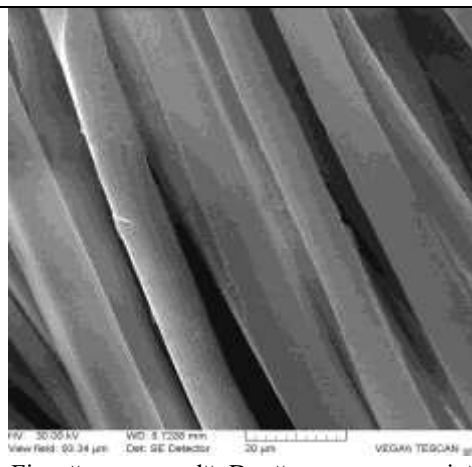
Spectrul XRF

3. Microscopia electronică de baleiaj (SEM)

Fir mătase naturală. Înainte de conservare activă

Fir mătase naturală. După conservare activă

Conservare-restaurare: din punctul de vedere al stării de conservare, această piesă textilă prezenta: deshidratarea și fragilizarea materialelor componente; depuneri aderente de săruri și particule de pământ, produși de descompunere a materialelor organice din mediul de înhumare, atât pe fața cât și pe reversul piesei (foto 1, foto 2, foto 4, foto 5); rezistență mecanică mult diminuată a firelor de mătase ale țesăturii și a firelor metalice componente ale galoanelor; tăieturi, sfâșieri, rupturi cu lacune mari de material - deteriorări cauzate, în principal, de factorii

de degradare specifice mediului de înhumare (foto 4, foto 5); deformări și plieri ale materialului textil, produse în mod aleatoriu (foto 1); fire metalice lipsă, rupte/desprinse din contextura piesei (foto 5); produși de coroziune a metalelor, atât pe componenta metalică, cât și pe materialul textil aflat în imediata vecinătate a acesteia (foto 4, foto 5). Operațiile efectuate în cadrul procesului de conservare activă pentru **țesătură și galoane** au fost următoarele: tratamente biologice de aseptizare a materialului arheologic; curățire mecanică, în vederea îndepărtării impurităților fixate superficial; hidratări progresive (foto 3), alternate cu curățiri mecanice, operații pe parcursul cărora au fost îndepărtate și impuritățile a căror aderență la suportul textil, se diminuase. Curățirile mecanice s-au efectuat cu ajutorul bisturiului și a periilor moi, utilizând stereolupa sau microscopul optic; îndepărtarea, de pe revers, a resturilor de fragmente papetare (hârtie/carton) și a fragmentelor de material textil utilizat la dublarea piesei și continuarea curățirii mecanice; curățiri umede, prin imersie în soluții de curățire conținând apă distilată, glicerină, alcool și detergent neutru. Aceste băi de curățire și emolieri s-au efectuat alternativ cu operațiile de curățire mecanică, în mai multe etape (foto 6); curățiri chimice, prin imersie în soluție de Complexon III, urmate de clătiri repetate până la neutralizarea materialului textil (foto 7); uscarea piesei textile, în mediu controlat, pe pat absorbant de hârtie de filtru; consolidare, prin coasere, cu fire de borangic, pe un suport textil având caracteristici similare piesei originale, în vederea integrării cromatice a zonelor degradate în unitatea piesei (foto 8), atât pentru fața piesei cât și pentru fragmentele recuperate de pe reversul piesei. Pentru **ciucuri** au fost efectuate curățiri mecanice alternând cu cele umede și chimice (imersie în soluție de Complexon III), urmate de clătiri repetate până la neutralizare; uscare controlată, pe pat absorbant de hârtie de filtru; reconstituire și reasamblare părți componente (foto 9, foto 10). La finalizarea procesului de conservare-restaurare a fost proiectat și realizat un sistem de etalare special pentru această piesă astfel încât să respecte normele de conservare în vigoare (foto 9).

Foto 1. Înainte de conservare.
Fața piesei

Foto 2. Înainte de conservare.
Reversul piesei

Foto 3. Hidratare progresivă

Foto 4. Depuneri produși corозиune, pământ, săruri.

Foto 5. Rupturi cu lipsă de material

Foto 6. Ansamblu după prima baie de curățire

Foto 7. Ansamblu după tratamentul chimic

Foto 8. În timpul consolidării pe suport nou.

Foto 9. După conservare-restaurare

Foto 10. Ciucurii. Etape reconstituire

Recomandări privind valorificarea muzeală: având în vedere că această piesă provine din mediul arheologic, pentru a dăinui cât mai mult timp, se va proiecta un sistem particularizat pentru expunere, respectând Normele de conservare a patrimoniului cultural mobil în vigoare. Se recomandă expunerea în vitrină închisă, fără iluminare directă pe piesă. Se evită solicitările mecanice (pliere/îndoire și atârănare sub propria greutate). Valorile parametrilor de mediu recomandați pentru expunerea acestei piese sunt: temperatura 18-20°C, umiditatea relativă 55-65%.

Denumire obiect: OMOFORUL MARE (foto 1)

Descriere obiect: Cel mai important veșmânt arhieresc – **Omoforul** – reprezintă una dintre componentele caracteristice ale odăjdiiilor arhieresti, constituind semnul distinctiv al funcției episcopale. Omoforul este unul dintre cele mai vechi veșminte arhieresti, fiind atestat în cult încă din primele veacuri creștine. Omoforul simbolizează oaia cea pierdută și apoi aflată, prin aceasta înțelegându-se răscumpărarea neamului omenesc și primirea firii omenești de către Iisus Hristos. Este simbolul demnității și rangului arhieresc; de asemenea, fiind ornamentat cu motivul crucii, omoforul simbolizează și „puterea crucii Domnului” fiindcă cei ce voiesc a trăi în Hristos își iau crucea pe umeri, adică suferința, căci crucea este simbolul suferinței, după cum zice Sfântul Gherman, patriarhul Constantinopolului [56, p. 106-116].

Omoforul Mare descoperit în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni are culoarea ocru-aurie, este confecționat din țesătură de mătase naturală – damasc – cu motive florale. Desenul motivelor florale este similar cu cel al pieselor textile arheologice: Stihar, Epitrahil și Înelitoarea de cap. Piesa textilă are formă dreptunghiulară, cu lungimea de 373 cm și lățimea de 28 cm. Lungimea mare a acestei fâșii (benzi) de material a fost realizată prin coaserea, împreună, a două bucăți de țesătură, una cu lungimea de 191 cm, iar cealaltă cu lungimea de 182 cm. Ambele bucăți au lățimea de 28 cm (schița 1). În timpul oficierei serviciului religios, omoforul este așezat pe după gât, în jurul umerilor, astfel încât un capăt al acestuia să atârne în față, iar celălalt este petrecut, peste umărul stâng, în spate. În partea din față, omoforul se încheie cu doi nasturi. Cel mai de jos dintre ei este situat la distanța de 84 cm față de partea inferioară a piesei. Cel de-al doilea este situat la distanța de 11 cm față de primul spre partea superioară a piesei. Nasturii sunt realizați prin împletire, în tehnica *nalbinding*, din fir de argint și argint aurit înfășurat pe miez textil, conform buletinelor de analiză. Cheutorile (cheițele pentru fixarea nasturilor) sunt realizate prin răsucire, din fire de mătase naturală și fire de metal înfășurat pe miez de mătase. Pe conturul piesei este fixat, prin coasere, un galon ornamental, realizat prin țesere, cu lățimea de 3,5 cm, realizat din bentiță de argint aurit înfășurată pe miez de mătase naturală. La ambele capete ale piesei, pe direcția lățimii omoforului, sunt aplicate, prin coasere, două galoane, fiecare cu lungimea de 21 cm, având caracteristici identice cu cele ale galonului de pe contur. Unul dintre aceste galoane este poziționat la distanța de 7 cm de galonul de pe contur, iar cel de-al doilea, la distanța de 13,5 cm față de același reper. De asemenea, pe omofor sunt dispuse cruci, cu dimensiunile 16,5 cm x 18 cm, realizate din țesătură de mătase naturală, cu nuanță roșiatică, fixate prin coasere. Pe conturul crucilor, este aplicat un șnur realizat din fire de

mătase naturală și fir metalic înfășurat pe miez textil. La spate (în zona unde omoforul se petrece pe după gât) este fixată, prin coasere, o cruce mai mică, cu dimensiunile de 9 cm x 8,5 cm, încadrată de un șnur poziționat sub formă circulară, realizat din fire de mătase naturală și fir metalic înfășurat pe miez textil. În partea inferioară a piesei, la ambele capete, este atașat, prin coasere, un galon îngust, cu lățimea de 5 mm, realizat prin țesere. Ambele sisteme de fire componente (mătase naturală și fire metalice) formează, la marginea galonului, franjuri cu lungimea de 4 cm (figura 1). Pe revers, omoforul prezintă o căptușeală de culoare roșiatică, realizată din țesătură de mătase naturală, cu legătura pânză (figura 2).

Materiale componente: mătase naturală, fir metalic argint, fir metalic argint aurit.

Tehnica de realizare: țesătură din mătase naturală, denumită *damasc*, constituită dintr-un singur sistem de fire de urzeală și un singur sistem de fire de bătătură. Desenul motivelor florale (figura 3) este același, pe fața și pe reversul piesei, alternanța între zonele satinat ale motivelor decorative și zonele mate ale fondului țesăturii fiind realizată prin utilizarea, în structura țesăturii, a două legături diferite. Pentru fondul țesăturii s-a utilizat legătura rips de urzeală cu caracter regulat (figura 4), iar pentru realizarea motivele decorative s-a utilizat legătura atlas rombic A 8/3 (figura 5), cu efect de urzeală pe fața țesăturii și, implicit, cu efect de bătătură pe reversul țesăturii. *Galoanele ornamentale* sunt realizate prin tehnica de țesere din fire de mătase, bentiță metalică din argint aurit înfășurată pe mătase naturală.

Figura 1. Reprezentarea grafică a piesei

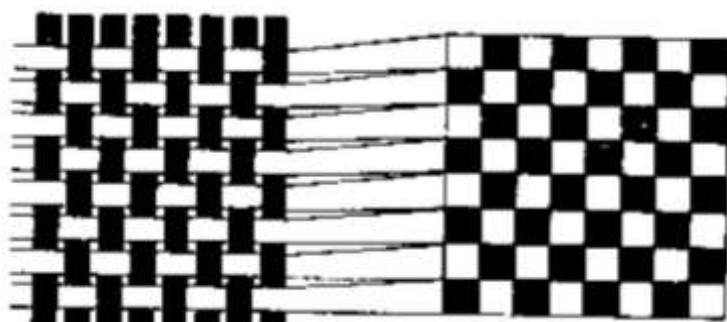

Figura 2. Reprezentarea grafică legătura pânză [22, p. 128]

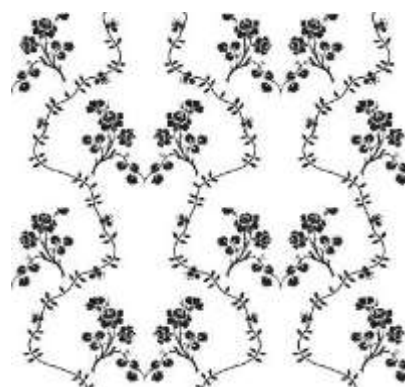

Figura 3. Reprezentare grafică desen țesătură [61, p 7-34]

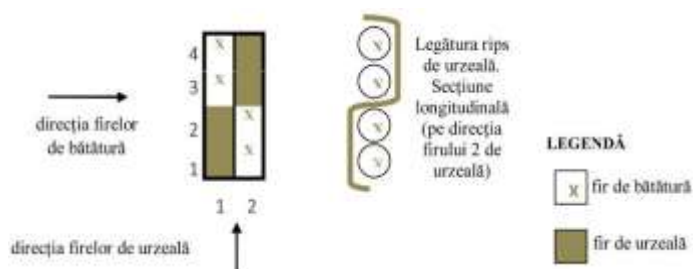

Figura 4. Țesătura - Reprezentarea grafică a legăturii rips de urzeală Ru 2/2 (fondul țesăturii)

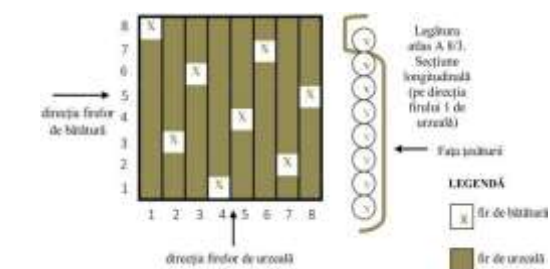
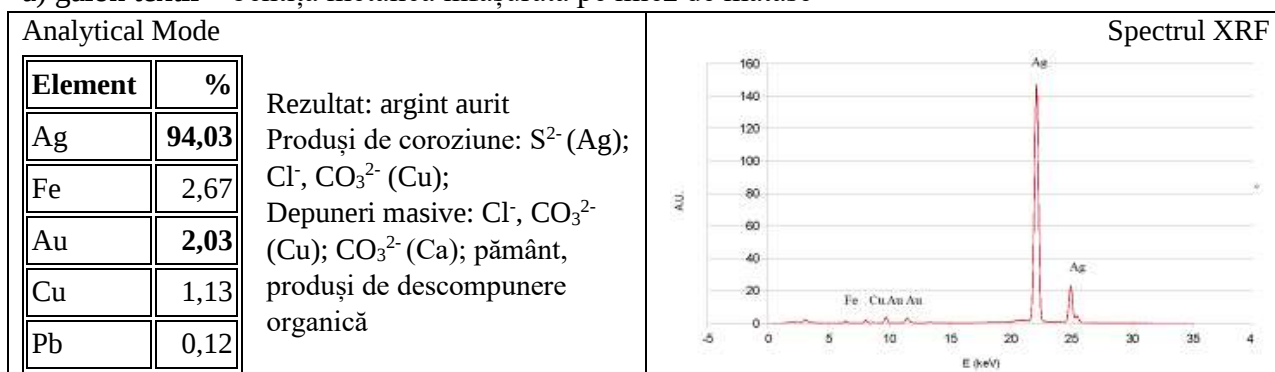

Figura 5. Țesătura - Reprezentarea grafică a legăturii atlas rombic A 8/3 (motivele decorative)

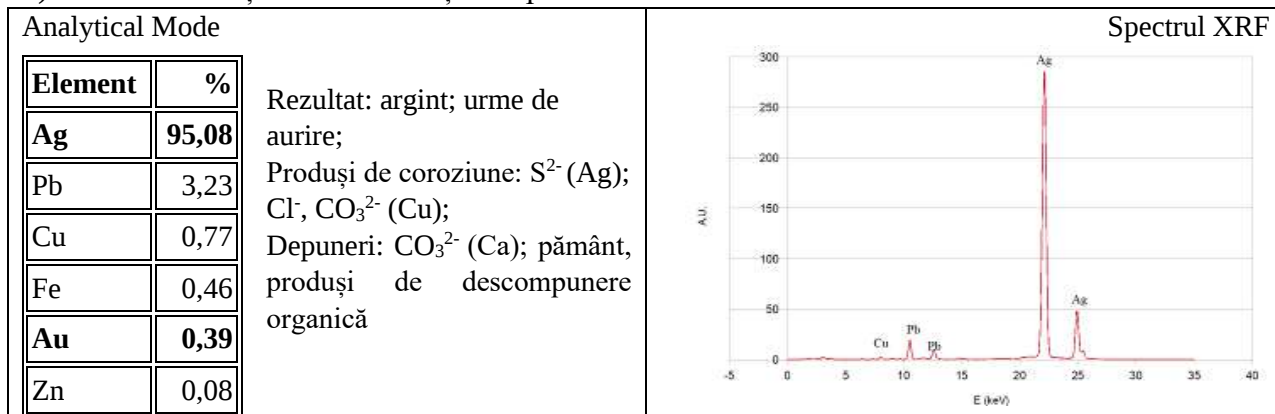
Investigații fizico-chimice:

1. Spectrometria de fluorescență de raze X (XRF)

a) galon textil – bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase

b) nasture – bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase

Conservare-restaurare: pe întreaga suprafață a piesei se remarcă depuneri de săruri, atât pe țesătură cât și pe nasturi, provenite din săpătură și din descompunerea materiilor organice din mediul de înhumare (foto 1, foto 2); prezența urmelor unui atac de mușegai (cauzat de valoarea ridicată a umidității din mediul de înhumare) a condus, alături de ceilalți factori de degradare, la fragilizarea excesivă a materialului textil. De asemenea, se remarcă rupturi cu/fără lacune de material ale țesăturii și galoanelor, în partea inferioară a piesei (foto 6, foto 7), lipsa, în proporție mare, a franjurilor din mătase naturală, în partea stângă a piesei (foto 7), deformări și plieri accentuate produse în mod aleatoriu, accentuate în zona gâtului (foto 4); pe întreaga suprafață a

galoanelor erau prezenți produși de coroziune pe firele metalice (sulfuri de argint), fire metalice care, în anumite porțiuni, erau rupte/desprinse din contextura galoanelor (foto 2, foto 3).

Tratamentele de conservare-restaurare au fost particularizate și au avut ca scop îndepărtarea produșilor de degradare prezenți și stabilizarea din punctele de vedere fizico-chimic și fizico-mecanic a structurilor textile, precum și redarea aspectului și a formei. Au fost efectuate hidratări progresive (foto 8), curățiri mecanice (foto 9) alternativ cu cele umede prin imersie și tratamente chimice. Pentru îndepărtarea depunerilor de săruri (foto 10) au fost realizate băi de Complexon 5%, timp de 24 ore, iar rezultatele au avut ca efect îndepărtarea acestor depuneri (foto 11). Detașarea piesei în părți componente și consolidarea, prin coasere cu fire fine de borangic, pe un suport nou din mătase naturală (foto 12) au fost alte etape ale procesului de conservare-restaurare. La final, părțile componente au fost reasamblate, respectând croiul original (foto 13).

Foto 1. Omofor înainte de conservare-restaurare

Foto 2. Depuneri de pământ, produși descompunere organică din mediul de înhumare. Detaliu

Foto 3. Depuneri săruri, produși de coroziune

Foto 4. Deformări și cute formate în mod aleatoriu

Foto 5. Urme ale unui atac biologic (insecte) în mediul de înhumare

Foto 6. Rupturi cu lacune mari de material. Detaliu

Foto 7. Galon contur, rupturi cu lacune mari. Detaliu

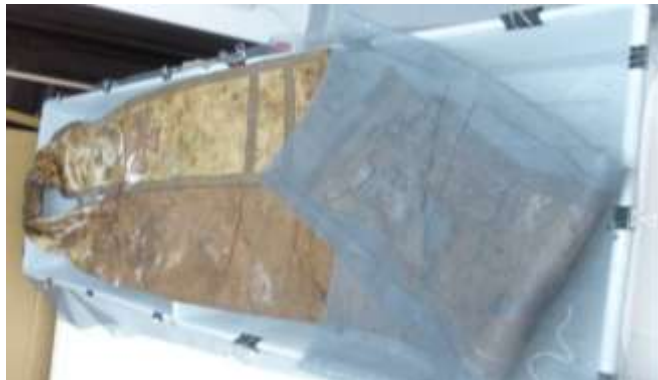

Foto 8. Aspecte din timpul hidratării progresive. Ansamblu

Foto 9. Curățiri mecanice. Detaliu

Foto10. Detaliu înainte de tratament Complexon

Foto 11. Detaliu după tratamentul cu Complexon

Foto 12. Aspecte din timpul consolidării pe suport nou din mătase naturală

Foto 13. Ansamblu după conservare-restaurare

Recomandări privind valorificarea muzeală: având în vedere că această piesă provine din mediul arheologic, pentru a dăinui cât mai mult timp, se va proiecta un sistem particularizat pentru expunere, respectând Normele de conservare a patrimoniului cultural mobil în vigoare. Se recomandă expunerea în vitrină închisă, fără iluminare directă pe piesă. Se evită solicitările mecanice (pliere/îndoire și atârănare sub propria greutate). Valorile parametrilor de mediu recomandați pentru expunerea acestei piese sunt: temperatura 18-20°C, umiditatea relativă 55-65%.

Denumire obiect: SACOS (foto 1)

Descriere obiect: Sacosul este un veșmânt liturgic propriu ierarhiei superioare. Este un veșmânt în formă de sac, cu mâneci scurte și largi, pe care arhieriei îl îmbracă peste stihar, după ce și-au pus și epitrahilul, mânecutele și brăul. Despre originea acestui veșmânt nu există date suficiente și precise. Majoritatea liturghiștilor susține că, la început, sacosul a fost un veșmânt împărătesc cunoscut sub numele de *dalmatica*, fiindcă a fost împrumutat de împărații romani de la dalmați, fiind purtat doar în ziua consacrării lor și la anumite ceremonii publice. Era de culoare albă, ornamentat cu broderii de aur. În semn de prețuire și cinstită deosebită, împărații bizantini au dăruit acest veșmânt patriarhilor de Constantinopol, iar aceștia, la rândul lor, îl îmbrăcau numai la cele trei mari sărbători ale anului: Nașterea Domnului, Învierea și Cincizecimea, fapt atestat documentar ca practică generală începând cu secolul al XII-lea [56, p. 97-105].

Sacosul descoperit în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni este realizat dintr-o țesătură brocard cu aspect de jacquard. Brocart-ul este o țesătură compusă, semidublă de bățatură (structura de bază este constituită din două sisteme de fire de urzeală și două sisteme de fire de bățatură), prezentând motive decorative bogate, în relief (florale, geometrice etc.), realizate prin țesere, cu fire de mătase naturală colorate și cu fire de aur sau argint, creând aspectul unei țesături brodate (figura 1). Referitor la **elementele de croi** (figura 2), menționăm că partea din față a sacos-ului are lungimea de 131 cm (măsurată de la cusătura umerilor), iar partea din spate, lungimea de 135 cm. Fiecare parte – fața și spatele – (de formă, aproximativ, trapezoidală) este realizată dintr-o fâșie de țesătură cu lățimea de 52 cm – inclusiv rezerva de coasere. De o parte și de cealaltă a acestei fâșii sunt aplicați doi clini a căror lățime, în partea de jos, este de 43,5 cm. Pentru a completa lungimea și lărgimea piesei, fiecăruia dintre acești doi clini li s-a adăugat, la partea inferioară, câte un fragment de țesătură, cu dimensiunile 10 cm x 43,5 cm, care a fost fixat prin coasere. Lărgimea totală a piesei, la partea de jos, este de 138 cm. Mâneca este largă, de formă dreptunghiulară, având lungimea de 43 cm și lățimea de 74 cm; lățimea mânecii este realizată prin coaserea, împreună, a două bucăți de țesătură, una cu lățimea de 51 cm, iar cealaltă cu lățimea de 23 cm. În partea superioară a piesei, în zona gâtului, sacosul este prevăzut cu o deschizătură de formă circulară, cu circumferința de 47 cm. În partea din față a piesei, această deschizătură este prelungită cu o fantă cu lungimea de 11 cm. Pe conturul piesei este aplicat, prin coasere, un galon cu lățimea de 3,3 cm, realizat din fire de mătase naturală, bandă metalică de argint și fir metalic de argint înfășurat pe miez textil, conform buletinelor de analiză. Același tip de galon este fixat prin coasere și la partea superioară a piesei, în zona gâtului. Galonul prezintă

o margine dantelată și una dreaptă. La o distanță de 11 cm față de galonul de pe contur este fixat, tot prin coasere, un alt galon cu lățimea de 5 cm, realizat din aceleași tipuri de materiale ca și galonul cu lățimea de 3,3 cm (figura 3). Galonul cu lățimea de 5 cm are ambele margini dantelate și formă sinusoidală. Fixarea acestui galon s-a făcut doar pe lățimea piesei, în partea din față, spate și la mâneci. În zona umerilor, galonul cu lățimea de 5 cm este fixat sub formă circulară. Pe partea din spate a piesei este aplicată, prin coasere, o cruce cu dimensiunile 10 cm x 10 cm, realizată dintr-o țesătură care are în componență fire de argint înfășurate pe miez textil, vizibile pe fața țesăturii. Pe laterale, piesa se încheie cu nasturi, câte șase pe fiecare laterală, fixați la o distanță de aproximativ 26 cm unul față de celălalt. Sacos-ul este căptușit cu o țesătură fină din mătase naturală care se mai păstrează doar parțial.

Foto 1. Înainte de conservare-restaurare. Ansamblu

Figura 1. Reprezentare grafică desen țesătură (Desen: I. Gugeanu)

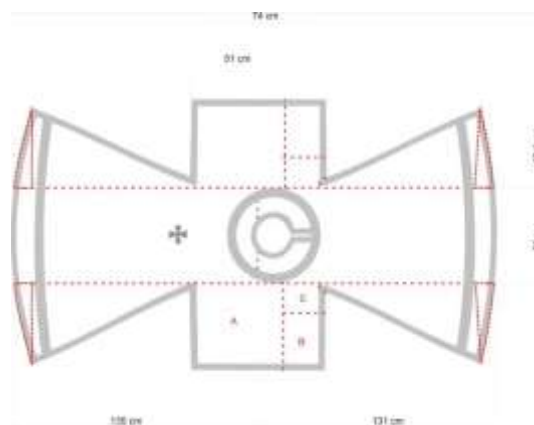

Figura 2. Elemente de croi identificate (Desen: M. Gugeanu)

Figura 3. Reprezentare grafică galon textil (Desen: I. Gugeanu)

Materiale componente: mătase naturală, argint, argint cu urme de aurire, cupru argintat.

Tehnica de realizare: țesătura piesei reprezintă un brocart cu aspect de jacquard, este decorată cu motive structurale complexe de dimensiuni mari, bogat ornamentată cu fire metalice din Ag pe toată suprafața fondului (Ag tip bandă îngustă fină), cât și în cadrul motivelor (fire cu înfășurare exterioară). Brocartul cu fire suplimentare de bătătură conține o urzeală și o bătătură care formează țesătura de bază (aici - din mătase naturală), la care se adaugă bătăături colorate sau fire de efect. Pe lățimea țesăturii brocartul prezintă 4 linii decorative cu evoluție în zig-zag longitudinal. Două linii decorative conțin motive florale texturale, realizate cu fire de efect (fire tip brocart, cu miez din mătase naturală și înfășurare exterioară din benzi fine din Ag), iar celelalte două prezintă motive florale coloristice, realizate cu fire de bătătură colorate. Liniile decorative cu motive texturale sunt intercalate cu cele cu motive coloristice (figura 1). Pentru zona de fond avem o *țesătură semidublă de bătătură* (conține un sistem de urzeală și două sisteme de bătătură). Urzeala și primul sistem de bătătură conțin fire din mătase naturală și formează țesătura de bază. Cel de al doilea sistem de bătătură este format din benzi înguste de Ag și este dispus pe fața țesăturii, unde face flotări lungi, aliniate în șiruri longitudinale. Raportul de alternanță între bătătura de bază (B1) și bătătura suplimentară (B2) este de 2:1. Benzile fine din argint constituie un sistem continuu de bătătură (este dispus, fără întreruperi, pe toată lățimea țesăturii) și acoperă tot fondul țesăturii (figura 4).

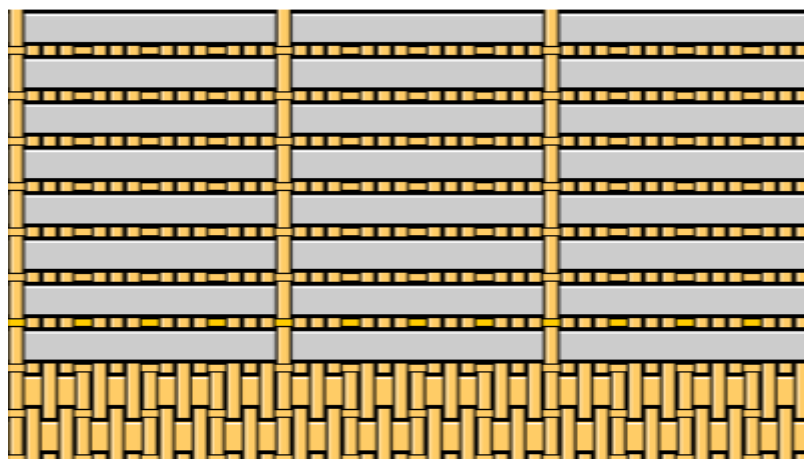

Figura 4. Țesătura brocart – fondul țesăturii cu bandă de argint. Fața țesăturii

În zona liniilor decorative, banda de argint trece pe reversul țesăturii, unde are flotări ancorate (figura 5), iar în zona liniilor decorative, există zone în care banda de argint revine pe față, unde participă la crearea de motive texturale (figura 6). Pe revers piesa prezenta o căptușeală, din mătase naturală, cu legătura pânză (figura 7).

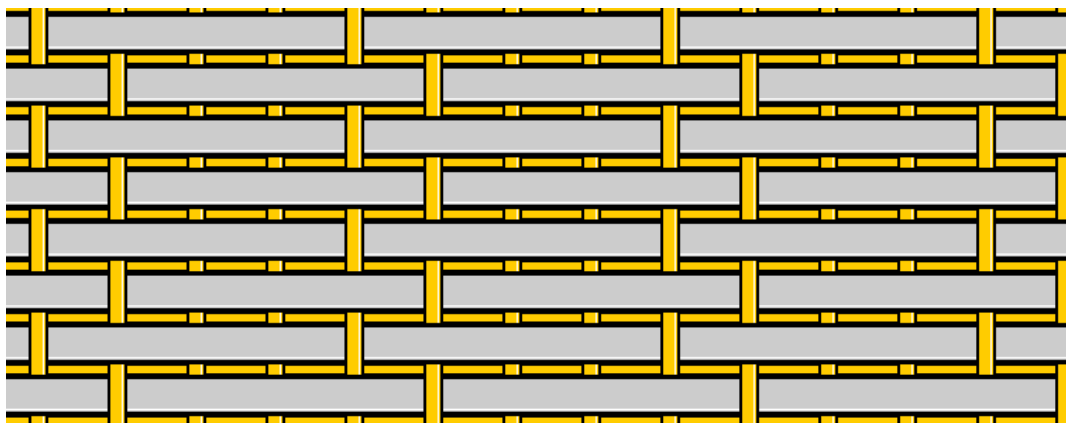

Figura 5. Evoluția **pe revers** a benzii de argint în zona motivelor decorative (mijloc floare)

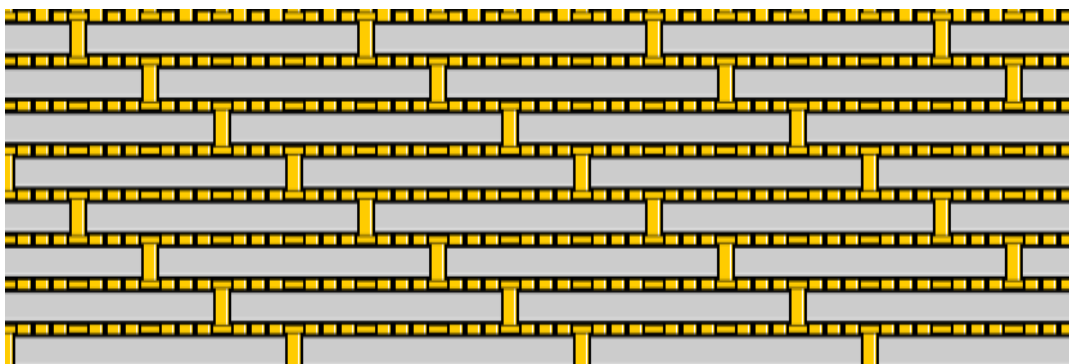

Figura 6. Evoluția **pe față** a benzii de argint în zona motivelor decorative (mijloc floare)

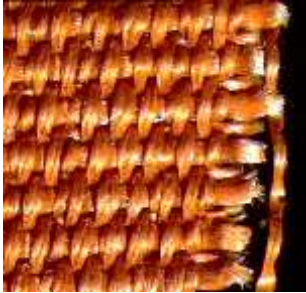

Figura 7. Reprezentare grafică a căptușelii – legătura pânză
Simulare în program TexGen

Menționăm că în contextura piesei Sacos provenită din mediul arheologic au fost identificate un număr de 14 nuanțe ale firelor de mătase naturală. Din cauza condițiilor din mediul arheologic unde au loc diverse degradări, considerăm că este posibil ca inițial țesătura să fi conținut mai multe nuanțe. Literatura de specialitate menționează că o țesătură de acest tip, realizată manual, cum este și cazul piesei luate în studiu, cu cât are un număr mai mare de nuanțe (peste 10), cu atât este mai valoroasă. De exemplu, pentru reconstituirea unei țesături de acest

gen, realizată prin țesere manuală, utilizând un număr de 28 nuanțe de mătase naturală, un cercetător francez a reușit, într-un an de zile, să producă 4 metri de țesătură.

1. Caracteristici structurale ale **ZONEI DE FOND**:

	URZEALA	BĂTĂTURA de bază (B1)	BĂTĂTURA suplimentară (B2)
			
Materie primă	Mătase naturală 100 %	Mătase naturală 100 %	Argint
Structură fir	Fir dublat și răsucit	Conține fire de fineți diferite, dispuse cu raport de alternanță 1:1. Primul fir este simplu (b_{1a}), al doilea (b_{1b}) este dublat și răsucit.	Bandă
Finețe fir	Diametru: $d_u = 0.14 \text{ mm}$	Diametre: $db_{1a} = 0.14 \text{ mm}$ $db_{1b} = 0.22 \text{ mm}$	Lățime = 0.22 mm
Desime fire	$P_u = 750 \text{ fire/10 cm}$	$P_{b1} = 440 \text{ fire/10 cm}$	$P_{b2} = 220 \text{ fire/10 cm}$

2. Caracteristici structurale ale **LINIILOR DECORATIVE:**

2.1. Linia decorativă cu elemente structurale (fir metalic)

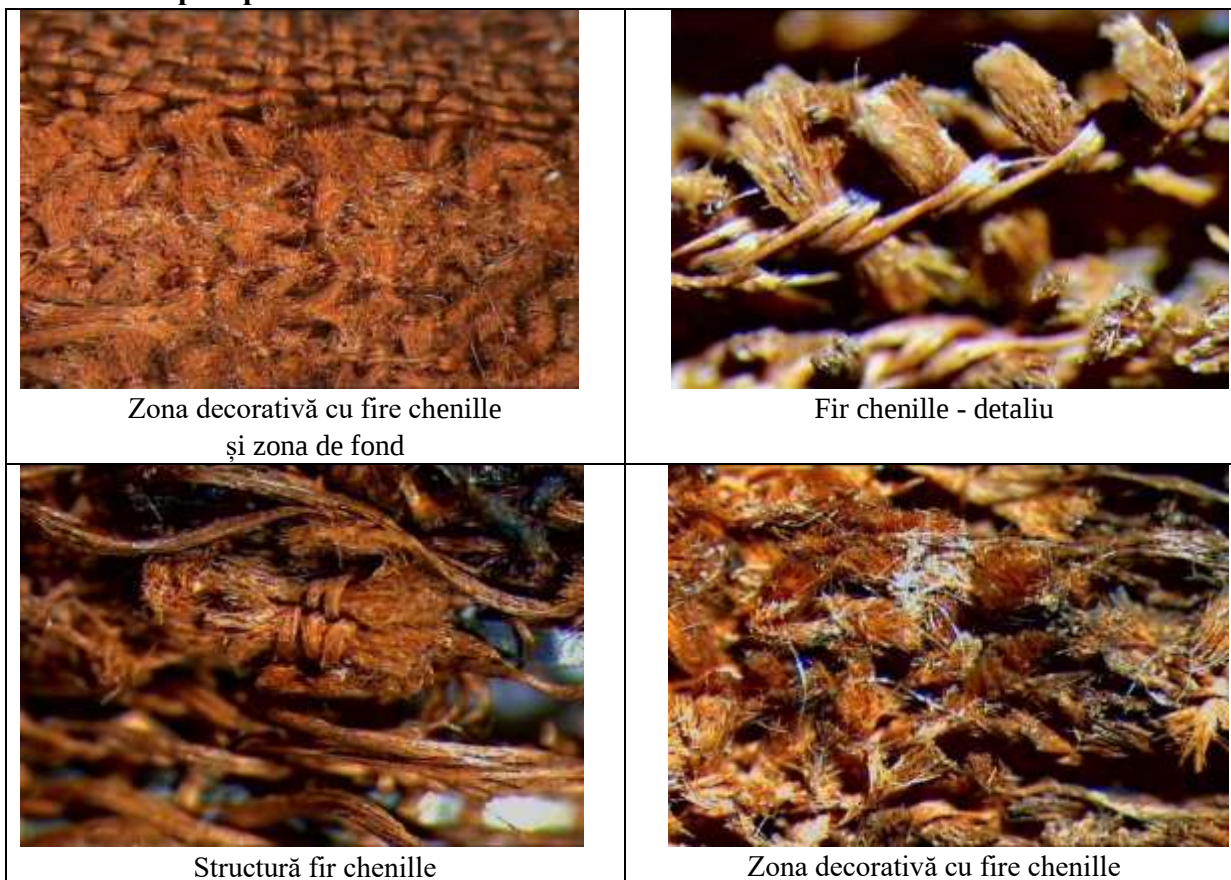
	URZEALA	BĂTĂTURA DECORATIVĂ (B3)	BĂTĂTURA DECORATIVĂ (B4)
			
Materie primă	Mătase naturală 100 %,	Mătase naturală și bandă din Argint	Mătase naturală și bandă din Argint
Structură fir	Fir dublat și răsucit	Fir de efect: fir cu înfășurare exterioară cu pas mic	Fir de efect: fir cu înfășurare exterioară cu pas mare
Finețe fir	Diametru: du = 0.14 mm	Diametru: db ₃ = 0.28 mm	Diametru: db ₄ = 0.44 mm

2.2. Linia decorativă cu elemente coloristice (mătase naturală)

	URZEALA	BĂTĂTURA DECORATIVĂ (B5)	BĂTĂTURA DECORATIVĂ (B6)
			
Materie primă	Mătase naturală 100 %	Mătase naturală 100%	Mătase naturală 100 %
Structură fir	Fir dublat și răsucit	Fir dublat Culori: verde deschis, verde închis	Fir Chenille Culori: roșu, verde, maro, bej
Finețe fir	Diametru: du = 0.14 mm	Diametre: db ₅ = 0.28 mm	Diametre: db ₆ = 0.27 mm

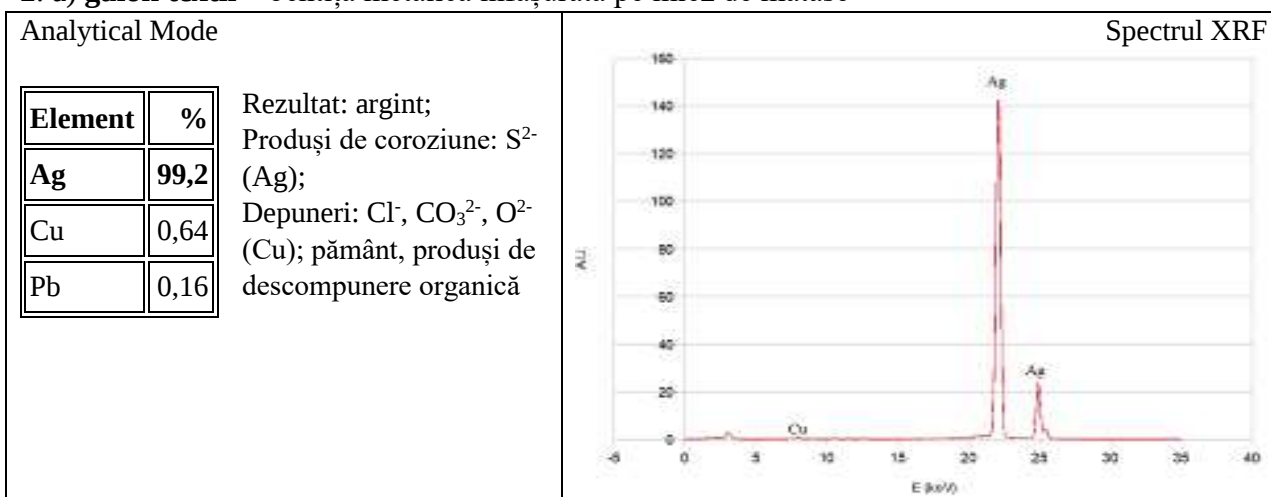
Investigații fizico-chimice:

1. Microscopie optică

2. Spectrometria de fluorescență de raze X (XRF)

2. a) galon textil – bentiță metalică înfășurată pe miez de mătase

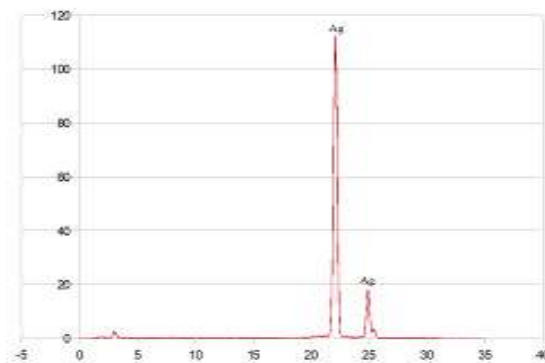
2. b) galon textil – bandă metalică

Analytical Mode

Element	%
Ag	99,76
Cu	0,14
Pb	0,1

Rezultat: argint;
 Produși de coroziune: S^{2-} (Ag);
 Depuneri: Cl^- , CO_3^{2-} , O^{2-} (Cu);
 pământ, produși de descompunere organică

Spectrul XRF

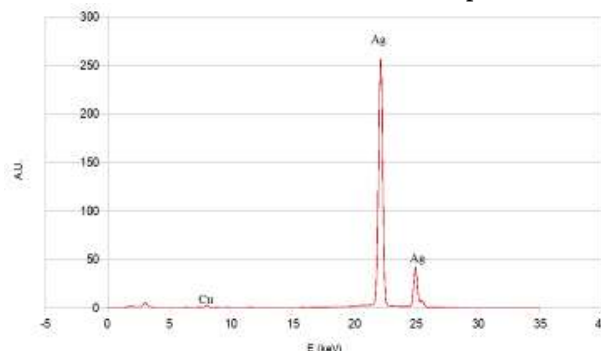
2. c) țesătură – bandă metalică

Analytical Mode

Element	%
Ag	98,55
Cu	0,87
Fe	0,4
Au	0,17

Rezultat: argint; urme de aurire;
 Produși de coroziune: S^{2-} (Ag);
 Depuneri: Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);
 pământ, produși de descompunere organică

Spectrul XRF

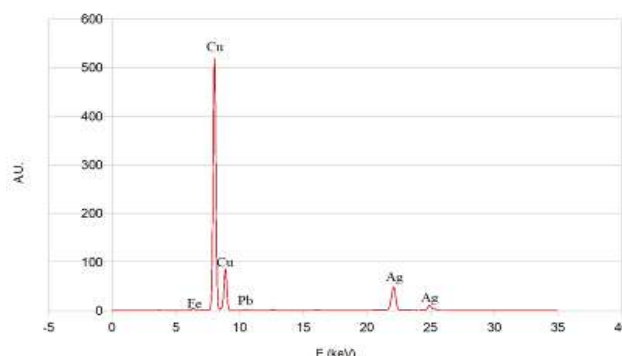
2. d) nasture

Analytical Mode

Element	%
Cu	88,05
Ag	10,03
Pb	0,99
Fe	0,71
Zn	0,21

Rezultat: cupru argintat;
 Produși de coroziune: Cl^- , CO_3^{2-} , O^{2-} (Cu);
 Depuneri masive: pământ, produși de descompunere organică;
 Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);
 urme CO_3^{2-} (Ca)

Spectrul XRF

Conservare-restaurare: din punctul de vedere al stării de conservare, piesa textilă prezenta: deshidratarea și fragilizarea materialelor componente; depuneri aderente de săruri și particule de pământ, produși de descompunere a materialelor organice din mediul de înhumare, atât pe fața cât și pe reversul piesei (foto 1); rezistență mecanică mult diminuată a firelor din componența țesăturii și a firelor metalice componente ale galoanelor; tăieturi, sfășieri, rupturi cu lacune mari de material - deteriorări cauzate, în principal, de factorii de degradare specifici mediului de

înhumare (foto 2, 3); deformări și plieri ale materialului textil, produse în mod aleatoriu (foto 4); fire metalice lipsă, rupte/desprinse, din contextura piesei (foto 5); produși de coroziune a metalelor, atât pe componenta metalică, cât și pe materialul textil aflat în imediata vecinătate a acesteia (foto 6). Operațiile efectuate în cadrul procesului de conservare activă pentru **țesătură și galoane** au fost următoarele: tratamente biologice de aseptizare a materialului arheologic; curățire mecanică, în vederea îndepărtării impurităților fixate superficial; hidratări progresive, alternate cu curățiri mecanice, operații pe parcursul cărora au fost îndepărtate și impuritățile a căror aderență la suportul textil se diminuase. Curățirile mecanice (foto 7) s-au efectuat cu ajutorul bisturiului și a perilor moi, utilizând stereolupa sau microscopul optic; curățiri umede, prin imersie în soluții de curățire conținând apă distilată, glicerină, alcool și detergent neutru (foto 8). Aceste băi de curățire și emolierie s-au efectuat alternativ cu operațiile de curățire mecanică, în mai multe etape; curățiri chimice, prin imersie în soluție de Complexon III, urmate de clătiri repetate până la neutralizarea materialului textil; uscarea piesei textile, în mediu controlat, pe pat absorbant de hârtie de filtru (foto 9, foto 10); băi de hidratare, în mai multe etape, prin imersie în apă distilată și glicerină; detașarea piesei în părți componente (foto 11); consolidare, prin coasere, cu fire de borangic, pe un suport textil având caracteristici similare piesei originale, în vederea integrării cromatice a zonelor degradate în unitatea piesei, atât pentru fața piesei, cât și pentru fragmentele recuperate de pe reversul piesei (foto 12). Pentru **galoanele ornamentale** au fost efectuate curățiri mecanice alternând cu cele umede și chimice (imersie în soluție de Complexon III), urmate de clătiri repetate până la neutralizare; uscare controlată, pe pat absorbant de hârtie de filtru; consolidarea prin coasere, cu fire de borangic și bumbac, între două straturi de tul, pentru a conferi rezistență și stabilitate dimensională; acolo unde au existat rupturi cu lipsă de material, galonul a fost consolidat, prin coasere, pe un suport textil nou, din mătase naturală; la finalizarea etapei de consolidare pe un nou suport, toate părțile componente au fost reasamblate, redând piesei forma originală (foto 13). Pentru reversul piesei, din cauza faptului că țesătura care reprezenta căptușeala era degradată în proporție de aproximativ 70%, s-a optat pentru realizarea unei noi căptușeli, din țesătură de mătase naturală.

Foto 2. **Țesătura** – Rupturi cu lipsă material, tăieturi, sfășieri

Foto 3. **Galoane ornamentale** – Rupturi cu lipsă material, tăieturi, sfășieri

Foto 4. Deformări, cute adânci formate aleatoriu, plieri

Foto 5. Fire metalice rupte, desprinse, lipsă

Foto 6. Depuneri produși de coroziune pe țesătură și elementele metalice – nasturi

Foto 7. Curățiri mecanice

Foto 8. Curățiri umede prin imersie în bazin

Foto 9. Ansamblu după prima etapă de curățire

Foto 10. Ansamblu după tratament chimic

Foto 11. Detașare în părți componente

Foto 12. Consolidare pe suport nou din mătase naturală

Foto 13. Reasamblare părți componente

Fața piesei

Spatele piesei

Foto 14. Sacos după conservare-restaurare

Recomandări privind expunerea muzeală: Având în vedere că această piesă provine din mediul arheologic, pentru a dăinui cât mai mult timp, se va proiecta un sistem particularizat pentru expunere, respectând Normele de conservare a patrimoniului cultural mobil în vigoare. Se recomandă expunerea în vitrină închisă, fără iluminare directă pe piesă. Se evită solicitările mecanice (pliere/îndoire și atârănare sub propria greutate). Parametrii recomandați pentru expunerea acestei piese sunt: temperatura de 18-20°C, umiditatea relativă 55-65%.

Denumire obiect: MITRĂ

Descriere: din punct de vedere liturgic, Mitra reprezintă acoperământul capului arhierelui în timpul serviciilor religioase. Ea simbolizează atât cununa de spini care a fost așezată pe capul Mântuitorului în timpul patimilor (Matei 27, 29), cât și semn al arhieriei [13, p. 329-331].

Mitra descoperită în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni este asemănătoare unei coroane imperiale bizantine, având înălțimea de aproximativ 30 cm. Datorită formei globulare, circumferința mitrei variază, prezentând o valoare maximă de 70 cm în zona de mijloc și o valoare de 57 cm în partea inferioară. Confecționată din catifea de culoare ocru-marونی, mitra este ornamentată, de jur-împrejur, în registrul central, cu *patru iconițe pictate*, dispuse sub forma unor medalioane, fixate, prin coasere, cu fir de mătase naturală, pe catifea; pe conturul medalioanelor este aplicat, prin coasere, un *galon* realizat din mătase naturală și bentiță metalică înfășurată pe miez textil. În spațiul dintre medalioane, pe întreaga suprafață a mitrei, sunt fixate, prin coasere, cu fire de mătase naturală, *elemente de pasmanterie* realizate din bandă din argint cu urme de aurire și fir metalic (bentiță din argint aurit, înfășurată pe mătase naturală) care creează efectul unei broderii. În partea superioară, în centrul mitrei este poziționată, vertical, o *cruce din metal*, fixată pe piesă prin coasere și cu ajutorul unui sistem de înfiletare. La partea inferioară a mitrei, pe conturul acesteia, este fixat, prin coasere, cu fire de mătase naturală, un element de pasmanterie (*galon*) realizat din fire de mătase naturală cu finețe mică (groase), torsionate în sens S, și fire obținute din bentiță metalică înfășurată, în sens S, pe miez de mătase naturală care formează un câmp de *franjuri*, cu desime mare.

În partea interioară mitra prezintă două **țesături** diferite, **cu rol de căptușeală**. Una dintre căptușeli, de culoare ocru-marونی, s-a păstrat în proporție de aproximativ 60%, oferind astfel suficiente dovezi în sprijinul ipotezei că aceasta prezenta același croi și avea aceleași dimensiuni ca și cele ale catifelei care constituie fața piesei, pe reversul căreia era fixată prin coasere. Cea de a doua căptușeală reprezintă o țesătură simplă, de culoare ocru-auriu, cu legătura pânză, realizată din fire de mătase naturală. Cu o lungime mult mai mică decât cea a mitrei, de 16 cm, și circumferința egală cu circumferința mitrei în partea inferioară, de 57 cm, aceasta este fixată, prin coasere, cu fire de mătase naturală, atât în partea inferioară a mitrei, pe conturul acesteia, cât și de prima căptușeală. Această a doua căptușeală are rolul de asigura poziția corectă (corespunzătoare) a mitrei, atunci când mitra este purtată, pe cap.

Materiale componente: mătase naturală, fir argint aurit, bandă argint cu urme de aurire.

Tehnica de realizare: studiile efectuate au relevat faptul că pentru confecționarea mitrei (respectiv, fața mitrei și cele două căptușeli), respectând elemente de croi specifice, s-au utilizat trei tipuri de țesături: țesătură plușată (catifea), țesătură compusă și țesătură simplă, cu legătura pânză. Cu privire la **țesătura** plușată (catifea), studiile au arătat că țesătura este constituită din două sisteme de fire de urzeală (urzeala de bază - U_b și urzeala pentru pluș - U_p) și un sistem de fire de bătătură (bătătura de bază - B_b), din acest punct de vedere țesătura încadrându-se în clasa țesăturilor semiduble de urzeală. Pentru structura de bază a țesăturii formată din U_b și B_b , legătura este *diagonal derivat*, cu orientare în sens Z. Față de *legătura fundamentală diagonal* de la care s-a plecat, *legătura diagonal derivat* se caracterizează printr-o mai bună stabilitate pozițională a firelor în structură. În ceea ce privește aspectul structurii de bază a țesăturii cu legătură derivată din diagonal, aceasta păstrează caracterul de ordonare a efectelor de sistem, în linii oblice. Firul de urzeală de pluș este fixat în structura de bază a țesăturii, în timpul țeserii, cu ajutorul bătăturii de bază. La introducerea vergelei în rost, urzeala de pluș formează bucle, pe care dispozitivul de tăiere fixat la capătul vergelei le taie în momentul extragerii vergelei din rost. Smocurile rezultate creează, astfel, aspectul plușat al țesăturii.

Țesăturile care constituie cele două căptușeli prezintă structuri diferite, analizele efectuate relevând faptul că una dintre acestea se încadrează în clasa țesăturilor compuse, cealaltă în clasa țesăturilor simple. Țesătura compusă prezintă patru sisteme de fire de mătase naturală, două cu rol de urzeală și două cu rol de bătătură, modul de întrețesere al acestora generând pe fondul țesăturii motive decorative florale elaborate. Motivele decorative florale sunt realizate cu legătura atlas A 7/3, iar fondul țesăturii, cu legătura rips. Datorită utilizării, în structura țesăturii, a două legături diferite (una pentru fond și cealaltă pentru motive), care reflectă lumina în mod diferit, motivele decorative sunt reliefate pe fața țesăturii, flotarea mare a firelor în cazul legăturii atlas A 7/3 generând aspectul de suprafață satinată a țesăturii. Cea de a doua căptușeală reprezintă o țesătură simplă, cu legătura pânză, ambele sisteme de fire (urzeala și bătătura) fiind din mătase naturală.

Investigații fizico-chimice:

1. Spectrometria de fluorescență de raze X (XRF)

a) bandă metalică – element pasmanterie/broderie

Analytical Mode

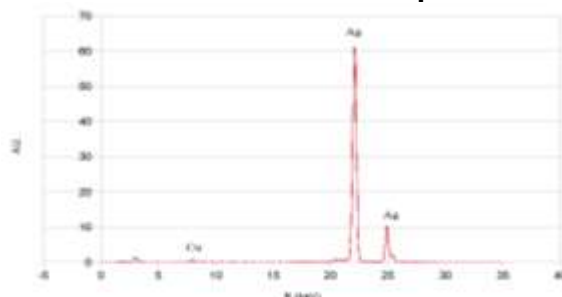
Element	%
Ag	98,49
Cu	1,3
Au	0,15
Pb	0,06

Rezultat: argint; urme de aurire;

Prođuși de coroziune: S^{2-} (Ag); Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);

Depuneri: pământ, produși de descompunere organică

Spectrul XRF

b) fir metalic – element pasmanterie/broderie

Analytical Mode

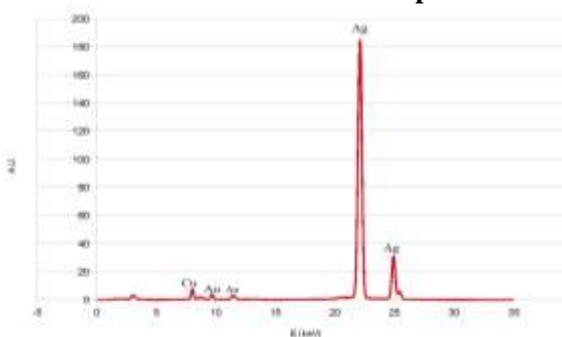
Element	%
Ag	93,43
Cu	3,89
Au	1,54
Zn	0,71
Pb	0,24
Fe	0,19

Rezultat: argint aurit

Prođuși de coroziune: S^{2-} (Ag); Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);

Depuneri: pământ, produși de descompunere organică

Spectrul XRF

c) fir metalic - galon contur medalioane pictate

Analytical Mode

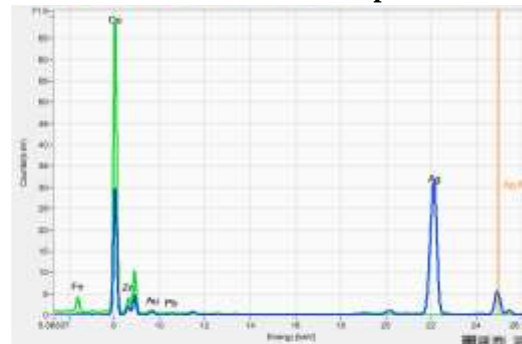
Element	%
Fe	0,78
Cu	27,11
Zn	1,39
Ag	65,68
Au	1,27
Pb	0,59

Rezultat: Argint (cu mult cupru) aurit

Prođuși de coroziune: S^{2-} (Ag); Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);

Depuneri: CO_3^{2-} (Ca); pământ, produși de descompunere organică

Spectrul XRF

d) cruce mitră – spate

Analytical Mode

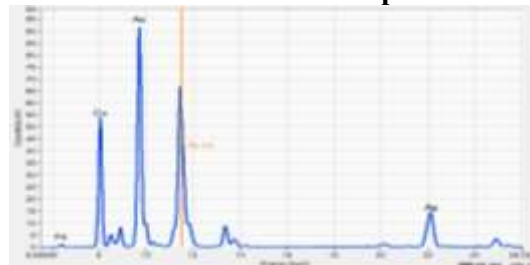
Element	%
Fe	0,59
Cu	17,39
Ag	14,04
Au	55,05

Rezultat: aur aliat cu argint și cupru

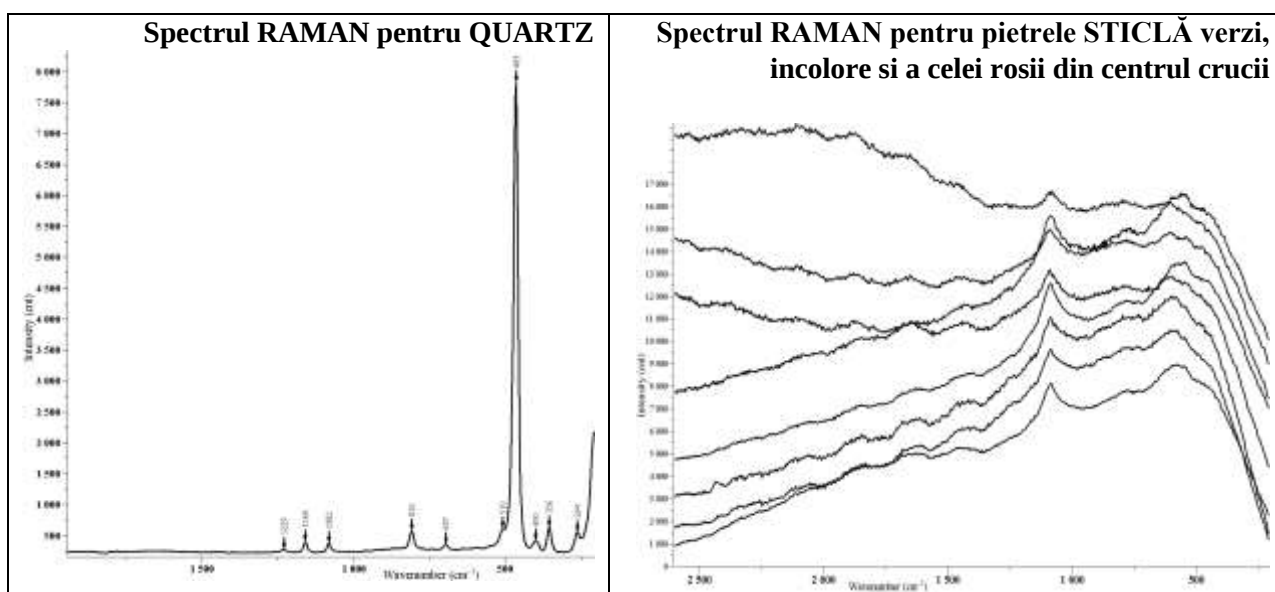
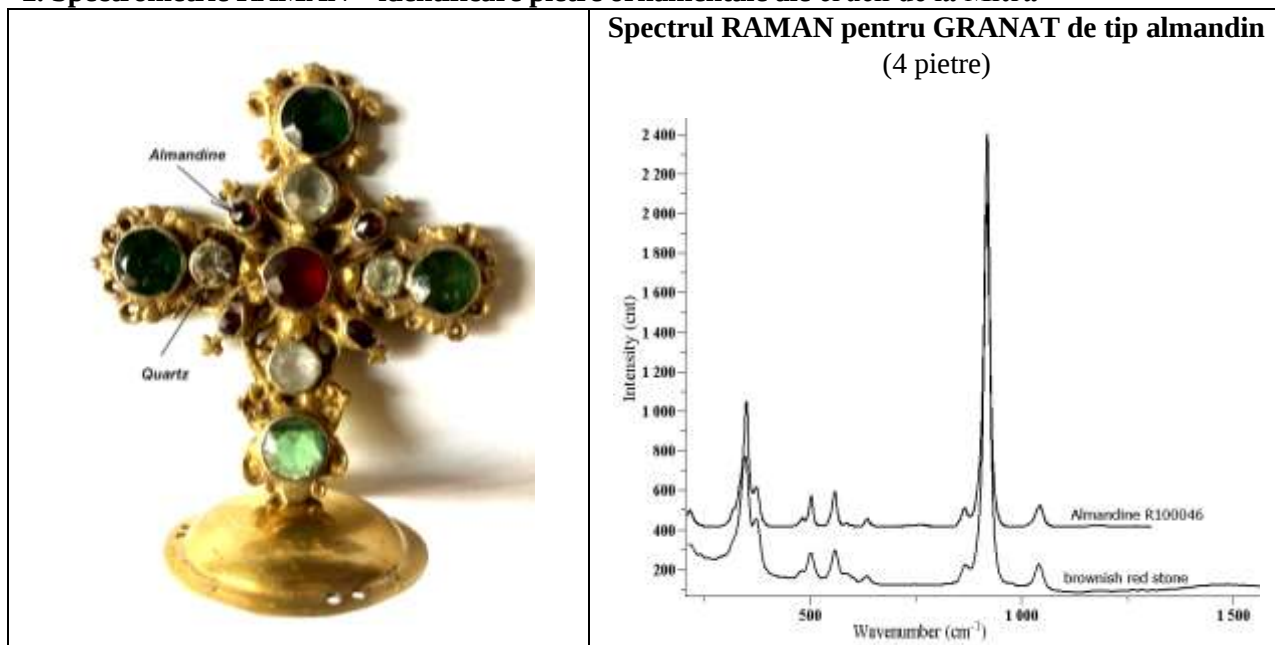
Prođuși de coroziune: Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);

Depuneri: CO_3^{2-} (Ca); pământ, produși de descompunere organică

Spectrul XRF

2. Spectrometrie RAMAN – identificare pietre ornamentale ale crucii de la Mitră

Conservare-restaurare - din punctul de vedere al stării de conservare, această piesă textilă prezenta: depuneri de pământ, săruri, produși de descompunere organică provenite din mediul de înhumare (foto 1, 2, 3, 4, 5, 6); deshidratarea și fragilizarea materialelor componente; rezistență mecanică mult diminuată atât a celor trei tipuri de țesături, cât și a elementelor metalice componente; rupturi cu/fără lacune de material, pe suprafață mare, atât a celor trei tipuri de țesături, cât și a firelor metalice componente (foto 7, 8, 9 10, 11, 12); lacune de material, de diferite dimensiuni, cu contur regulat, ale catifelii, cauzate (probabil) de un atac biologic (insecte) (foto 8); deformări și plieri accentuate, produse în mod aleatoriu; produși de coroziune

pe firele metalice, care au migrat pe materialul textil din imediata vecinătate a acestora (foto 9, 13, 14).

Operațiile procesului de conservare-restaurare au constat în: tratamente biologice, de aseptizare a materialului textil arheologic; detașare cruce metalică și iconițele pictate (ulterior acestea au fost conservate-restaurate de către specialiștii restauratori pictură și metal); detașare mecanică a impurităților grosiere fixate superficial, prin periere ușoară; hidratare progresivă (foto 15) în mai multe etape, însumând 260 de ore, deoarece piesa, aflată în stare de degradare avansată, „a răspuns” foarte greu la acest tratament, permițând abia după un timp îndelungat manevrarea, deplicarea și imersarea în soluția de curățire; deplicare parțială a materialului textil și continuarea curățirii mecanice; consolidare provizorie, cu punct mare de saia, pe un suport realizat din plasă de terilenă, în vederea aplicării tratamentului de curățire umedă.

Curățirea umedă s-a realizat prin imersie în baie de curățire cu apă, glicerină, alcool și detergent neutru, din nuci de săpun. Imersarea s-a făcut în bazin, pe plasă de terilenă. Menționăm că aceste băi de curățire și emolierie s-au efectuat alternativ cu operațiile de curățire mecanică, în mai multe etape (foto 16).

Curățire chimică, prin imersie în soluție de Complexon III, urmată de clătiri repetate până la neutralizarea materialului textil (foto 17); efectuarea de băi de emolierie, cu apă distilată și glicerină, în mai multe etape; curățire chimică prin imersie în soluție denumită „baia de argint” în vederea îndepărtării produșilor de coroziune de pe firele de argint din componența piesei. Concomitent, a fost tratată și aglomerarea de fire metalice care s-a detașat de pe suprafața mitrei. Imersarea s-a făcut în bazin. Au urmat operații de clătire, repetate, cu apă distilată, până la neutralizare completă; uscare în mediu controlat. Pe tot parcursul procesului de conservare-restaurare, parametrii umiditate relativă și temperatură au fost monitorizați și corecți pentru a se încadra la valorile de: U.R = 50 – 65%, iar T= 18 - 20°C.

Următoarele etape ale acestui îndelungat proces de conservare-restaurare au constat în: dezasamblarea mitrei în elementele de croi componente (foto 18, foto 19); realizarea tiparului pentru fiecare element de croi; pregătirea materialului textil nou pentru consolidare și dublare (vopsire țesătură mătase/bumbac, vopsire fire de mătase și borangic); consolidarea, prin coasere, a fiecărui element component, pe noul suport ales și pregătit (foto 19, foto 20); consolidarea, prin coasere, a elementelor de pasmanterie care s-au mai păstrat și reconstituirea motivului broderiei cu fir metalic, acolo unde a fost posibil (foto 21); galoanele ornamentale din jurul medalioanelor au fost supuse aceluiași tratament de conservare-restaurare ca și țesătura de catifea cu elemente de pasmanterie. Medalioanele pictate au fost supuse unui complex tratament de conservare-restaurare în cadrul departamentului de conservare-restaurare pictură. O altă etapă, după ce toate

componentele au fost conservate-restaurate, a fost cea de fixare a medalioanelor pe catifea prin coasere cu fire de mătase. Galoanele au fost reatașate, prin coasere cu fire de mătase naturală, pe conturul medalioanelor și, ulterior, fixate prin coasere pe catifea. A fost confecționat un suport interior, rigid, din materiale neutre, care să redea forma originală a mitrei. Ultimele operații au fost cele de reasamblare a elementelor componente ale Mitrei pe suportul nou, respectând modalitatea de realizare; fixarea crucii metalice în partea superioară; fixarea galonului în partea inferioară, pe conturul piesei (foto 22, foto 23).

Recomandări privind expunerea muzeală: Având în vedere că această piesă provine din mediul arheologic, pentru a dăinui cât mai mult timp, a fost proiectat un sistem particularizat pentru expunere, respectând Normele de conservare a patrimoniului cultural mobil în vigoare. Se recomandă expunerea în vitrină închisă, fără iluminare directă pe piesă. Pentru manevrarea piesei, se recomandă utilizarea mănușilor din bumbac sau a celor de unică folosință. Parametrii recomandați pentru expunerea acestei piese sunt: temperatura de 18-20°C, umiditatea relativă 55-65%.

Mitra înainte de conservare-restaurare. Ansamblu

Degradări
Depuneri de pământ, săruri, produși de descompunere organică. Detalii

Foto 1

Foto 2

Foto 3

Foto 4

Foto 5

Foto 6

Rupturi cu/fără lacune de material, pe suprafață mare, ale catifelei

Foto 7

Foto 8

Rupturi cu/fără lacune de material ale celor două căptușeli

Foto 9

Foto 10

Rupturi cu/fără lacune de material ale firelor metalice

Foto 11

Foto 12

Produși de coroziune pe firele metalice

Foto 13

Foto 14

Etape ale procesului de conservare activă

Foto 15. Hidratare

Foto 16. Curățire umedă

Foto 17. Tratament cu Complexon

Etapă intermediară de coservare-restaurare

Foto 18. Ansamblu

Etapă de consolidare pe suport nou - țesătura de catifea

Foto 19. Ansamblu după conservare activă

Foto 20. Consolidare pe suport nou

Înainte de reconstituire

După reconstituire

Înainte de reconstituire

După reconstituire

Foto 21

Foto 22. Detaliu după conservare-restaurare. Interiorul piesei

Foto 23. Detalii după conservare-restaurare

Foto 24. Ansamblu după conservare-restaurare

Denumire obiect: ÎNVELITOARE DE CAP CU BRODERIA PARAMAN (foto 1)

Descriere: țesătură din mătase naturală, cu motive florale pe care este aplicată broderia Paraman. *Paramanul* sau *schima mică*, din punct de vedere liturgic, reprezintă un veșmânt călugăresc pe care cei care „leapădă toată grija cea lumească” și îmbrățișează viața îngerească, într-o mănăstire sau schit, îl poartă în permanență asupra lor. Paramanul închipuie „jugul cel bun” al lui Hristos. De formă pătrată, în fiecare dintre cele patru colțuri ale piesei este fixată, prin coasere, o panglică. Paramanul este purtat pe spate, între omoplați, între cămașă și rasa călugărească, iar cele patru panglici se leagă între ele pe piept, în dreptul inimii. Cele patru panglici din pânză pot fi legate de Sfânta Cruce, ca de o pecete a întregii vieți [13, p. 344].

Piesa textilă descoperită în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni are formă pătrată, cu dimensiunile de aproximativ 400 x 470 mm (figura 1). *Țesătura care constituie fața piesei* este realizată din mătase naturală, este denumită damasc, are culoarea ocru-auriu și prezintă motive ornamentale florale. În partea centrală a piesei este atașat, prin coasere, *paramanul*, iar pe conturul piesei, este fixată, prin coasere o bentiță îngustă, din *catifea*, de culoare maro, cu lățimea de 1 cm. *Paramanul*, de mici dimensiuni (110 x 100 mm), este realizat din țesătură de mătase naturală pe care sunt brodate semnele Patimilor Mântuitorului: Sfânta Cruce, coroana de spini, sulița și buretele, cuiele și ciocanul, scara Crucii și cocoșul. În mod obișnuit, pe contur se află următoarea inscripție: „*Luați jugul Meu că este bun și povara Mea este ușoară*” (Matei 11, 29-30); „*Spatele l-am dat spre bătaii și obrajii Mei spre palmuri și fața Mea nu am ferit-o de rușinea scuipărilor*” (Isaia 50, 6). În cazul acestei piese, textul brodat inițial pe contur s-a păstrat doar în câteva zone, acest lucru nepermițând descifrarea acestuia. *Țesătura care constituie reversul piesei* este o țesătură de mătase naturală, simplă cu legătura pânză, de culoare ocru-auriu.

Materiale componente: fire metalice – bentiță metalică din argint și argint aurit înfășurată pe fir de mătase naturală, benzi metalice spiralate și fațetate din argint aurit și paiete din argint aurit.

Tehnica de realizare: *țesătura de pe fața piesei* este o țesătură de mătase naturală, denumită damasc, de culoare ocru-auriu, cu motive ornamentale florale. Pentru fondul țesăturii s-a utilizat legătura rips de urzeală cu caracter regulat. Pentru realizarea motivelor decorative s-a utilizat legătura atlas rombic A 8/3, cu efect de urzeală pe fața țesăturii și, implicit, cu efect de bățătură pe reversul țesăturii. Pe contur, pe fața piesei este aplicată, prin coasere, o bentiță îngustă, din *catifea*, cu lățimea de 1 cm. *Paramanul* a fost realizat prin tehnica de brodare, manual, pe suport multiplu (textil), utilizând puncte diferite de lucru și diverse tipuri de materiale: fire de mătase

naturală, fire metalice – bentiță metalică din argint și argint aurit înfășurată pe fir de mătase naturală, benzi metalice spiralate și fațetate din argint aurit, paiete din argint aurit. Inițial, a fost realizat desenul motivelor decorative ale broderiei; ulterior, acest desen a fost transferat pe materialul textil (țesătură de mătase naturală) care constituie unul dintre straturile suport ale broderiei, respectiv, cel care, după brodarea cu materialele utilizate, va reprezenta fața broderiei. Firul metalic – bentiță din Ag/Ag aurit înfășurată pe fir de mătase naturală – este poziționat în câmpul broderiei, doar pe fața acesteia, fără să străpungă materialul textil cu rol de suport al broderiei. Benzile spiralate sau fațetate din argint aurit sunt poziționate, de asemenea, doar pe fața broderiei, prin coasere, cu ajutorul unui fir de mătase naturală. Firul de mătase naturală străpunge materialul textil – suport al broderiei, de pe revers pe față, este introdus prin banda spiralată/fațetată dimensionată (pe direcția lungimii) conform zonei pe care trebuie să o acopere și se reîntoarce pe revers, pe fața țesăturii fiind vizibilă doar banda metalică. Această operație se repetă până când zona ce urmează a fi brodată este acoperită în totalitate de firul metalic [69, p. 295-300]. *Țesătura care constituie reversul piesei* reprezintă o țesătură de mătase naturală simplă, cu legătura pânză, de culoare ocru-auriu.

Recomandări privind expunerea muzeală: Având în vedere că această piesă provine din mediul arheologic, pentru a dăinui cât mai mult timp, a fost proiectat un sistem particularizat pentru expunere, respectând Normele de conservare a patrimoniului cultural mobil în vigoare. Se recomandă expunerea în vitrină închisă, fără iluminare directă pe piesă. Pentru manevrarea piesei, se recomandă utilizarea mănușilor din bumbac sau a celor de unică folosință. Parametrii recomandați pentru expunerea acestei piese sunt: temperatura de 18-20°C, umiditatea relativă 55-65%.

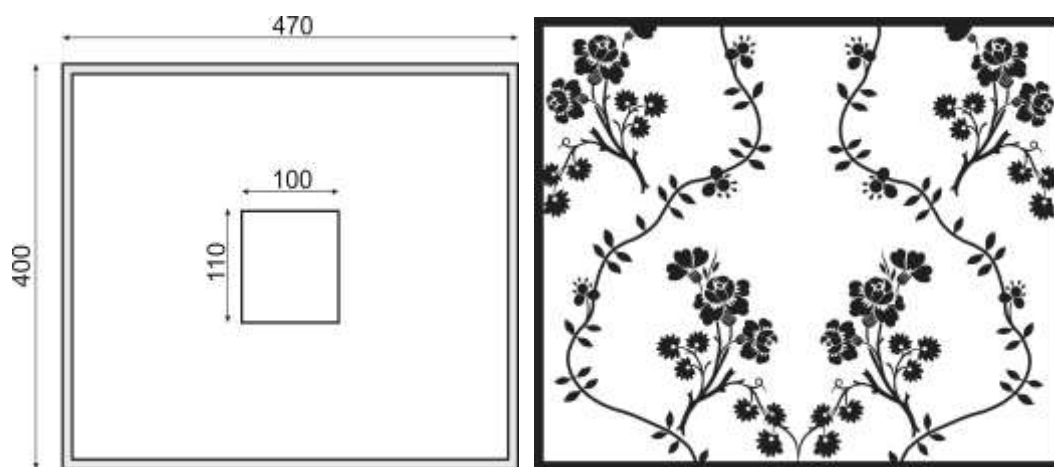

Figura 1. Învăloare de cap. Reprezentarea grafică a piesei liturgice și a desenului țesăturii (Desen: I. Gugeanu)

Foto 1. Ansamblu înainte de conservare
Fața piesei

Foto 2. Ansamblu înainte de conservare
Reversul piesei

Investigații fizico-chimice:

1. Spectrometria de fluorescență de raze X (XRF) pentru Paraman

a) paiete – broderie

Analytical Mode

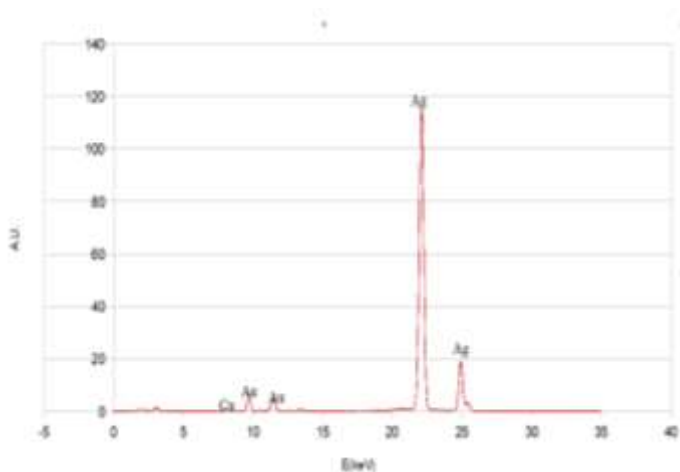
Element	%
Ag	95,02
Au	4,02
Cu	0,65
Pb	0,31

Rezultat: argint aurit

Prođuși de coroziune: S^{2-} (Ag); Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);

Depuneri masive: Cl^- , CO_3^{2-} (Cu); CO_3^{2-} (Ca); pământ, produđuși de descompunere organică.

Spectrul XRF

b) fir metalic broderie (cruce) – bentiță metalică (aurie) înfășurată pe mătase naturală

Analytical Mode

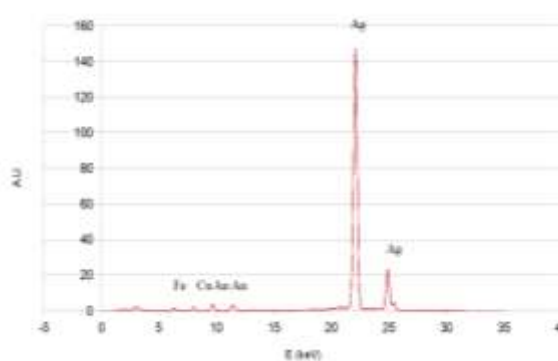
Element	%
Ag	94,03
Fe	2,67
Au	2,03
Cu	1,13
Pb	0,12

Rezultat: argint aurit;

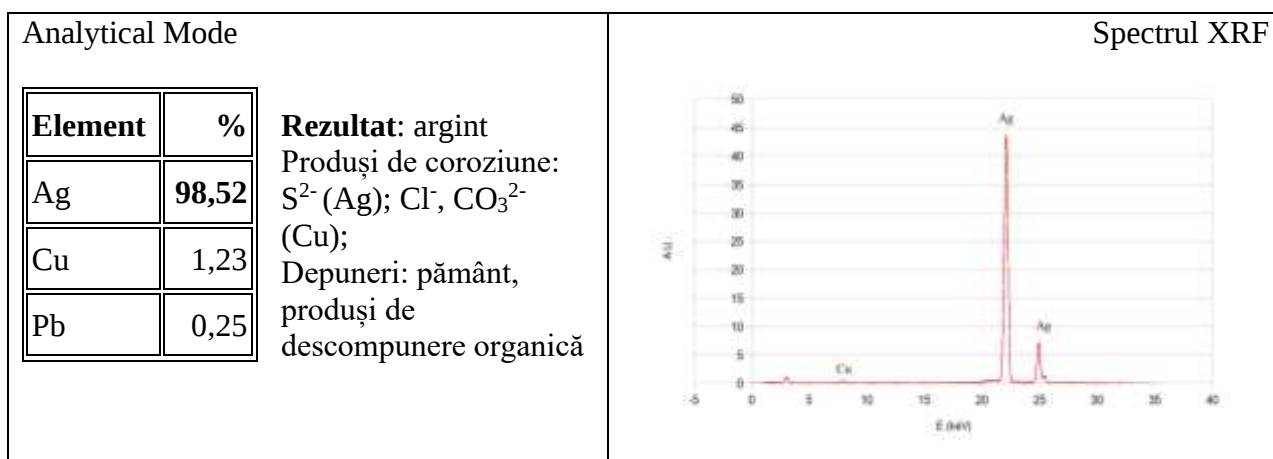
Prođuși de coroziune: S^{2-} (Ag); Cl^- , CO_3^{2-} (Cu);

Depuneri masive: Cl^- , CO_3^{2-} (Cu); CO_3^{2-} (Ca); pământ, produđuși de descompunere organică

Spectrul XRF

c) fir metalic broderie – bentiță metalică (argintie) înfășurată pe mătase naturală

2. Spectrometria în IR (FTIR) - firele din componența țesăturii ce constituie fața piesei

Probele analizate sunt din mătase naturală și prezintă grupe carboxil, carbonil și nitro care sugerează că materialul textil a suferit degradări oxidative. Deplasarea peak-urilor la valori mai mici și scăderea intensităților pun în evidență transformări ireversibile ale structurii materialului textil.

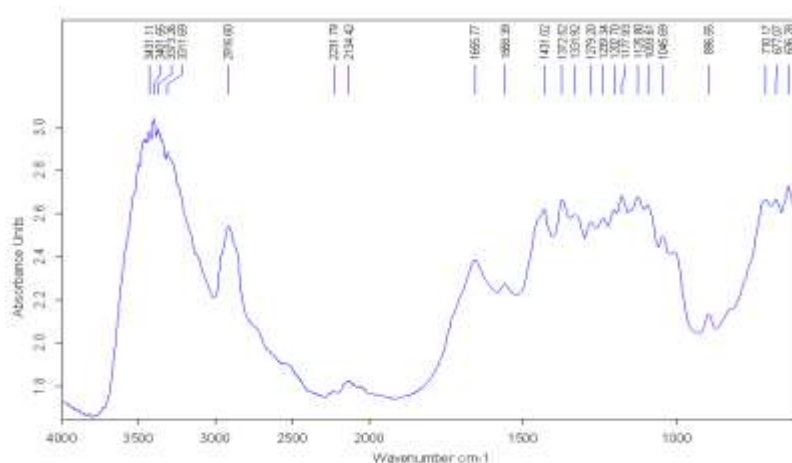

Diagrama FTIR – mătase naturală

Conservare-restaurare: după extragerea materialului arheologic din criptă, pH-ul materialului textil înainte de aplicarea intervențiilor de conservare activă avea valoarea de 5,5 (mediu ușor acid). Din punctul de vedere al stării de conservare, această piesă textilă prezenta: depuneri de săruri provenite din săpătură și din descompunerea materiilor organice din mediul de înhumare, atât pe fața cât și pe reversul piesei (foto 1, 2, 5, 16); deshidratarea și fragilizarea materialelor textile componente (foto 3, 4); tăieturi, sfâșieri, rupturi cu/fără lacune de material ale țesăturii, cauzate, în principal, de procesul de degradare biologică din mediul de înhumare (atac de mușegai) (foto 1, 2, 5, 7); deformări și plieri accentuate ale piesei, produse în mod aleatoriu; produși de coroziune pe firele metalice, pe întreaga suprafață a broderiei (foto 4, 11, 13, 14).

Primele etape ale procesului de conservare-restaurare au constat în tratamente biologice de aseptizare a materialului arheologic. Au urmat: detașarea mecanică a impurităților grosiere fixate superficial, prin periere ușoară; 376 ore de hidratare progresivă, necesare, deoarece piesa, aflată în stare de degradare avansată, „a răspuns” foarte greu la acest tratament, permițând abia după un timp îndelungat manevrarea, deplierea și imersarea în soluția de curățire (foto 3). Paramanul a fost detașat de pe țesătura care constituie fața piesei. Pentru fiecare element component (paraman și țesătură) au fost realizate mai multe etape ale procesului de conservare-restaurare. Astfel, pentru țesătură (față și revers) au fost efectuate următoarele intervenții de conservare-restaurare: curățiri mecanice (foto 4); curățire umedă, prin imersie în baia de curățire cu apă, glicerină, alcool și detergent neutru, din nuci de săpun. Imersarea s-a făcut în tasă, pe plasă (foto 9). Menționăm că aceste băi de curățire și emolieri s-au efectuat alternativ cu operațiile de curățire mecanică; curățire chimică, prin imersie în soluție de Complexon III, urmată de clătiri repetate până la neutralizarea materialului textil. Pentru această piesă s-au realizat trei tratamente cu soluție de Complexon III; uscare în mediu controlat, pe pat absorbant de hârtie de filtru (foto 10, 12, 17); pregătirea materialului textil nou, din mătase naturală și a firelor de borangic, necesare pentru etapa consolidării și reintegrării cromatice. Țesătura de mătase, având caracteristici fizico-mecanice asemănătoare țesăturii originale, a fost vopsită în nuanță apropiată. A urmat etapa de consolidare, prin coasere cu fire de borangic, pe suport nou din mătase, atât pentru țesătura ce constituie fața piesei, cât și pentru țesătura cu rol de dublură. Pentru a oferi o protecție suplimentară piesei, a fost aplicat, prin coasere cu fire fine de borangic, un tul atât pe fața cât și pe dublura piesei (foto 18, 19). Pentru *Paraman* etapele de conservare-restaurare au constat în: curățire mecanică realizată sub microscop, pentru a controla operația de curățire a produșilor de coroziune prezenți pe broderie; curățire chimică, prin imersie în soluție de Complexon III, urmată de clătiri repetate până la neutralizare completă. Menționăm că tratamentul chimic s-a făcut în mai multe etape, alternând cu băile de emolieri, curățiri mecanice, precum și cu perioadele de relaxare a piesei. Pentru îndepărtarea produșilor de coroziune prezenți pe firele de argint și argint aurit a fost aplicat un alt tratament chimic, prin imersie, denumit „baia de argint”, tratament efectuat sub strictă supraveghere și cu o durată de 5 minute; au fost realizate clătiri repetate după acest tratament până la neutralizare completă (pH cu valoarea 7). A urmat consolidarea locală, prin coasere, cu fire de borangic, a zonelor degradate ale broderiei Paraman. Paietele desprinse au fost atașate, prin coasere, cu fir de borangic. La final, părțile componente au fost reasamblate, prin coasere manuală, cu fire din mătase naturală, vopsite în nuanța piesei, respectând punctul de coasere, original (foto 20).

ÎNVELITOARE DE CAP (partea textilă) - ETAPE ALE CONSERVĂRII-RESTAURĂRII

Foto 3. Ansamblu în timpul hidratării

Foto 4. Ansamblu după detașare broderie

Foto 5. Detaliu înainte de conservare. Fața piesei

Foto 6. Detaliu după conservare. Fața piesei

Foto 7. Detaliu înainte de conservare

Foto 8. Detaliu după conservare

Foto 9. Ansamblu în timpul curățirii umede

Foto 10. Ansamblu după curățire umedă

Foto 11. Ansamblu înainte de conservare.
Fața piesei

Foto 12. Ansamblu după conservare
Fața piesei

PARAMAN (broderia) ETAPE ALE CONSERVĂRII ACTIVE

Foto 13. Ansamblu înainte de conservare

Foto 14. Ansamblu înainte de conservare
Fața piesei

Foto 15. Etapă intermediară de conservare
Fața piesei

Foto 16. Ansamblu broderie înainte de conservare
Reversul piesei

Foto 17. Ansamblu broderie după conservare
Reversul piesei

Fața piesei

Reversul piesei (căptușeala)

Foto 18. Etapă intermediară de conservare-restaurare țesături

Fața piesei

Reversul piesei (căptușeala)

Foto 19. După conservare-restaurare țesături. Ansamblu

Foto 20. După conservare-restaurare. Ansamblu

Denumire obiect: CRUCEA MEDALIE CU PANGLICĂ

Descriere: invazia lui Napoleon în Imperiul Rus, din anul 1812, este una dintre cele mai renumite campanii militare din istoria modernă. Medalia pentru clerici a fost acordată "*În amintirea războiului din 1812*". Această cruce de bronz s-a purtat pe **panglica Ordinului Sf. Vladimir** (conform cataloagelor cu decorații, culorile inițiale ale panglicii erau negru în zonele laterale și roșu la mijloc – foto 1).

Piesa descoperită în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni (foto 2) este alcătuită dintr-o componentă textilă și una metalică. *Componenta textilă* are lungimea de 97 cm și lățimea de 3,5 cm. Pe direcție longitudinală (pe lungimea țesăturii), în zonele laterale, panglica prezintă câte o dungă, cu lățimea de 1 cm, de culoare maro; zona dintre cele două dungi laterale, de culoare ocru, are lățimea de 1,5 cm. *Componenta metalică* este realizată din cupru și are dimensiunile de 85 mm x 45mm. Pe o parte a crucii, în firele reticulare, prezintă în relief «*Всевидящее Око*» în strălucire radiantă și inscripția „1812”, iar pe cealaltă parte, inscripția: «*HE HAMЪ, HE HAMЪ, А ИМЕИИ ТВОЕМУ*». Conform traducerii realizate de către prof. univ. dr. hab. Gheorghe Postică, expresia: «*Всевидящее Око*» se traduce „Ochiul Atotvăzător”, iar expresia: «*HE HAMЪ, HE HAMЪ, А ИМЕИИ ТВОЕМУ*» se traduce „Nu Nouă, Nu Nouă, ci Numelui Tău”. Această expresie este o variantă prescurtată a versetului din Psaltire (113: 9): „Nu nouă, Doamne, nu nouă, ci numelui Tău se cuvine slava, pentru mila Ta și pentru adevărul Tău”.

Materiale componente: mătase naturală, cupru.

Tehnica de realizare: Panglica care susține crucea medalie este realizată prin țesere, din fire de mătase naturală, atât pe direcția urzelii cât și pe direcția bătăturii. Legătura țesăturii este rips cu efect de urzeală, creând aspectul caracteristic de dungi, pe direcție transversală (pe lățimea țesăturii). Componenta metalică este realizată din cupru.

Foto 1. Catalog decorații.

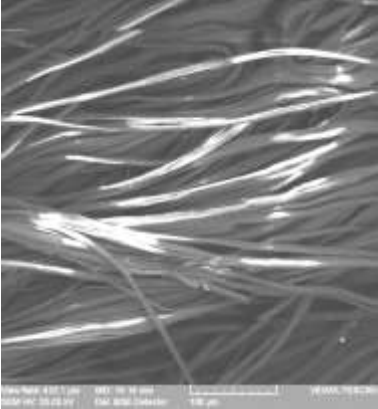
Foto 2. Crucea medalie cu panglică

Sursa: <http://www.myshared.ru/slide/1257446/>

Mănăstirea Căpriană

Investigații fizico-chimice:

Microscopia electronică de baleiaj (SEM) – elemente componente fir textil

	Element	series	[wt.-%]	[norm. wt.-%]	[norm. at.-%]	Error in %
	Carbon	K-series	34,57231	34,57335	40,87934	10,97066
	Nitrogen	K-series	19,287	19,28758	19,55616	8,098117
	Calcium	K-series	1,040946	1,040977	0,368873	0,0668
	Sulfur	K-series	0,336065	0,336075	0,148845	0,044713
	Oxygen	K-series	43,85345	43,85476	38,92734	14,31218
	Sum:		99,997	100	100	
Compoziția elementală a firului textil din mătase naturală						

Fir mătase naturală.
După conservare activă

Conservare-restaurare - pentru *componenta textilă*, din punctul de vedere al stării de conservare, se remarcă: depuneri de săruri, depuneri provenite din săpătură și din descompunerea materiilor organice din mediul de înhumare (foto 1, 5, 7, 9); deshidratarea și fragilizarea materialelor textile componente; rezistența mecanică mult diminuată a firelor de mătase componente; rupturi cu/fără lacune de material ale țesăturii, în anumite zone, datorită procesului de îmbătrânire a materialelor componente și procesului de degradare biologică din mediul de înhumare; prezența deformărilor și a plierilor accentuate, produse în mod aleatoriu; depuneri de produși de coroziune a metalelor care au migrat pe țesătură (foto 1, 2, 5). În ceea ce privește *componenta metalică*, se observa, pe întreaga suprafață, existența produșilor de coroziune a cuprului (foto 9).

Etaplele de conservare-restaurare au fost comune până în momentul în care a fost posibilă detașarea *componentei textile* de cea metalică. Acestea au constat în: tratamente biologice de aseptizare a materialului arheologic, asigurându-se, în același timp, umiditatea corespunzătoare, în vederea evitării uscării excesive a materialului arheologic; detașarea mecanică a impurităților grosiere fixate superficial; hidratare progresivă, timp de 168 ore, alternând cu perioade de repaus (foto 2); curățirea umedă, cu soluție hidro-alcoolică, glicerină, și detergent neutru, alternând cu tratamentele de curățire mecanică și tratamentele de curățire chimică (foto 3); detașarea părții textile de partea metalică (foto 4) și continuarea tratamentului în cadrul departamentului de restaurare metale; curățiri chimice cu soluție de Complexon III, în vederea îndepărtării produșilor de coroziune a metalului care au migrat pe materialul textil; tratamentul pentru îndepărtarea produșilor de coroziune a fost aplicat etapizat (foto 6, 7, 8); clătiri repetate pentru

neutralizarea materialului textil ($\text{pH}=7$); uscarea pe sticlă, în vederea aplatizării țesăturii și depierea ușoară a cutelor formate aleatoriu.

Etapele de conservare-restaurare pentru *componenta metalică* au constat în: tratament chimic cu Complexon III; perieri intermediare cu perii cu fir moale; neutralizare în băi repetate de apă distilată; uscare liberă; prelucrare fină a suprafeței componente metalice și conservare finală prin peliculizarea piesei cu rășină acrilică Paraloid B 72, 5% în acetonă (foto 10). La finalizarea tratamentelor de conservare-restaurare aplicate componente metalice, în cadrul laboratorului de restaurare metal, crucea a fost atașată de partea textilă, iar cele două capete ale panglicii au fost consolidate, prin coasere, cu fir de borangic (foto 12).

Recomandări privind expunerea muzeală: Având în vedere că această piesă provine din mediul arheologic, pentru a dăinui cât mai mult timp, a fost proiectat un sistem particularizat pentru expunere, respectând Normele de conservare a patrimoniului cultural mobil în vigoare. Se recomandă expunerea în vitrină închisă, fără iluminare directă pe piesă. Pentru manevrarea piesei, se recomandă utilizarea mănușilor din bumbac sau a celor de unică folosință. Parametrii recomandați pentru expunerea acestei piese sunt: temperatura de $18-20^{\circ}\text{C}$, umiditatea relativă 55-65%.

Foto 1. Crucea medalie și panglica, înainte de conservare activă. Ansamblu

Foto 2. Crucea medalie și panglica, în timpul etapei de hidratare. Ansamblu

Foto 3. Crucea medalie și panglica, în timpul operației de curățire umedă. Ansamblu

Foto 4. Crucea medalie și panglica – detașare elemente componente. Ansamblu

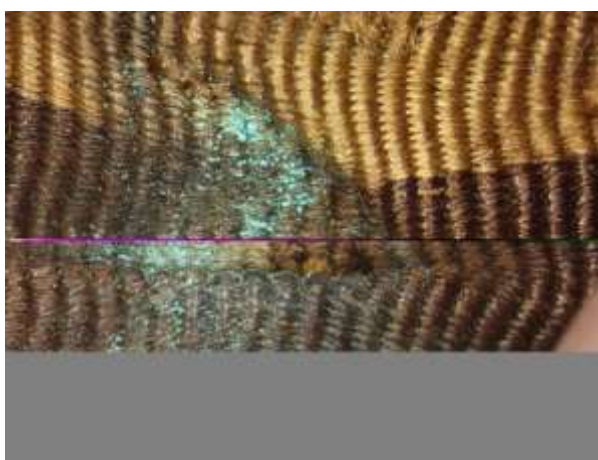

Foto 5. Partea textilă, înainte de conservare activă (produși de coroziune). Detaliu

Foto 6. Partea textilă, după etapa I de conservare activă. Detaliu

Foto 7. Înainte de conservare activă. Detaliu

Foto 8. După conservare-restaurare. Detaliu

Fața piesei Reversul piesei
Foto 9. Ansamblu înainte de conservare-restaurare

Fața piesei Reversul piesei
Foto 10. Ansamblu după conservare-restaurare

Foto 11. Crucea medalie și panglica înainte de conservare-restaurare. Ansamblu

Foto 12. Crucea medalie și panglica după conservare-restaurare. Ansamblu

CURRICULUM VITAE

Nume și prenume: Gugeanu Mariana

Anul și data nașterii: 05.06.1969

Cetățenie: Română

Studii:

2018 – prezent: Doctorat, Universitatea de Stat din Moldova, domeniul, arheologie.

2008 – 2010: Masterat, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, România, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, specializare, supervizare și planificare socială.

2003 – 2007: Licență, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, România, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, specializare, asistență socială.

Experiență profesională:

1994 – prezent: Restaurator bunuri patrimoniu mobil pe suport textil, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România, Centrul de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural.

2004 – prezent: Expert – Restaurator I A, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România, Centrul de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural.

Domenii de interes științific: patrimoniul cultural, arheologie, istorie.

Participări în proiecte științifice naționale și internaționale: asistent manager în cadrul proiectului transfrontalier *Enhancement of Capriana Monastery for the Promotion of the Unique Ecclesiastic Heritage by Cross-border Cooperation and Digitization*, 2SOFT/2.1.76.

Participări la manifestări științifice: 1 națională și 8 internaționale.

Lucrări științifice și științifico-metodice publicate: 25 lucrări științifice (2 ghiduri, 16 articole în reviste științifice, 3 articole în culegeri științifice și 4 rezumate).

Premii, mențiuni, distincții, titluri onorifice:

2021 - Ordinul *Sf. Ierarh Gavriil Bănulescu-Bodoni*, gradul III, Brevet Nr. 093 din 06 mai 2021, Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove, Biserica Ortodoxă din Moldova, Republica Moldova.

2021 – Distincția eparhială *Sf. Cuv. Parascheva*, Brevet Nr. 092 din 29 septembrie 2021, Eparhia de Ungheni și Nisporeni, Biserica Ortodoxă din Moldova Republica Moldova.

Cunoașterea limbilor: română (maternă); franceză (bine); engleză (începător).

Date de contact serviciu: Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, Centrul de Cercetare și Conservare Restaurare a Patrimoniului Cultural, Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt 1, Iași, România, 700028, Telefon: +40.232.275.979 – interior 138, Email: m_gugeanu@yahoo.com

Declarație privind asumarea răspunderii

Subsemnata, declar pe propria răspundere că o parte din materialele prezentate în teza de doctorat poartă caracter inedit dar sunt și rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Gugeanu Mariana